

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Μ.Π.Σ. «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»

Ιωάννης Λημνιός-Σεκέρης
(Α.Μ 813)

Διπλωματική Εργασία

***Η Μετανάστευση των Ελλήνων στην Αυστραλία
κατά τις Πρώτες Μεταπολεμικές Δεκαετίες***

Ρέθυμνο 2013

***Η Μετανάστευση των Ελλήνων στην Αυστραλία
κατά τις Πρώτες Μεταπολεμικές Δεκαετίες***

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Καθηγήτρια Έφη Αβδελά (μέλος)

Καθηγητής Σωκράτης Πετμεζάς (μέλος)

Καθηγητής Χρήστος Χατζηιωσήφ (επόπτης)

Περιεχόμενα

Βραχυγραφίες	6
Εισαγωγή	8
Η Μετανάστευση ως πεδίο έρευνας	14
Εισαγωγή στη Μεταναστευτική Ιστορία της Αυστραλίας	22
<i>Η μετανάστευση στην Αυστραλία από το 18^ο αιώνα έως 1945</i>	22
<i>Οι Έλληνες στην Αυστραλία πριν το 1945</i>	25
<i>“Populate or Perish” : η μεταπολεμική μεταναστευτική πολιτική της Αυστραλίας</i>	28
Η Μεταπολεμική Ελλάδα: πολιτική, κοινωνία και μετανάστευση	42
Από την Ελλάδα στην Αυστραλία: η οργάνωση του «κύματος»	56
<i>Πριν το 1952: Θέτοντας τις βάσεις της μεταπολεμικής μετανάστευσης</i>	56
<i>Μετά το 1952: οργανωμένη και αυτόνομη μετανάστευση</i>	67
α. Η Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης: ίδρυση και ρόλος στην Ελλάδα.....	67
Προγράμματα Μετανάστευσης ΔΕΜΕ: Οργάνωση και διαχείριση της μεταναστευτικής κίνησης	74
i. Πρόγραμμα Ανδρών Αγροτών και Εργατών	74
ii. Προγράμματα Εκπαίδευσης Άγαμων Γυναϊκών	78
iii. Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών και ΔΕΜΕ: δανειοδοτώντας την «έξοδο»	84
iv. Προστατευόμενα Μέλη/Nominated Dependents και Οικογενειακή Επανένωση.....	86
β. Αυτόνομη Μετανάστευση	90
Η Μετάβαση: ταξιδεύοντας προς τους Αντίποδες	108
<i>Από την ανεπάρκεια μέσω, στον ανταγωνισμό: 1945-1967</i>	108
i. Η ατμοπλοϊκή μετάβαση από το 1952	110
ii. Αεροπορική μεταφορά	115
<i>Το κόστος</i>	121
<i>Η ζωή εν πλω: μαρτύριο ή απόλαυση;</i>	124
Από «Ξένη Γη», «Πατρίδα»: άφιξη και εγκατάσταση στην Αυστραλία.....	134
<i>Αποβίβαση</i>	134
<i>Κέντρα Υποδοχής Μεταναστών και Ξενώνες</i>	138
<i>Εργασία στην νέα πατρίδα</i>	143
<i>Προβλήματα της πρώτης εγκατάστασης στην Αυστραλία</i>	147
<i>Ο Τύπος της Ελλάδας για την Αυστραλία και τους εκεί Έλληνες</i>	152
Επίλογος	156
Ευρετήριο Ονομάτων και Ιδιοτήτων	168
Παράρτημα	174
Πηγές-Βιβλιογραφία	188

Βραχυγραφίες

ΓΣΕΕ	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
ΔΓΕ	Διεθνές Γραφείο Εργασίας
ΔΕΜΕ/	Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης/
ICEM	Intergovernmental Committee for the European Migration
ΔΣΕ	Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδος
ΕΚ	Ένωση Κέντρου
ΕΛΜΕΣ	Ελληνικές Μεσογειακές Γραμμές
ΕΟΤ	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΕΡΕ	Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
ΚΥΠ	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών
NNO	Νέα Νότια Ουαλία
ΟΑΑΑ	Οργανισμός Απασχολήσεως και Ασφαλίσεως Ανεργίας
ΟΔΓ	Ομοσπονδιακή Δημοκρατία Γερμανίας
ΟΕΕ	Ο Έξω Ελληνισμός (εφημερίδα)
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΔΕΜΕ/	Προσωρινή Διακυβερνητική Επιτροπή για τη Μετακίνηση Μεταναστών εξ Ευρώπης/
PICMME	Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe
ΠΣΕ/WCC	Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών/World Council of Churches
ΥΕΝ	Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας
ΥΠΕΞ	Υπουργείο Εξωτερικών
ΥΠΕΡΓ	Υπουργείο Εργασίας
ΥΠΕΣ	Υπουργείο Εσωτερικών
ΥΠΠΡ	Υπουργείο Πρόνοιας
ΥΠΣΥΝΤ	Υπουργείο Συντονισμού
XEN/	Χριστιανική Ένωση Νεανίδων/
YWCA	Young Women Christian Association
ACISS	Australian Council for International Social Service/ Αυστραλιανό Συμβούλιο για τη Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία
IGCR	Intergovernmental Committee on Refugees/Διακυβερνητική Επιτροπή Προσφύγων
IRO	International Refugee Organisation/Διεθνής Οργανισμός Προσφύγων
UNSCOB	United Nations Special Committee on the Balkans/ Ειδική Επιτροπή Ηνωμένων Εθνών για τα Βαλκάνια
UNRRA	United Nation Relief and Rehabilitation Administration/ Διεύθυνση Περίθαλψης και Αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών

Εισαγωγή

Ως χώρα η Ελλάδα διαθέτει μία πλούσια μεταναστευτική ιστορία, τόσο κατά τα πρώτα χρόνια ζωής της ως ανεξάρτητο κράτος, όσο και μετέπειτα. Η πρώτη μαζική μεταναστευτική κίνηση από την Ελλάδα θα σημειωθεί κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}, με τους μετανάστες αυτής της περιόδου να κατευθύνονται κυρίως προς υπερπόντιους προορισμούς, κατά κύριο λόγο τις Ηνωμένες Πολιτείες, και δευτερευόντως τον Καναδά και την Αυστραλία. Κατά την εν λόγω περίοδο η μετανάστευση είναι το αποτέλεσμα καθαρά ατομικών ενεργειών, με τους υποψήφιους μετανάστες να αναλαμβάνουν όλα τα έξοδα της μεταναστευτικής τους κίνησης.

Η μεγαλύτερη διεύρυνση του μεταναστευτικού φαινομένου θα έρθει μεταπολεμικά, έπειτα από ένα διάστημα κάμψης του, η οποία περιλαμβάνει και την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου· ένας πόλεμος, ο οποίος θα γεννήσει νέες δυνάμεις στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια πολιτική σκηνή, οι οποίες αναλόγως με το πολιτικό στρατόπεδο το οποίο θα ακολουθήσουν θα χωριστούν σε δυτικές και ανατολικές, στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Η μετανάστευση αυτή την περίοδο θα λάβει μεγάλες διαστάσεις και θα αποκτήσει νέες δομές, με την ίδρυση διεθνών οργανισμών, οι οποίοι θα προσπαθήσουν να διαχειριστούν το «πληθυσμιακό πλεόνασμα» της Ευρώπης και την έντονη ανάγκη των παραδοσιακών χωρών υποδοχής μεταναστών, μεταξύ άλλων, των ΗΠΑ, της Αυστραλίας και του Καναδά, σε πρόσθετα εργατικά χέρια, προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες της οικονομικής τους ανάκαμψης και ανάπτυξης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Αυστραλία θα εγκαινιάσει ένα πρόγραμμα μετανάστευσης από την Ευρώπη ήδη μετά τα πρώτα λίγα χρόνια από τη λήξη του πολέμου, επωφελούμενη από διμερείς μεταναστευτικές συμβάσεις που θα υπογράψει με ευρωπαϊκές χώρες, όπως και από την ίδρυση διεθνών μεταναστευτικών οργανισμών, οι οποίοι για πρώτη φορά θα διευθύνουν, θα οργανώσουν και θα κατευθύνουν τη μεταναστευτική κίνηση από την Ευρώπη.

Η Ελλάδα, έπειτα από το 1945, θα ενταχθεί σε νέες πολεμικές συγκρούσεις που θα πάρουν τη μορφή εμφυλίου πολέμου. Οι παρατεταμένες πολεμικές επιχειρήσεις θα εξουθενώσουν την ύπαιθρο και μαζί με άλλους παράγοντες, η μεταναστευτική κίνηση θα ενεργοποιηθεί εκ νέου, με τους παραδοσιακούς μεταναστευτικούς προορισμούς όπου βρίσκονταν οικεία πρόσωπα από παλαιότερες μετακινήσεις, να αποτελούν μία ενδεχόμενη νέα πατρίδα.

Μία από αυτές τις επιλογές θα αποτελέσει για τους Έλληνες και η Αυστραλία, η οποία μεταπολεμικά θα λάβει το μεγαλύτερο τμήμα της ελληνικής μετανάστευσης που κατευθύνθηκε προς υπερπόντιους προορισμούς. Η παρούσα διπλωματική εργασία, έχει στοχο να ασχοληθεί με τη μεταπολεμική μετακίνηση των Ελλήνων προς την Αυστραλία, επικεντρώνοντας την εξέταση στην περίοδο μεταξύ 1945-1967. Θα σταθούμε περισσότερο στη μετανάστευση με όρους αποδημίας (emigration), παρά εγκατάστασης (immigration), δηλαδή από τη σκοπιά της χώρας αποστολής, παρά της χώρας εισδοχής των μεταναστών. Σκοπός είναι να αναδειχθούν οι διαδικασίες οργάνωσης του μεταναστευτικού κινήματος μεταξύ των δυο χωρών, μία προσέγγιση την οποία η σχετική βιβλιογραφία πρόσφατα ξεκίνησε να υιοθετεί, χωρίς αυτό να αφορά την περίπτωση της μετανάστευσης από την Ελλάδα προς την Αυστραλία. Συνεπώς θα μας απασχολήσει η αυτόνομη και η ομαδική μετανάστευση, με την τελευταία να αναλαμβάνεται από το *Διεθνή Οργανισμό*

Προσφύγων (IRO) μέχρι το 1951, και έπειτα από τη *Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης (ΔΕΜΕ)*, από το 1952. Η ΔΕΜΕ θα αποτελέσει μεταπολεμικά μία πολύ σημαντική οργάνωση διευκόλυνσης της μεταναστευτικής εξόδου από την Ευρώπη προς υπερπόντιες χώρες και ιδιαιτέρως από την Ελλάδα. Εντούτοις η ιστορία της δράσης της δεν έχει ακόμα μελετηθεί σε βάθος, με τη διεθνή βιβλιογραφία να αναφέρεται συνοπτικά στη συμβολή της, συχνά μη διακρίνοντας τη μετανάστευση μέσω της Επιτροπής, από την αυτόνομη, παρόλο που υφίστανται σημαντικές διαφορές. Σχετικά με τη μελέτη της δράσης της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα, δεν υπάρχει καμία εκτεταμένη επιστημονική μελέτη αφιερωμένη αποκλειστικά στην Επιτροπή, πέραν κάποιων λίγων γενικών διπλωματικών εργασιών οι οποίες υποστηρίχθηκαν τα τελευταία πέντε έτη. Κενό στην ελληνική βιβλιογραφία παρουσιάζεται και στη μετανάστευση μέσω της ΔΕΜΕ προς την Αυστραλία, μία χώρα εισδοχής στην οποία στηρίχθηκε ολόκληρο το πρόγραμμα της Αποστολής στην Ελλάδα.

Η μελέτη της μεταπολεμικής ελληνικής μετανάστευσης προς την Αυστραλία τα τελευταία χρόνια έχει κινηήσει το ενδιαφέρον των ερευνητών κυρίως στο εξωτερικό. Πρόσφατα ελληνικά εκδοτικά εγχειρήματα όπως το βιβλίο των Αντώνης Κόντης – Νικόλαος Τάτσης (επιμ.), *Η Ελληνική διασπορά στην Αυστραλία*, το οποίο προέκυψε από συνέδριο το 2004, παρόλο που εξετάζει το εν λόγω μεταναστευτικό φαινόμενο μέσα από μία πληθώρα επιστημονικών μεθόδων, παραμένει σε μεγάλο τμήμα του αφιερωμένο στη συγχρονία, παρά στην ιστορική εξέταση της μετανάστευσης, ενώ το μεγάλο διάστημα μεταξύ του συνεδρίου και της έκδοσης του βιβλίου (2012) έχει ως αποτέλεσμα κάποιες επιστημονικές συμβολές να χρειάζονται επικαιροποίηση.

Το βιβλίο του ελληνο-αυστραλού ιστορικού, John N. Yiannakis, *Odysseus in the Golden West: Greek Migration, Settlement and Adaptation in Western Australia Since 1947*, στην εκτεταμένη του εισαγωγή μελετά τη μετανάστευση τόσο από τη χώρα εισδοχής όσο και από τη χώρα αποστολής, όμως το κύριο μέρος της μελέτης αφιερώνεται στην εξέταση της εγκατάστασης Ελλήνων στη Δυτική Αυστραλία που είναι ο κύριος στόχος του ερευνητή.

Άλλες μελέτες για τη μετανάστευση του ελληνισμού στην Αυστραλία αποτελούν τα ογκώδη βιβλία του Αναστάσιου Τάμη, τα οποία ακολουθούν μία μεγάλη αφήγηση, συνήθως με ελλιπή τεκμηρίωση και προβαίνοντας σε μία εξέταση του φαινομένου «εκ των άνω». Άλλες μελέτες ακολουθούν το μοντέλο του μετανάστη Οδυσσέα, ο οποίος ξενιτεύεται από την Ελλάδα για να περάσει μία ποικιλία δυσκολιών και στο τέλος να ανοίξει την πρώτη του επιχείρηση στην Αυστραλία, ένα milk bar ή ένα οπωροπωλείο. Ωστόσο αυτού του είδους οι μελέτες, αγνοούν πώς πραγματοποιήθηκε η μετανάστευση, δεν ξεχωρίζουν τα βήματα διαφορετικών ομάδων μεταναστών και αφήνουν εκτός της αφήγησης πολιτικές οι οποίες ευνόησαν ή ακόμα προκάλεσαν την πορεία εξέλιξης των μεταναστευτικών κινήσεων. Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα γίνει προσπάθεια να διαφανούν οι εν λόγω διαστάσεις του μεταναστευτικού φαινομένου.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία εισαγωγή στις μεταναστευτικές θεωρίες τόσο τις κλασικές, όσο και εκείνες που απασχολούν την έρευνα κατά τα τελευταία χρόνια. Στόχος είναι να προσφερθεί μονάχα μία εικόνα για τις μετατοπίσεις στη σχετική έρευνα. Επιπλέον, τμήμα του κεφαλαίου αφιερώνεται στην εξέταση των διαδρομών της σχετικής ελληνικής ιστοριογραφίας.

Ακολουθεί η παρουσίαση της μεταναστευτικής πολιτικής της Αυστραλίας από την ανακάλυψη της πέμπτης ηπείρου μέχρι και τα μεταπολεμικά χρόνια. Παρουσιάζονται οι μεταβολές στη μεταναστευτική πολιτική, οι συνέχειες και ασυνέχειές της, οι οποίες όρισαν τη σύσταση του νέου της πληθυσμού· εκείνων οι οποίοι αποτέλεσαν τους *Νέους Αυστραλούς*, όπως θα αποκληθούν οι μεταπολεμικοί μετανάστες. Συγχρόνως εξετάζεται συνοπτικά και η παρουσία των Ελλήνων στην Αυστραλία πριν το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ώστε να υπάρξει μία εικόνα για την ελληνική παρουσία στη χώρα και μία ευχερέστερη σύγκριση με την μεταπολεμική μετανάστευση η οποία ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια.

Το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με την εξέταση της μεταπολεμικής Ελλάδας. Ποια ήταν η κατάσταση της χώρας μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου; Ποιες ήταν οι πολιτικές για τη μετανάστευση; Ποιο ήταν το αποτέλεσμα αυτών των πολιτικών και προς ποιες χώρες εισδοχής κατευθύνθηκε το ελληνικό «πληθυσμιακό πλεόνασμα»; Όλες αυτές οι πτυχές του φαινομένου θα μας απασχολήσουν στο συγκεκριμένο κεφάλαιο.

Στη συνέχεια γίνεται λόγος για τη μεταναστευτική κίνηση από την Ελλάδα προς την Αυστραλία. Επιχειρείται ένας διαχωρισμός της μεταπολεμικής μετανάστευσης σε δύο περιόδους, με την μία να αποτελεί το διάστημα πριν το 1952, και την άλλη μετά το 1952 οπότε και, μεταξύ άλλων, λειτουργεί για πρώτη φορά η ΔΕΜΕ. Διερευνώνται τα χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου, όπως και το στατιστικό αποτέλεσμα της μεταναστευτικής κίνησης. Πιο συγκεκριμένα για την περίοδο μετά το 1952, μεγάλο τμήμα της αφήγησης αφιερώνεται στην εξέταση της δράσης της ΔΕΜΕ. Κάποια ερωτήματα τα οποία θα μας απασχολήσουν θα είναι: Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτής της μετανάστευσης και πώς οργανώθηκε; Ποιοι γίνονταν δεκτοί και ποιες ήταν οι υποχρεώσεις τους; Ποια προγράμματα δημιουργήθηκαν για τη μετανάστευση προς την Αυστραλία και ποια ήταν η πορεία εξέλιξής τους; Στη συνέχεια το ίδιο κεφαλαίο θα επικεντρωθεί στην αυτόνομη μετανάστευση, η οποία αντιπροσωπεύει ένα μεγάλο τμήμα της μετανάστευσης της περιόδου. Η αυτόνομη μετανάστευση πραγματοποιούνταν μέσω των πρακτορείων μετανάστευσης, στα οποία δεν ήταν σπάνια τα περιστατικά εκμετάλλευσης των υποψηφίων. Αυτές οι διαστάσεις, μεταξύ άλλων, αναδεικνύονται όπως και οι διαδικασίες για τη σύναψη μίας διμερούς μεταναστευτικής σύμβασης μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Αυστραλίας.

Το πέμπτο κεφάλαιο απασχολεί η διαδικασία της μετάβασης προς την Αυστραλία. Πώς οργανώθηκε η μετάβαση των μεταναστών; Ποια μέσα μεταφοράς χρησιμοποιήθηκαν; Ποιες πολιτικές υπήρξαν ως προς τη χρήση συγκεκριμένων μέσων; Ποιο ήταν το κόστος της μετάβασης; Ποιες ήταν οι συνθήκες κατά τη διάρκεια του ταξιδιού; Τα παραπάνω είναι μερικά από τα ερωτήματα στα οποία θα γίνει προσπάθεια να δοθεί απάντηση.

Το έκτο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας εξετάζει τα πρώτα στάδια της ζωής των μεταναστών έπειτα από την άφιξή τους στην Αυστραλία, χωρίς να αποτελεί στόχο του η παρουσίαση της κοινοτικής και παροικιακής ζωής. Κάποια ερωτήματα τα οποία θα διερευνηθούν, είναι: Ποιες ήταν οι αναγκαίες διατυπώσεις στις οποίες έπρεπε να προβούν με την άφιξή τους; Πώς εξασφάλιζαν τη στέγαση και την εργασία τους; Ποια ήταν τα πρώτα προβλήματα της εγκατάστασής τους; Πώς παρουσίαζε ο ελλαδικός Τύπος τη μετανάστευση των Ελλήνων στην Αυστραλία και τις επικρατούσες εκεί συνθήκες; Τέλος, στον επίλογο εξάγονται κάποια συμπεράσματα

και γίνεται μία ανασκόπηση της μεταναστευτικής σχέσης μεταξύ των δύο χωρών στις μέρες μας, και διατυπώνονται κάποιες προτάσεις για τη συνέχιση της έρευνας.

Το αρχειακό υλικό στο οποίο στηρίχθηκε η εν λόγω μελέτη αντλείται από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο κατέστησε δυνατή, μέσω της εξέτασης της αλληλογραφίας με τις ελληνικές Διπλωματικές Αρχές στην Αυστραλία, με την Αυστραλιανή Κυβέρνηση, με διεθνείς οργανισμούς και άλλους ιδιωτικούς και μη φορείς, τη διερεύνηση της διαδικασίας οργάνωσης της μεταπολεμικής μεταναστευτικής κίνησης, τόσο της οργανωμένης, όσο και της αυτόνομης. Ωστόσο ο περιορισμός στο διαθέσιμο αρχειακό υλικό του υπουργείου μέχρι το 1967, καθόρισε και το τέλος της υπό εξέταση περιόδου. Επιπλέον στο σχετικό αρχειακό υλικό του υπουργείου παρουσιάζονται ελλείψεις για τα έτη 1960 και 1961, τα οποία δεν διατίθενται προς έρευνα· ενώ χρειάστηκε η ταξινόμηση και αρχειοθέτηση τμήματος του αρχείου του υπουργείου από τον ίδιο τον γράφοντα, ώστε να αποδεσμευθεί και να αξιοποιηθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία το αρχειακό υλικό από τη Διεύθυνση Αποδήμου Ελληνισμού των ετών 1955-1956 και 1958-1959. Όπως θα φανεί και από τις υποσημειώσεις για τους φακέλους του έτους 1954, παρατίθεται ολόκληρος ο τίτλος τους. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ατελή ταξινόμηση του έτους, και ο παρατιθέμενος τίτλος αποτελεί το παλαιό θέμα του εκάστοτε φακέλου, με τον οποίο πρέπει να τον αναζητήσουν οι μελλοντικοί ερευνητές για να έχουν πρόσβαση στα παρατιθέμενα έγγραφα. Οι μη ευνοϊκές συνθήκες έρευνας στο αρχειακό υλικό του υπουργείου καθυστέρησαν τη συλλογή του απαραίτητου υλικού, κάτι το οποίο δεν συνέβη με άλλες αρχειακές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν.

Το αρχείο της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα, σημερινού *Διεθνή Οργανισμού Μετανάστευσης*, αποτελεί μία σημαντική πηγή για την υποστήριξη της εν λόγω διπλωματικής εργασίας. Το πλούσιο, αλλά αταξινόμητο, αρχειακό υλικό της Οργάνωσης κατέστησε δυνατή τη διερεύνηση της μετανάστευσης μέσω της ΔΕΜΕ από την Ελλάδα προς την Αυστραλία, μία πτυχή η οποία απουσιάζει από την σχετική βιβλιογραφία μέχρι σήμερα.

Μεταξύ των άλλων πηγών που χρησιμοποιούνται είναι και ο Τύπος. Η εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός* του εκδότη και διευθυντή Κ. Πανά αξιοποιείται στη μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης προς την Αυστραλία, καθώς αποτελεί μία εφημερίδα αφιερωμένη στη μετανάστευση και δευτερευόντως στον τουρισμό. Η εφημερίδα εκδίδεται από το 1947 στην Ελλάδα, όμως τα προσβάσιμα τεύχη της ξεκινούν από το 1950 και καταλήγουν στον Ιούλιο του 1962. Πρόκειται για ένα τετρασέλιδο έντυπο, δεκαπενθήμερης, παγκόσμιας, κυκλοφορίας, όπως αναφέρει, με ανταποκριτές σε διάφορες χώρες εισδοχής μεταναστών. *Ο Έξω Ελληνισμός* έκανε δυνατή κυρίως την προσέγγιση της αυτόνομης μετανάστευσης και των πρακτόρων μετανάστευσης, με τους οποίους διατηρεί μία στενή σχέση, όπως επίσης βοήθησε στην κάλυψη κενών που προέκυπταν από τις αρχειακές πηγές. Το κενό που προκύπτει από τη μη διαθεσιμότητα του *Έξω Ελληνισμού* μετά τον Ιούλιο του 1962, έγινε προσπάθεια να καλυφθεί σε ένα βαθμό, με τη χρήση της εφημερίδας *Τα Νέα*, η οποία αποτελεί ένα έντυπο καθημερινής, πανελλαδικής κυκλοφορίας, την οποία απασχολούν πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά θέματα. *Τα Νέα* βοήθησαν τον συγγραφέα να εντοπίσει την αντιπολίτευση προς τη μετανάστευση, κάποιες πτυχές της παράνομης μετανάστευσης, όπως και της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης της Ελλάδας κατά την

εποχή. Η περίοδος για την οποία χρησιμοποιούνται *Τα Νέα* είναι ο Ιούλιος-Αύγουστος του 1957 και τα έτη 1963 και 1965. Η επιλογή των μηνών για το 1957 έγινε με την υπόθεση ότι λόγω της υπογραφής της μεταναστευτικής σύμβασης με το Βέλγιο θα υπήρχε αυξημένο ενδιαφέρον του Τύπου για τα μεταναστευτικά ζητήματα, όπως και λόγω της έντονης οικονομικής ύφεσης που βίωνε κατά το έτος αυτό η Αυστραλία· μία υπόθεση η οποία επιβεβαιώθηκε μερικώς. Τα έτη του 1963 και 1965, επελέγησαν, καθώς αποτελούν τα έτη οπότε και κορυφώνεται η μεταναστευτική κίνηση προς την Αυστραλία, όπως και γενικότερα προς τους άλλους μεταναστευτικούς προορισμούς των Ελλήνων.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε μία μικρή σειρά προφορικών συνεντεύξεων με άτομα τα οποία απασχολούνταν σε θέσεις σχετικές με την οργάνωση της μεταπολεμικής μεταναστευτικής κίνησης, όσο και από μετανάστες της περιόδου. Οι προφορικές συνεντεύξεις βοήθησαν στο να ειδικθεί η προσωπική εμπειρία στη βίωση των πολιτικών οι οποίες διαμόρφωσαν τη μεταπολεμική μετανάστευση προς την Αυστραλία και πλαισίωσαν τις πληροφορίες των άλλων αρχειακών πηγών. Η μέθοδος που ακολουθήθηκε σε όλες τις συνεντεύξεις ήταν εκείνη της ελεύθερης συζήτησης, δίχως την χρήση κάποιου κλειστού ερωτηματολογίου, αλλά με την κατεύθυνση της συζήτησης με στοχευμένες ερωτήσεις οι οποίες προέκυπταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Φυσικά πέρα από το αρχειακό υλικό, μελετήθηκε και η υπάρχουσα δευτερογενής βιβλιογραφία, ελληνόγλωσση και μη, της οποίας ο εντοπισμός δεν υπήρξε πάντοτε εύκολος.

Η Μετανάστευση ως πεδίο έρευνας

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, η πρόθεση είναι να δοθεί ένα γενικό σχήμα αναφορικά με κάποιες κύριες μεταναστευτικές θεωρίες, δίχως να υπάρχει η επιδίωξη να είναι εξαντλητικό τόσο στο πλήθος των θεωριών, όσο και στην ανάλυση όσων παρατίθενται. Αντιθέτως, σκοπός είναι να δοθεί μία εικόνα η οποία θα επιτρέψει τον εντοπισμό ορισμένων μετατοπίσεων στο θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης του φαινομένου της μετανάστευσης. Αν και η έρευνα για τη μετανάστευση αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, ήδη από τον 19^ο αιώνα το φαινόμενο της μετανάστευσης είχε απασχολήσει πολλούς επιστήμονες. Στο αρχικό αυτό στάδιο, η μετανάστευση μελετήθηκε από την σκοπιά των χωρών υποδοχής, παρά των χωρών αποστολής, με το πρότυπο της μετανάστευσης προς τις Ηνωμένες Πολιτείες να θεωρείται από τους ερευνητές ως το μοναδικό για τη μετανάστευση των Ευρωπαίων, χωρίς να παρατηρούν διαφοροποιήσεις μεταξύ άλλων μεταναστευτικών προορισμών, στην σπάνια περίπτωση που τους εντόπιζαν, με αποτέλεσμα η Αμερική να θεωρείται εν πολλοίς ως η μόνη περιοχή υποδοχής μεταναστών. Η μελέτη του φαινομένου γινόταν από την σκοπιά της «αφομοίωσης», ενώ δεν διακρίνονταν φύλες, εθνότητες και φύλα μεταναστών. Οι προσεγγίσεις υιοθετούσαν ρατσιστικά στερεότυπα ορίζοντας το μεταναστευτικό πληθυσμό ως κατώτερο του γηγενή.¹ Εντούτοις, στις πιο σύγχρονες προσεγγίσεις του φαινομένου, διακρίνεται η χρήση μίας ποικιλίας θεωριών, μοντέλων και προσεγγίσεων, που παρουσιάζουν διαφορές αλλά και συγκλίσεις μεταξύ τους. Η παραγωγή θεωριών και προσεγγίσεων δεν έχει σταματήσει ούτε στις μέρες μας, και κάποιες από αυτές θα παρουσιαστούν επιγραμματικά στη συνέχεια.

Ξεκινώντας από τη *μαρξιστική προσέγγιση*, γίνεται ο εντοπισμός μιας έλλειψης αντιστοιχίας μεταξύ πληθυσμού και των μέσων συντήρησής του. Ο Μαρξ θεωρεί ότι στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής παρατηρείται πλεόνασμα πληθυσμού το οποίο ονομάζει *βιομηχανικό εφεδρικό στρατό*, και αποτελεί προϊόν και προϋπόθεση της λειτουργίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, του οποίου προτείνει την εξάλειψη. Σύμφωνα με τον Μαρξ η μετανάστευση προκαλείται λόγω της ύπαρξης του βιομηχανικού εφεδρικού στρατού, ο οποίος δεν μπορεί να απορροφηθεί στην εγχώρια ή τοπική αγορά εργασίας και ως αποτέλεσμα μεταναστεύει. Συνοπτικά στη μαρξιστική προσέγγιση η μετανάστευση είναι εγγενής του καπιταλιστικού συστήματος και με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής κάθε μισθωτός είναι εν δυνάμει μετανάστης.²

Μία άλλη κύρια θεωρία στη μελέτη της μετανάστευσης αποτελεί η *νεοκλασική οικονομική θεώρηση*, η οποία εστιάζει τόσο στο μακρο-επίπεδο όσο και στο μικρο-επίπεδο. Αναφορικά με το μακρο-επίπεδο, η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε για να εξηγήσει την εργατική μετανάστευση στη

---

¹ Christiane Harzig and Dirk Hoerder with Donna Gabaccia, *What is Migration History?*, Καίμπριτζ, 2009, σ. 1-2, 4, 59 και Nancy L. Green, *Οι Δρόμοι της Μετανάστευσης*, μτφρ. Δημήτρης Παρσάνογλου, Αθήνα, 2004, σ. 81-83 και για τη μελέτη της μετανάστευσης από τη σκοπιά της αφομοίωσης, στο ίδιο, σ. 83-87. Για ένα συνοπτικό περίγραμμα της μελέτης του φαινομένου της μετανάστευσης στις ΗΠΑ πριν το 1960, βλ. Λίνα Βεντούρα, *Μετανάστευση και Έθνος: Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και τις κοινωνικές θέσεις*, Αθήνα, 1994, σ. 15-22.

² Για μία πιο αναλυτική παρουσίαση της μαρξιστικής προσέγγισης και των μορφών που μπορεί να λάβει ο βιομηχανικός εφεδρικός στρατός, βλ. Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου, *Προβλήματα Μετανάστευσης-Παλιννόστησης*, Αθήνα, 1986, σ. 117-118· Λουκία Μ. Μουσούρου, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Αθήνα, 1991, 56-58 και Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Αθήνα, 2007, σ. 161.

διαδικασία της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης και υποστηρίζει ότι η μετανάστευση προκαλείται από τις γεωγραφικές διαφορές στην παροχή και τη ζήτηση εργασίας και κυρίως στις μισθολογικές διαφορές μεταξύ δύο αγορών εργασίας, με τους μετανάστες-εργάτες να κατευθύνονται από τις χώρες με χαμηλούς μισθούς, στις χώρες με υψηλότερους μισθούς προς αναζήτηση εργασίας. Η θεώρηση αυτή αντιλαμβάνεται τις αγορές εργασίας ως τον κύριο μηχανισμό μέσω του οποίου προκαλούνται οι εργατικές μεταναστεύσεις.³

Στις προσεγγίσεις μακρο-επιπέδου κυρίαρχο ρόλο έχει και η θεωρία της έλξης-απόθησης (push and pull theory), στόχος της οποίας αποτελεί η εξήγηση όχι μονάχα των αιτιών, αλλά και των κινήτρων της μετανάστευσης που διαμορφώνονται στις χώρες αποστολής και υποδοχής, και το σκεπτικό αυτής της προσέγγισης είναι κατά βάση οικονομικό. Η θεωρία της έλξης-απόθησης επιτρέπει τη μελέτη των αντικειμενικών παραγόντων έλξης και απόθησης, χωριστά από τη μελέτη των υποκειμενικών παραγόντων.⁴

Από την άλλη πλευρά, η νεοκλασική οικονομική θεώρηση που επικεντρώνεται στο μικρο-επίπεδο δίνει βάρος στον ατομικό παράγοντα. Σε αυτή τη θεώρηση κυριαρχεί το οικονομικό ζεύγος παραγόντων του κόστους και του οφέλους (cost and benefit), οι οποίοι λειτουργούν ως ένα μέσο διευκόλυνσης στη θετική ή αρνητική απόφαση για τη μετανάστευση, καθώς θεωρείται ότι οι υποψήφιοι μετανάστες υπολογίζουν με ορθό λόγο τα θετικά και αρνητικά της μετακίνησής τους και την πραγματοποιούν όταν τα αναμενόμενα οφέλη από τη μετανάστευση είναι μεγαλύτερα από το κόστος της. Η νεοκλασική οικονομική θεώρηση μικρο-επιπέδου υποστηρίζει ότι η μετανάστευση προκύπτει από τις διαφορές στις αποδοχές και στα ποσοστά απασχόλησης, ενώ θεωρεί έμφυτη στους περισσότερους ανθρώπους την επιθυμία βελτίωσης της οικονομικής τους κατάστασης και ότι αυτή σε συνδυασμό με το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης εξηγεί τη γεωγραφική κινητικότητα.⁵

Το μοντέλο των νέων οικονομικών της μετανάστευσης (the new economics of migration) αντιτίθεται στη νεοκλασική θεωρία, υποστηρίζοντας ότι η απόφαση της μετανάστευσης λαμβά-

---

³ Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino και J. Edward Taylor, "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, τχ. 19, 3, (1993), σ. 433-435.

⁴ Α. Μουσούρου, *ό.π.*, σ. 81-82· Η Έμκε-Πουλοπούλου, *Προβλήματα... ό.π.*, σ. 123 και Η Έμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική... ό.π.*, σ. 143· Ch. Harzig (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 62· N. L. Green, *ό.π.*, σ. 114-116 και Ewa Morawksa, *International Migration: Its Various Mechanisms and Different Theories That Try to Explain it*, Σουηδία, 2007, σ. 2. Στην περιγραφή και ανάλυση του φαινομένου η μαρξιστική προσέγγιση βλέπει τους παράγοντες έλξης στα κενά που υπάρχουν στην αγορά εργασίας από δημογραφικές, οικονομικές και κοινωνικές αιτίες. Οι παράγοντες απόθησης παρατηρούνται στην υπανάπτυξη κάποιων χωρών ή περιοχών. Από την άλλη, η νεοκλασική θεωρία μεταφράζει τους παράγοντες έλξης-απόθησης σε συμφέροντα: το συμφέρον του ατόμου και των χωρών αποστολής και υποδοχής. Επομένως κύρια σημασία έχει η μελέτη των κερδών και των ζημιών που η μετανάστευση έχει για το καθένα από τα τρία μέρη, βλ. Μουσούρου, *ό.π.*, σ. 83-84. Για την κριτική στη θεωρία έλξης-απόθησης, βλ. Α. Βεντούρα, *ό.π.*, σ. 10-11 και E. Morawksa, *ό.π.*, σ. 7-8.

⁵ Μουσούρου, *ό.π.*, σ. 67-68, 71-72· Έμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική... ό.π.*, σ. 118-124· Έμκε-Πουλοπούλου, *Προβλήματα... ό.π.*, σ. 111-112, 114· Green, *ό.π.*, σ. 109-108· D. S. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 434-436 και Morawksa, *ό.π.*, σ. 4-5. Για τις διαφορές με τη νεοκλασική οικονομική θεώρηση μακρο-επιπέδου, βλ. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 435-436. Για τη νεοκλασική προσέγγιση, τον εμπλουτισμό της, την αντιμετώπιση της από τους σύγχρονους νεοκλασικούς μελετητές, τα κέρδη και τις ζημιές των χωρών προέλευσης και υποδοχής, βλ. Μουσούρου, *ό.π.*, σ. 67-79 και Έμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική... ό.π.*, σ. 128-132. Για μια κριτική στην νεοκλασική θεωρία, στο ίδιο, σ. 177-179 και Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 455-457.

νεται από μεγάλες ομάδες σχετιζόμενων προσώπων, όπως τις οικογένειες, παρά από μεμονωμένα άτομα, προκειμένου να αυξήσουν συλλογικά το κοινό εισόδημα και να μειώσουν τους κινδύνους που βιώνει η ομάδα λόγω αβεβαιοτήτων ή ανωμαλιών στην τοπική αγορά. Θεωρείται ότι οι οικογένειες ελέγχουν τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν στην οικονομική τους κατάσταση, και μέσα σε αυτό το πλαίσιο αποφασίζεται η μετανάστευση ενός ή περισσότερων μελών της, προκειμένου να εξισορροπηθούν οι κίνδυνοι μείωσης των εισοδημάτων τους, μέσω της αποστολής μεταναστευτικών εμβασμάτων. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση οι μισθολογικές διαφορές μεταξύ δύο τόπων δεν λογίζονται ως απαραίτητη προϋπόθεση για να πραγματοποιηθεί η μετανάστευση. Εστιάζει κυρίως στα κίνητρα των οικογενειών που επιδιώκουν να μειώσουν τους κινδύνους μέσω της εξωτερικής μετανάστευσης.⁶

Η θεωρία της διπλής αγοράς εργασίας ή της κατακερματισμένης αγοράς εργασίας (dual labor market theory ή segmented labor market theory), «υποστηρίζει ότι η διεθνής μετανάστευση πηγάζει από την εγγενή ζήτηση εργασίας των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών» και όχι τόσο από τα ίδια τα άτομα, και εκφράζεται μέσω σχημάτων στρατολόγησης μεταναστών. Ένας υποστηρικτής αυτής της θεωρίας χρησιμοποιεί μερικώς το ζεύγος ώθησης-έλξης (push and pull), τονίζοντας ότι η μετανάστευση προκύπτει περισσότερο από τους παράγοντες έλξης στις χώρες εισδοχής, δηλαδή την ανάγκη για πρόσθετους εργάτες, παρά από τους παράγοντες ώθησης στις χώρες αποστολής, όπως τους χαμηλούς μισθούς. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, σε μία χώρα εισδοχής μεταναστών υπάρχει ιεράρχηση των εργασιών και των προσφερόμενων χρηματικών απολαβών και οι ξένοι εργάτες καταλαμβάνουν το κατώτατο σκαλοπάτι αυτής της ιεραρχικής δομής.⁷

Μία νέα προσέγγιση της μετανάστευσης προέρχεται από τη θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων (world systems theory), σύμφωνα με την οποία «η διεξόδωση των καπιταλιστικών οικονομικών σχέσεων εντός των περιφερειακών μη καπιταλιστικών κοινωνιών δημιουργεί έναν κινητό πληθυσμό ο οποίος είναι επιρρεπής να μεταναστεύσει στο εξωτερικό», ενώ γίνεται διάκριση μεταξύ του ανεπτυγμένου κέντρου και της υποανάπτυκτης περιφέρειας που εξαρτάται από αυτό, όπως έχει υποστηρίξει στο έργο του ο Immanuel Wallerstein. Βάσει αυτής της θεωρίας η διεθνής μετανάστευση λογίζεται ως παράγωγο της επέκτασης των καπιταλιστικών αγορών στον υπό ανάπτυξη κόσμο και της διεξόδωσης της παγκόσμιας οικονομίας σε περιφερειακές περιοχές. Οι επενδύσεις κεφαλαίου τροφοδοτούν αλλαγές που δημιουργούν έναν κινητό πληθυσμό στις χώρες της περιφέρειας ενώ ταυτοχρόνως διαμορφώνουν ισχυρούς υλικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με τις χώρες του πυρήνα, οδηγώντας σε διεθνείς μετακινήσεις. Η διεθνής μετανάστευση, για τη θεωρία των παγκοσμίων συστημάτων, πηγάζει από την παγκοσμιοποίηση της αγοράς της οικονομίας.⁸

Τη θεωρία των δικτύων ή κοινωνικών δικτύων (network theory ή social network theory) απασχολούν τα μεταναστευτικά δίκτυα τα οποία ενώνουν μέσω κοινών δεσμών άτομα μεταξύ

⁶ Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 436, 438-439 και Morawksa, *ό.π.*, σ. 5-6. Για μία κριτική στο μοντέλο αυτό, βλ. *στα ίδια*, σ. 457-458 και σ. 8, αντιστοίχως.

⁷ Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 440-442, 444· Morawksa, *ό.π.*, σ. 2-3 και Harzig (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 76-78. Για την κριτική στη θεωρία αυτή, βλ. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 458-459.

⁸ Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 444-445, 447-448· Morawksa, *ό.π.*, σ. 3 και Harzig (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 73-75. Για την κριτική στη θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων, βλ. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 459-460 και Morawksa, *ό.π.*, σ. 8.

δύο χωρών. Η εν λόγω θεωρία ενδιαφέρεται κυρίως για τους μηχανισμούς που διαιωνίζουν αυτές τις μετακινήσεις, παρά για τους μηχανισμούς που τις προκαλούν. Τα κοινωνικά δίκτυα μειώνουν το υλικό και μη κόστος της μετανάστευσης, ενώ με τη μετανάστευση ενός ατόμου διευρύνεται το υπάρχον δίκτυο και αυξάνονται οι πιθανότητες μετανάστευσης και άλλων ατόμων εντός του υπάρχοντος ή ενός νέου δικτύου. Πρόκειται για δίκτυα αυτοτροφοδοτούμενα και αυτοσυντηρούμενα χάρη στο λεγόμενο «κοινωνικό κεφάλαιο» των μεταναστών. Σε αυτό το πλαίσιο η μετανάστευση εξετάζεται κυρίως ως αποτέλεσμα μιας οικογενειακής στρατηγικής προκειμένου η οικογένεια να πετύχει τους στόχους της, και όχι ως αποτέλεσμα μόνο των οικονομικών και άλλων συνθηκών. Με τη συγκεκριμένη προσέγγιση ερευνάται η ιδιαίτερη εμπειρία του μετανάστη και της οικογένειάς του, η οποία συνδυάζει τα δεδομένα της κοινωνίας καταγωγής και υποδοχής.⁹

Η αυξανόμενη στη σύγχρονη εποχή παγκοσμιοποίηση επηρέασε και τις μεταναστευτικές θεωρίες και οδήγησε σε νέες προσεγγίσεις στη μελέτη του φαινομένου. Μεταξύ των νέων θεωριών είναι και εκείνη της *διεθνικότητας* (transnationalism), η οποία αναπτύχθηκε κατά τη δεκαετία του 1990 και υπογραμμίζει την τάση των σημερινών μεταναστών «να διατηρούν συστηματικές σχέσεις» τόσο με τον τόπο διαμονής όσο και με τον τόπο προέλευσης. Η θεώρηση αυτή δεν περιορίζει την οπτική της στα όρια ενός εθνικού κράτους, αλλά την απασχολούν διαδικασίες και δομές πέραν από αυτά.¹⁰ Μία άλλη έννοια η οποία έκανε την εμφάνισή της, διαφοροποιημένη υπό το φως της παγκοσμιοποίησης, είναι εκείνη της *διασποράς*, η οποία ήδη από τη δεκαετία του 1960 διευρύνθηκε εννοιολογικά, για να κάνει ακόμα πιο έντονη την παρουσία της διεθνώς από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, πλαισιώνοντας τη διαδικασία της προσπάθειας συγκρότησης διασκορπισμένων ανομοιογενών πληθυσμών «σε ομάδες με συνοχή και ενότητα», οι οποίες βρίσκονται σε διαφορετικά γεωγραφικά σημεία, αλλά διατηρούν κοινωνικούς δεσμούς. Η συμμετοχή στη διασπορά υπερβαίνει το στενό γεωγραφικό χώρο ενώνοντας πολιτισμικές ομάδες, τις οποίες χωρίζει η απόσταση, μέσω πραγματικών ή φαντασιακών δεσμών σε διεθνές επίπεδο.¹¹ Ένας άλλος όρος των δύο τελευταίων δεκαετιών είναι ο *υβριδισμός*: έννοια η οποία στην πορεία χρήσης της από διάφορες επιστήμες όπως η Γλωσσολογία, η Λογοτεχνία και οι Μεταποικιακές και Πολιτισμικές Σπουδές, εισήχθη εν τέλει σε όλους τους κλάδους των Ανθρωπιστικών Επιστημών, όπου και χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον συγκρητισμό ανάμοιων πολιτισμών, οι

⁹ Μουσούρου, *ό.π.*, σ. 85-87· Έμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική... ό.π.*, σ. 145-147· Harzig (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 75· Green, *ό.π.*, σ. 128-129· Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 448-450 και Morawksa, *ό.π.*, σ. 6. Για την κριτική στη θεωρία των δικτύων, βλ. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 460-461 και Morawksa, *ό.π.*, σ. 8. Μεταξύ άλλων θεωριών και προσεγγίσεων για το μεταναστευτικό φαινόμενο είναι και οι θεωρίες του *μεταναστευτικού μετασχηματισμού*, η *φεμινιστική προσέγγιση*, βλ. Έμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική... ό.π.*, σ. 132-142 και 149-160 αντίστοιχως, η *θεωρία των θεσμών* (institutional theory), βλ. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 450-451, η *θεωρία της σωρευτικής αιτιότητας* (cumulative causation), βλ. Massey (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 451-454, 461 και Morawksa, *ό.π.*, σ. 6-7, 9 και το *μοντέλο της πολιτικής οικονομίας της διεθνούς μετανάστευσης* (political economy model of international migration), βλ. Morawksa, *ό.π.*, σ. 3-4

¹⁰ Βαγγέλης Καραγιάννης, «Μετανάστευση-Διεθνικότητα-Κινητικότητα. Παρατηρήσεις πάνω στην έρευνα διεθνικής μετανάστευσης», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 92 (2006), σ. 23-24 και Harzig (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 83-84. Για τα προβλήματα και τις ελλείψεις της μεθόδου αυτής βλ. Β. Καραγιάννης, *ό.π.*, σ. 24-28.

¹¹ Λίνα Βεντούρα, «Διασπορά, Παγκοσμιοποίηση και Συλλογικότητες», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 92 (2006), σ. 31-33 και Harzig (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 81-82. Για τις διάφορες εννοιολογήσεις και τους τύπους διασποράς, πρβλ. Robin Cohen, *Η Παγκόσμια Διασπορά*, μτφρ. Τίνα Πλυτά, Αθήνα, 2003.

οποίοι δημιουργούν ένα νέο μικτό πολιτισμό όπου τα συστατικά στοιχεία, αν και αναμειγμένα, παραμένουν ενίοτε ευδιάκριτα. Ο υβριδισμός αμφισβητεί την πολιτισμική ομοιογένεια, τονίζοντας την ποικιλία των πηγών διαμόρφωσης του κάθε πολιτισμού.¹²

Η ανάλυση που ακολουθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία επιδιώκει να είναι πολυπαραγοντική, λαμβάνοντας υπ' όψιν παραμέτρους όπως η πολιτική, η οικονομία και τα κοινωνικά δίκτυα, τόσο από την σκοπιά του κράτους αποστολής, όσο και από τη μεριά του κράτους εισδοχής. Συνδυάζει την εξέταση τόσο στο μακρο-επίπεδο, όσο και στο μικρο-επίπεδο, δίχως να υιοθετεί αποκλειστικά ένα μοντέλο θεώρησης του μεταναστευτικού φαινομένου.

Όσον αφορά τώρα την Ιστορία και τη σχέση της με την εξέταση του μεταναστευτικού φαινομένου, διακρίνουμε ότι χρησιμοποιεί και οικονομικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις συνδυάζοντάς τες σε ένα κοινό σύνολο, ανάλογα με την εποχή και με την ακαδημαϊκή πορεία του κάθε ερευνητή. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 το φαινόμενο της μετανάστευσης εξετάζεται από τους ιστορικούς, στην πλειονότητά του, από κοινωνικο-οικονομική σκοπιά, στοχεύοντας στο κόστος και το κέρδος της μετανάστευσης, μελετώντας την επαγγελματική πορεία του μετανάστη και δίνοντας συγχρόνως έμφαση στην προσαρμογή, την προσωπική του πρόοδο, μέσα στο σχήμα της «αφομοίωσης» το οποίο συνοπτικά ορίζει ότι ο μετανάστης εντάσσεται χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στην κοινωνία της χώρας υποδοχής. Η μαρξιστική κοινωνιολογική παράδοση, η οποία τη δεκαετία του 1960 καθιέρωσε τον όρο «μετανάστης-εργάτης», ανέλυε «τους μηχανισμούς της αγοράς εργασίας που οδηγούν τα κράτη και τις επιχειρήσεις στην εισαγωγή ξένης εργατικής δύναμης», ενώ επισήμαιναν την εκμετάλλευση των μεταναστών και τις άθλιες συνθήκες ζωής τους. «Ο μετανάστης θεωρήθηκε ότι μετατρέπεται σε ένα νέο είδος προλεταριάτου, επειδή είναι υποχρεωμένος να εγκαταλείψει την πατρίδα του για να πουλήσει την εργατική του δύναμη».¹³

Την κοινωνικο-οικονομική προσέγγιση της μετανάστευσης διαδέχθηκε σταδιακά από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 η κοινωνικο-πολιτισμική προσέγγιση και το αφομοιωτικό μοντέλο διαδέχθηκε το «πλουραλιστικό», το οποίο ορίζει την ύπαρξη ποικίλων εθνοτικών ομάδων στη χώρα υποδοχής και τη διατήρηση διαφόρων ταυτοτήτων από τους μετανάστες. Οι ερευνητές λοιπόν, άρχισαν να εντοπίζουν τη διατήρηση και προσαρμογή των εθνοτικών ταυτοτήτων μέσα στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον, να μελετούν συγκεκριμένες εθνοτικές ομάδες και τις στρατηγικές τους, ενώ ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν στατιστικά και δημογραφικά δεδομένα για τη μελέτη του φαινομένου, αντί για την υποκειμενική εμπειρία των ατόμων και την επιτυχία τους. Παράλληλα δόθηκε μεγαλύτερη σημασία στα μεταναστευτικά δίκτυα και έγιναν συγκριτικές μελέτες, ενώ αναδείχθηκαν οι οικογενειακές και ατομικές στρατηγικές μετανάστευσης. Από το 1975 και έπειτα αναπτύχθηκε πιο συστηματικά η κοινωνιολογία και η ιστορία της μετανάστευσης, με την παράλληλη εξέταση της μετανάστευσης από την χώρα αποστολής προς τη χώρα εισδοχής. Ωστόσο όπως σημειώνει η Green «με την έκθεση των Ηνωμένων Εθνών, τον Μάρτιο του 2000, για τις «μεταναστεύσεις αναπλήρωσης» [...] η οικονομική αξία της μετανάστευσης έχει επιστρέψει στο

¹² Σεβαστή Τρουμπέτα, «Υβριδισμός: Εννοιολογικές περιπλανήσεις – πολιτικές συναινέσεις», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 92 (2006), σ. 60, 62 και R. Cohen, *ό.π.*, σ. 240. Για τις αλλαγές στη χρήση του όρου, τη σημερινή χρήση του και την κριτική σε αυτόν, βλ. Σ. Τρουμπέτα, *ό.π.*, σ. 57-63.

¹³ Βεντούρα, *Μετανάστευση και...* *ό.π.*, σ. 17, 20, 33.

προσκήνιο». ¹⁴ Απότοκο της μετατόπισης του ερευνητικού ενδιαφέροντος στην ιστορία της μετανάστευσης είναι ιδιαίτερα από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, μεταξύ άλλων, η εξέταση της μετανάστευσης των γυναικών, την οποία για πολλά χρόνια η αντίστοιχη ιστοριογραφία την έβλεπε ως ένα στατικό, μη κινούμενο πληθυσμό ή απλώς δεν την έβλεπε. ¹⁵ Φυσικά στην «ανακάλυψή» τους βοήθησε και η συγκριτικά μεγαλύτερη μεταναστευτική εκροή των γυναικών κατά τον 20^ο αιώνα, σε αντίθεση με προηγούμενες περιόδους, γεγονός το οποίο τις κατέστησε πιο εύκολα «εντοπίσιμες» στο μεταναστευτικό χάρτη.

Η ελληνική μεταναστευτική ιστοριογραφία, είχε μία αντίστοιχη πορεία με τη μεταναστευτική κίνηση του ελληνικού πληθυσμού, γεγονός το οποίο σήμανε την αναλογική αύξηση των μελετών για τη μετανάστευση κατά τα μεταπολεμικά χρόνια, οπότε η εκροή των Ελλήνων κορυφώθηκε. Την αύξηση των μελετών ευνόησε και η ανάπτυξη των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα, με την ίδρυση από το 1959 του *Κέντρου Κοινωνικών Επιστημών Αθηνών*, μετέπειτα ΕΚΚΕ, μέσω του οποίου υπήρξε μία πλειάδα έργων αναφορικά με τη μετανάστευση. Επίσης σε μικρότερο βαθμό ευνόησε τις μεταναστευτικές μελέτες με την ίδρυσή του το 1961 το *Κέντρο Οικονομικών Ερευνών*, μετέπειτα ΚΕΠΕ. Παράλληλα σε επίπεδο πολιτικής και οικονομίας το ζήτημα της μετανάστευσης απέκτησε αντίστοιχη σημασία μεταπολεμικά, ενώ στο θεωρητικό επίπεδο η εξέταση του μεταναστευτικού ζητήματος, δεν απείχε από το πρότυπο που ακολουθούσε η Δυτική Ευρώπη. ¹⁶ Συνεπώς μετά τη λήξη του Εμφυλίου υπήρξαν μελέτες για τις δημογραφικές επιπτώσεις της μετανάστευσης, ενώ κατά τη δεκαετία του 1960 η οικονομική προσέγγιση του ζητήματος κυριάρχησε, σε μία περίοδο έντονης συζήτησης για τη βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας. Οι μελέτες στόχευσαν στις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, γύρω από το ζεύγος «κόστη και οφέλη», το οποίο ακολουθούσε και η διεθνής βιβλιογραφία και οι μαρξιστικές αναλύσεις παρουσίασαν τη μετανάστευση των εργατών ως το απότοκο των καπιταλιστικών κοινωνιών, παρά των ατομικών αποφάσεων. Έλληνες ερευνητές χρησιμοποίησαν και το ζεύγος της «έλξης-απόθησης» για να εξηγήσουν τα αίτια της μετανάστευσης. ¹⁷ Το μεγάλο ρεύμα της παλιννόστησης ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, επηρέασε και τις μεταναστευτικές μελέτες στην Ελλάδα, οι οποίες εξέτασαν το ζήτημα της παλιννόστησης και των κοινωνικών και ψυχολογικών προβλημάτων που αντιμετώπισαν οι ίδιοι οι παλιννοστούντες στις κοινωνίες εισδοχής τους, αλλά και την επανένταξή τους στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. ¹⁸ Η ίδρυση το 1983 της *Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού* διευκόλυνε τη χρηματοδότηση της μελέτης των ελληνικών μεταναστευτικών πληθυσμών ανά τον κόσμο, όπως και της ελληνικής παλιννό-

¹⁴ Βεντούρα *ό.π.*, σ. 22, 24-25, 34-35, 40-41 και Green, *ό.π.*, σ. 10-11.

¹⁵ Green, *ό.π.*, σ. 12, 138-139. Για την ιστοριογραφία της μετανάστευσης των γυναικών, βλ. στο ίδιο, σ. 134-141.

¹⁶ Λίνα Βεντούρα, «Μεταπολεμικές Προσεγγίσεις στην Ελληνική Μετανάστευση», στο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης – Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Δ' Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας. Ιστοριογραφία Νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002. Πρακτικά*, τ. Β', Αθήνα, 2004, σ. 251-254. Για μία αναλυτική παρουσίαση των θεματικών που απασχόλησαν το ΕΚΚΕ, βλ. *Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών 1959-1989*, Αθήνα, 1989, σ. 36-91.

¹⁷ Έμκε-Πουλοπούλου, *Προβλήματα...* *ό.π.*, σ. 120-122, 125 και Λ. Βεντούρα, *ό.π.*, σ. 255-256. Για αναφορές σε συγκεκριμένες ελληνικές μελέτες, βλ. Βεντούρα, στο ίδιο, σ. 254-267. Για κάποιες μελέτες των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών αναφορικά με το ρόλο των παροικιών, και τα προβλήματα της εκάστοτε θεώρησης, βλ. Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Εμπορικές παροικίες και ανεξάρτητη Ελλάδα: ερμηνείες και προβλήματα», *Ο Πολίτης*, 26, (Σεπτέμβριος 1983), σ. 28-32.

¹⁸ Βεντούρα, *ό.π.*, σ. 256 και Έμκε-Πουλοπούλου, *ό.π.*, σ. 126.

στησης, την ώρα που και η αυτόνομη ερευνητική διαδικασία εμπλούτισε την ιστορική γνώση αναφορικά με παροικίες και κοινότητες Ελλήνων στο εξωτερικό, με τη μορφή διδακτορικών μελετών και μονογραφιών.¹⁹ Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και έπειτα, και στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης ο όρος της «διασποράς» έκανε πιο ισχυρή την παρουσία του, γεγονός που συντέλεσε στην ίδρυση του *Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού* το 1995, ενώ παράλληλα με τις εξελίξεις στις χώρες του πρώην σοβιετικού συνασπισμού υπήρξε ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις εκεί ελληνικές κοινότητες. Επιπλέον, από τη δεκαετία του 1990 υπήρξαν προσπάθειες περιοδολόγησης της ελληνικής μετανάστευσης, οι οποίες βέβαια στο εγχείρημά τους παρουσίασαν τα δικά τους προβλήματα.²⁰

Ωστόσο η μελέτη της μετανάστευσης στην Ελλάδα ακόμα και σήμερα παρουσιάζει ελλείψεις και κενά, με σημαντικούς μεταναστευτικούς προορισμούς των Ελλήνων να παραμένουν σε μεγάλο τμήμα ελλιπώς μελετημένοι, ιδιαίτερα αναφορικά με τη μεταπολεμική περίοδο. Παραδείγματα τέτοιων «ερευνητικών παραλείψεων», αποτελούν η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία και μεταναστευτικές παροικίες στη Μέση Ανατολή, την Ανατολική και Νότια Ασία και εκείνες των χωρών της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής. Από την άλλη πλευρά, σχετικές μελέτες, ειδικά οι πρωιμότερες θα παρουσιάσουν τον Έλληνα μετανάστη ως τον «σύγχρονο Οδυσσέα», ο οποίος ακολουθεί μία κλασική πλέον ιστορία επιτυχίας η οποία εκκινεί από τα βάσανα της ξενιτιάς και του ξεριζωμού, για να επιστεγαστεί κάποια χρόνια αργότερα από την επαγγελματική και προσωπική επιτυχία, η οποία συνοδεύεται από τον πλούτο και πιθανότατα την ενασχόληση με την κοινοτική ή και την πολιτική ζωή της χώρας υποδοχής· μία παρουσίαση η οποία αγνοεί την απότυχία, τις ανισότητες εντός του ίδιου εθνοτικού πληθυσμού, αλλά και την ανομοιογένεια των μεταναστευτικών κοινοτήτων.

---

¹⁹ Βεντούρα, ό.π., σ. 257-258, 266-267. Στο ίδιο για συγκεκριμένες αναφορές σε μελέτες.

²⁰ Ό.π., σ. 258-261. Στο ίδιο για συγκεκριμένες αναφορές σε μελέτες.

Εισαγωγή στη Μεταναστευτική Ιστορία της Αυστραλίας

Η μετανάστευση στην Αυστραλία από το 18^ο αιώνα έως 1945

Έπειτα από την τελική²¹ ανακάλυψη της Αυστραλίας από τον Βρετανό εξερευνητή James Cook το 1770 και την ανακήρυξή της σε βρετανική αποικία, η Βρετανική Αυτοκρατορία είχε μία τεράστια υπερπόντια, ανεκμετάλλευτη έκταση στη διάθεσή της. Το 1788 λόγω της απώλειας των αμερικανικών κτήσεων, του έντονου «πληθυσμιακού της πλεονάσματος», της αστικοποίησης και της παράλληλης αύξησης της εγκληματικότητας και των φυλακισμένων, η Βρετανία αποφάσισε και έστειλε την πρώτη ομάδα προς εποίκηση της Αυστραλίας, η οποία κατά τα ¾ αποτελούνταν από κατάδικους των βρετανικών φυλακών· μία πρακτική η οποία θα συνεχίσει έως τη δεκαετία του 1840, ενώ έπειτα θα γίνει πιο αραιή. Μέχρι το 1840 οι κατάδικοι στη Νέα Νότια Ουαλία (NNO) θα αριθμούν περίπου 80.000 και θα χρησιμεύσουν ως η κύρια ομάδα εργασίας προς εκτέλεση των απαραίτητων έργων υποδομής, ανάπτυξης και συντήρησης της νέας αποικίας της Αυτοκρατορίας, ενώ επιπρόσθετα θα αποτελέσουν και την πρώτη πληθυσμιακή ομάδα της. Μαζί με τους πρώτους κατάδικους θα εγκατασταθούν στην Αυστραλία και ελεύθεροι υπήκοοι της Βρετανίας οι οποίοι είχαν αναλάβει την επίβλεψή τους, ενώ άλλοι ελεύθεροι μετανάστες κατά τα πρώτα χρόνια της εποίκησης της αποικίας θα είναι οι σύζυγοι και τα παιδιά των εξόριστων καταδίκων.²²

Ο ελεύθερος πληθυσμός της Αυστραλίας θα αυξηθεί από το 1815 και έπειτα, αρχικά με τμήματα της ανώτερης βρετανικής τάξης, τα οποία στόχευαν να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που πρόσφερε η άφθονη παροχή γης για αγροτικές και κτηνοτροφικές ενασχολήσεις, αλλά και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν στο εμπόριο. Το 1828 στην πρώτη απογραφή στην αποικία της NNO ο πληθυσμός της ήταν 36.598 άτομα· εκ των οποίων οι 15.728 κατάδικοι. Ωστόσο, το υψηλό κόστος της μετάβασης (£40), και οι εναλλακτικοί μεταναστευτικοί προορισμοί των Βρετανών, θα κρατήσουν τη μετανάστευση προς την Αυστραλία σε χαμηλά επίπεδα, με όσους θα εγκατασταθούν εκεί μεταξύ 1815-1840 από το Ηνωμένο Βασίλειο να είναι μόλις 58.000, ενώ την ίδια περίοδο προς τις ΗΠΑ και τον Καναδά να είναι 499.000 και 417.000 αντιστοίχως. Το κλίμα αυτό θα προσπαθήσουν να αλλάξουν τα σχήματα επικουρούμενης μετανάστευσης, τα οποία θα εγκαινιαστούν τόσο από τη Βρετανία, όσο και από τις αποικιακές κυβερνήσεις της Αυστραλίας από το 1832 και έπειτα, τα οποία περιλάμβαναν είτε την πρόσκληση του υποψήφιου μετανάστη από κάποια αποικία στην Αυστραλία μέσω ενός δικτύου πρακτόρων στη Βρετανία, είτε μέσω του κυβερνητικού επιχορηγούμενου σχήματος, το οποίο φρόντιζε τη μετάβαση και την εγκατάστασή τους. Ένα άλλο σχήμα, θα αφορά τη βοήθεια μετάβασης άγαμων γυναικών προς την Αυστραλία. Μέσω των σχημάτων αυτών επιδιωκόταν και επιτεύχθηκε η αλλαγή της

²¹ Η πρώτη «ανακάλυψη» της Αυστραλίας σημειώνεται το 1606 από τον Ολλανδό θαλασσοπόρο Willem Janszoon, ο οποίος θα ονομάσει τη σημερινή Αυστραλία ως «Νέα Ολλανδία»· όμως η ήπειρος δεν θα εποικηθεί τότε. Αργότερα ο Άγγλος εξερευνητής William Dampier θα βρεθεί στην Αυστραλία κατά τη διάρκεια ταξιδιού του το 1688 και το 1699. Έπειτα θα ακολουθήσει ο James Cook το 1770.

²² Geoffrey Sherington, *Australia's Immigrants 1788-1978*, Σύδνεϋ, 1987, σ. 3, 6, 13, 16, 17· Brian Murphy, *The Other Australia. Experiences of Migration*, Νέα Υόρκη, 2008, σ. 9, 12, 15 και Andrew Markus, James Jupp and Peter McDonald, *Australia's Immigration Revolution*, Σύδνεϋ, 2009, σ. 53.

μετανάστευσης προς την Αυστραλία σε σχέση με τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Οι νέοι έποικοι οι οποίοι θα προέλθουν από τα μεταναστευτικά αυτά σχήματα θα ενισχύσουν την εργατική δύναμη της Αυστραλίας στον γεωργικό και κτηνοτροφικό τομέα· τομείς που παρουσίαζαν τη μεγαλύτερη ανάγκη τις δεκαετίες του 1830 και 1840. Μεταξύ 1829 και 1849 ένα σύνολο 108.612 μεταναστών θα φτάσει στην αποικία της ΝΝΟ, εκ των οποίων τα 2/3 θα έχουν λάβει κάποια βοήθεια στη μετακίνησή τους και την αρχική τους εγκατάσταση.²³

Η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού της Αυστραλίας θα έρθει με την ανακάλυψη κοιτασμάτων χρυσού στις αποικίες της το 1851, οπότε και η συνολική μετανάστευση από το Ηνωμένο Βασίλειο καθ' όλη τη δεκαετία του 1850 θα αγγίζει τις 465.100 άτομα, ενώ παράλληλα θα καταφθάσουν μετανάστες και από διάφορα μέρη της Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, αλλά και της Ασίας, από την οποία η κύρια μεταναστευτική ομάδα θα είναι οι Κινέζοι. Οι επικουρούμενοι μετανάστες θα συνεχίσουν και αυτή την περίοδο να καταφθάνουν, ενώ πλάι σε αυτούς θα είναι και πολλοί που θα ταξιδεύουν καταβάλλοντας οι ίδιοι τα έξοδα της μεταφοράς τους. Το αποτέλεσμα της εποχής του «πυρετού του χρυσού» είναι η σημαντική αύξηση του πληθυσμού της Αυστραλίας από 437.665 το 1851, στο 1.168.149 το 1861, αλλά και η μεγαλύτερη διεύρυνση των πηγών προέλευσης των μεταναστών.²⁴

Τα σχήματα μετανάστευσης τα οποία υιοθετήθηκαν από τη δεκαετία του 1830, θα παραμείνουν σε ισχύ και μετά τη «χρυσή δεκαετία». Την περίοδο από το 1860-1901, παρά το κύμα παλιννόστησης, η Αυστραλία θα δει τον πληθυσμό της να αυξάνεται ακόμα περισσότερο και η πληθυσμιακή της διαφοροποίηση να γίνεται πιο εμφανής. Λίγο πριν το γύρισμα του αιώνα, το 1891, ο πληθυσμός της θα είναι 3.240.985, με 821.166 άτομα εξ αυτών να έχουν γεννηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Από την άλλη πλευρά, όσοι είχαν γεννηθεί εκτός της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, το 1861 θα αποτελούνται από 2.500 Αμερικανούς και 18.000 Ευρωπαίους, εκ των οποίων 10.000 θα είναι Γερμανοί. Ο πληθυσμός των Κινέζων, παρά τη σταδιακή του μείωση, το 1891 θα είναι λίγο πάνω από τις 36.000. Εντούτοις, στον ξένο μη βρετανικό πληθυσμό θα υπάρξει κάποια κλίμακα προτίμησης, με τους Αμερικανούς και τους Ευρωπαίους, και συγκεκριμένα τους Γερμανούς και Σκανδιναβούς οι οποίοι αποτελούν τις κύριες ευρωπαϊκές μεταναστευτικές εθνότητες σε όλο το 19^ο αιώνα, να προτιμούνται και να γίνονται πιο ανεκτοί από τον αυστραλιανό και βρετανικό πληθυσμό, συγκριτικά με άλλες εθνότητες. Σε αντίθεση με τις παραπάνω ομάδες, οι Κινέζοι και οι άλλοι ασιατικοί λαοί ήταν ανεπιθύμητοι στην Αυστραλία και θεωρούνταν ως προσβολή στον πολιτισμό της. Γενικότερα υπήρχε ένα δόγμα, το οποίο θα γίνει πιο ισχυρό μετά την Ομοσπονδιοποίηση της Αυστραλίας, ότι ο πληθυσμός της έπρεπε να παραμείνει βρετανικός και λευκός.²⁵

Ας σημειωθεί εδώ, ότι οι πληθυσμιακές στατιστικές δεν περιλαμβάνουν και τους ιθαγενείς πληθυσμούς της Αυστραλίας, τους λεγόμενους Αβορίγινες (Aborigines), έναντι των οποίων

²³ G. Sherington, *ό.π.*, σ. 29-31, 36-38 και B. Murphy, *ό.π.*, σ. 9, 12, 15-17.

²⁴ Murphy, *ό.π.*, σ. 17-18· Sherington, *ό.π.*, σ. 59-61 και A. Markus (κ.ά), *ό.π.*, σ. 53-54.

²⁵ Murphy, *ό.π.*, σ. 19, 21-24, 26 και Sherington, *ό.π.*, σ. 59, 65, 82.

εφαρμοζόταν μία επιθετική πολιτική αφομοίωσης, όπως επίσης και πρακτικές άμεσης μείωσης του πληθυσμού τους με την φυσική τους εξόντωση.²⁶

Το 1901 η Αυστραλία θα γίνει Ομοσπονδία και ένα σημαντικό πολιτικό ζήτημα το οποίο θα την απασχολήσει θα είναι εκείνο της μετανάστευσης. Η μεταναστευτική πολιτική της χώρας θα βασιστεί στην πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας*, η οποία είχε σκοπό να προστατέψει τη φυλετική καθαρότητα και το επίπεδο ζωής της. Η πολιτική αυτή όριζε ότι η Αυστραλία έπρεπε να παραμείνει λευκή, και συγκεκριμένα αγγλοσαξονική στη βάση της, αποτρέποντας την είσοδο μη λευκών, όπως των «κίτρινων» φυλών και κυρίως των πολυάριθμων Κινέζων, οι οποίοι θεωρούνταν ως απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας και με την φθηνή εργασία τους, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση των μισθών και συνεπώς του επιπέδου ζωής στην Αυστραλία. Το «όπλο» έναντι στην είσοδο έγχρωμων φυλών ήταν η εξέταση υπαγόρευσης, η οποία απέριπτε αιτήσεις μεταναστών οι οποίοι δεν είχαν επάρκεια αγγλικών ή κάποιας άλλης ευρωπαϊκής γλώσσας.²⁷ Με αυτό τον τρόπο η πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας* αποτελούσε ένα οχυρό για την αναχαίτιση ανεπιθύμητων μεταναστών.

Η μετανάστευση προς την Αυστραλία θα συνεχίσει να είναι στο μεγαλύτερο μέρος της βρετανική και κατά το παραχώδες α' μισό του 20^{ου} αιώνα με τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους και τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930. Οι Βρετανοί αποτελούσαν από το 1902-1935 το 80-87% των συνολικών μεταναστευτικών εισαγωγών ανά πενταετία, ενώ από το 1936-1940 αποτελούσαν το 79,3% και μέσα στα εμπόλεμα χρόνια του 1941-1945 το 66,9% της εισροής μεταναστών προς την Αυστραλία. Μεγάλο μέρος των μεταναστών από το Ηνωμένο Βασίλειο θα βοηθηθεί στη μετακίνησή του έως το 1929-1930 οπότε και καταργείται το επικουρούμενο σχήμα από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση. Πριν και μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου θα ενθαρρυνθεί η εγκατάσταση των μεταναστών στην ύπαιθρο για την επέκταση των πρωτογενών βιομηχανιών της χώρας και τον εφοδιασμό της βρετανικής αγοράς, ενώ παράλληλη θα είναι η ανάπτυξη και άλλων βιομηχανιών.²⁸

Η ευρωπαϊκή μετανάστευση κατά τα πρώτα 20 χρόνια του 20^{ου} αιώνα θα συνεχίσει να εκπροσωπείται στο μεγαλύτερο ποσοστό της από τους Γερμανούς, Γάλλους και Σκανδιναβούς μετανάστες. Οι βορειο-ευρωπαίοι ήταν οι πιο επιθυμητοί μη Βρετανοί μετανάστες για την Αυστραλιανή Κυβέρνηση και προτιμούνταν καθώς θεωρούσαν ότι μοιράζονταν κοινά πολιτισμικά πρότυπα και συνεπώς ήταν πιο εύκολα «αφομοιώσιμοι» από τον κυρίαρχο αγγλοσαξονικό πολιτισμό, σε αντίθεση με τους νοτιο-ευρωπαίους. Οι Ιταλοί έχοντας παρουσία στην Αυστραλία και πριν τον 20^ο αιώνα, θα αυξηθούν εντυπωσιακά από το 1920 και εξής, βρίσκοντας στη χώρα αυτή τη μεταναστευτική διέξοδο που αναζητούσαν, έπειτα και από το περιοριστικό σύστημα μεταναστευτικών ποσοστώσεων το οποίο θεσπίστηκε στις ΗΠΑ το 1921 και 1924. Ως αποτέλεσμα, από το 1920-1940 θα αποτελέσουν την πρώτη μεταναστευτική ομάδα από την Ευρώπη σε αριθμό

²⁶ Για την αντιμετώπιση των ιθαγενών πληθυσμών από την Αυστραλία, βλ. Anna Haebich, *Spinning the Dream. Assimilation in Australia 1950-1970*, Φρήμαντλ, 2008.

²⁷ Murphy, *ό.π.*, σ. 28-30, 33· Sherington, *ό.π.*, σ. 91 και A. Haebich, *ό.π.*, σ. 68. Το 1958 θα καταργηθεί η εξέταση υπαγόρευσης (dictation test).

²⁸ Eric Richards, *Destination Australia. Migration to Australia since 1901*, Σύδνεϋ, 2008, Πίνακας 3 σ. 390· Murphy, *ό.π.*, σ. 42-43 και Sherington, *ό.π.*, σ. 106-107, 112-113. Στα ποσοστά των Βρετανών συμπεριλαμβάνονται και οι Ιρλανδοί, Μαλτέζοι και Κύπριοι μετανάστες.

εισροής προς την Αυστραλία, εκτοπίζοντας τις άλλες ομάδες Ευρωπαίων που επικρατούσαν από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Πλάι στους Ιταλούς θα σημειωθεί και μία πιο έντονη παρουσία και άλλων εθνοτήτων από τη Νότια Ευρώπη, μεταξύ των οποίων οι Έλληνες και Γιουγκοσλάβοι, αλλά σε μικρότερη κλίμακα συγκριτικά με τους Ιταλούς.²⁹ Από την άλλη πλευρά, ο πληθυσμός των μη Βρετανών και μη Ευρωπαίων στην Αυστραλία στο α' μισό του 20^{ου} αιώνα θα έχει αξιοσημείωτη παρουσία, με τους Κινέζους να είναι μεταξύ των δύο πρώτων μη βρετανικών μεταναστευτικών ομάδων που εισρέουν στη χώρα από το 1902-1935, ενώ από το 1941 και έπειτα η εκπροσώπησή τους στις εισροές προς την Αυστραλία, όπως και των άλλων ασιατικών λαών, θα μειωθεί σημαντικά.³⁰

Πριν το τέλος του α' μισού του 20^{ου} αιώνα η Αυστραλία ανταποκρινόμενη στις αναταραχές στην Ευρώπη θα επιτρέψει την είσοδο σε 1.000 περίπου Εβραίους πρόσφυγες το 1935, ενώ στα μέσα του 1938 θα συμφωνήσει να δεχθεί άλλους 15.000 Εβραίους πρόσφυγες λόγω των διώξεων που αντιμετώπιζαν στην, υπό πολεμικό αναβρασμό, Ευρώπη. Από τους 15.000, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1940 θα καταφέρουν να πάνε στην Αυστραλία μόλις 3.000 Εβραίοι πρόσφυγες λόγω της έναρξης των εχθροπραξιών.³¹ Οι προσφυγικοί πληθυσμοί θα αποτελέσουν μία νέα κατηγορία μεταναστών για την Αυστραλία, την οποία θα διατηρήσει και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Με τη λήξη αυτής της περιόδου η Αυστραλία μέσα σε ενάμισι αιώνα ύπαρξης περίπου, απέκτησε έναν πληθυσμό 7.430.197 ατόμων έως το 1945,³² έχοντας μία πλούσια ιστορία μεταναστεύσεων και σημαντικών αλλαγών, κατά περιόδους, σε αυτή την πολιτική της. Από αποικία για την εγκατάσταση καταδίκων της Βρετανίας, μετατράπηκε σταδιακά σε αποικία ελεύθερων Βρετανών υπηκόων, ενώ διστακτικά και κυρίως μετά το 1901 εμπλουτιζόταν με ευρωπαϊκούς και μη πληθυσμούς, οι οποίοι στράφηκαν στους Αντίποδες θέλοντας να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που δημιουργούνταν εκεί. Ο λευκός και βρετανικός χαρακτήρας της Αυστραλίας θα παραμείνει κυρίαρχος σε όλη τη διάρκεια της πορείας της μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ένα χαρακτήρα τον οποίο εγγυούνταν η πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας*. Εντούτοις, το ευρωπαϊκό στοιχείο και το ασιατικό θα εξακολουθεί να εισρέει το πρώτο με μία αύξουσα πορεία, ενώ το τελευταίο με φθίνουσα πορεία. Η μετατόπιση της πολιτικής της Αυστραλίας αναφορικά με την εισαγωγή μεταναστευτικών πληθυσμών, θα εξαρτάται σε αυτό, αλλά και στο επόμενο διάστημα, από το διαθέσιμο ανθρώπινο απόθεμα στην Βρετανία και έπειτα στη Βόρεια Ευρώπη. Στην περίοδο αυτή έχουμε τη γέννηση των ζητημάτων, τα οποία θα κληθεί να αντιμετωπίσει σε μεγαλύτερο βαθμό η Αυστραλία έπειτα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Οι Έλληνες στην Αυστραλία πριν το 1945

Ελληνική παρουσία στην Αυστραλία εντοπίζεται από το 1829 με την μεταφορά επτά καταδίκων βρετανικού δικαστηρίου της Μάλτας λόγω πειρατείας. Περισσότεροι θα καταφθάσουν κατά την

²⁹ E. Richards, *ό.π.*, Πίνακας 3 σ. 390· Murphy, *ό.π.*, σ. 44, 48 και Sherington, *ό.π.*, σ. 114.

³⁰ Richards, *ό.π.*, Πίνακας 3 σ. 390.

³¹ Murphy, *ό.π.*, σ. 44, 52-53· Sherington, *ό.π.*, σ. 122 και Richards, *ό.π.*, σ. 142.

³² Richards, *ό.π.*, Πίνακας 1 σ. 386.

περίοδο ανακάλυψης χρυσού τη δεκαετία του 1850, οπότε και αρκετοί Έλληνες ναύτες και ψαράδες, θα εγκαταλείψουν τα πλοία όπου εργάζονταν για να αναζητήσουν την τύχη τους στις ευκαιρίες που παρουσίαζε η Αυστραλία. Έως τη δεκαετία του 1880, πλάι σε αυτούς, θα έρθουν και Έλληνες νησιώτες και τυχοδιώκτες. Κατά την «χρυσή δεκαετία» θα καταγραφούν τουλάχιστον 200 Έλληνες εργαζόμενοι στις χρυσοφόρες περιοχές της Αυστραλίας.³³ Η μετανάστευση ωστόσο προς την Αυστραλία, δεν θα προσφέρεται ως επιλογή για τους περισσότερους Έλληνες πριν το 1880. Το μεγάλο ταξίδι, τεσσάρων έως πέντε μηνών, θα αποθαρρύνει πολλούς, προτιμώντας άλλους μεταναστευτικούς προορισμούς μέχρι και τα πρώτα χρόνια του επόμενου αιώνα: ενώ για εκείνους που επιλέγουν να πάνε στην Αυστραλία, θα την θεωρήσουν περισσότερο ως ένα τόπο για γρήγορο πλουτισμό, παρά ως τη νέα τους πατρίδα.³⁴ Μέχρι το 1880 οι Έλληνες υπολογίζονται περίπου σε 450 άτομα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία άνδρες, οι οποίοι θα κατευθυνθούν κυρίως προς το εσωτερικό της αποικίας. Είναι χαρακτηριστικό το μέγεθος της απουσίας των γυναικών από το σώμα των πρώτων Ελλήνων μεταναστών: ενδεικτικά στην απογραφή του 1871 στην Βικτώρια, μία περιοχή η οποία κατά τη δεκαετία του 1850 συμμετείχε στον «πυρετό του χρυσού», υπήρχαν 127 άνδρες γεννημένοι στην Ελλάδα και μόλις 19 γυναίκες.³⁵

Από τη δεκαετία του 1880 η πορεία των Ελλήνων προς την Αυστραλία θα λάβει μία πιο σταθερή μορφή και μέχρι το 1900 ο αριθμός τους θα έχει αγγίξει περίπου τα 1.200 άτομα.³⁶ Η κάθοδός τους προς την Αυστραλία θα αυξηθεί μετά από τα πρώτα χρόνια από το γύρισμα του αιώνα, οπότε και η Ελλάδα θα δεχθεί χιλιάδες πρόσφυγες πριν και μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923, αλλά και από την παράλληλη απώλεια του κύριου μεταναστευτικού προορισμού των Ελλήνων μέχρι τότε, με τις ΗΠΑ να θεσπίζουν περιορισμούς στην είσοδο μεταναστών. Σε αυτή τη συγκυρία, μεταξύ άλλων χωρών, η Αυστραλία θα δεχθεί μέρος του «πληθυσμιακού πλεονάσματος» της Ελλάδας, επωφελούμενη από πρόσθετα εργατικά χέρια και από την σταθεροποίηση της διαμονής του ελληνικού της πληθυσμού.

Ο ακριβής αριθμός των Ελλήνων στην Αυστραλία μέχρι και το α' μισό του 20^{ου} αιώνα, θα παραμείνει εν πολλοίς ένα αίνιγμα, με τους ορισμούς που δίνονται στον όρο «Έλληνα» να ποικίλουν και συνεπώς και οι αριθμοί όσων εξ αυτών θεωρούνται Έλληνες στην Αυστραλία, σε μία περίοδο συνεχούς μετατόπισης των ελληνικών συνόρων, και με τις απογραφές της Αυστραλίας να μην καταγράφουν την ομιλούμενη γλώσσα, αλλά τον τόπο καταγωγής των μεταναστών. Δανειζόμενοι τον τρόπο υπολογισμού του ιστορικού-δημογράφου Charles A. Price, ο οποίος βασίζεται σε ευρείες εθνικές ομάδες, οι Έλληνες της Αυστραλίας υπολογίζονται το 1891 σε 600 άτομα, 4.600 το 1921 και 12.500 το 1947.³⁷

³³ Αναστάσιος Μ. Τάμης, *Ιστορία των Ελλήνων της Αυστραλίας*, τ. Α', 1830-1958, Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 16-17, 27· Γιάννης Ευστρ. Δημητράς, *Μεταφύτευοντας την Αρχαία Αγορά: Ελληνική εγκατάσταση στην Αυστραλία*, μτφρ. Φοίβος Πάλλης, Αθήνα, 2009 σ. 116, 121, 165 και Νικόλαος Ντουμάνης, «Οι Έλληνες της Αυστραλίας», στο Richard Clogg (επιμ.), *Η Ελληνική Διασπορά στον 20^ο αιώνα*, μτφρ. Μαρίνα Φράγκου, Αθήνα, 2004, σ. 121-122.

³⁴ Γ. Ε. Δημητράς, *ό.π.*, σ. 125, 129· Ν. Ντουμάνης, *ό.π.*, σ. 122 και Α. Μ. Τάμης, *ό.π.*, σ. 27.

³⁵ Anastasios Myrodis Tamis, *The Greeks in Australia*, Νέα Υόρκη, 2005, σ. 31, 33 και Τάμης, *ό.π.*, σ. 27-28.

³⁶ Α. Μ. Tamis, *ό.π.*, σ. 33.

³⁷ Charles A. Price, *Southern Europeans in Australia*, Μελβούρνη, 1963, σ. 11 και Πίνακας Ι σ. 21-22. Για τις διακυμάνσεις στους αποδιδόμενους αριθμούς προς τους Έλληνες έως το 1947 ενδεικτικά, βλ. Tamis, *ό.π.*, σ. 60· Μ. Ρ. Tsounis, "Greek Communities in Australia", στο Charles A. Price (επιμ.), *Greeks in Australia*, Καμπέρα, 1975, υποσημείωση 6 σ. 21 και Κατερίνα Τρίμη-Κύρου, «Έλληνες στην Αυστραλία. Από το 19^ο αιώνα ως το 1974», στο

Ο ελληνικός πληθυσμός της Αυστραλίας πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σε ένα ποσοστό 43%, ίσως και μεγαλύτερο, θα προέλθει από τρία νησιά: την Ιθάκη, τα Κύθηρα και το Καστελλόριζο. Από τα παραπάνω νησιά θα φτάσουν και οι πρωτοπόροι μετανάστες στην Αυστραλία και στη συνέχεια μέσω του σχήματος της *αλυσιδωτής μετανάστευσης* θα αυξήσουν την παρουσία τους στη χώρα³⁸. Ο Price υπολογίζει ότι από τους λαούς της Νότιας Ευρώπης, οι οποίοι κατευθύνονται στην Αυστραλία από το 1890-1940, μόλις το 7% έφθασε εκτός της αλυσιδωτής μετανάστευσης,³⁹ και χάρη σε αυτή τη διαδικασία η μετανάστευση των Ελλήνων προς τη χώρα θα λάβει μία υπολογίσιμη έκταση ήδη από τα πρώτα λίγα χρόνια του 20^{ου} αιώνα. Τα νησιά εν γένει θα παράσχουν την πρώτη πηγή μεταναστών από την Ελλάδα προς την Αυστραλία, με κάποια άλλα, εκτός των προαναφερθέντων, να είναι η Σάμος, η Λήμνος, η Λέσβος, η Κρήτη, η Λευκάδα, η Κεφαλληνία και τα Δωδεκάνησα. Από την κεντρική Ελλάδα οι μετανάστες θα αυξηθούν περισσότερο από τη δεκαετία του 1920, οπότε και θα φτάσουν στην Αυστραλία, αρκετοί, μεταξύ άλλων, από τη Μακεδονία και την Πελοπόννησο, ενώ θα βοηθηθούν στη μεταφορά τους και από τη δρομολόγηση ελληνικού ατμοπλοίου στη γραμμή Ελλάδας-Αυστραλίας από το 1924.⁴⁰ Είναι ενδεικτικό ότι από τους 10.260 Έλληνες άνδρες μετανάστες μεταξύ 1890-1940, οι 7.765 θα είναι από τη νησιωτική Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου, και οι υπόλοιποι 2.495 από ηπειρωτικές περιοχές, συμπεριλαμβάνοντας Έλληνες από ξένες χώρες (Ρωσία, Οθωμανική Αυτοκρατορία/Τουρκία, Αίγυπτο, κ.ά.).⁴¹ Οι μετανάστες μετά από το 1895, σε αντίθεση με όσους προηγήθηκαν, θα επιλέξουν κατά κύριο λόγο τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η μεγαλύτερη συγκέντρωσή τους σε συγκεκριμένες περιοχές θα φέρει και την ίδρυση των πρώτων κοινοτήτων και χάρη στις διαδικασίες της «αλυσιδωτής μετανάστευσης» και της συγκέντρωσης περισσότερων ατόμων από την ίδια πόλη, νησί ή χωριό, θα υπάρξει μία πληθώρα νέων ελληνικών εθνοτοπικών συλλόγων και αδελφοτήτων από το 1912 και έπειτα.⁴²

Πρέπει να σημειωθεί εντούτοις ότι οι Έλληνες πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν ήταν μία ευπρόσδεκτη μεταναστευτική ομάδα, γεγονός το οποίο συνδέεται και με την πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας*, όπως αναλύθηκε σε άλλο σημείο, όπως επίσης και με την ξενοφοβία και τον ρατσισμό προς τους νοτιο-ευρωπαίους εν γένει. Υπό αυτή τη συνθήκη, ιδιαίτερα το 1916 με τη στάση του βασιλιά Κωνσταντίνου Α' απέναντι στη Γερμανία και την καθυστέρηση της Ελλάδας να μπει στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Έλληνες της Αυστραλίας θα δουν τις περιουσίες τους να δέχονται επιθέσεις από ομάδες Αυστραλών και Βρετανών, ενώ σε περιόδους ύφεσης και

Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9^{ος}: *Νικητές και Ηττημένοι, 1949-1974. Νέοι ελληνικοί προσανατολισμοί: ανασυγκρότηση και ανάπτυξη*, Αθήνα, 2003, Πίνακας 1 σ. 321.

³⁸ C. A. Price, *ό.π.*, σ. 134-135. Για την αλυσιδωτή μετανάστευση των Ελλήνων μεταναστών και των άλλων νοτιο-ευρωπαίων προς την Αυστραλία, αλλά και έναν εκτεταμένο προβληματισμό στο φαινόμενο, βλ. *στο ίδιο*, σ. 107-139.

³⁹ Price, *ό.π.*, σ. 109.

⁴⁰ Tamis, *ό.π.*, σ. 33, 35 και Τάμης, *ό.π.*, σ. 29.

⁴¹ Price, *ό.π.*, Πίνακας II σ. 20-21.

⁴² Tamis, *ό.π.*, σ. 43. Για την αριθμητική αύξηση των εθνοτικών ελληνικών κοινοτήτων από το 1911-1947, βλ. M. P. Tsounis, *ό.π.*, Πίνακας 2.1 σ. 25 και για την ίδρυση της κάθε κοινότητας ξεχωριστά, *στο ίδιο*, σ. 66-68. Ο όρος της «αλυσιδωτής μετανάστευσης» αναφέρεται στην τάση των υποψήφιων μεταναστών να ακολουθούν στις χώρες εισόδου, έπειτα από το πέρας ενός διαστήματος, μετανάστες που έχουν προηγηθεί.

ανεργίας, όπως στο Μεσοπόλεμο, θα αποτελέσουν στόχο για την έλλειψη εργασιών και για την εργασία κάποιων Ελλήνων ως απεργοσπαστών.⁴³

“Populate or Perish”: η μεταπολεμική μεταναστευτική πολιτική της Αυστραλίας.

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου θα βρει την Αυστραλία βαθιά προβληματισμένη σχετικά με την επιβίωσή της. Η εισβολή των Ιαπώνων το 1942 στη Σιγκαπούρη και στη Νέα Γουινέα και έπειτα η ρήψη βομβών από τους Ιάπωνες στη βόρεια Αυστραλία θα κάνει υπαρκτό το φόβο μίας απόβασής τους στη χώρα, και αμέσως μετά τον πόλεμο θα αποτελέσει ένα ζήτημα κύριας σημασίας σε επίπεδο πολιτικής. Το 1946 η Αυστραλία θα είναι εξαιρετικά αραιοκατοικημένη και με έναν πληθυσμό περίπου 7.500.000 η μεταπολεμική πολιτική της θα συνοψιστεί γύρω από την φράση *Εποίκιση ή Αφανισμός* και θα είναι μία συχνή ρήση για τους πολιτικούς της περιόδου. Ο «αφανισμός» θα προέκυπτε εάν η χώρα δεχόταν μία εχθρική εισβολή, εάν δεν μπορούσε να αυξήσει τον πληθυσμό της και μέσω αυτού την αμυντική της ικανότητα.⁴⁴ Η Αυστραλία όντας μία χώρα-ήπειρος με πολύ μικρό πληθυσμό, σε αντίθεση με τα εκατομμύρια των ασιατικών λαών, οι οποίοι παρουσίαζαν έναν υψηλό δείκτη γεννήσεων και ανεπαρκείς συνθήκες διαβίωσης, αντιμετώπιζε ως πιθανό ενδεχόμενο μία απόβαση των ασιατών γειτόνων στα εδάφη της. Για την αποφυγή μιας τέτοιας πιθανότητας η Αυστραλία θα βρει τη λύση στη μετανάστευση, η οποία θα της προσέφερε την εθνική επιβίωση και ανάπτυξη που αναζητούσε, σε μία στιγμή οπότε και η «γηραιά ήπειρος» υπέφερε από το «πληθυσμιακό της πλεόνασμα» και την κληρονομιά του πολέμου.

Η Αυστραλία μετά τον πόλεμο θα θέσει τη μετανάστευση ως ζήτημα πολιτικής προτεραιότητας και για το λόγο αυτό το 1945 θα ιδρύσει Υπουργείο Μετανάστευσης⁴⁵ με πρώτο Υπουργό τον Arthur Calwell (1945-1949), ενώ το ακολουθούμενο μεταναστευτικό της πρόγραμμα θα χαίρει αποδοχής και υποστήριξης από όλα τα πολιτικά κόμματα. Η πρώτη μεταναστευτική πηγή, όπως και κατά τις προηγούμενες περιόδους, θα είναι η Βρετανία, με την οποία το 1946 θα υπογραφεί συμφωνία για την ελεύθερη μετάβαση στην Αυστραλία Βρετανών πρώην στρατιωτών μαζί με τους εξαρτώμενούς τους, και πλάι σε αυτό θα δημιουργηθεί και ένα πρόγραμμα μετανάστευσης Βρετανών με έξοδα μετακίνησης μόνο £10. Σύντομα το σχήμα των πρώην στρατιωτών θα επεκταθεί και σε εκείνους των Συμμαχικών Δυνάμεων όπως, μεταξύ άλλων, τους Πολωνούς.⁴⁶ Επιπλέον, από τα τέλη του 1944 υπήρχε η ιδέα για την εγκατάσταση στην Αυστραλία ορφανών παιδιών από τη Βρετανία και την Ευρώπη: μία μεταναστευτική πηγή η οποία θα ανανέ-

⁴³ Ντουμάνης, *ό.π.*, σ. 126· Τάμης, *ό.π.*, σ. 82-83· Δημητριάς, *ό.π.*, σ. 205-206, 209-210, 213 και Tamis, *ό.π.*, σ. 38.

⁴⁴ James Jupp, *From White Australia to Woomera. The Story of Australian Immigration*, Νέα Υόρκη, ²2007, σ. 11-12, 159. Η φράση *Populate or Perish*/Εποίκιση ή Αφανισμός χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά το 1937 και επανήλθε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τον Υπουργό Μετανάστευσης της Αυστραλίας Arthur Calwell. Για μία εισαγωγή στην πολιτική και κοινωνική ιστορία της Αυστραλίας για το διάστημα 1945-1968, βλ. το κλασικό, Russel Ward, *A Nation for a Continent: the history of Australia 1901-1975*, Ρίτσμοντ, 1977, σ. 267-376 και Stuart Macintyre, *A Concise History of Australia*, Νέα Υόρκη, ³2009, σ. 201-242.

⁴⁵ Για τις ιδιαιτερότητες του Υπουργείου Μετανάστευσης Αυστραλίας, βλ. J. Jupp, *ό.π.*, σ. 4, 57.

⁴⁶ Richards, *ό.π.*, σ. 160, 164, 172, 180 και Sherington, *ό.π.*, σ. 129.

ωνε δημογραφικά τη χώρα και θα προσέφερε μελλοντικά εργατικά χέρια. Τελικά η ιδέα αυτή θα υλοποιηθεί και θα σημάνει την έλευση 17.000 παιδιών μέσω της UNRRA.⁴⁷

Το μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας είχε ως στόχο μία ετήσια πληθυσμιακή αύξηση κατά 2%· το 1% προερχόταν από το πλεόνασμα των γεννήσεων έναντι των θανάτων και το υπόλοιπο από τη μετανάστευση. Το 2% μεταφραζόταν σε μία ετήσια αύξηση του πληθυσμού κατά 140.000, με τις 70.000 εξ αυτών να προέρχονται από τη μετανάστευση. Ωστόσο, δεν ήταν ρεαλιστική η προσδοκία το 90% των ετησίως εισερχόμενων μεταναστών να είναι Βρετανοί, όπως είχε υποσχεθεί ο Calwell, καθώς η Βρετανία δεν μπορούσε να διαθέσει τους αριθμούς που επιθυμούσε η Αυστραλία. Αυτό θα γίνει από το 1947 όταν θα στρατολογηθούν μόλις 23.000 Βρετανοί και 9.000 μη Βρετανοί, ενώ η έντονη έλλειψη πλοίων για τη μεταφορά μεταναστών μετά τον πόλεμο θα κάνει ακόμα πιο δύσκολο το εγχείρημα. Η Φιλελεύθερη Κυβέρνηση του Robert Menzies (1949-1966) το 1949 θα υποσχεθεί ένα ετήσιο ποσοστό Βρετανών 50%, το οποίο έδειχνε πιο εφικτό,⁴⁸ αν και ούτε και αυτό ήταν υλοποιήσιμο για αρκετές χρονιές. Η διεύρυνση των μεταναστευτικών πηγών επομένως, ήταν μονόδρομος για την Αυστραλία. Παράλληλα, το 1950 η Αυστραλία θα συνάψει δάνειο με τη *Διεθνή Τράπεζα για την Ανοικοδόμηση και την Ανάπτυξη*, προκειμένου να υποστηριχθεί η οικονομική ανάπτυξή της και συνεπώς και το μεταναστευτικό της πρόγραμμα, επωφελούμενη με \$150.000.000 μεταξύ των ετών 1950-1952.⁴⁹

Το έντονο πρόβλημα των προσφύγων και των εκτοπισμένων ατόμων στην Ευρώπη αμέσως μετά τον πόλεμο, οι οποίοι δεν μπορούσαν ή δεν ήθελαν να επιστρέψουν στις πατρίδες τους λόγω επικράτησης εκεί κομμουνιστικών καθεστώτων,⁵⁰ θα αποτελέσει την ευκαιρία για την Αυστραλία να αντλήσει με ευνοϊκούς όρους, σε σύντομο χρονικό διάστημα, νέα εργατικά χέρια για τις επείγουσες ανάγκες της. Με την ίδρυση του *Διεθνούς Οργανισμού Προσφύγων (IRO)* από τον ΟΗΕ το 1946, η Αυστραλία, παρά την αρχική απροθυμία της, θα συνάψει το 1947 συμφωνία με τον Οργανισμό.⁵¹ Μέσω της πηγής αυτής θα δεχθεί για πρώτη φορά μία ποικιλία διαφόρων ευρωπαϊκών ομάδων, μη Βρετανών, και θα θέσει το πρότυπο το οποίο θα ακολουθήσει τα επόμενα έτη. Η κύρια περιοχή της Ευρώπης από όπου θα προτιμήσει να στρατολογήει εκτοπισμένα άτομα θα καταστεί εκείνη των Βαλτικών χωρών, από όπου η Αυστραλία θα αντλήσει 38.000 άτομα. Μεταξύ άλλων, θα υποδεχθεί και 60.000 από την Πολωνία, 24.000 από την Γιουγκοσλαβία, από 12.000 από την Ουκρανία και την Ουγγαρία και 10.000 από την Τσεχοσλοβακία. Παράλληλα θα

⁴⁷ Richards, *ό.π.*, σ. 160-161, 164, 180 και Murphy, *ό.π.*, σ. 88. Συνοπτικά για την UNRRA, βλ. Marianne Ducasse-Rogier, *The International Organization for Migration 1951-2001*, Γενεύη, 2001, σ. 11-13.

⁴⁸ Richards, *ό.π.*, σ. 160-161, 181, 215-216· Murphy, *ό.π.*, σ. 90, 97· Sherington, *ό.π.*, σ. 128 και Haebich, *ό.π.*, σ. 37-38. Το μεταπολεμικό μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας λειτουργούσε με ποσοστώσεις, οι οποίες όμως δεν ήταν αυστηρά καθορισμένες, ούτε προέκυπταν βάσει κάποιου μεταναστευτικού νόμου. Η Κυβέρνηση της Αυστραλίας όριζε αρχικά την ετήσια μεταναστευτική εισαγωγή την οποία είχε ανάγκη η χώρα, και έπειτα καθόριζε την αναλογία της κάθε χώρας, τόσο για την αυτόνομη όσο και την ομαδική μετανάστευση. Ωστόσο να σημειωθεί πως η αναλογία αυτή αναπροσαρμόζόταν βάσει της κατάστασης της αυστραλιανής οικονομίας και της διαθεσιμότητας «έμψυχου μεταναστευτικού υλικού» από τις χώρες αποστολής.

⁴⁹ “50 Million-Dollar Loan for Australia”, *Sydney Morning Herald* (Αυστραλία), 10.7.1952 και Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών [στο εξής ΑΥΕ]/Κεντρική Υπηρεσία [στο εξής ΚΥ]/1953/51/4/1, ICEM, “Statement by the Australian Delegate, Sir Douglas Copland to I.C.E.M., 20th April 1953”.

⁵⁰ Για το ζήτημα των προσφύγων και των εκτοπισμένων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, βλ. Mark Mazower, *Σκοτεινή Ηπειρος: Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*, μτφρ. Κώστας Κουρεμένος, Αθήνα, 2004, σ. 212-216.

⁵¹ Για την απροθυμία, βλ. Murphy, *ό.π.*, σ. 92-94. Συνοπτικά για τον IRO, βλ. M. Ducasse-Rogier, *ό.π.*, σ. 13-14.

δεχθεί και αρκετούς Εβραίους επιβιώσαντες του Ολοκαυτώματος. Η συμμετοχή της Αυστραλίας στο σχήμα του IRO αποδείχθηκε αρκετά συμφέρουσα λύση για τη χώρα, η οποία κατήυθνε τους πρόσφυγες βάσει διετούς συμβολαίου σε είδη εργασιών όπου παρουσιαζόταν έλλειψη εργατικού δυναμικού, ασχέτως των πρότερων ικανοτήτων και δεξιοτήτων τους. Μάλιστα οι πρόσφυγες αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο απέλασης σε περίπτωση μη συμμόρφωσής τους προς τους όρους του συμβολαίου· μία απειλή η οποία σπάνια γινόταν πράξη. Επιπλέον ο IRO αναλάμβανε τη μεταφορά τους και τα έξοδά της, σε μία περίοδο έντονης έλλειψης μεταφορικών μέσων, με την Αυστραλία να καταβάλλει μόνο £20 ανά ενήλικο και να επωφελείται από ένα εργατικό δυναμικό το οποίο υποβάλλονταν σε επιλογή βάσει αυστηρών κριτηρίων εθνικότητας, ηλικίας, υγείας και επαγγέλματος. Ικανοποιημένη από τη λειτουργία του σχήματος η Αυστραλία, αύξησε την εισροή τους από 12.000 το 1948 σε ένα μέσο όρο 34.000 ετησίως, με έτος κορύφωσης το 1949 με 75.000. Με το κλείσιμο του σχήματος το 1952 και μέσα σε 5 χρόνια, η Αυστραλία είχε δεχθεί περίπου 170.000 Ευρωπαίους με το πρόγραμμα Εκτοπισμένων Ατόμων· ένα ποσοστό 18% εκ του ενός εκατομμυρίου που εγκατέστησε ο IRO. Πέρα όμως, από το άνω πρόγραμμα, κάποιοι εκτοπισμένοι έφτασαν στην Αυστραλία βοηθούμενοι από διάφορους άλλους οργανισμούς και δίχως να υπόκεινται στους περιορισμούς που έθετε το συμβόλαιο εργασίας.⁵²

Η προσέλκυση προσφύγων δεν θα σταματήσει το 1952· η Αυστραλία θα «επωφεληθεί» από τις κρίσεις στην Ευρώπη και στις δύο πρώτες δεκαετίες του β' μισού του 20^{ου} αιώνα, κινούμενη από ανθρωπιστικά ή και ωφελιμιστικά-οικονομικά κίνητρα, με αποτέλεσμα το 1956 να δεχθεί 14.000 περίπου Ούγγρους και το 1968 περίπου 5.500 Τσέχους έπειτα από τις Σοβιετικές επεμβάσεις στις άνω χώρες· συνολικά μεταξύ 1952-1970 θα υποδεχθεί περίπου 90.000 πρόσφυγες μέσω οργανωμένων μεταναστευτικών σχημάτων.⁵³

Η είσοδος μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα χιλιάδων νέων εποίκων στην Αυστραλία θα επαναφέρει το πρόβλημα της στέγης· ένα χρόνιο πρόβλημα για τη χώρα. Προς αντιμετώπιση αυτού του επείγοντος ζητήματος η Αυστραλία θα δημιουργήσει Κέντρα Υποδοχής Μεταναστών σε Πολιτείες της για την προσωρινή στέγαση των μεταναστών οι οποίοι έφθαναν βάσει ενός ομαδικού προγράμματος μετανάστευσης, όπως εκείνο του IRO ή αργότερα μέσω της ΔΕΜΕ, όπως θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Συνεπώς δεν αφορούσαν όσους ερχόντουσαν για να συναντήσουν τους συγγενείς ή φίλους τους, οι οποίοι και εγγυούνταν την στέγασή τους για ένα διάστημα. Τα Κέντρα αυτά βρίσκονταν συνήθως σε κάποια απόσταση από τις μεγάλες πόλεις, με το μεγαλύτερο από αυτά να είναι το Κέντρο της Bonegilla το οποίο απείχε έξι ώρες από την Μελβούρνη και όπως σημειώνει ο Erick Richards «ήταν μέρος της σκόπιμης διασκορπιστικής πολιτικής που σχεδιάστηκε να ελαχιστοποιήσει τη στενή αναμέτρηση μεταξύ μεταναστών και εγκα-

⁵² Murphy, *ό.π.*, σ. 78, 94-95, 98-99, 101, 106, 113, 117, 124, 128· Jupp, *ό.π.*, σ. 13, 138, 176· Heabich, *ό.π.*, σ. 165-166· Richards, *ό.π.*, σ. 182, 185· Sherington, *ό.π.*, σ. 146, 148· Reginald Appleyard, “International Migration Policies: 1950-2000”, *International Migration*, τχ. 39, 2001, σ. 9 και Markus (κ.ά), *ό.π.*, σ. 9. Αρχικά η Αυστραλία δεχόταν νέους άνδρες και γυναίκες, κατάλληλους/ες για εργασία. Όταν εξαντλήθηκε αυτή η κατηγορία άνοιξε τα σύνορά της από τα μέσα του 1948 και σε οικογένειες και από τις αρχές του 1949 και σε χήρες, άγαμες μητέρες με παιδιά και έπειτα άνδρες με τα παιδιά τους. Τα παιδιά αποτελούσαν το 25% όλων των εκπατρισμένων προσώπων που δέχθηκε η Αυστραλία, Bruce Pennay – Jayne Persian, *Receiving Europe's Displaced. Bonegilla Reception and Training Centre, 1947-53*, Wodonga, 2010, σ. 1-4, 7-8.

⁵³ Murphy, *ό.π.*, σ. 175· Heabich, *ό.π.*, σ. 165· Sherington, *ό.π.*, σ. 146 και Richards, *ό.π.*, σ. 186, 223.

τεστημένου πληθυσμού». Από την Bonegilla θα περάσουν μέσα σε δύομισι δεκαετίες πάνω από 320.000 μετανάστες. Ήταν ένας σταθμός πριν τη νέα τους ζωή στην Αυστραλία και σκοπός ήταν να τους προετοιμάσουν για την εργασία που θα καλούνταν να αναλάβουν, ενώ τους παρείχαν μαθήματα αγγλικών και τους προσανατόλιζαν για τη ζωή στη νέα τους χώρα· ήταν το πρώτο στάδιο προς την αφομοίωσή τους στον πολιτισμό της Αυστραλίας. Στα Κέντρα Υποδοχής οι μετανάστες έμεναν ανά 26 άτομα, χωρισμένοι κατά φύλο, γεγονός το οποίο για τις οικογένειες αποτελούσε μία νέα δοκιμασία.⁵⁴ Η διάρκεια της διαμονής τους εκεί εξαρτώνταν από την ευκολία εξεύρεσης απασχόλησης και η παράτασή της θα δημιουργήσει προβλήματα και εντάσεις μεταξύ των μεταναστών και των Αυστραλιανών Αρχών, ειδικά σε περιόδους ανεργίας. Οι συνθήκες διαβίωσης στα Κέντρα Μεταναστών αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Αναλόγα την περιοδο αναφοράς και την πηγή πληροφόρησης, βρίσκουμε αναφορές οι οποίες αποκλίνουν σημαντικά. Υπεύθυνος του Γραφείου Ευρέσεως Εργασίας στη Bonegilla το 1955, αναφέρει:

Ήταν ένα παλιό στρατόπεδο το οποίο το είχαν μετατρέψει σε Κέντρο Υποδοχής Μεταναστών, αλλά ήταν πολύ άνετο [...] είχαν ξοδέψει πάρα πολλά χρήματα οι Αυστραλοί· μιλάμε για οικίσκους, με δωμάτια [...] ήταν blocks, ομάδες-ομάδες οικίσκων, είχε πολύ πράσινο η περιοχή, είχε πολύ ωραίους δρόμους, έτσι ευχάριστο το περιβάλλον [...] κήπους με λουλούδια και λοιπά, τα φροντίζανε πάρα πολύ.⁵⁵

Από την άλλη πλευρά σύμφωνα με μετανάστη το 1953 στην Αυστραλία:

Εμάς [...] μας πήγαν στη Bonegilla και καθίσαμε μερικές ημέρες εκεί πέρα, αλλά όταν πήγαμε το βράδυ και σηκωθήκαμε το πρωί ο κάμπος ήταν άσπρος [...] από πάγο. Και για να καταλάβεις είχανε μια κουβέρτα με σεντόνι. Ιούλιος μήνας!⁵⁶

Άλλες πηγές τονίζουν τον σπαρτιατικό χαρακτήρα που απαιτούσε η ζωή στο Κέντρο, τη διοίκησή του από πρώην στρατιωτικούς, την απαγόρευση κυκλοφορίας, τις πρωτόγονες και συνθήκες συννοσημίου, τα φτωχά καταλύματα και παροχή φαγητού, την ελλιπή θέρμανση και τη διαφορά στις συνθήκες διαβίωσης μεταξύ Ευρωπαίων και Βρετανών, με τους τελευταίους να μην μένουν στα Κέντρα αυτά, αλλά σε κυβερνητικούς ξενώνες στις πόλεις με τις οικογένειές τους, πέρα από ένα χρονικό διάστημα 8 μηνών κατά το 1952-1953 οπότε και διέμεναν στα Κέντρα.⁵⁷

⁵⁴ Richards, *ό.π.*, σ. 195-197, 226· Murphy, *ό.π.*, σ. 106, 110· Heabich, *ό.π.*, σ. 171 και B. Pennay–J. Persian, *ό.π.*, σ. 10. Υπήρχαν δωμάτια και για οικογένειες, όμως συχνά δεν ήταν δυνατή η συστέγασή τους, είτε λόγω έλλειψης χώρου, είτε λόγω διαφορετικού επιθέτου στα μέλη της οικογένειας, κάτι που προέκυπτε και από λάθη κατά τη μεταγραφή του επιθέτου στο λατινικό αλφάβητο, βλ. το αυτοβιογραφικό βιβλίο υπαλλήλου στη Bonegilla, Ζαχαρίας Βογιατζόπουλος, *Η Ζωή στην Μπονεγκίλλα: Ένας Μετανάστης Θυμάται*, Eugene Arvanitis (επιμ.), Μελβούρνη, 2006, σ. 70-71.

⁵⁵ Προσωπική συνέντευξη του Κρίτωνα Πέτρου, 25.06.2012.

⁵⁶ Προσωπική συνέντευξη του Θανάση Κυριακόπουλου, 15.01.2013. Στην Αυστραλία, η οποία ανήκει στο Νότιο Ημισφαίριο, οι εποχές είναι αντίστροφες σε σχέση με το Βόρειο. Συνεπώς στην Αυστραλία Δεκέμβριος-Φεβρουάριος είναι καλοκαίρι, Μάρτιος-Μάιος φθινόπωρο, Ιούνιος-Αύγουστος χειμώνας και Σεπτέμβριος-Νοέμβριος άνοιξη.

⁵⁷ Richards, *ό.π.*, σ. 226-229· Heabich, *ό.π.*, σ. 171-172· Pennay – Persian, *ό.π.*, σ. 12-15, 18-19 και Bruce Pennay, *Greek Journeys Through Bonegilla*, Wodonga, 2011, σ. 14. Αντίθεση στους ισχυρισμούς αυτούς αποτελεί το βιβλίο του Ζ. Βογιατζόπουλου, *ό.π.*, το οποίο παρουσιάζει μία ιδανική εικόνα για τη Bonegilla, όπου οι περισσότεροι ήταν

Ο ΙΡΟ θα διαλυθεί το 1952 και ο νέος Οργανισμός που θα τον διαδεχθεί το ίδιο έτος θα είναι η *Προσωρινή Διακυβερνητική Επιτροπή για τη Μετακίνηση Μεταναστών εξ Ευρώπης* (ΠΔΕΜΕ), μετέπειτα *Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης* (ΔΕΜΕ), της οποίας η Αυστραλία, μεταξύ άλλων χωρών, θα αποτελέσει ιδρυτικό μέλος. Η ΔΕΜΕ, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, θα κληθεί να απαντήσει στο φαινόμενο του υπερπληθυσμού σε ευρωπαϊκές χώρες-μέλη της, ανακουφίζοντάς τις με την αποστολή τμήματος αυτού του πλεονάζοντος πληθυσμού προς υπερπόντιες χώρες-μέλη της με έλλειψη εργατικών χεριών. Η Αυστραλία θα δεχθεί μέσω της ΔΕΜΕ από το 1952-1965 περίπου 450.000 άτομα, ένα ποσοστό 27% του συνόλου των μεταναστών οι οποίοι διακινήθηκαν υπερπόντιως μέσω της Επιτροπής στο άνω διάστημα.⁵⁸

Ένα άλλο μέσο εξασφάλισης μεταναστών για την Αυστραλία ήταν βάσει διακρατικών συμφωνιών, οι οποίες όριζαν μία ετήσια, βοηθούμενη στη μετάβασή της, μεταναστευτική εισαγωγή, υπό συγκεκριμένα κριτήρια εισόδου, και διευκρίνιζαν τις παροχές προς τους μετανάστες, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, όπως και εκείνες των συμβαλλόμενων κρατών.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η μεταναστευτική σύμβαση με την Βρετανία θα ισχύσει από το 1946 και η πίστη στο βρετανικό στοιχείο θα καταστήσει την Αυστραλία, όπως και τη Νέα Ζηλανδία, ως τις δύο χώρες με το μεγαλύτερο βρετανικό πληθυσμό εκτός του Ην. Βασιλείου.⁵⁹ Οι πολιτικοί άνδρες της Αυστραλίας θα τονίσουν τη δέσμευσή τους αυτή, με τον Υπ. Μετανάστευσης Calwell να επαναλαμβάνει το 1946 ότι η αναλογία ξένων:μεταναστών από το Ην. Βασίλειο θα είναι 1:10, αλλά και τον αρχηγό της Αντιπολίτευσης Herbert Evatt, να επιτίθεται το 1958 κατά της Κυβέρνησης Menzies για τα μη υψηλά ποσοστά Βρετανών στο μεταναστευτικό πρόγραμμα. Οι Βρετανοί θα είναι πάντοτε οι πιο ευπρόσδεκτοι και οι πιο ευνοημένοι μετανάστες προς την Αυστραλία και εν πολλοίς η διαθεσιμότητά τους προς μετανάστευση ή η έλλειψή τους, θα ορίζει σε μεγάλο βαθμό και το ποσοστό των άλλων εισερχόμενων μεταναστευτικών εθνότητων. Θα αποτελέσουν τη μεταναστευτική ομάδα με τη μεγαλύτερη αντιπροσώπευση στη χώρα, με τις εισροές τους να αποτελούν το 62,4% το 1946-1950, το 66,5% το 1951-1955 και το 66,9% το 1956-1960. Ωστόσο, τα ποσοστά τους θα υποστούν αξιοσημείωτη μείωση το 1961-1965 με όσους φθάνουν στην Αυστραλία έχοντας ως τόπο γέννησης το Ην. Βασίλειο και την Ιρλανδία να αποτελούν το 42,5% των συνολικών εισροών, και αντιστοίχως το 1966-1970 το 46,2%, με την πτωτική πορεία να συνεχίζεται και στα επόμενα έτη, πλάι στις πολιτικές και οικονομικές μεταβολές των δύο χωρών. Μάλιστα για την αύξηση των ποσοστών των Βρετανών μεταναστών το 1957 θα υπάρξει μία φιλόδοξη εκστρατεία η οποία είχε το όνομα *Bring out a Briton*. Βάση της εκστρατείας αυτής ήταν η πρόσκληση από ένα άτομο, οργανισμό, κοινότητα της Αυστραλίας ή και την ίδια την Κοινοπολιτειακή Κυβέρνηση μίας συγκεκριμένης οικογένειας από τη Βρετανία και ακολούθως η βοήθεια στην εγκατάστασή της. Συνολικά το 86% των Βρετανών θα λάβει βο-

---

ικανοποιημένοι από τις συνθήκες, το πλούσιο φαγητό, τις ποικίλες δραστηριότητες, την ελευθερία εντός του Κέντρου και τη συνεργασία με τους Έλληνες υπαλλήλους του.

⁵⁸ Murphy, *ό.π.*, σ. 149-150.

⁵⁹ Jupp, *ό.π.*, σ. 6.

ήθεια στη μετάβασή του, κατά το 1947-1974.⁶⁰ ένα ποσοστό το οποίο δεν παρουσιάζει καμία άλλη μεταναστευτική εθνότητα προς την Αυστραλία. Η διάκριση προς όφελος των Βρετανών δεν θα παραμείνει μόνο σε αυτό το επίπεδο, αλλά οι Βρετανοί, μεταξύ άλλων, θα έχουν το δικαίωμα πολιτογράφησης και ψήφου σε συντομότερο χρονικό διάστημα από ό,τι οι άλλες εθνότητες,⁶¹ ενώ συχνά θα έχουν και καλύτερες επαγγελματικές ευκαιρίες και εξέλιξη, γεγονός που συνδέεται και με τη γνώση της γλώσσας της χώρας.

Αναφορικά με τις υπόλοιπες μεταναστευτικές εθνότητες, πέραν των Βρετανών, υπήρχε πάντοτε μία κλίμακα ιεράρχησης και προτίμησης, με όσους προέρχονταν από τη Βόρεια Ευρώπη να είναι στην κορυφή της πυραμίδας και εκείνους από τη Νότια να αποτελούν την τελευταία επιλογή κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια· μία προπολεμική θέση η οποία διατηρείται και μεταπολεμικά. Ο λόγος για αυτή την αξιολόγηση ήταν ότι οι βορειο-ευρωπαϊκοί λαοί θεωρούνταν πιο κοντά στον κυρίαρχο πολιτισμό και συνεπώς πιο εύκολα αφομοιώσιμοι στη νέα χώρα. Επιπροσθέτως προέρχονταν από χώρες με ανεπτυγμένο βιομηχανικό πολιτισμό, φέροντας επαγγελματικές ειδικότητες οι οποίες ήταν αναγκαίες για τη βιομηχανική και οικονομική ανάπτυξη της Αυστραλίας· δύο παράγοντες οι οποίοι όριζαν και την ύπαρξη ολόκληρου του μεταναστευτικού προγράμματός της. Αντιθέτως οι νοτιο-ευρωπαίοι ήταν σε μεγάλο ποσοστό ανειδίκευτοι και ειδικά σε περιόδους οικονομικής ύφεσης και ανεργίας, η είσοδός τους περιοριζόταν σημαντικά. Βέβαια, όσο περνούσαν τα έτη και μειώνονταν οι πηγές των μεταναστών θα υπάρξει μία ανακατάταξη στην πυραμίδα προτίμησης, με τους νοτιο-ευρωπαίους να γίνονται πιο επιθυμητοί και τη θέση τους στη βάση της πυραμίδας να καταλαμβάνουν μετανάστες από τη Μέση Ανατολή.

Οι κύριες χώρες της Βόρειας Ευρώπης οι οποίες θα παράσχουν τους πλέον επιθυμητούς Ευρωπαίους μετανάστες για την Αυστραλία θα είναι η Γερμανία και η Ολλανδία. Με τη Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΟΔΓ) η πρώτη μεταναστευτική συμφωνία θα συναφθεί το 1952, όμως και πριν από το έτος αυτό θα εισέρχονται Γερμανοί μετανάστες, όπως λόγω χάρη, 240 επιστήμονες μεταξύ 1947-1952 και 5.000 Γερμανίδες σύζυγοι εκτοπισμένων. Παρά τις έχθρες τις οποίες δημιούργησε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, σε δημοσκόπηση το 1953 το 65% των Αυστραλών ήταν υπέρ της γερμανικής μετανάστευσης και εναντίον μόνο το 24%. Ωστόσο, θα υπάρξουν αυστηροί έλεγχοι για την αποφυγή εισόδου μεταναστών οι οποίοι σχετίστηκαν με το ναζισμό. Συνολικά 18.000 Γερμανοί θα πάνε στην Αυστραλία με δικά τους έξοδα, ενώ θα βοηθηθούν στη μετάβασή τους μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 περίπου 81.000 Γερμανοί, και μέχρι τη δεκαετία του 1970 κοντά στους 95.000. Από τη δεκαετία του 1960 οι καλύτερες συνθήκες στην ΟΔΓ θα ανακόψουν τη ροή προς την Αυστραλία, ενώ παράλληλο θα είναι και ένα κύμα παλιννόστησης. Βάσει απογραφών το 1947 θα βρίσκονται στην Αυστραλία 14.600 γεννημένοι στη Γερμανία, 65.400 το 1954 και 109.300 το 1961· ένα σύνολο το οποίο θα αυξηθεί μόλις κατά 700 άτομα το 1971 διαμορφώμενο στις 110.000,⁶² γεγονός το οποίο αντανakλά τις αλλαγές στη γερμανική οικονομία.

⁶⁰ James Jupp, *The English in Australia*, Νέα Υόρκη, 2004, σ. 132-133, 136-138· Richards, *ό.π.*, σ. 199, 205, 216 και για τα ποσοστά εισροών Βρετανών, *στο ίδιο*, Πίνακας 3 σ. 360-361. Για την ετήσια μετανάστευση διαφόρων εθνοτήτων μεταπολεμικά, βλ. Παράρτημα, Πίνακες Α, Β, Γ.

⁶¹ Heabich, *ό.π.*, σ. 69.

⁶² Richards, *ό.π.*, σ. 190, 194, 218 και Πίνακας 2α σ. 388-389 και Sherington, *ό.π.*, σ. 144.

Η Ολλανδία θα είναι μία άλλη βορειο-ευρωπαϊκή χώρα από την οποία η Αυστραλία θα επιδιώξει να αντλήσει τους μεγαλύτερους δυνατούς αριθμούς μεταναστών συνάπτοντας διμερή συμφωνία το 1951. Πάνω από τους μισούς Ολλανδούς που μετανάστευσαν στην Αυστραλία βοηθήθηκαν στη μετάβασή και πάνω από το ¼ βοηθήθηκαν από προηγούμενους Ολλανδούς μετανάστες ήδη στην Αυστραλία. Η βελτίωση των συνθηκών στην Ολλανδία από τη δεκαετία του 1960 θα έχει αποτέλεσμα την παλιννόστηση αρκετών και την ανακοπή του μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα. Σύμφωνα με τις απογραφές θα βρίσκονται στην Αυστραλία 2.200 μετανάστες το 1947 γεννημένοι στην Ολλανδία, 52.000 το 1954, 102.100 το 1961 και 98.600 το 1971.⁶³ Παρατηρούμε επομένως ότι μεταξύ των τριών απογραφών εισέρχονται επιπλέον 50.000 Ολλανδοί, γεγονός το οποίο ανακόπτεται από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα.

Η Αυστρία, άλλη μία χώρα ψηλά στη λίστα προτίμησης μεταναστών, θα συνάψει σύμβαση με την Αυστραλία το 1952 μέσω της ΔΕΜΕ, με αποτέλεσμα την αύξηση των Αυστριακών στη χώρα, και την είσοδό τους από το 1957 με ένα ετήσιο μέσο όρο 2.000 μεταναστών, φθάνοντας μέχρι το 1961 τις 21.000. Μάλιστα λόγω των αυστηρών-προστατευτικών μέτρων της Αυστρίας έναντι της μετανάστευσης, οι Αυστραλοί επιλογείς μεταναστών στην προσπάθειά τους να προσελκύσουν περισσότερους υποψήφιους πρόσφεραν μύρες και είχαν τραπέζια πιναγκ-πονγκ για όσους προσέρχονταν να υποβάλλουν αίτηση και να εξεταστούν ως προς την καταλληλότητά τους για μετανάστευση· ενώ όπως σημειώνει ο E. Richards από την Αυστρία γίνονταν δεκτά και άτομα με νοητική υστέρηση, εφόσον γνώριζαν μία τέχνη και ήταν γενικά υγιείς και δεν επρόκειτο να καταρρεύσουν ψυχικά ή σωματικά εντός δύο ή τριών χρόνων από την άφιξή τους στην Αυστραλία.⁶⁴

Η αυξανόμενη από το 1920 μεταναστευτική εισροή των Ιταλών θα κορυφωθεί μεταπολεμικά οπότε και θα αποτελέσει από το 1950 έως το 1965 την πρώτη, μη βρετανική, μεταναστευτική ομάδα σε ποσοστό εισροών προς την Αυστραλία, αλλά και τη μεγαλύτερη εγκατεστημένη εθνική κοινότητα. Η Ιταλία μετά το 1945 θα έρθει αντιμέτωπη με τις μεγάλες καταστροφές της πολεμικής περιόδου και με ένα τεράστιο άνεργο και υποαπασχολούμενο πληθυσμό τον οποίο δεν θα μπορέσει να απορροφήσει στην οικονομία της. Η λύση της μετανάστευσης θα είναι εκείνη η οποία θα κληθεί να δώσει κάποια ανακούφιση στα έντονα προβλήματά της και η Αυστραλία θα αποτελέσει μία από τις μεταναστευτικές διεξόδους των Ιταλών, με αποτέλεσμα από το 1947 έως τα μέσα του 1968 να εισέλθουν στην Αυστραλία 336.000 Ιταλοί. Η μεταναστευτική σύμβαση των δύο χωρών θα υπογραφεί το 1951, ωστόσο η βοήθεια στη μετανάστευσή τους, συγκριτικά με χώρες της Βόρειας Ευρώπης, θα είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Χαρακτηριστικά μεταξύ 1947-1970 μόλις το 18% των Ιταλών βοηθήθηκαν στη μετάβασή τους προς την Αυστραλία, σε αντίθεση με το 85% εκείνων από το Ην. Βασίλειο και την Ιρλανδία, το 74% από τη Βόρεια Ευρώπη αλλά και το 60% των Γιουγκοσλάβων. Η αντιμετώπιση προς τους Ιταλούς και γενικότερα προς τους νοτιο-ευρωπαίους ήταν αρκετά μεροληπτική εκ μέρους των Αυστραλών, γεγονός που αποδεικνύεται και από την αυτοχρηματοδότηση του μεγαλύτερου μέρους της ιταλικής μετανάστευσης προς την Αυστραλία. Οι διακρίσεις σε βάρος των Ιταλών στην αντιμετώπισή τους από

⁶³ Richards, *ό.π.*, σ. 189-190, 217, 222 και Πίνακας 2α σ. 388-389 και Jupp, *From White Australia...ό.π.*, σ. 30.

⁶⁴ Murphy, *ό.π.*, σ. 156 και Richards, *ό.π.*, σ. 218, 224.

τις Αρχές της Αυστραλίας σε σύγκριση με άλλες εθνότητες, θα δημιουργήσουν προηγούμενα σε πολιτικό επίπεδο, αλλά και μεταξύ των Ιταλών μεταναστών και των αυστραλιανών Αρχών, και οι σχέσεις των δύο χωρών θα κλονιστούν το 1952-1954 και από το 1961-1967 θα ανακοπεί η διμερής συμφωνία των δύο χωρών για επικουρούμενη μετάβαση. Η Ιταλία ζητούσε πιο γενναιόδωρη συμφωνία, αντίστοιχη της Βρετανίας και των κρατών της Βόρειας Ευρώπης. Η επιθυμία της Ιταλίας θα γίνει πράξη με τη νέα μεταναστευτική σύμβαση το 1967, η οποία παρείχε πιο προνομιακές παροχές προς τους Ιταλούς μετανάστες, με αποτέλεσμα την εκ νέου αύξηση των εισροών τους. Το 1947 εκείνοι που είχαν γεννηθεί στην Ιταλία και βρίσκονταν στην Αυστραλία θα είναι 33.600, 119.900 το 1954, 228.300 το 1961 και 288.300 το 1971.⁶⁵ ποσοστά αύξησης τα οποία, πέραν των Βρετανών, δεν θα παρουσιάσει καμία άλλη εθνότητα προς την Αυστραλία.

Οι Έλληνες θα αποτελέσουν τη δεύτερη μεγαλύτερη νοτιο-ευρωπαϊκή εθνοτική ομάδα στην Αυστραλία, ακολουθώντας εν πολλοίς το ίδιο πρότυπο μετανάστευσης με τους Ιταλούς και έχοντας την ίδια αντιμετώπιση από τις αυστραλιανές Αρχές. Για τους Έλληνες μετανάστες θα γίνει εκτενέστερος λόγος στη συνέχεια, αλλά στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η μετανάστευσή τους προς την Αυστραλία ήταν είτε μέσω της ελεύθερης/αυτόνομης μετανάστευσης, οπότε και έπρεπε να έχουν μία πρόσκληση από κάποιο συγγενή ή φίλο στην Αυστραλία –μία επιλογή η οποία αφορά όλες τις χώρες αποστολής μεταναστών–, είτε μέσω των ομαδικών προγραμμάτων μετανάστευσης τα οποία εκτελούνταν από τη ΔΕΜΕ· μέλη της οποίας αποτελούσαν και οι δύο χώρες. Μεταξύ της Ελλάδας και της Αυστραλίας δεν υπήρξε ποτέ απευθείας, διμερής μεταναστευτική συμφωνία· ένα γεγονός το οποίο έχει διαφύγει από τους σύγχρονους και μη, Έλληνες και ξένους ερευνητές, οι οποίοι συνηθίζουν, λανθασμένα, να αναφέρουν το 1952 ως το έτος υπογραφής της σύμβασης,⁶⁶ συγχέοντας το έτος αυτό με την έναρξη της οργανωμένης μετανάστευσης Ελλήνων το 1952 προς την Αυστραλία μέσω της ΔΕΜΕ. Ωστόσο για να δοθεί μία συγκριτική εικόνα με τις υπόλοιπες μεταναστευτικές ομάδες, να σημειωθεί ότι οι γεννημένοι στην Ελλάδα οι οποίοι βρίσκονταν στην Αυστραλία το 1947 ήταν 12.300, 25.900 το 1954, 77.300 το 1961 και 159.000 το 1971, σύμφωνα με τις αυστραλιανές απογραφές. Οι Έλληνες όπως και οι Ιταλοί θα επωφεληθούν σε πολύ μικρότερο βαθμό, συγκριτικά με τους Βρετανούς και τους βορειοευρωπαίους, από τα σχήματα επικουρούμενης μετανάστευσης, με το 33% των Ελλήνων να βοηθούνται να εισέλθουν στη χώρα. Οι Έλληνες θα αποτελέσουν μία φθηνή πηγή μεταναστών, σε αντίθεση με εκείνους των Σκανδιναβικών χωρών, των οποίων η προσέλκυση στοίχιζε \$360, ενώ των Ελλήνων σχεδόν τίποτα, σύμφωνα με τον James Jupp.⁶⁷

Άλλες χώρες οι οποίες σύνηψαν μεταναστευτική συμφωνία με την Αυστραλία ήταν η Μάλτα το 1948 και το 1956, η οποία ήταν σε μία ειδική σχέση με την άλλοτε Βρετανική Αυτοκράτο-

⁶⁵ Richards, *ό.π.*, σ 217-218, 221, 228-229, Πίνακας 2α σ. 388-389 και υποσημείωση 37 σ. 407· Murphy, *ό.π.*, σ. 150, 167· Sherington, *ό.π.*, σ. 141· Heabich, *ό.π.*, σ. 167 και Πίνακες Α, Β, Γ, Παραρτήματος εδώ.

⁶⁶ Βλ. σχετικά αυτές τις λανθασμένες αναφορές, μεταξύ πολλών, στους Richards, *ό.π.*, σ. 218· Murphy, *ό.π.*, σ. 150· Sherington, *ό.π.*, σ. 142 και Tamis, *ό.π.*, σ. 61.

⁶⁷ Richards, *ό.π.*, Πίνακας 2α σ. 388-389 και υποσημείωση 37 σ. 407. Για τον Jupp, όπως παρατίθεται, στο *ίδιο*, σ. 218.

ρία και μεταξύ 1948-1975 θα εισρεύσουν 43.000 από τη Μάλτα στην Αυστραλία.⁶⁸ Συμφωνία θα υπάρξει το 1954 με τις ΗΠΑ, τη Φιλανδία, Ελβετία, Σουηδία, Νορβηγία και Δανία και μέσω της ΔΕΜΕ το 1956 με την Ισπανία και το 1961 με το Βέλγιο. Η Τουρκία θα συνάψει το 1967 μεταναστευτική συμφωνία, με τους Τούρκους στην Αυστραλία το 1971 να είναι 11.689. Η σύμβαση με το Λίβανο θα λάβει χώρα τη δεκαετία του 1970, ενώ ήδη από το 1962 θα υπάρχει Μεταναστευτικό Γραφείο της Αυστραλίας στη Βηρυτό για το χειρισμό προσφυγικών θεμάτων στην περιοχή, όπως και ένα αντίστοιχο Γραφείο θα εγκατασταθεί το 1968 στην Αργεντινή.⁶⁹ Με τη Γιουγκοσλαβία θα υπάρξει μεταναστευτική σύμβαση το 1970, ενώ και πιο πριν κατέφθαναν στην Αυστραλία κυρίως ως πρόσφυγες, όπως έχει ήδη λεχθεί. Μάλιστα οι αριθμοί τους στη χώρα θα αυξηθούν εντυπωσιακά μεταξύ 1961-1971, οπότε τα 5.900 άτομα του 1947 γεννημένα στη Γιουγκοσλαβία, ανήλθαν σε 22.900 το 1954, 49.800 το 1961, για να καταλήξουν σε 128.200 το 1971. Συγκεκριμένα το 1966-1975 θα αποτελέσουν την πρώτη μη βρετανική μεταναστευτική εθνότητα σε αριθμό μεταναστευτικών εισροών προς την Αυστραλία, εκτοπίζοντας την Ιταλία, η οποία μέχρι το 1965 κατείχε αυτή τη θέση.⁷⁰

Με τη διεύρυνση των μεταναστευτικών πηγών της Αυστραλίας κατά τη μεταπολεμική περίοδο η πληθυσμιακή της σύσταση θα αλλάξει άρδην. Εύγλωττα παρουσιάζει ο Πίνακας 1 την αύξηση του πληθυσμού από το 1947 στο 1961 από όλες τις περιοχές προέλευσης μεταναστών από την Ευρώπη και ιδιαιτέρως από τη Νότια, γεγονός το οποίο συνδέεται και με τη σταδιακή απροθυμία των βορειοευρωπαίων να μεταναστεύσουν λόγω της βελτίωσης των συνθηκών στις χώρες τους· ένα φαινόμενο το οποίο γίνεται ακόμα πιο αισθητό μεταξύ του 1961 και 1971, με τον αριθμό των βορειοευρωπαίων να αυξάνεται κατά 13.000 άτομα, ενώ εκείνων από τη Νότια Ευρώπη κατά 180.000.

Η μεταναστευτική πολιτική της Αυστραλίας μετά το 1945 θα έχει ως μοχλό κίνησης, την αύξηση του εργατικού δυναμικού για την ανάπτυξη της οικονομίας και της βιομηχανίας με την εκμετάλλευση του υπέργειου και υπόγειου πλούτου της, όπως και την πληθυσμιακή αύξηση για την εθνική ασφάλεια σε περίπτωση εχθρικής εισβολής, κυρίως από την Ιαπωνία. Μεταπολεμικά ο χαρακτήρας και ο προσανατολισμός της οικονομίας της θα αλλάξει από αγροτικός σε βιομηχανικός, μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον από την ύπαιθρο στις πόλεις, δίχως ωστόσο να μένει άνευ υποστήριξης ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, στον οποίο βασιζόταν μεγάλο τμήμα του πλούτου και της ευημερίας ολόκληρης της Αυστραλίας. Οι αλλαγές αυτές θα συντελεστούν μέσω του παράγοντα της μετανάστευσης, ο οποίος για να γίνει αποδεκτός από την κοινή γνώμη της χώρας θα βασιστεί σε δύο θεμελιώδεις έννοιες και πολιτικές, με την μία να αποτελεί εκείνη της *αφομοίωσης* των μεταναστών και τη δεύτερη την πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας*.

Περιοχές προέλευσης Ευρωπαίων μεταναστών

Περιοχή Ευρώπης	1947	1961	1971
Βρετανικές Νήσοι	543.000	758.000	1.089.000
Βόρεια Ευρώπη	32.000	259.000	272.000
Ανατολική Ευρώπη	24.000	228.000	309.000
Νότια Ευρώπη	53.000	361.000	541.000

Πίνακας 1. Πηγή: Markus, Andrew, James Jupp, Peter McDonald, *Australia's Immigration Revolution*, Σύδνεϋ, 2009, σ. 55.

⁶⁸ Richards, *ό.π.*, σ. 186, 217 και Murphy, *ό.π.*, σ. 128, 150.

⁶⁹ Murphy, *ό.π.*, σ. 150, 170-171, 174· Richards, *ό.π.*, σ. 218, 224 και Sherington, *ό.π.*, σ. 149.

⁷⁰ Jupp, *ό.π.*, σ. 21, 144 και Richards, *ό.π.*, Πίνακας 2α σ. 388-389 και Πίνακας 3 σ. 390-391.

Αναφορικά με την πολιτική της *αφομοίωσης* (assimilation), οι μεταπολεμικοί μετανάστες προερχόμενοι από μία ευρεία κλίμακα πολιτισμικών υποβάθρων θα δημιουργούσαν ένα ανομοιογενές σύνολο, το οποίο θα ερχόταν σε αντίθεση με τον κυρίαρχο αγγλοσαξονικό πολιτισμό της Αυστραλίας. Για να αποφευχθεί αυτό το ενδεχόμενο, οι μετανάστες καλούνταν να γίνουν «καλοί Αυστραλοί», και ο ρόλος της αφομοίωσης ήταν να εξαλείψει τις διαφορές αυτές και να δημιουργήσει ένα ομοιογενές σύνολο, στη βάση του πολιτισμού, παρά της φυλής. Πώς θα το επιτύγχαναν αυτό; Αρχικά κατά την επιλογή των υποψήφιων μεταναστών, οι οποίοι επιλέγονταν πέραν των επαγγελματικών κριτηρίων και βάσει της εμφάνισης και του σωματότυπού τους. Χαρακτηριστικά το 1956 ένας ανεπίσημος κανόνας για την επιλογή τους ήταν να είναι άνω του 75% ευρωπαϊκής καταγωγής, τρόπου ντυσίματος και τρόπου ζωής, ενώ οι πιο σκουρόχρωμοι, έστω και Ευρωπαίοι, αποκλείονταν. Ερχόμενοι στην Αυστραλία καλούνταν να υιοθετήσουν κατά κύριο, και ίσως επιτακτικό, λόγο την γλώσσα της χώρας και συγχρόνως τον τρόπο ζωής και εργασίας της. Μία κοινή θέση ήταν πως όσα λιγότερο γίνονταν για να διακρίνουν τους νέους μετανάστες από τους Αυστραλούς, τόσο το καλύτερο, ενώ επισήμως συμβουλευόνταν να μην συμπεριφέρονται με οιονδήποτε τρόπο ο οποίος θα έλκυε την προσοχή. Όπως σημειώνει ο J. Jupp «η αφομοίωση θα ολοκληρωνόταν όταν δεν παρατηρούσε κανείς τους νεοφερμένους». Αποκαλυπτικό είναι φυλλάδιο του 1948 του Υπουργείου Μετανάστευσης προς τους νέους μετανάστες το οποίο τους συμβουλεύει να μη μιλούν στη μητρική τους γλώσσα σε δημόσιους χώρους και να μην χρησιμοποιούν τα χέρια τους σε συζητήσεις.⁷¹

Μία εθελοντική Οργάνωση η οποία βοηθούσε στην αφομοίωση των νεομεταναστών ήταν και το *Good Neighbour Movement*, το οποίο ιδρύθηκε το 1950 και ήταν μία κίνηση η οποία δραστηριοποιούνταν σε ολόκληρη τη χώρα και προωθούσε τις αρχές της αφομοίωσης μέσω εορταστικών εκδηλώσεων και προγραμμάτων βοήθειας προς οικογένειες νέων μεταναστών. Οι σκοποί της Οργάνωσης αυτής θα υποστηριχθούν και από την Κοινοπολιτειακή Κυβέρνηση, της οποίας η χρηματοδότηση θα φτάσει το ένα εκατομμύριο το 1965. Ωστόσο η δράση της δεν θα είναι το ίδιο ωφέλιμη για όλους τους μετανάστες, αλλά περισσότερο για τους Βρετανούς και λιγότερο τους νοτιο-ευρωπαίους, λόγω του αγγλοσαξονικού χαρακτήρα της.⁷²

Η ολοκλήρωση και η επιτομή της διαδικασίας της αφομοίωσης ήταν όταν οι μετανάστες λάμβαναν την αυστραλιανή υπηκοότητα. Οι πολιτογραφήσεις γινόντουσαν σε μία μεγαλοπρεπή τελετή, προκειμένου να αντανakλά τη σημασία της ενέργειάς τους αυτής τόσο για τους νέους Αυστραλούς, όσο και για τη νέα τους χώρα. Δικαίωμα στην πολιτογράφηση είχαν όσοι συμπληρώναν πέντε έτη διαμονής στην Αυστραλία σύμφωνα με νόμο του 1948· όρος που δεν ίσχυε για τους Βρετανούς για τους οποίους αρκούσαν μόνο 12 μήνες. Άλλες προϋποθέσεις ήταν, μεταξύ άλλων, η επάρκεια στην αγγλική γλώσσα, ο καλός χαρακτήρας και η αποκήρυξη της υποταγής στη χώρα καταγωγής τους, με τη διατήρηση μόνο της αυστραλιανής υπηκοότητας· όροι οι

⁷¹ Heabich, *ό.π.*, σ. 11, 82, 164· Murphy, *ό.π.*, σ. 135, 137, 139, 162 και υποσημείωση 2 σ. 257 και Jupp, *ό.π.*, σ. 20. Αναφορικά με τον κανόνα για το ποσοστό ευρωπαϊκής καταγωγής, να σημειωθεί ότι σε επιλογή μεταναστών στα Δωδεκάνησα από την Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα, παρατηρείται ως λόγος απόρριψης δύο μεταναστών “too dark” (πολύ σκουρόχρωμος) και για έναν άλλο “deformed face” (παραμορφωμένο πρόσωπο), βλ. Αρχείο Διακυβερνητικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης [στο εξής ΑΔΕΜΕ]/Dodacanese, Papandonopoulos προς Moody, 21.1.1960.

⁷² Heabich, *ό.π.*, σ. 134, 179· Murphy, *ό.π.*, σ. 143-144 και Jupp, *ό.π.*, σ. 13.

οποίοι με το πέρασμα των ετών θα τροποποιηθούν προς μία πιο φιλελεύθερη μορφή ώστε να κάνουν πιο εύκολη την πολιτογράφηση των μεταναστών,⁷³ δεδομένων των χαμηλών ποσοστών όσων αποφάσιζαν να πολιτογραφηθούν Αυστραλοί.

Εντούτοις, από το 1966 θα πάψει να γίνεται λόγος για «αφομοίωση» των μεταναστών και η νέα επίκληση θα αφορά την *ενσωμάτωσή* τους (integration). Ο νέος όρος θα βασιστεί όχι στην πολιτισμική ομοιομορφία της αφομοίωσης, αλλά στα ποικίλα πολιτισμικά πρότυπα εντός της κοινωνίας, και όπως σημειώνει ο J. Jupp: *η εθνοτική ποικιλία και τα οργανωμένα εθνοτικά ενδιαιτήματα θα συνέχιζαν και θα δικαιούνταν κάποια προσοχή στη διαμόρφωση της πολιτικής*, ενώ πριν αποκλείονταν. Η πολιτική της «ενσωμάτωσης» αναγνώριζε την ανάπτυξη των ξενόγλωσσων μέσων ενημέρωσης και των εθνοτικών σωματείων, τα οποία θεωρούνταν με την προηγούμενη πολιτική ότι θα περιορίζονταν με τον χρόνο. Η νέα αυτή πολιτική θα διαρκέσει μέχρι το 1972 οπότε και θα τη διαδεχθεί το νέο σχήμα, το οποίο θα μείνει γνωστό ως *πολυπολιτισμός* (multiculturalism).⁷⁴

Όσον αφορά την πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας* μεταπολεμικά, αυτή αποτελούσε την αδιαμφισβήτητη και κοινά αποδεκτή πολιτική της χώρας, στην οποία βασιζόταν ολόκληρη η μεταναστευτική πολιτική της. Παρόλο που μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο θα υπάρξει μία μετατόπιση αναφορικά με την έννοια του «λευκού», η οποία πλέον δεν θα ταυτίζεται απόλυτα με το αγγλοσαξονικό στοιχείο, αλλά περισσότερο με τον ευρωπαϊκό, δυτικό πολιτισμό, οι φυλετικές διακρίσεις εις βάρος των εγχρώμων θα παραμείνουν έντονες. Η πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας* απαιτούσε φυλετική ομοιογένεια και αυτό θα είναι μία σταθερή αρχή των κυβερνήσεων, επισήμως, μέχρι το 1972. Ωστόσο, όπως έχει γραφεί, η πολιτική αυτή θα αποτελέσει και την «Αχίλλειο πτέρνα» της Αυστραλίας, καθώς ήταν ένα ευαίσθητο θέμα το οποίο την άφηγε έκθετη στη διεθνή πολιτική σκηνή, ακόμα και μεταξύ χωρών εντός της Βρετανικής Κοινοπολιτείας με έγχρωμους πληθυσμούς, οι οποίες θα κατακρίνουν και θα καταδικάσουν την ακολουθούμενη πολιτική φυλετικών διακρίσεων της Αυστραλίας. Παρά ταύτα η Αυστραλία θα παραμείνει σταθερή σε αυτή την πολιτική τουλάχιστον έως το 1966, στηρίζοντας τη θέση της και στο apartheid στη Νότιο Αφρική και στο καθεστώς «λευκής ανωτερότητας» της Νοτίου Ροδεσίας από το 1964.⁷⁵

⁷³ Murphy, *ό.π.*, σ. 146-147. Για τους αριθμούς των μεταναστών ανά προηγούμενη εθνικότητα οι οποίοι λάμβαναν την Αυστραλιανή υπηκοότητα από το 1949-1990, βλ. στο ίδιο, πίνακα σ. 178-179 και Haebich, *ό.π.*, σ. 69-70, 133. Για τους μη Ευρωπαίους ξένους η απόκτηση του τίτλου του πολίτη απαγορευόταν για την περίοδο που μας απασχολεί, βλ. σχετικά Jupp, *From White Australia... ό.π.*, σ. 10-11.

⁷⁴ James Jupp, "Politics, Public Policy and Multiculturalism", στο Michael Clyne and James Jupp (επιμ.), *Multiculturalism and Integration. A Harmonious Relationship*, Καμπέρα, 2011, σ. 46 και Murphy, *ό.π.*, σ. 162. Η έννοια και η εφαρμογή του πολυπολιτισμού εντοπίζεται στον Καναδά από το 1971, ενώ με νόμο του 1967 είχε εφαρμόσει ένα σύστημα μοριοδότησης (point system), το οποίο επικεντρωνόταν στα προσόντα του υποψήφιου μετανάστη, βλ. Antony Papadopoulos, "Between Two Worlds: The Phenomenon of Re-emigration by Hellenes to Australia", αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, University of Sydney, [Σύδνεϋ], 2005, σ. 40, 78-79· δύο «μέτρα» τα οποία θα υιοθετήσει και η αυστραλιανή μεταναστευτική πολιτική, στο ίδιο, σ. 81-83.

⁷⁵ Richards, *ό.π.*, σ. 236-238, 257· Haebich, *ό.π.*, σ. 11, 45 και Murphy, *ό.π.*, σ. 173. Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 1951 θα είναι σε ισχύ και το Colombo Plan, ένα σχέδιο στο πλαίσιο του οποίου προσφέρονταν και υποτροφίες σε φοιτητές από Ασιατικές χώρες σε Πανεπιστήμια της Αυστραλίας για να σπουδάσουν. Μεταξύ 1951-1980 η Αυστραλία θα υποδεχθεί πάνω από 20.000 Ασιάτες φοιτητές, οι οποίοι όμως μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους υποχρεούνταν να εγκαταλείψουν τη χώρα, βλ. σχετικά Markus (κ.ά.), *ό.π.*, σ. 11 και για μία ολοκληρωμένη μελέτη στο θέμα, David Lowe and Daniel Oakman, *Australia and the Colombo Plan: 1949-1957*, Καμπέρα, 2004.

Η πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας* θα δεχθεί τα πρώτα ρήγματα το 1966, με μέτρα τα οποία θα επιτρέπουν την είσοδο και την πολιτογράφηση μη Ευρωπαίων βάσει της καταλληλότητάς τους ως μεταναστών και των ειδικότητάς τους, οι οποίες ήταν χρήσιμες στην Αυστραλία, με την περίοδο αναμονής για την πολιτογράφησή τους να μειώνεται από 15 σε 5 χρόνια· όροι οι οποίοι ήταν κοινοί με εκείνους των Ευρωπαίων μεταναστών. Επιπλέον, ήδη από το 1958 όλες οι αναφορές στη φυλή θα εξαλειφθούν από την επίσημη πολιτική και όλα τα κόμματα μέχρι το 1965-1966 θα έχουν αφαιρέσει την πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας* από το πρόγραμμά τους. Σε ένα βαθμό στην απόρριψη της πολιτικής της *Λευκής Αυστραλίας* βοήθησαν και τα εμπορικά συμφέροντα της χώρας στην Ασία, τα οποία αυξάνονταν σημαντικά και η Αυστραλία δεν ήθελε να πληγούν από την ακολουθούμενη φυλετική μεταναστευτική πολιτική της. Το επίσημο τέλος της πολιτικής της *Λευκής Αυστραλίας* θα έρθει το 1973 με την Εργατική Κυβέρνηση του Gough Whitlam (1972-1975), η οποία θα αποσύρει και τις τελευταίες διατάξεις και περιορισμούς από τα επίσημα κείμενα ως προς τη μετανάστευση εγχρώμων.⁷⁶

Κοιτώντας το αποτέλεσμα της μεταναστευτικής πολιτικής της Αυστραλίας από στατιστική σκοπιά, γίνεται εμφανής η έκταση της επιτυχίας του προγράμματός της. Η Αυστραλία αύξησε τον πληθυσμό της κατά δύο εκατομμύρια από τις γεννήσεις και τη μετανάστευση μέσα σε 10 χρόνια από 7.637.963 το 1947, συγκεντρώνοντας ένα πληθυσμό 9.744.087 ατόμων το 1957 και 11.912.253 το 1967.⁷⁷ Μέσα σε 20 χρόνια λοιπόν, ο πληθυσμός της αυξήθηκε κατά 4.274.290 άτομα, με το κέρδος από την καθαρή μετανάστευση να είναι 1.710.015 άτομα.

Η μεταναστευτική πολιτική της Αυστραλίας μεταπολεμικά στηρίχθηκε και στράφηκε εκεί όπου υπήρχαν διαθέσιμες πηγές μεταναστών ανά εκάστοτε περίοδο. Το σχήμα που ακολούθησε ήταν εκείνο της συνεπούς ετήσιας μεταναστευτικής εισαγωγής, μέσω μεταναστευτικών οργανισμών, οι οποίοι μόλις σταματούσαν τη λειτουργία τους, η Αυστραλία έσπευδε να εξασφαλίσει τη συμμετοχή της και στον επόμενο διαδεχόμενο οργανισμό· όπως συνέβη με την UNNRA την οποία διαδέχθηκε ο IRO, και την ΠΔΕΜΕ/ΔΕΜΕ η οποία διαδέχθηκε τον IRO. Με τον τρόπο αυτό, η Αυστραλία μπόρεσε να εξασφαλίσει μεγάλο αριθμό μεταναστών, βάσει αυστηρών κριτηρίων επιλογής και με τη δαπάνη να τη μοιράζεται με τους άνω Οργανισμούς και τις χώρες αποστολής τους. Από την άλλη πλευρά, σύνηψε διμερείς συμβάσεις με χώρες αποστολής για να ανταπεξέλθει στον έντονο ανταγωνισμό των άλλων χωρών εισδοχής αναφορικά με την προσέλκυση μεταναστών, ενώ συγχρόνως δεχόταν πάντοτε ελεύθερους/αυτόνομους μετανάστες, οι οποίοι πλήρωναν το κόστος της μεταφοράς τους και κατέφθαναν στην Αυστραλία βάσει προσκλήσεων. Η ανταπόκριση της Αυστραλίας στη σταδιακή αλλαγή των συνθηκών στις χώρες αποστολής, όριζε και τη μετατόπιση του προσανατολισμού της μεταναστευτικής πολιτικής της. Έτσι παρατηρούμε από μία βρετανική, κατά κύριο λόγο, μετανάστευση, να κατευθύνεται σε μία βορειο-ευρωπαϊκή, έπειτα νοτιο-ευρωπαϊκή και ανατολικο-ευρωπαϊκή μετανάστευση και τέλος σε μία μετανάστευση από τη Μέση Ανατολή και την Ασία· μετατοπίσεις οι οποίες μετέβαλλαν ακολούθως ολόκληρη την όψη της αυστραλιανής κοινωνίας. Ο 20^{ος} αιώνας θα σημάνει πολλά

⁷⁶ Richards, *ό.π.*, σ. 239, 241, 256-257 και Haebich, *ό.π.*, σ. 168. Σχετικά με την περίοδο του πολυπολιτισμού, βλ. J. Jupp, *ό.π.*, σ. 47-49· Jupp, *From White Australia...ό.π.*, σ. 80-119 και Murphy, *ό.π.*, σ. 192-219.

⁷⁷ Richards, *ό.π.*, Πίνακας 1 σ. 386-287.

για την Αυστραλία, αλλά σε επίπεδο μεταναστευτικής πολιτικής το σημαντικότερο θα είναι η γέννηση και ο θάνατος της πολιτικής της *Λευκής Αυστραλίας*.

Η Μεταπολεμική Ελλάδα: πολιτική, κοινωνία και μετανάστευση

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η διαδοχή του από τον Εμφύλιο θα συντελέσουν στην επιπρόσθετη καθυστέρηση του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξη της χώρας, σε σχέση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η Ελλάδα θα προσδεθεί στο δυτικό συνασπισμό δυνάμεων μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου, γεγονός που θα διασφαλίσει την οικονομική βοήθεια από τη Μεγάλη Βρετανία και έπειτα από τις Ηνωμένες Πολιτείες, με τις ΗΠΑ να συμπεριλαμβάνουν τη χώρα στην εφαρμογή του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ το 1947,⁷⁸ δίνοντας μια ουσιαστική οικονομική και αναπτυξιακή αρωγή στην Ελλάδα, η οποία είχε τεθεί υπό «καθεστώς» ανασυγκρότησης. Παρόλο όμως που τα παραπάνω προγράμματα στόχευαν στην εκβιομηχάνιση και τον εξηλεκτρισμό της χώρας, η διεξαγωγή του Εμφυλίου Πολέμου, αλλά και η ύπαρξη ψυχροπολεμικού κλίματος και μετά τη λήξη του, θα «απαιτήσουν» τη διάθεση σημαντικών ποσών για στρατιωτικούς εξοπλισμούς, στερώντας τα από παραγωγικούς σκοπούς.⁷⁹

Η Ελλάδα των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων αποτελεί μια χώρα της περιφέρειας, εξαρτημένη από τις δυτικές μεγάλες δυνάμεις της εποχής, με χρόνια ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών, έλλειψη συναλλαγματικών αποθεμάτων, άνιση κατανομή εισοδήματος και χαμηλή παραγωγικότητα στον πρωτογενή τομέα, όπου κατά κύριο λόγο στηριζόταν η εθνική οικονομία.⁸⁰ Το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού είναι αρκετά χαμηλό,⁸¹ υπάρχει εκτεταμένη ανεργία στα αστικά κέντρα και υποαπασχόληση στην ύπαιθρο, όπως επίσης χαμηλό και άνισα κατανομημένο εισόδημα ανά γεωγραφικές περιοχές. Χαρακτηριστικά στον αγροτικό τομέα κυριαρχεί η υποαπασχόληση, η οποία παρουσιάζει μεγάλες εποχικές διακυμάνσεις και από το καλοκαίρι έως το χειμώνα το 1/5 του ενεργού αγροτικού πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο υποαπασχολούνταν. Επιπλέον, είναι έντονος ο κατακερματισμός της γης και οι μικροί γεωργικοί κλήροι, παρά την αναδιανομή της γης το 1952· απότοκα της αγροτική μεταρρύθμισης του Μεσοπολέμου.⁸² Ακόμα, υπάρχει μεγάλη πτώση της αγροτικής παραγωγής και δυσκολία στην πώλησή της, την ώρα που οι ίδιοι οι αγ-

⁷⁸ Για το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, βλ. Γιώργος Σταθάκης, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Αθήνα, 2004 και Χρυσάφης Ιορδάνογλου, «Η Οικονομία 1949-1974: ανάπτυξη και νομισματική σταθερότητα», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9: *Νικητές και ηττημένοι 1949-1974*, Αθήνα, 2003 σ. 63, 65-66.

⁷⁹ Δημοσιογράφος της *Sydney Sun* σε σχετική ανταπόκρισή του από την Ελλάδα θα σημειώσει την κακοδιαχείριση της αμερικανικής και αγγλικής βοήθειας και θα παραθέσει σχόλιο Αμερικανού αξιωματούχου, ο οποίος το 1952 θα δηλώσει: *Κατά τα τελευταία πέντε χρόνια [...], εκάμαμε περισσότερους εκατομμυριούχους στην Ελλάδα, από όσους υπάρχουν στην Αγγλία*, βλ. αναδημοσίευση του άρθρου, *Ο Έξω Ελληνισμός* [στο εξής *ΟΕΕ*], 15.6.1952.

⁸⁰ Ο αγροτικός τομέας το 1950 αποτελούσε το 28% του ΑΕΠ και το 1951 απασχολούσε το 58% του ενεργού οικονομικά πληθυσμού της χώρας. Βέβαια τα ποσοστά αυτά θα αλλάξουν μέσα στις τρεις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες με τη βιομηχανία και τις υπηρεσίες να αυξάνουν τα επιμέρους ποσοστά τους. Σχετικά, βλ. Χρ. Ιορδάνογλου, ό.π., Πίνακας 1 σ. 60 και σ. 62-63.

⁸¹ Το κατά κεφαλήν εισόδημα το 1950 δεν ξεπερνά τα \$130, ενώ στη Γερμανία ήταν \$400, στη Γαλλία \$600 και στις ΗΠΑ \$1.600, βλ. Ιορδάνογλου, ό.π., σ. 59.

⁸² Το μέσο μέγεθος των κτημάτων το 1951 θα είναι 4,7 στρέμματα, 4,5 το 1961 και 5,4 το 1971, Νικήτας Πατινώτης, *Εξάρτηση και μετανάστευση: Η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, 1990, Πίνακας 22 σ. 177 και σ. 194. Σε άρθρο του 1951 σημειώνεται «έκαστος γεωργικός εργάτης πραγματοποιεί μόνον 135 ημερομίσθια ετησίως» και ο εργάτης βιομηχανίας 231, βλ. *ΟΕΕ*, 1.8.1951. Για την αγροτική μεταρρύθμιση του Μεσοπολέμου, βλ. Σωκράτης Πετμεζάς, «Αγροτική Οικονομία», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Β1:1922-1940 *Ο Μεσοπόλεμος*, Αθήνα, 2002, σ. 189-246.

ρότες είναι χρωσμένοι στην Αγροτική Τράπεζα και το μέσο εισόδημά τους για την περίοδο 1954-1960 αντιστοιχεί στο 43% του εθνικού μέσου όρου και το 1974 στο 55%. Παράλληλα, οι επενδύσεις στη γεωργία ήταν σχετικά μειωμένες μεταπολεμικά, ενώ επικρατεί ειδικευση σε μερικά γεωργικά προϊόντα, μεταξύ άλλων τον καπνό και τη σταφίδα,⁸³ γεγονός που δεσμεύει και περιορίζει την παραγωγή από τη ζήτηση. Η κατάσταση αυτή στον αγροτικό τομέα κάνει αρκετούς να κατευθύνονται προς τα μεγάλα αστικά κέντρα,⁸⁴ με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονη αστικοποίηση, υπερπροσφορά εργατικών χεριών και ακολούθως μεγάλα ποσοστά ανεργίας.

Αναφορικά με την εκτεταμένη ανεργία της περιόδου, οι επίσημα καταχωρημένοι άνεργοι είναι 40.000 το 1956, 89.200 το 1957, 99.500 το 1959 και 93.400 το 1960. Έπειτα ακολουθεί μια συνεχής πτωτική πορεία του αριθμού των ανέργων που διακόπτεται μόνο το 1967· έτος πολιτικής και οικονομικής κρίσης για την Ελλάδα, με τους ανέργους να φθάνουν τους 89.500 από τους 69.700 το προηγούμενο έτος.⁸⁵ Ωστόσο οι επίσημες στατιστικές μετρήσεις αμφισβητούνται ευρέως· αμφισβήτηση η οποία ενισχύεται και από τα διαφορετικά μεγέθη της ανεργίας που δίνονται από άλλες πηγές και μελέτες· λόγου χάριν το 1957 η ΓΣΕΕ έδινε 200.000 ανέργους. Επίσης το 1961 το 6,5% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι δίχως εργασία, δηλαδή 238.900 άτομα. Αν σε αυτούς προστεθούν και οι 863.600 υποαπασχολούμενοι του αγροτικού τομέα, το συνολικό ποσοστό τους φτάνει το 26,6%.⁸⁶ Για την αντίστοιχη χρονιά το Ελληνικό Κράτος σημειώνει 79.900 ανέργους, ενώ η Πρεσβεία των ΗΠΑ κάνει εκτίμηση για 500.000, σε ένα εργατικό δυναμικό 3.664.000.⁸⁷

Η ανεργία και η υποαπασχόληση δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν λόγω της έλλειψης σημαντικού μεγέθους επενδύσεων, την ώρα που οι υπάρχουσες επενδύσεις κατά την περίοδο 1960-1970 κατευθύνονταν κυρίως στην οικοδόμηση νέων κατοικιών, ένας τομέας μη παραγωγικός, παρά στη μεταποιητική βιομηχανία, σύμφωνα με τον Πατινώτη.⁸⁸

Η βιομηχανία συγκέντρωνε το 20% του εγχώριου ακαθάριστου εθνικού προϊόντος το 1950 και το 18% του ενεργού οικονομικά πληθυσμού της χώρας το 1951, και κατά κύριο λόγο αποτελούνταν από μικρές παραγωγικές μονάδες οικογενειακού χαρακτήρα. Μετά το τέλος του Εμφυλίου θα ξεκινήσει μια έντονη συζήτηση περί της εκβιομηχάνισης της χώρας, η οποία συν τοις

⁸³ Κούλα Κασιμάτη, *Μετανάστευση-Παλιννόστηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Αθήνα, 1984, σ. 29· Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σ. 68· Ν. Πατινώτης, *ό.π.*, Αθήνα, 1990, σ. 177-179, 181, 191, 194-195· *Τα Νέα*, 10.1.1963 και 23.10.1963. Για την κατάσταση στην αγροτική ύπαιθρο βλέπε σειρά άρθρων του 1957, Δημήτρης Μυλωνάς, «Ο Έλλην αγρότης πεινά περισσότερο από τον εργάτη», *Τα Νέα*, 26-30.8.1957. Τα χρέη των αγροτών προς την Αγροτική Τράπεζα θα ρυθμιστούν από την κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου, όπως επίσης θα ληφθούν ευνοϊκά προς τον αγροτικό κόσμο μέτρα, βλ. *Τα Νέα*, 28.11.1963 και 1.3.1965.

⁸⁴ *Τα Νέα*, 4.5.1963 και Α. Ραπαδόπουλος, *ό.π.*, σ. 131-132.

⁸⁵ Πατινώτης, *ό.π.*, Πίνακας 26 σ. 197.

⁸⁶ Για τους ανέργους του 1957 κατά τη ΓΣΕΕ, βλ. *Τα Νέα*, 13.8.1957. Για τα μεγέθη του 1961, Σάββας Ρομπόλης, «Η μετανάστευση στην Ελλάδα κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967) ως συνιστώσα αναπτυξιακής πολιτικής», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967): 4^ο Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειον Πανεπιστήμιο 24-27 Νοεμβρίου 1993*, Αθήνα, 1994, σ. 487. Διαφωνία σχετικά με το μέγεθος των ανέργων το 1961 προκύπτει μεταξύ του Ρομπόλη και της Κασιμάτη, η οποία εντοπίζει 216.000 ανέργους για το 1961, ενώ ο Ρομπόλης 238.900. Εδώ ακολουθείται η μέτρηση του Ρομπόλη ως πιο πιθανή. Σχετικά με την Κασιμάτη, βλ. Κ. Κασιμάτη, *ό.π.*, σ. 36.

⁸⁷ Σάββας Γ. Ρομπόλης, *Η Μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Απολογισμοί και προοπτικές*, Θεσσαλονίκη, 2007, σ. 35-36 και Πατινώτης, *ό.π.*, Πίνακας 26 σ. 197.

⁸⁸ Πατινώτης, *ό.π.*, σ. 192. Για την ανάπτυξη του οικιστικού τομέα, βλ. Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σ. 80.

άλλοις θα έδινε μια λύση στο πρόβλημα του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού, αλλά σαφώς και στην οικονομική ανάπτυξή της· στόχοι που διακρίνονται στα μακροχρόνια προγράμματα της χώρας και επιθυμία που παραμένει και κατά τη δεκαετία του 1960. Χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές του Υπουργού Βιομηχανίας Ι. Ζίγδη ο οποίος τέλη του 1963 τόνιζε ότι: *η εκβιομηχάνισις, αποτελεί την μοναδική λύσι του ελληνικού οικονομικού προβλήματος, του προβλήματος της απασχολήσεως. Οι άλλες λύσεις είναι δευτερεύουσες.*⁸⁹ Πάντως, πέραν της ίδρυσης νέων βιομηχανικών μονάδων και της σταδιακής οικονομικής ανάπτυξης που συντελέστηκε κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, το πρόβλημα της ανεργίας και της υποαπασχόλησης δεν λύθηκε με αυτές τις πρακτικές.

Η λύση της μετανάστευσης θα τεθεί από νωρίς ως ζήτημα πολιτικής, όμως ο Εμφύλιος θα κάνει τις ελληνικές κυβερνήσεις κάπως διστακτικές να προωθήσουν ένα ευρύ πρόγραμμα μαζικής μετανάστευσης, με τον Στ. Στεφανόπουλο ως Υπουργό Συντονισμού να σημειώνει σε εμπιστευτική αλληλογραφία τον Ιούνιο του 1949 ότι: *η μετανάστευσις του πλεονάζοντος πληθυσμού δέον προς το παρόν να αποκλεισθή διότι σοβαρωτάτοι εθνικοί λόγοι επιβάλλουν όπως η Ελλάς μη στερηθή ακμαίων εργατικών δυνάμεων καθ' ην στιγμὴν διεξάγει πόλεμον·* ενώ ο ετήσιος επιτρεπόμενος αριθμός μεταναστεύσεων ο οποίος δεν θα επηρέαζε τη χώρα με την απώλειά του, καθοριζόταν το ίδιο έτος στα 10.000 άτομα. Η διστακτικότητα της Ελλάδας ως προς τη μαζική μετανάστευση συνδυαζόταν και με την απροθυμία χωρών εισδοχής μεταναστών όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και εκείνων της Νότιας Αμερικής, να δεχθούν μαζικά σχήματα μετανάστευσης από την Ελλάδα, προτιμώντας αυτόνομους μετανάστες, σε μία περίοδο οπότε προείχε η επίλυση των εσωτερικών τους προβλημάτων.⁹⁰ Εντούτοις, η θεώρηση της Ελλάδας θα αλλάξει σύντομα και ο Στ. Στεφανόπουλος τον Ιούλιο του 1949, οπότε και το τέλος του Εμφυλίου θα είναι ακόμα πιο κοντά, θα ταχθεί υπέρ μίας μαζικής εξόδου των πλεοναζόντων πληθυσμών διαβλέποντας τις δομικές αδυναμίες της χώρας, με τη διατήρηση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης και μετά τη λήξη του Σχεδίου Μάρσαλ, και την έντασή τους με την αποστράτευση έπειτα από τη λήξη του Εμφυλίου.⁹¹

Το ζήτημα της «αποσυμφόρησης» του αγροτικού πληθυσμού θα τεθεί από νωρίς, ενώ σε έκθεση της *Διεθνούς Οργάνωσης Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών* (FAO) το 1947, θα προταθεί μείωση του αγροτικού πληθυσμού από 60% σε 40% με παράλληλη την αύξηση της γεωργικής παραγωγής βάσει της εκμηχάνισής της και θα προτείνει την αντιμετώπιση της ανεργίας μέσω της μετανάστευσης.⁹² Στο ίδιο πλαίσιο, η *Επιτροπή επί της Μεταναστευτικής Πολιτικής*

⁸⁹ Ιορδάνογλου, ό.π., σ. 72 και Πίνακας 1 σ. 60 και για το λόγο περί εκβιομηχάνισης της χώρας, σ. 70-71 και Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Η Πολιτική Οικονομία της Ανασυγκρότησης και του Εμφυλίου», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Δ1: *Ανασυγκρότηση – Εμφύλιος – Παλινόρθωση 1945-1952*, Αθήνα, 2009, σ. 24-33. Για το λόγο του Ζίγδη και τις προτάσεις του για την βιομηχανική ανάπτυξη, βλ. *Τα Νέα*, 13.12.1963· για τους στόχους και τα αποτελέσματα του υπουργείου, βλ. *Τα Νέα*, 2.3.1965.

⁹⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, Στεφανόπουλος προς ΥΠΕΡΓ, Εμπ.2323/565, 1.6.1949. Για το επιτρεπτό ποσοστό αποδημίας το 1949, ΑΥΕ/ΚΥ/1951/154/1/1, «Σχέδιον Εισηγήσεως Ελληνικής Αντιπροσωπείας Διεθνούς συνδιασκέψεως μεταναστεύσεως (Νεάπολις 2-16 Οκτωβρίου 1951) Εμπιστευτικό». Για τις μεταναστευτικές προτιμήσεις χωρών εισδοχής, ΑΥΕ/ΚΥ/1951/7/3/2/2, ««Μεταναστευτικόν Ζήτημα» Έκθεσις 1947».

⁹¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, Στεφανόπουλος προς ΥΠΕΞ, ΥΠΕΡΓ, Επιτροπή Μεταναστεύσεως, 13.7.1949.

⁹² Για το λόγο περί «αποσυμφόρησης», στο ίδιο, Δ/ντης Υπ. Γεωργίας «Σημείωμα δια τον κ. Παπαδόπουλον, Διευθυντήν του Υπουργείου των Εξωτερικών, μέλος της Επιτροπής Μεταναστεύσεως», 22.11.1948 και «Επιτροπή επί

η οποία θα συσταθεί αρχές του 1947 θα προκρίνει τη μετανάστευση αγροτών και ανειδίκευτων εργατών, και ιδιαίτερος των ανέργων από τα αστικά κέντρα οι οποίοι δεν προβλεπόταν να απορροφηθούν από το πρόγραμμα της βιομηχανικής ανασυγκρότησης, ενώ επισήμανε τον κίνδυνο του «υπερεπαγγελματισμού», δηλαδή της ύπαρξης πλήθους επαγγελματιών σε έναν κλάδο, ορίζοντας μάλιστα το 1949 το ετήσιο πλεόνασμα της Ελλάδας το οποίο μπορούσε να μεταναστεύσει σε 30.000 άτομα: ένας αριθμός ο οποίος θα παραμείνει στην κυβερνητική ρητορική και για το υπόλοιπο της δεκαετίας του 1950. Η Επιτροπή θα σημειώσει την έλλειψη ειδικευμένων εργατών και τεχνιτών, αποκλείοντας τη μετανάστευσή τους, ενώ ο Στ. Στεφανόπουλος θα κάνει λόγο για ανάγκη ετήσιας εισαγωγής 500 ξένων ειδικών και τεχνικών για τις βιομηχανίες καυσίμων, μετάλλων και τις μηχανολογικές βιομηχανίες.⁹³ Στην εκροή ειδικευμένων εργατών και αγροτών θα εναντιωθεί και μέρος του Τύπου, σχολιάζοντας με αφορμή την αίτηση μετανάστευσης 300 «γεωργοτεχνικών» ότι η μετανάστευση βελτιώνει τους όρους της ζωής τους όμως η έξοδος ειδικευμένων, κυρίως στη γεωργία: *η οποία τoσhν έχει ανάγκην αυτών, δημιουργεί πρόβλημα [...] Διότι είναι θλιβερόν στοιχεία τόσον πολύτιμα λόγω της ειδικότητός των να αποστερούν την πατρίδα των των υπηρεσιών των δια να τας προσφέρουν εις άλλας χώρας. Το σχόλιο κλείνει με την παραίνεση προς το Κράτος να ενδιαφερθεί και να δημιουργήσει έστω ανεκτές συνθήκες ζωής για να αποτραπεί η συνέχιση του φαινομένου και στο μέλλον.⁹⁴*

Η Ελλάδα για να ρυθμίσει και να οργανώσει τη μετακίνηση του πληθυσμού σε χώρες του εξωτερικού θα επιδιώξει να συγκεντρώσει μέσω των κατά τόπους Διπλωματικών της Αρχών πληροφορίες για τις μεταναστευτικές προοπτικές χωρών εισδοχής.⁹⁵ Επιπλέον θα ζητήσει και θα λάβει τη βοήθεια του *Διεθνούς Γραφείου Εργασίας* (ΔΓΕ) πάνω σε μεταναστευτικά θέματα με την αποστολή στην Ελλάδα του Γάλλου εμπειρογνώμονα Le Vernoy.⁹⁶ Η επιθυμία σύστασης μίας Εθνικής Μεταναστευτικής Υπηρεσίας, θα αναβάλλεται συνεχώς και το ρόλο της Υπηρεσίας αυτής θα αναλάβει η Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα. Σχετικά ο Μ. Γούτος, Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Μετανάστευσης θα δηλώσει το 1953: *Νομίζω ότι όπως είναι σήμερα η γραφειοκρατία δεν είναι δυνατόν να γίνη μία νέα Υπηρεσία, διότι, είναι πολύ ολίγα τα καλά στελέχη [...] Πρέπει να ομολογήσωμεν ότι εδώσαμεν εξετάσεις και απετύχαμεν εις το ζήτημα της Μεταναστεύσε-*

της Μεταναστευτικής Πολιτικής (Αποφ. Υπ. Συντον. 2298/12.3.47) Σχέδιον, “Εκθεσις” 1949». Για την έκθεση του FAO, ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, «Εκ της εκθέσεως της Αποστολής του F.A.O. δια την Ελλάδα Μάρτιος 1947».

⁹³ Για το πρόγραμμα της Επιτροπής, βλ. στο ίδιο, «Επιτροπή επί της Μεταναστευτικής Πολιτικής (Αποφ. Υπ. Συντον. 2298/12.3.47) Σχέδιον, “Εκθεσις” 1949». Για το ποσό των 30.000 ετησίως ατόμων, βλ. μεταξύ άλλων, ΑΥΕ/ΚΥ/1951/154/1/1, «Σχέδιον Εισηγήσεως Ελληνικής Αντιπροσωπείας Διεθνής συνδιασκέψεως μεταναστεύσεως (Νεάπολις 2-16 Οκτωβρίου 1951) Εμπιστευτικό»· ΑΥΕ/ΚΥ/1952/81/4/1, PICMME Third Session “Statement by the Greek Delegate at the Twenty-Fifth meeting (Friday, June 13, 1952) Mr. Lambros” και *OEE*, 1.7.1950. Για την εισαγωγή ειδικευμένων εργατών, ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, Στεφανόπουλος προς ΥΠΕΡΓ, Εμπ.2323/565, 1.6.1949.

⁹⁴ *Τα Νέα*, 9.8.1957.

⁹⁵ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/115/3/2/2, Λαζαρίδης προς ΥΠΕΞ, 5393, 11.3.1953 και ΑΥΕ/ΚΥ/1951/154/1/1, «Σχέδιον Εισηγήσεως Ελληνικής Αντιπροσωπείας Διεθνής συνδιασκέψεως μεταναστεύσεως (Νεάπολις 2-16 Οκτωβρίου 1951) Εμπιστευτικό».

⁹⁶ Για τη συνεργασία ΔΓΕ Ελλάδας, βλ. αλληλογραφία του Κασσιμάτη με τον Γενικό Διευθυντή του ΔΓΕ και την υπογραφή της συμφωνίας, ΑΥΕ/ΚΥ/1952/71/8/1, Kassimatis προς Directeur General Du Bureau International Du Travail, 25.4.1952· στο ίδιο, Morse - Cassimatis “Accord Supplémentaire No.5 A L'accord de Base Conclu Entre L'Organisation Internationale du Travail et le Gouvernement Royal de Grèce aux Fins d'octroi d'une assistance technique par ladite Organisation audit Gouvernement”· στο ίδιο, Χατζηβασιλείου προς ΥΠΕΞ, 364/8/3, 2.8.1952· στο ίδιο, Yalden-Thomson προς Hadji Vassiliou, TAP G-26-5, 13.8.1952· *OEE*, 15.10.1951 και 15.10.1952.

ως.⁹⁷ Το Συμβούλιο Μεταναστεύσεως θα συσταθεί με την έναρξη του 1952 στο Υπουργείο Συντονισμού και θα έχει την ευθύνη κατάρτισης του γενικού μεταναστευτικού προγράμματος, τη λήψη αποφάσεων για την «εξασφάλισιν των καλύτερων όρων μεταναστεύσεως» και θα έρχεται σε επαφή με φορείς και πρόσωπα για το σκοπό αυτό εντός και εκτός Ελλάδος. Στο Συμβούλιο θα αντιπροσωπεύονται τα Υπουργεία Εξωτερικών, Εσωτερικών, Συντονισμού, Κοινωνικής Πρόνοιας και Εργασίας, όπως και η ΓΣΕΕ.⁹⁸ Η συμμετοχή των άνω Υπουργείων στο Συμβούλιο οριζόταν από τις αρμοδιότητές τους στο θέμα της μετανάστευσης, και αυτή η διασπορά αρμοδιοτήτων θα δημιουργήσει δυσχέρειες στην οργάνωση της μετανάστευσης. Λύση στο πρόβλημα θα προσπαθήσει να δώσει το 1953 Απόφαση η οποία κατέστησε το Υπουργείο Εσωτερικών υπεύθυνο για τη χάραξη της κυβερνητικής μεταναστευτικής πολιτικής⁹⁹ δίχως και πάλι να εκλείπουν πλήρως οι δυσλειτουργίες. Επιπρόσθετα το 1953 θα συσταθεί και μία *Μικτή Ομάς Εργασίας*, η οποία προβλεπόταν από τη Σύμβαση του Ελληνικού Κράτους με τη ΔΕΜΕ, και είχε ως έργο την εκτέλεση του προγράμματος και τον έλεγχο και συντονισμό της συνεργασίας τους. Η Ομάδα αυτή αποτελούνταν από αντιπροσώπους των αρμόδιων με τη μετανάστευση υπουργείων τους οποίους όριζε το Συμβούλιο Μετανάστευσης και ο Αρχηγός της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα.¹⁰⁰

Οι συντηρητικές κυβερνήσεις οι οποίες επικρατούν από τη δεκαετία του 1950 έως και τα μέσα του α' μισού της δεκαετίας του 1960¹⁰¹ θα ακολουθήσουν μια σαφή πολιτική προώθησης προς το εξωτερικό των ανέργων και υποαπασχολουμένων, των 40.000 προσφύγων οι οποίοι είχαν καταφύγει στην Ελλάδα από Σοβιετικές και φιλοσοβιετικές χώρες και των 140.000 εκπατρισμένων εξ αιτίας του Εμφυλίου Πολέμου.¹⁰² Η πολιτική αυτή είχε σκοπό να ανακουφίσει την οικονομία από το βάρος των παραπάνω ομάδων και επίσης να ευνοηθεί από τα μεταναστευτικά εμβάσματα που θα απέστελλαν στις οικογένειές τους οι οποίες θα έμεναν πίσω, επιλύοντας έτσι, σε ένα βαθμό, την έλλειψη συναλλαγματικών αποθεμάτων και το παθητικό ισοζύγιο πληρωμών της χώρας. Επιπλέον με τη μετανάστευση θεωρήθηκε ότι αποφεύγονται πιθανές κοινωνικές αναταραχές σε μία περίοδο έντονου αντικομμουνισμού. Στο τριετές πρόγραμμα του 1950-1953 θα

⁹⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/114/4/1, Γούτος – Πολύζος, «Συμβούλιον Μετανάστευσεως Συνεδρίασις 5η», 31.1.1952 και στο ίδιο, «Πρακτικόν της 14ης Συνεδρίασεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 7.5.1952.

⁹⁸ ΑΔΕΜΕ/1.Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως/Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως, Υπουργικόν Συμβούλιον Πράξις 36/15.1.1952 και *ΟΕΕ*, 15.1.1952. Το σχέδιο νόμου για τη σύσταση του Συμβουλίου Μετανάστευσης θα υπάρξει από το 1948, όμως θα συσταθεί μετά από 4 χρόνια, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, Υπουργός Εσωτερικών, «Σχέδιον Νόμου περί Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», Αύγουστος 1948.

⁹⁹ ΑΔΕΜΕ/Relations with the Government (1952-1958) [στο εξής Relations], ΑΙ. Joannides, “Some aspects of our early relations with the Greek Government”, Απρίλιος 1960.

¹⁰⁰ Για τις αρμοδιότητες της Μικτής Ομάδος Εργασίας, βλ. στο Παράρτημα ΙΙΙ, Άρθρο 5 της Σύμβασης Ελλάδος-ΔΕΜΕ. Η Μικτή Ομάδα Εργασίας θα συσταθεί τελικά ένα χρόνο έπειτα από τη Σύμβαση με το Ν.Δ 2658/31.10.53, βλ. ΑΔΕΜΕ/1.Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως/Joint Working Group, Μικτή Ομάς Εργασίας «Άρθρον 5 της Συμβάσεως μεταξύ της Ελληνικής Κυβερνήσεως και της Δ.Ε.Μ.Ε.».

¹⁰¹ Εξαιρέση στην επικράτηση συντηρητικών δυνάμεων αποτελούν οι σύντομες κεντρικές κυβερνήσεις του Νικόλαου Πλαστήρα (Απρίλιος-Αύγουστος 1950 και Νοέμβριος 1951-Οκτώβριος 1952).

¹⁰² ΑΥΕ/ΚΥ/1952/81/4/1, ΠΙCΜΜΕ Third Session “Statement by the Greek Delegate at the Twenty-Fifth meeting (Friday, June 13, 1952) Mr. Lambros” και ΑΥΕ/ΚΥ/1953/114/4/1, Συμβούλιον Μεταναστεύσεως «Πρακτικόν της 14ης Συνεδρίασεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 7.5.1952 και ΑΔΕΜΕ/1.Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως/Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως, Γούτος - Πολύζος «Πρακτικόν της 16^{ης} Συνεδρίασεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 16.7.1952.

αναφερθεί ότι: η μετανάστευσις θα καταβληθεί προσπάθεια να οργανωθεί και να κατευθυνθεί ιδίως εις χώρας όπου αι συνθήκαι είναι ευνοϊκαί διά το ελληνικόν στοιχείον [...] Αλλά και η προσωρινή μετανάστευσις ενδιαφέρει ιδιαίτερος την ελληνικην κυβέρνησιν. Αυτή θα συμβάλλει ουσιωδώς εις την μείωσιν των δυσχερειών τας οποίας αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία [...] Προς τούτο, η ελληνική κυβέρνησις θα επιδιώξει την σύνασιν συμφωνιών μετά χωρών εισδοχής μεταναστών. Στην κατεύθυνση αυτή η Ελλάδα θα αποτελέσει από το 1948 μέλος του IRO, ο οποίος θα επιχειρήσει να διαχειριστεί το πρόβλημα των προσφύγων και εκπατρισμένων, και το 1952 θα καταστεί ιδρυτικό μέλος της ΔΕΜΕ, η οποία είχε την ευθύνη για την οργάνωση της εξόδου από την Ευρώπη προς υπερπόντιες χώρες, συνδέοντας την Ελλάδα με μεταναστευτικούς προορισμούς όπως η Αυστραλία, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Νότιος Αφρική, η Βραζιλία, η Αργεντινή, η Νέα Ζηλανδία και η Ροδεσία. Επιπροσθέτως θα συνάψει διμερείς συμφωνίες με ευρωπαϊκές χώρες ξεκινώντας το 1954 με τη Γαλλία, το 1957 με το Βέλγιο, το 1960 με την ΟΔΓ και το 1966 με την Ολλανδία.¹⁰³

Η μετανάστευση θα παρουσιαστεί από την επίσημη πολιτική της δεκαετίας του 1950 ως λύση «ανάγκης δι' εκτάκτους περιστάσεις και μέτρον κοινωνικής προνοίας», σύμφωνα με τον Υπουργό Εσωτερικών Ι. Νικολίτσα το 1955 στη Βουλή, ο οποίος απολογητικά θα σημειώσει αναφορικά με την ομαδική μετανάστευση ότι «δεν χειροκροτούμεν πλήρως ταύτην, ην [...] εδέχθημεν ως μέτρον ανάγκης εφήμερον».¹⁰⁴ Ωστόσο το «έκτακτο και εφήμερο» αυτό μέτρο θα διατηρηθεί και για τα επόμενα έτη, δεδομένης της αποτελεσματικότητάς του από την οικονομική άποψη, αλλά και των αισιόδοξων προοπτικών από τη συνέχιση και επέκτασή του. Χαρακτηριστικά, τα εμβάσματα από τη μετανάστευση θα αυξηθούν εντυπωσιακά το 1953, με τη διαφορά τους από το προηγούμενο έτος, το 1952, να είναι \$27.633.000, ενώ το ποσό της αύξησή τους από το 1951 στο 1952 να είναι μόλις \$972.000. Η αύξηση των μεταναστευτικών εμβασμάτων το 1953 μπορεί να αποδοθεί και στη μαζικότερη μεταναστευτική έξοδο των Ελλήνων ήδη από τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1950 και της πιο σταθερής εγκατάστασής τους στις χώρες προορισμού. Παρατηρούμε επίσης βάσει του Πίνακα 2, τα μεταναστευτικά εμβάσματα να υποκαθιστούν κάθε άλλο τύπο εμβασμάτων από το 1953 και ιδιαίτερα τα ναυτιλιακά, τα οποία σε όλη την προηγούμενη περίοδο είχαν την κυρίαρχη θέση.¹⁰⁵

Εμβάσματα (ποσά σε δολάρια)

Έτη	Τουριστικά	Ναυτιλιακά	Μεταναστευτικά
1950	4.734.000	17.016.000	14.339.000
1951	6.496.000	23.406.000	16.983.000
1952	9.585.000	28.553.000	17.955.000
1953	22.725.000	22.118.000	45.588.000
1954	25.725.000	27.614.000	47.019.000

Πίνακας 2. Πηγή: ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Ι. Νικολίτσα, «Εκ των επισήμων πρακτικών των συνεδριάσεων της Βουλής της Δευτέρας 27ην Ιουνίου 1955», 20.6.1955.

¹⁰³ Για τα οφέλη της μετανάστευσης κατά τις ελληνικές κυβερνήσεις, βλ. Λίνα Βεντούρα, *Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο*, Αθήνα, 1999, σ. 87-88, 90· Ιωάννης Κ. Χασιώτης, *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Θεσσαλονίκη, 1993, σ. 136-137 και Κασιμάτη, *ό.π.*, σ. 36-37· Σ. Γ. Ρομπόλης, *ό.π.*, σ. 30-31, 37 και για το απόσπασμα του τριετούς προγράμματος 1950-1953 όπως παρατίθεται, *στο ίδιο*, σ. 38.

¹⁰⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Νικολίτσα, «Εκ των επισήμων πρακτικών των συνεδριάσεων της Βουλής της Δευτέρας 27ην Ιουνίου 1955», 20.6.1955.

¹⁰⁵ Μία πολιτική, μεταξύ άλλων, για την ενίσχυση των εμβασμάτων και της οικονομίας της Ελλάδας εν' όψει του επικείμενου περιορισμού της αμερικανικής βοήθειας υπήρξε και η κήρυξη του 1951 ως «Έτος Απόδημου Ελληνισμού», βλ. σχετικά, Ελπίδα Βόγλη, «Το «Έτος Απόδημου Ελληνισμού» (1951): Η Ελληνική Ομογενειακή Πολιτική στις Αρχές του Ψυχρού Πολέμου», στο Λίνα Βεντούρα – Λάμπρος Μπαλτσιώτης (επιμ.), *Το Έθνος Πέραν των Συνόρων: «Ομογενειακές» Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους*, Αθήνα, 2013, σ. 345-354, 363, 368.

Αναφορικά με τους επιθυμητούς τόπους εισδοχής των μεταναστών από την πλευρά των ελληνικών κυβερνήσεων, θα προταθεί το 1947: *όπως εις το μέλλον αποδημήσαντες κατευθύνονται εις χώρες κατά το δυνατόν εγγύς της Ελλάδος και τοιαύτας αι οποίαι έχουσι πληθυσμούς αλλοδόξους και πολιτισμούς επιπέδου κατώτερου του ιδικού μας [...] και από τούδε [...] ν' αρχίσωμεν δε δημιουργούντες δι' εγκαταστάσεως ολίγων αποδήμων εις Χώρας μη χριστιανικάς και λαών εγχρόμων, τους πρώτους πυρήνας.*¹⁰⁶ Ο λόγος που όριζε την άποψη αυτή ήταν ότι κατευθυνόμενοι σε αυτές τις περιοχές δεν θα αφομοιώνονταν τόσο εύκολα από την κοινωνία της χώρας υποδοχής, με αποτέλεσμα να μη διακοπούν οι σχέσεις με την μητρόπολη, ενώ θα σχημάτιζαν συμπαγείς ελληνικές παροικίες, οι οποίες θα ήταν επωφελείς προς το «εθνικό κέντρο», εκπολιτίζοντας παράλληλα τους «κατώτερου» επιπέδου πολιτισμούς, ενώ ενισχύονταν οι δεσμοί με τις αποικιοκρατικές δυνάμεις στις περιοχές «εγγύς της Ελλάδος», των οποίων η εξουσία είχε αρχίσει να αμφισβητείται.¹⁰⁷ Η *Επιτροπή επί της Μεταναστευτικής Πολιτικής* θα εντοπίσει τις προτιμώμενες αυτές περιοχές στα κράτη της Αραβικής Ένωσης και της Κυρηναικής, όπως τη Βόρεια Γαλλική Αφρική και το Μαρόκο, αλλά και το Βελγικό Κονγκό. Ενώ η Κίνα από τους πιο μακρινούς προορισμούς, παρουσιαζόταν να έχει τις πιο ευνοϊκές συνθήκες για τους εμπόρους και μικροαστούς μετανάστες, λόγω των οικονομικών ευκαιριών που παρουσίαζε. Παράλληλα όμως πρότεινε και την αύξηση των μεταναστών προς τις ΗΠΑ,¹⁰⁸ σε μία προσπάθεια ανανέωσης με «φρέσκο» ελληνικό στοιχείο της εν πολλοίς αφομοιωμένης εκεί ελληνικής παροικίας.¹⁰⁹ Η προώθηση των Ελλήνων μεταναστών σε χώρες της Αφρικής ευνοούνταν και από τη μετατόπιση του μεταναστευτικού ενδιαφέροντος της Ιταλίας προς τις χώρες της Νότιας Αμερικής, γεγονός το οποίο έδινε τη δυνατότητα στην Ελλάδα να εκμεταλλευτεί το κενό αυτό προωθώντας το «πλεόνασμά» της σε χώρες της «Μαύρης Ηπείρου», όπως και σε άλλες της Μέσης Ανατολής. Η Ελλάδα, μέσω των Πρεσβειών της, θα επιδιώξει να αναγνωριστεί ως πηγή μεταναστών για τις χώρες αυτές, ενώ η Αυστραλία και ο Καναδάς, όπως και οι άλλες χώρες εισδοχής, προτείνονταν μόνο εάν η επιλογή των παραπάνω χωρών παρουσίαζε προβλήματα και υπό την προϋπόθεση ότι υπήρχε ακόμα σημαντικό έμψυχο μεταναστευτικό απόθεμα.¹¹⁰

Η επιθυμία του επίσημου κράτους δεν θα γίνει πράξη από τον μεταναστευτικό πληθυσμό, ο οποίος από την έναρξη της δεκαετίας του 1950 θα κατευθυνθεί κατά κύριο λόγο προς την Αυστραλία, τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Η προσαρμογή του επίσημου κράτους στις άνω συνθήκες θα σημάνει και την προσπάθειά του να προκρίνει την τόνωση της μετανάστευσης μέσω της ΔΕΜΕ προς την Αυστραλία και τον Καναδά και τη δημιουργία νέων μεταναστευτικών πυρήνων σε χώ-

¹⁰⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, «Σημείωμα του Πρεσβευτού Δημητρίου Ι. Παππά Δια την Επιτροπήν περί καθορισμού των κατευθύνσεων της μεταναστευτικής μας πολιτικής», 31.3.1947.

¹⁰⁷ Λίνα Βεντούρα, «Από τη «Δύση της Ανατολής» στην *Ανατολή της Δύσης*: Κράτος, Πολιτική Αποδημίας και «Έξω Ελληνισμός» (1945-1952)», στο Λίνα Βεντούρα – Λάμπρος Μπαλτσιώτης (επιμ.), *Το Έθνος Πέραν των Συνόρων: «Ομογενειακές» Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους*, Αθήνα, 2013, σ. 329-331.

¹⁰⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/158/1/1, «Επιτροπή επί της Μεταναστευτικής Πολιτικής (Αποφ. Υπ. Συντον. 2298/12/3/47) Σχέδιον 'Εκθεσις', 1949.

¹⁰⁹ Λ. Βεντούρα, *ό.π.*, σ. 334.

¹¹⁰ ΑΥΕ/Πρεσβεία Ρώμης [στο εξής ΠΡ]/1954/19/1/5, Παππάς προς Πρεσβεία Ελλάδας στο Λονδίνο και Πρεσβεία Ελλάδας Ουάσιγκτον, 24347 Απ/1/Αφρική, 19.4.1950 και *ΟΕΕ*, 15.5.1950.

ρες της Νότιας Αμερικής, την ώρα που τα συμφέροντα της χώρας είχαν μετατοπιστεί από την «εγγύς της Ελλάδος» περιοχή.¹¹¹

Με την ανάπτυξη της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, οι προτιμητέοι μεταναστευτικοί προορισμοί από τις ελληνικές κυβερνήσεις θα εντοπιστούν κυρίως στο δυτικό-ευρωπαϊκό χώρο, καθώς η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση θεωρούνταν ότι είχε πιο προσωρινό χαρακτήρα, σε αντίθεση με την υπερπόντια· ενώ το Κράτος υπολόγιζε στην αξιοποίηση στην εγχώρια βιομηχανία των ειδικευμένων πλέον μεταναστών από την Ευρώπη, τους οποίους λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας θεωρούσε ότι θα ήλεγχε πιο εύκολα.

Ο πολιτικός κόσμος της Ελλάδας θα εκφράσει διάφορες απόψεις γύρω από το ζήτημα της εξόδου Ελλήνων εργατών. Ενδεικτικά, οι συντηρητικές παρατάξεις *Ελληνικός Συναγερμός* και η *Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση* (ΕΡΕ) θα θεωρήσουν τη μετανάστευση ως «ευλογία Θεού», ευνοώντας την έξοδο του πλεονάζοντος πληθυσμού και λαμβάνοντας μέτρα για τη διευκόλυνση αυτής της εξόδου. Αντιθέτως η κεντρώα παράταξη της *Ένωσης Κέντρου* (ΕΚ) θα τη θεωρήσει ως «κατάρα Θεού»¹¹² και ως Κυβέρνηση (1964-1965) θα λάβει μέτρα για τον περιορισμό της, μεταξύ των οποίων θα είναι από τις αρχές του 1965 το σχέδιο περιορισμού της μετανάστευσης και προσέλκυσης Ελλήνων εργατών από την ΟΔΓ. Συγκεκριμένα για όσους επαναπατρίζονταν προβλεπόταν εγγυημένη εργασία, βάσει μακροχρόνιας σύμβασης, με ικανοποιητική αμοιβή. Επιπλέον θα οργανώσει και θα χρηματοδοτήσει τη λειτουργία σχολών μαθητείας και ταχύρρυθμης εκπαίδευσης ανά τη χώρα, ενώ προγραμματίζε, μεταξύ άλλων, τη μείωση και εν τέλει την κατάργηση της χρηματοδότησης της ΔΕΜΕ, τον περιορισμό έκδοσης αδειών γραφείων μετανάστευσης, την προσφορά εκπτώσεων στα εσωτερικά ταξίδια στους παλιννοστούντες, όπως και την παροχή δανείων σε συγκεκριμένες κατηγορίες.¹¹³ Μιλώντας εκ του αποτελέσματος ωστόσο, η πολιτική ρητορική της ΕΚ ενάντια στη μετανάστευση απείχε από την πραγματικότητα, με το 1965 να σημειώνεται η κορύφωση της ελληνικής μετανάστευσης, μη καταφέροντας οι ακολουθούμενες πολιτικές να συγκρατήσουν τον μεταναστευτικό πληθυσμό.

Κατά περιόδους όμως, οι ελληνικές κυβερνήσεις προσπάθησαν να περιορίσουν τις κατηγορίες ατόμων που μετανάστευαν ομαδικά, δηλαδή μέσω της ΔΕΜΕ, όπως και το ποσοστό μετανάστευσης ανά περιοχή. Συγκεκριμένα θα υπάρξουν, όπως ειπώθηκε, πολιτικές προώθησης α-

¹¹¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/Απόδημος Ελληνισμός ΠΔΕΜΕ/ΔΕΜΕ Δ', Ε', ΣΤ' Σύνοδος, Πεσμαζόγλου προς ΥΠΕΞ, 38396, 1.10.1952. Για τη «μετατόπιση» των ελληνικών συμφερόντων, βλ. Βεντούρα, *ό.π.*, σ. 339.

¹¹² Ενδεικτική της στάσης των πολιτικών της περιόδου είναι έρευνα που διεξάγεται στο περιοδικό *Εποχές*, με το ερώτημα «Μετανάστευση: ευλογία ή κατάρα;» το 1965, όπου πολιτικοί από την ΕΡΕ, ΕΚ και ΕΔΑ εκθέτουν τις απόψεις τους για τη μετανάστευση, πλάι σε εκείνες εκπροσώπων του τραπεζικού, βιομηχανικού, επιστημονικού και συνδικαλιστικού χώρου. Για τις απόψεις όλων και τα συμπεράσματα της έρευνας, βλ. Γ. Ι. Μαύρος (εισαγ. – συμπεράσματα) - Ηλίας Δημητράς (επιμ.), *Η Μετανάστευση. Ευλογία ή κατάρα; Μία έρευνα των «Εποχών»*, Αθήνα, 1965, σ. 26-55 και 56-62 αντιστοίχως. Η στάση των πολιτών θα είναι και εκείνη διχασμένη απέναντι στο ζήτημα της μετανάστευσης: σε δημοσκόπηση το 1963 από την εφημερίδα *Τα Νέα* στην περιοχή της Αθήνας με το ερώτημα «Υπεστηρίχθη ότι η μετανάστευσις είναι «ευλογία Θεού». Εσείς τι λέτε;», θα συμφωνήσει το 16% των ερωτηθέντων, 12% θα συμφωνήσει υπό όρους, 37% δεν θα συμφωνήσει, ενώ 4% θα την χαρακτηρίσει ως «Κατάρα Θεού» και 18% ως «κακό για τον τόπο», βλ. *Τα Νέα*, 5.10.1963.

¹¹³ Σχετικά με τα μέτρα της Κυβέρνησης της ΕΚ, βλ. *Τα Νέα*, 15.1.1965· 4.3.1965· 18.3.1965. Βλ. και τη συμβολή του Α. Παπανδρέου, βουλευτή Αχαΐας της ΕΚ το 1965 στο Γ. Ι. Μαύρος (κ.ά), *ό.π.*, σ. 31. Ένα άλλο μέτρο της ΕΚ ήταν η απαγόρευση της προβολής ταινίας στους κινηματογράφους, η οποία διαφήμιζε τις συνθήκες διαμονής των Ελλήνων εργατών στην ΟΔΓ, βλ. *Τα Νέα*, 7.7.1965.

νέργων από τα αστικά κέντρα, και ήδη από τον Απρίλιο του 1952, δύο μήνες έπειτα από την έναρξη των εργασιών της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα θα τεθούν περιορισμοί στη μετανάστευση μέσω της Επιτροπής. Συγκεκριμένα θα απαγορευθεί η μαζική μετανάστευση από την Θράκη, τη Μακεδονία, την Ήπειρο και την Κρήτη.¹¹⁴ Αργότερα τον Αύγουστο του 1954 η απαγόρευση για τις περιοχές της Βόρειας Ελλάδας θα επεκταθεί και στην ατομική, βάσει προσκλήσεων, μετανάστευση μέσω της ΔΕΜΕ. Επίσης τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους θα αποφασιστεί ο περιορισμός από το 1955 της μετανάστευσης των οικογενειών στο 30% του συνόλου των μεταναστευόντων μέσω της Επιτροπής, προκρίνοντας την αποδημία ενός άγαμου ατόμου ανά οικογένεια.¹¹⁵ μία απόφαση η οποία είχε ως απώτερο σκοπό την ενίσχυση των μεταναστευτικών εμβασμάτων και την τελική επιστροφή των μεταναστών στην «πατρική γη» έπειτα από την συγκέντρωση του επιθυμητού εισοδήματος.¹¹⁶ Σύμφωνα με τον Υπουργό Εσωτερικών η απαγόρευση από τη Βόρεια Ελλάδα ελήφθη λόγω της «υπερβολικής αφαιμάξης του πληθυσμού Β. Ελλάδος εκ της ομαδικής μέσω ΔΕΜΕ μεταναστεύσεως», όπως επίσης και λόγω των κυβερνητικών μέτρων προς εποίκηση της περιοχής και για λόγους ασφάλειας των συνόρων της χώρας.¹¹⁷

Το μέτρο αυτό θα δεχθεί εξ αρχής έντονη κριτική, και οι πιέσεις προς την Κυβέρνηση για την άρση του θα είναι συνεχείς τόσο από τους ίδιους τους θιγόμενους μετανάστες, όσο και τη

---

¹¹⁴ ΑΔΕΜΕ/Relations, «Σκοπός του Προγράμματος εν Ελλάδι», [Φεβρουάριος 1952]· στο ίδιο, Marks «Σημείωμα δια τον Κύριον Υπουργόν των Εσωτερικών», 17.3.53 και *OEE*, 1.5.1954.

¹¹⁵ Η αρχική απόφαση της Κυβέρνησης η οποία τελικά δεν εφαρμόστηκε, απέκλειε εν γένει τη μετανάστευση των οικογενειών, όπως και την ατομική και ομαδική μετανάστευση από τη Βόρεια Ελλάδα, με την εξαίρεση του Νομού Χαλκιδικής· για την αρχική απόφαση, βλ. ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Sponsored Migration, Νικολίτσας προς Αρχηγό ΔΕΜΕ, 31248, 13.8.1954. Έπειτα από ενστάσεις της ΔΕΜΕ έγινε δεκτό να αποτελούν οι οικογένειες το 10% των ετησίως μεταναστευόντων μέσω της Επιτροπής, βλ. ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Families, Υπουργός Εσωτερικών προς Gibson, 34230, 27.8.1954. Για την κατάληξη στο 30% από το 1955, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Νικολίτσας προς Αρχηγό ΔΕΜΕ εν Ελλάδι, 38038, 20.9.1954. Από τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα, τα δύο μεγάλα βόρεια αστικά κέντρα, επιτρεπόταν η μετανάστευση κατά διαστήματα, ενώ τέλος του 1956 θα αρθεί η απαγόρευση, βλ. ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Families, «Σημείωμα», 19.8.1954· για την άρση της απαγόρευσης, βλ. ΑΔΕΜΕ/Samos, Gibson προς Ζησόπουλος, ΕΣ/1858, 12.1.1959. Απαγόρευση θα τεθεί και για το Νομό Χαλκιδικής, ο οποίος αρχικά είχε εξαιρεθεί από το μέτρο. Συγκεκριμένα από το Φεβρουάριο του 1955 θα απαγορευθεί η μετανάστευση από τους Νομούς Χαλκιδικής και Σάμου μέσω της ΔΕΜΕ «λόγω υπερβολικής αφαιμάξεως του πληθυσμού των περιοχών των», βλ. ΑΔΕΜΕ/Samos, Νικολίτσας, «Αναστολή επιλογής μεταναστών εκ Νομού Χαλκιδικής και Σάμου», 9789, 25.2.1955, για να επιτραπεί και πάλι τον Αύγουστο του ίδιου έτους και για τις δύο περιοχές, όμως μόνο για τις προσκαλούμενες συζύγους, παιδιά και μνηστές των ήδη ευρισκομένων στις χώρες υποδοχής μεταναστών, βλ. στο ίδιο, Νικολίτσας προς ΔΕΜΕ, 52642, 22.8.1955· διάταξη η οποία διατηρήθηκε μόνο για το Νομό Σάμου στη νέα απόφαση του ΥΠΕΣ δύο μήνες μετά, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Τριανταφύλλης «Απόφασις», 66585, 20.10.1955.

¹¹⁶ ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Families, “Meeting with Mr. Kapsalis, Minister of Coordination”, 19.8.1954. Περιορισμοί θα υπάρξουν και στη μετανάστευση από ορισμένα νησιά· συγκεκριμένα το ΥΠΕΣ θα παρακαλέσει τη Νομαρχία Δωδεκανήσου να μην επιτραπεί η μαζική μετανάστευση από την Κω, λόγω του κινδύνου απογύμνωσης του νησιού από καλλιεργητές, προτιμώντας άλλες περιοχές, βλ. ΑΔΕΜΕ/Dodecanese, Μανιατάκος προς Νομάρχη Δωδεκανήσου, 33470, 11.6.1955. Αργότερα θα απαγορευθεί επισήμως η μετανάστευση από την Κω, βλ. στο ίδιο, Νικολίτσας προς ΔΕΜΕ, 56611, 8.9.1955, για να επιτραπεί ξανά μετά από ένα μήνα, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Τριανταφύλλης, «Απόφασις», 66585, 20.10.1955. Άλλοι περιορισμοί μετανάστευσης από νησιά μέσω της ΔΕΜΕ θα αφορούν τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα, από όπου θα απαγορευθεί η μετανάστευση με την Απόφαση 43912/3.10.1955 του ΥΠΕΣ, για να επιτραπεί αργότερα με την Απόφαση 66585/20.10.1955 μόνο η μετανάστευση των προσκαλούμενων συζύγων, παιδιών και μνηστών. Να σημειωθεί ωστόσο ότι όλα τα προαναφερθέντα περιοριστικά μέτρα που θεσπίζονται από το 1954 δεν αφορούσαν τους Έλληνες και ξένους πρόσφυγες στη χώρα, οι οποίοι μπορούσαν να μεταναστεύσουν οικογενειακά μέσω της ΔΕΜΕ ανεξαρτήτως του τόπου όπου ήταν εγκατεστημένοι, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Νικολίτσας προς Αρχηγό ΔΕΜΕ εν Ελλάδι, 39230, 25.9.1954.

¹¹⁷ Στο ίδιο, Νικολίτσας προς ΥΠΕΞ, Ε.Π.34, 21.6.1955.

ΔΕΜΕ, αλλά και το ίδιο το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών και την ελληνική Πρεσβεία στην Καμπέρα, η οποία θα μεταφέρει την κακή εικόνα που προξένησε το μέτρο στην Αυστραλιανή Κυβέρνηση και στον Τύπο της χώρας.¹¹⁸ Οι πιέσεις αυτές θα κάνουν την Κυβέρνηση να εξαιρεί σταδιακά από το μέτρο περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, όπως αρχικά το νομό Φλώρινας και έπειτα τους νομούς Κοζάνης, Καστοριάς και Πέλλας και να θέτει προϋποθέσεις στην αποδημία προστατευόμενων μελών οικογενειών μεταναστών, μέχρι την πλήρη κατάργηση του μέτρου για την οικογενειακή μετανάστευση 11 μήνες από τη θέσπισή του.¹¹⁹ Σχετικά με την ατομική μετανάστευση από τη Βόρεια Ελλάδα και το Νομό Σάμου, τα Κύθηρα και Αντικύθηρα θα υπάρξει ελεγχόμενη-περιορισμένη μαζική μετανάστευση, η οποία τέλη του 1959 οριζόταν σε 1.000 άτομα από τη Βόρεια Ελλάδα, 200 από το Νομό Σάμου και 50 από τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα.¹²⁰

Ένας άλλος περιορισμός μετανάστευσης το 1954 θα αφορά τις γυναίκες κάτω των 35 ετών, οι οποίες δεν μπορούσαν να μεταναστεύσουν μέσω της ΔΕΜΕ εάν δεν συνοδεύονται ή δεν καλούνται από συγγενή μέχρι γ' βαθμού,¹²¹ καθώς σύμφωνα με τον Υπουργό Εσωτερικών ήταν «φυσικό να παρασύρονται νεανίδες που θα βρεθούν σε ξένη χώρα άνευ συγγενούς ενδιαφερομένου να τις προστατέψει», ενώ θεωρούνταν ασύμφορος ο «εκπατρισμός αγάμων νεαρών γυναικών».¹²² Το μέτρο θα φέρει επίσης πολλές αντιδράσεις καθώς θεωρούνταν ότι στερούσε τη δυ-

¹¹⁸ Για τις αντίθετες πλευρές στο μέτρο, βλ. μεταξύ πολλών, στο ίδιο, Χατζηβασιλείου προς Στεφανόπουλο, 4.9.1954· στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 2050/54/Δ/7/Μ, 3.3.55· στο ίδιο, “Holt tries to ease Greek ban”, *The Argus* (Αυστραλία), 22.2.1955· στο ίδιο, “Greek migration ban draws protest here”, *Sun* (Αυστραλία), 21.2.1955· στο ίδιο, Ξύδης προς ΥΠΕΞ, 540/Δ/7/Μ, 19.4.1955 και ΑΥΕ/ΚΥ/1954/1954/ΑΠ/1/Γενικά «Μετανάστευση», Χοϊδάς – Αρεάλης, «Πρακτικόν 55^{ης} Συνεδρίασεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 17.9.1954.

¹¹⁹ ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Νικολίτσας προς ΥΠΕΞ, Ε.Π.34, 21.6.1955· στο ίδιο, Τριανταφύλλης, «Απόφασις», 66585, 20.10.1955· στο ίδιο, Τριανταφύλλης, «Απόφασις», 74377, 25.11.1955. Παρά την αρχική γενική απαγόρευση της μετανάστευσης από τη Βόρεια Ελλάδα ήδη από το β' μισό του 1954, θα επιτραπεί στη ΔΕΜΕ να στρατολογή σλαβόφωνους και κουτσόβλαχους, οι οποίοι για το επίσημο κράτος αποτελούσαν μία πληθυσμιακή «ετερότητα» στην περιοχή, από την παρουσία των οποίων ήθελε να απαλλαγεί, βλ. ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Sponsored Migration, “Minutes of Meeting with the Minister of Interior, held on Wednesday, 22 September, 1954, at 11:00 a.m.”, 13.9.1954. Μάλιστα η επιλογή της άρσης του μέτρου πρώτα από το Νομό Φλώρινας (από τις 29.1.1955) οφείλεται στο ότι ο εν λόγω Νομός είχε μεγάλα ποσοστά σλαβόφωνων πληθυσμών και αντιστοίχως ο Νομός Κοζάνης κουτσόβλαχων (μερική άρση απαγόρευσης 27.6.1955). Τα αποτελέσματα αυτής της απόφασης θα φανούν αργότερα όταν η Κυβέρνηση και οι κατά τόπους Διπλωματικές Αρχές θα κληθούν να αντιμετωπίσουν τη λεγόμενη «σλαβομακεδονική προπαγάνδα» σε χώρες όπως η Αυστραλία και ο Καναδάς. Παράλληλα, η μεγαλύτερη προώθηση της μετανάστευσης σλαβόφωνων πληθυσμών θα συναντήσει και την αντίδραση των χωρών εισδοχής, οι οποίες όπως θα σημειώσει ο εκπρόσωπος της Ελλάδας σε Σύνοδο της ΔΕΜΕ: *δεν αποδέχονται την μετανάστευσιν σλαυοφώνων εάν δεν καθίσταται παράλληλως δυνατή η μετανάστευσις ποσοστού τινός “καλής ποιότητος” Ελλήνων*, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1955/4/1/1, Γεροκωστόπουλος, «Σημείωμα Επί της αποστολής μου εις Γενεύην προς παρακολούθησιν της συνελεύσεως εκεί από 30.11.54-4.12.54 8ης Συνόδου της Διακυβερνητικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης, της μετατραπέυσης εις πρώτην Σύνοδον του Συμβουλίου της ΙΣΕΜ», 3.1.1955. Για την αντιμετώπιση των σλαβόφωνων πληθυσμών από το Ελληνικό Κράτος από το Μεσοπόλεμο και έπειτα, βλ. Loring Danforth, *Η Μακεδονική Διαμάχη. Ο εθνικισμός σε έναν υπερεθνικό κόσμο*, μτφρ. Σπύρος Μαρκέτος, Αθήνα, 1999, σ. 78-86. Η προσπάθεια «απαλλαγής» από τους σλαβόφωνους πληθυσμούς από τη Βόρεια Ελλάδα θα ενισχυθεί και από νόμους της δεκαετίας του 1940 οι οποίοι προέβλεπαν την κατάσχεση περιουσιών έπειτα από την απώλεια της ελληνικής υπηκοότητας, όπως επίσης και «την απομάκρυνση από τις μεθοριακές περιοχές όσων κρίνονταν επικίνδυνοι για την κρατική ασφάλεια», αντικαθιστάμενοι από «εθνικόφρονες εποίκους», όπως αναφέρει ο L. Danforth, *ό.π.*, σ. 85· πολιτικές οι οποίες εξανάγκαζαν τους σλαβόφρονους/σλαβομακεδόνες της ελληνικής Μακεδονίας στη λύση της μετανάστευσης.

¹²⁰ ΑΔΕΜΕ/Samos, Μακρής, «Απόφασις», 772, 28.2.1959.

¹²¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Νικολίτσας προς Αρχηγό ΔΕΜΕ εν Ελλάδι, 38038, 20.9.1954.

¹²² ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία», Νικολίτσας προς ΥΠΕΞ, 39920, 13.10.1954.

νατότητα δημιουργίας αμιγών ελληνικών οικογενειών από τους Έλληνες του εξωτερικού. Η απαγόρευση αυτή, περνώντας από διάφορες τροποποιήσεις θα αρθεί τελικά τον Οκτώβριο του 1955, οπότε και θα επιτραπεί η μετανάστευση άγαμων γυναικών κάτω των 30 χρόνων.¹²³

Αναφορικά τώρα με τους μεταναστευτικούς προορισμούς των Ελλήνων, τη δεκαετία του 1950 κυριαρχεί η υπερπόντια μετανάστευση. Σύμφωνα με τον Πίνακα 3, μεταξύ 1951-1959 θα μεταβούν σε άλλη ήπειρο 134.712 Έλληνες, με την Αυστραλία να δέχεται 48.715, τις ΗΠΑ 39.974 και τον Καναδά 29.913. Στις ευρωπαϊκές χώρες από το 1955 οπότε και υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, έως και το 1959 κατευθύνονται 40.174 άτομα, με το 1957 να σημειώνεται μία απότομη άνοδος, δεδομένης της σύναψης μεταναστευτικής συμφωνίας με το Βέλγιο το ίδιο έτος.¹²⁴

Ελληνική Μετανάστευση 1951-1970

	ΗΠΑ	Καναδάς	Αυστραλία	Αλ. Χ.	Σ. Υπ.	Γερμανία	Σ. Ευρ.	Μεσόγειος	Μ.Α	Γ. Σ.
1951	8.930	2.555	1.380	1.290	14.155					14.155
1952	2.155	1.435	1.405	1.645	6.640					6.640
1953	1.320	2.335	3.150	2.015	8.820					8.820
1954	3.487	2.585	9.932	2.678	18.682					18.682
1955	6.896	2.153	9.052	1.671	19.772	679	6.068	3.747	200	29.787
1956	8.982	4.406	7.763	1.996	23.147	1.312	7.780	4.181	241	35.349
1957	1.807	4.982	6.023	1.971	14.783	1.455	13.046	2.415	184	30.428
1958	3.870	4.942	4.519	1.511	14.842	1.975	6.567	2.998	114	24.521
1959	2.528	4.520	5.491	1.332	13.871	2.543	6.713	2.696	404	23.684
1960	3.561	4.682	8.335	1.186	17.764	21.532	26.927	2.848	229	47.768
1961	3.471	3.913	7.965	1.987	17.336	31.107	39.564	1.730	207	58.837
1962	4.460	3.622	11.942	1.935	21.959	49.532	60.754	1.141	200	84.054
1963	4.564	4.438	12.958	2.499	24.459	64.662	74.236	1.113	264	100.072
1964	2.890	4.202	15.954	2.281	25.327	73.343	79.489	696	57	105.569
1965	2.782	5.543	18.551	2.159	29.035	80.569	87.242	795	95	117.167
1966	12.193	6.267	13.070	1.563	33.093	45.494	53.050	626	127	86.896
1967	11.778	5.752	7.891	902	26.323	9.730	15.658	664	85	42.730
1968	9.839	4.910	9.910	1.232	25.891	20.201	23.501	746	728	50.866
1969	12.716	4.569	9.949	1.191	28.425	59.449	62.394	571	163	91.552
1970	11.484	3.851	7.954	864	24.153	65.285	68.106	245	175	92.681
Σύν.	119.713	81.662	173.194	33.908	408.477	528.868	631.095	27.212	3.473	1.070.258

Πίνακας 3. Πηγή: Προσωπική επεξεργασία βάσει των, Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης (ΔΕΜΕ) Απόστολη Ελλάδος, *Τάσεις της Μεταναστεύσεως και Μεταναστευτική Πολιτική Ευρωπαϊκών και Υπερπόντιων Χωρών*, Αθήνα, 1973, σ. 1-4 Προσάρτημα II· Βασίλης Καραποστόλης, *Η Καταναλωτική Συμπεριφορά στην Ελληνική Κοινωνία 1960-1975*, Αθήνα, 1984, Πίνακας 1 σ. 305 και Α. Παπαδοπούλου, *ό.π.*, Fig. 5.8 σ. 129.

Επεξηγήσεις: Αλ.Χ.: Άλλες υπερπόντιες χώρες· Σ.Υπ.: Σύνολο Υπερπόντιων χωρών· Σ.Ευρ.: Σύνολο Ευρωπαϊκών χωρών· Μ.Α.: Μη δηλώσαντες χώρα προορισμού· Γ.Σ.: Γενικό Σύνολο· Σύν: Σύνολο.

¹²³ ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Τριανταφύλλης, «Απόφασις», 66585, 20.10.1955. Από τα τέλη του 1954 θα επιτραπεί μέσω της ΔΕΜΕ η μετανάστευση μνηστών κάτω των 35 χρ., εφόσον ο μνηστήρας δήλωνε στις Αρχές της χώρας υποδοχής ότι έχει την οικονομική δυνατότητα για τη συντήρησή της, και εάν δεν είχε ο αρμόδιος υπάλληλος αμφιβολίες «περί της αγνότητος των προθέσεών του», τότε επιτρεπόταν η μετανάστευσή της. Επιπλέον, ήταν αναγκαία και η βεβαίωση της μνηστείας από τοπικές Αρχές στην Ελλάδα, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/1, Νικολίτσας προς ΔΕΜΕ, 48734, 26.11.1954.

¹²⁴ Για τους αριθμούς εισόδου Ελλήνων στο Βέλγιο, βλ. Α. Βεντούρα, *ό.π.*, Πίνακας σ. 164.

Μία ασθενέστερη έξοδος παρατηρείται κατά το 1955-1959 προς τις μεσογειακές χώρες όπου και εγκαθίστανται 16.037 άτομα. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το μεταναστευτικό κύμα κατά τη δεκαετία του 1950 κατευθυνόταν κυρίως προς υπερπόντιους προορισμούς, ενώ στην Ευρώπη πάει περίπου το 1/3 σε σχέση με όσους μετακινούνται σε άλλη ήπειρο.

Η εικόνα αυτή θα αλλάξει άρδην κατά την επόμενη δεκαετία, οπότε η μετανάστευση κορυφώνεται. Το 1960-1970 θα μεταναστεύσουν στην Ευρώπη 590.922 Έλληνες και προς υπερπόντιους προορισμούς 273.765· ένα σύνολο 864.687 ατόμων, χωρίς να υπολογίζονται σε αυτούς οι παράνομοι μετανάστες και όσοι ταξιδεύουν με τουριστικά διαβατήρια και τελικά εγκαθίστανται για εργασία στο εξωτερικό. Οι χώρες που κυριαρχούν και στα δύο είδη μετανάστευσης είναι, για την Ευρώπη η ΟΔΓ,¹²⁵ όπου και κατευθύνονται για το άνω διάστημα 520.904 άτομα κατόπιν της σύμβασης με την Ελλάδα το 1960· για τις υπερπόντιες χώρες, είναι η Αυστραλία η οποία δέχεται 124.479 Έλληνες και έπειτα ακολουθούν οι ΗΠΑ με 79.738 και ο Καναδάς με 51.749 άτομα. Παρατηρούμε ότι από το 1962 το γενικό σύνολο των μεταναστών θα αρχίσει να ανεβαίνει με ταχείς ρυθμούς, φθάνοντας τις 25.217 η διαφορά από το προηγούμενο έτος. Το 1963 για πρώτη φορά το σύνολο των μεταναστών θα φτάσει τις 100.072 και θα παραμείνει στο ίδιο ύψος έως και το 1965 οπότε σημειώνονται 117.165 μεταναστεύσεις. Όπως εύστοχα σημειώνει ο Χασιώτης, το αντίστοιχο έτος κορύφωσης του προηγούμενου μεταναστευτικού ρεύματος ήταν το 1914 με 37.957 μετανάστες συνολικά.¹²⁶ επομένως μπορούμε εύκολα να κατανοήσουμε τη διαφορά των μεγεθών ανάμεσα στις δύο μεταναστευτικές περιόδους. Έπειτα από το 1965 ο αριθμός των μεταναστών θα πέφτει συνεχώς, μέχρι και τις πετρελαϊκές κρίσεις της επόμενης δεκαετίας, με μόνη εξαίρεση την τριετία 1968-1969-1970.

Ο ιδιαίτερος τόπος προέλευσης για το σύνολο των μεταναστών της περιόδου 1955-1977 είναι η Μακεδονία κατά 31,7% (379.623), η περιοχή της μείζονος Αθήνας κατά 17,2% (206.605), η Θράκη κατά 7,5% (90.464), η Ήπειρος κατά 5,8% (70.078), το Αιγαίο κατά 5,7% (67.913) και η Θεσσαλία κατά 5,1% (61.193). Ακολουθούν η Στερεά Ελλάδα με 3,9% και η Κρήτη και τα νησιά του Ιονίου με ποσοστά γύρω στο 2%, ενώ για το 7,4% των μεταναστών δεν είναι γνωστός ο τόπος προέλευσής τους.¹²⁷ Παρατηρούμε ότι οι βορειότερες περιοχές της Ελλάδας παρέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών· συγκεκριμένα η Μακεδονία, η Θράκη, η Ήπειρος και η Θεσσαλία μαζί προσφέρουν το 50,1% των μεταπολεμικών μεταναστών.

Ένα άλλο ενδιαφέρον φαινόμενο που παρατηρείται, είναι ότι αρκετές περιοχές της Ελλάδας έχουν μια συγκεκριμένη μεταναστευτική κατεύθυνση προς το εξωτερικό, λόγου χάριν, οι μετανάστες από τα νησιά του Αιγαίου και την Πελοπόννησο κατευθύνονται κυρίως προς υπερπόντιες χώρες, παρά προς την Ευρώπη. Αντιστρόφως, από τη Βόρεια Ελλάδα μεταναστεύουν κατά κύριο λόγο προς ευρωπαϊκούς προορισμούς και κυρίως προς την ΟΔΓ. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται εν μέρει, και από τους προπολεμικούς-μεταναστευτικούς δεσμούς οι οποίοι υπήρχαν με υ-

¹²⁵ Η μετανάστευση τη δεκαετία του 1960 θα ταυτιστεί στο δημόσιο και στον ακαδημαϊκό-επιστημονικό διάλογο με ευρωπαϊκούς προορισμούς και πιο συγκεκριμένα με την ΟΔΓ. Ενδεικτικό του φαινομένου αυτού είναι και η συζήτηση στο περιοδικό *Εποχές*, η οποία διεξάγεται το 1965 και αφιερώνεται αποκλειστικά στη μελέτη προβλημάτων από τη μετανάστευση προς τη Δυτική Ευρώπη, δίχως να γίνεται λόγος για τις υπερπόντιες χώρες.

¹²⁶ Ι. Κ. Χασιώτης, *ό.π.*, σ. 133-134.

¹²⁷ Πατινιώτης, *ό.π.*, Πίνακας 30 σ. 214-215.

περπόντιες χώρες, όπου κατευθύνεται ο μεταναστευτικός πληθυσμός και με τη νέα μεταναστευτική περίοδο βάσει της αλυσιδωτής μετανάστευσης, η οποία τροφοδοτείται μέσω των αποστελλόμενων προσκλήσεων· ενώ στην Ευρώπη μεταναστεύουν και αρκετοί μετανάστες δίχως δεσμούς με άλλες χώρες εισδοχής, όπου η απόσταση και το ρίσκο ήταν μικρότερο και μία πιθανή αποτυχία του μεταναστευτικού σχεδίου ευκολότερα διαχειρίσιμη.

Οι μετανάστες κατά το 1955-1975 είναι στην πλειονότητά τους άνδρες· ακόμα και στις επιμέρους περιόδους επικρατούν των γυναικών. Συγκεκριμένα το 1955-1959 μεταναστεύουν 88.841 άνδρες, έναντι 54.928 γυναικών· το 1960-1969 463.046 άνδρες και 322.465 γυναίκες και το 1970-1975 151.129 άνδρες και 118.997. Σε όλη την παραπάνω περίοδο το σύνολο των ανδρών είναι 703.016 και των γυναικών 496.390.¹²⁸ Παρατηρούμε ότι παρά την υπεροχή των ανδρών, οι γυναίκες σημειώνουν μεγάλα ποσοστά μετανάστευσης, γεγονός που οφείλεται στην ύπαρξη των προγραμμάτων επανένωσης οικογενειών, αλλά και στην ατομική τους μετανάστευση για εργασία κατά κύριο λόγο σε χώρες της Ευρώπης και δευτερευόντως στην Αυστραλία και τον Καναδά. Ωστόσο, η διαφορά στους αριθμούς ανδρών-γυναικών μπορεί να εξηγηθεί και από τη μεγάλη εκροή πληθυσμού προς την Ευρώπη, όπου κατευθύνονται κυρίως άνδρες για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, τουλάχιστον εν αρχή.

Οι μετανάστες είναι νέοι και κατά το 1955-1975 το 76%-89% εξ αυτών είναι 15-44 χρονών και η μέση ηλικία τους είναι 25-32 χρονών· δηλαδή ανήκουν στις πλέον παραγωγικές ηλικίες, την εργασία των οποίων έχει ανάγκη κάθε χώρα για την ανάπτυξή της. Στα επαγγέλματα όπου απασχολούνται οι περισσότεροι πριν μεταναστεύσουν, είναι κατά κύριο λόγο η γεωργία, επίσης αρκετοί είναι εργάτες, κυρίως ανειδίκευτοι¹²⁹ με όσες δυσκολίες παρουσιάζει η αναγνώριση του εν λόγω χαρακτηριστικού, εξ αιτίας της πρακτικής των υποψηφίων μεταναστών να μη δηλώνουν τα πραγματικά τους επαγγέλματα, αλλά εκείνα τα οποία ζητούσαν οι χώρες εισδοχής.¹³⁰

Εξειδικεύοντας ωστόσο ανά χώρα προορισμού το προφίλ του ελληνικού μεταναστευτικού πληθυσμού διαφέρει στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, και ακόμη περισσότερο όταν η σύγκριση αφορά υπερπόντιους και ευρωπαϊκούς προορισμούς, τόσο στον τομέα του φύλου, της ηλικίας, του επαγγέλματος, και όπως ήδη ειπώθηκε, και στον τόπο καταγωγής. Οι ευκαιρίες που προσφέρει η κάθε χώρα εισδοχής διαμορφώνουν και το προφίλ των μεταναστών οι οποίοι γίνονται δεκτοί εντός των συνόρων της, όπως επίσης σε ένα δεύτερο βαθμό και οι επιθυμίες του κάθε μετανάστη. Είναι γεγονός ότι αρκετοί μετανάστες επέλεξαν τη νέα τους χώρα επειδή δεν υπήρχε άλλη πρόσφορη εναλλακτική μεταναστευτική επιλογή. Το μεταναστευτικό κύμα από την Ελλάδα δεν θα προκύψει από το μεγάλο «πληθυσμιακό πλεόνασμα» της χώρας, αλλά κατά κύριο λόγο, θα προκληθεί λόγω της μεγάλης ζήτησης για εργατικά χέρια από τις χώρες υποδοχής μεταναστών. Αντιστρόφως, όταν η ζήτηση θα περιοριστεί θα είναι αντίστοιχη και η πορεία των μεταναστευτικών εξόδων από τη χώρα, όπως θα φανεί στα ακόλουθα κεφάλαια για το παράδειγμα της μεταπολεμικής μετανάστευσης των Ελλήνων προς την Αυστραλία.

¹²⁸ Προσωπικοί υπολογισμοί βάσει του Πατινώτης, *ό.π.*, Πίνακας 28 σ. 208.

¹²⁹ Έμκε-Πουλοπούλου *Προβλήματα...* *ό.π.*, σ. 70, 73· Κασμάτη, *ό.π.*, σ. 22 και για τα επαγγέλματα των μεταναστών πριν αναχωρήσουν από την Ελλάδα, βλ. Πατινώτης, *ό.π.*, σ. 217, 220-221 και Πίνακα 31 σ. 218-219.

¹³⁰ Ενδεικτικά, *OEE*, 1.9.1952.

Από την Ελλάδα στην Αυστραλία: η οργάνωση του «κύματος»

Η ελληνική παρουσία στην Αυστραλία, όπως έχει αναφερθεί, εντοπίζεται από το 19^ο αιώνα, οπότε και η μεταναστευτική κίνηση ήταν αυτόνομη και μη οργανωμένη από ένα κεντρικό φορέα μεταναστευτικής πολιτικής, κρατικό ή μη. Μεταπολεμικά η μεταναστευτική αυτή κίνηση αλλάζει, οργανώνεται, ελέγχεται και διευθύνεται με την ίδρυση διεθνών οργανισμών και οι ελληνικές κυβερνήσεις προσπαθούν να λάβουν έναν ενεργότερο ρόλο στην προώθηση του υποψήφιου μεταναστευτικού πληθυσμού. Από το 1945 έως το 1951 μπορούμε να εντοπίσουμε την πρώτη φάση της νέας εποχής μεταναστεύσεων, οπότε και θα ξεκινήσει κάπως διστακτικά η οργανωμένη μεταναστευτική κίνηση του πληθυσμού από την Ελλάδα προς την Αυστραλία και θα αρχίσει να αυξάνεται η αυτόνομη μετανάστευση. Από το 1952 η οργάνωση της μετανάστευσης προς την Αυστραλία θα τεθεί σε νέες δομές. Το 1952 θα εγκατασταθεί στην Ελλάδα η πρώτη αυστραλιανή αντιπροσωπευτική Αρχή με την Αυστραλιανή Μεταναστευτική Υπηρεσία να διευκολύνει την ατομική και μη, μετανάστευση από τη χώρα, όπως επίσης θα αποσταλεί ο πρώτος Πρέσβης της Ελλάδας στην Καμπέρα, γεγονός το οποίο θα ενισχύσει τις διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών, μεταξύ άλλων και στο μεταναστευτικό ζήτημα. Τέλη του 1951 θα ιδρυθεί η ΔΕΜΕ, της οποίας Κλιμάκιο θα λειτουργήσει ήδη από τις αρχές του 1952 στη χώρα, θέτοντας σε νέες βάσεις τη μαζική μετακίνηση του πληθυσμού προς την Αυστραλία, η οποία αποτέλεσε τον κυριότερο προορισμό μέσω της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα.

Πριν το 1952: Θέτοντας τις βάσεις της μεταπολεμικής μετανάστευσης

Η εμπειρία του Β' Παγκόσμιου Πολέμου θα φέρει πιο κοντά την Αυστραλία με την Ελλάδα. Είναι γνωστό ότι κατά τη διάρκεια του εν λόγω πολέμου εκστρατευτικά σώματα Βρετανών, Αυστραλών, και Νεοζηλανδών πολέμησαν στην Κρήτη, σε μία προσπάθεια ανάσχεσης της εισβολής των Γερμανών στο νησί. Η μη επιτυχής κατάληξη της αποστολής, πέραν των χιλιάδων νεκρών και αιχμάλωτων στρατιωτών, σήμανε και τη φυγάδευση αρκετών από τους Κρήτες, γεγονός τα οποία έφεραν μία ιδιαίτερη σύνδεση του αυστραλιανού λαού με την Ελλάδα και το λαό της. Τη θετική αυτή εικόνα για τους Έλληνες ενίσχυσε και η επιτυχής εγκατάσταση των προπολεμικών Ελλήνων, οι οποίοι αποδείχθηκαν εργατικά στοιχεία και είχαν πλέον αφομοιωθεί σε μεγάλο βαθμό στην αυστραλιανή κοινωνία. Ωστόσο αυτή η σχέση δεν θα μεταφραστεί και σε μία προτίμηση ή ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των Ελλήνων υποψήφιων μεταναστών μετά τον Πόλεμο. Η Αυστραλία κατά τα δύο πρώτα μεταπολεμικά έτη του 1945-1946 θα φανεί διστακτική και εν μέρει απρόθυμη να δεχθεί μία μαζική μετανάστευση από την Ευρώπη. Προτεραιότητά της ήταν η αποκατάσταση των 700.000 περίπου απόστρατων και έπειτα η ενθάρρυνση της μετανάστευσης Βρετανών απόστρατων και μη.¹³¹ Η μετανάστευση άλλων εθνοτήτων θα τεθεί υπό περιορισμούς και αντιμετωπιζόταν μόνο ως ένα σχήμα ατομικής μετανάστευσης. Υπό αυτή την προοπτική οι Έλληνες γίνονταν δεκτοί εφόσον είχαν μία άδεια εισόδου (landing permit) κατόπιν της πρόσκλησης από συγγενή ή φίλο τους εγκατεστημένο ήδη στην Αυστραλία, ο οποίος έπρεπε

¹³¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 422/Γ/4 (Α/9), 28.8.1946.

να τους βρει εργασία και να εγγυηθεί για εκείνους ότι «δεν θ' αποβούν βάρος της Κυβέρνησης επί 5 έτη». Η έγκριση της εισόδου τους στη χώρα προϋπέθετε ότι είχαν εξασφαλισμένη στέγη, ότι είναι υγιείς, έχουν καλό χαρακτήρα, ενώ προτιμούνταν οι ειδικευμένοι εργάτες και τεχνίτες οικοδομής, με στόχο την αξιοποίησή τους στο οικοδομικό πρόγραμμα της χώρας.¹³² Άλλα εμπόδια προς μία μαζική μετανάστευση προς την Αυστραλία ήταν και η έντονη έλλειψη μεταφορικών μέσων αμέσως μετά τον πόλεμο και το πρόβλημα της στέγασης· προβλήματα τα οποία σύμφωνα με τον Υπουργό Μετανάστευσης της Αυστραλίας δεν προβλεπόταν να έχουν ξεπεραστεί τουλάχιστον μέσα στα επόμενα δύο έτη.¹³³

Η άνω διαδικασία απαιτούσε την κατάθεση μίας πρόσκλησης (Form No. 40) στο Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας από τον εκεί καλούντα και έπειτα την κατάθεση από τον υποψήφιο μετανάστη όλων των απαραίτητων δικαιολογητικών στη βρετανική Πρεσβεία στην Αθήνα,¹³⁴ η οποία εκπροσωπούσε την Αυστραλία στη χώρα μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Η μη άμεση αντιπροσώπευση της Αυστραλίας στην Ελλάδα, είναι δηλωτική και του ενδιαφέροντος του οποίου απέδιδε στη χώρα, όπου έβλεπε τα συμφέροντά της να είναι περιορισμένα μέχρι εκείνη τη στιγμή. Η εν λόγω διαδικασία μετανάστευσης θα διατηρηθεί με κάποιες παραλλαγές, έως και τον Οκτώβριο του 1950.¹³⁵

Το στατιστικό αποτέλεσμα της εισόδου μεταναστών από την Ελλάδα κατά τα πρώτα λίγα μεταπολεμικά χρόνια είναι σχετικά φτωχό. Οι πολεμικές συνθήκες μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1940 θα κάνουν δύσκολη την πραγματοποίηση της επιθυμίας για μετανάστευση του ελληνικού πληθυσμού, τουλάχιστον σε μεγάλα μεγέθη. Η επιθυμία μόνιμης εγκατάστασης στην Αυστραλία θα είναι μεγαλύτερη από εκείνη που τελικά θα υλοποιηθεί. Περίπου 15.000 αιτήσεις θα φθάσουν στις αρμόδιες αυστραλιανές Αρχές ήδη πριν το τέλος του 1946,¹³⁶ όμως όσοι θα καταφέρουν να μεταναστεύσουν θα είναι πολύ λιγότεροι. Συγκεκριμένα το 1946 θα εισέλθουν από την Ελλάδα μόνο 192 άτομα. Ωστόσο, από το επόμενο έτος θα αυξηθεί εντυπωσιακά ο αριθμός τους σημειώνοντας 1.398 αφίξεις το 1947, 1.607 το 1948 και 1.684 το 1949. Η αύξηση του ποσοστού των Ελλήνων ευνοήθηκε και από τη θέσπιση και ισχύ των 40 ωρών εργασίας από τα μέσα του 1947,¹³⁷ γεγονός το οποίο αύξησε τις ανάγκες της Αυστραλίας για νέα εργατικά χέρια.

Τέλη του 1950 θα ψηφιστεί στην Αυστραλία νέος μεταναστευτικός νόμος, σύμφωνα με τον οποίο γινόταν εφικτή από τον Νοέμβριο του 1950 και η μετανάστευση δίχως προσκλήσεις, εφόσον οι υποψήφιοι ήταν άγαμοι/ες ή έγγαμοι άνδρες οι οποίοι μετανάστευαν, τουλάχιστον εν αρ-

---

¹³² Στο ίδιο, Α. Τζίρας προς Νομαρχία Σάμου, 21328, 17.10.1945 και στο ίδιο, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 422/Γ/4 (Α/9), 28.8.1946.

¹³³ Στο ίδιο, «Δηλώσεις υπουργού της Μετανάστευσης Κ. Calwell. Η υπόθεση των Ελλήνων μεταναστών», *Πανελλήνιος Κήρυξ* (Αυστραλία), 18.7.1946.

¹³⁴ *ΟΕΕ*, 1.1.1950.

¹³⁵ Θα μειωθεί ο χρόνος εγγύησης προς τον προσκαλούμενο στην Αυστραλία, ο οποίος το 1951 θα διαμορφωθεί στους 12 μήνες, βλ. στο ίδιο, 15.1.1951.

¹³⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 422/Γ/4 (Α/9), 28.8.1946. Για ανεπιτυχείς προτάσεις μαζικής μετανάστευσης μέσω ιδιωτικών Συλλόγων προς την Αυστραλία το 1945, βλ. Reginald Appleyard & John N. Yiannakis, *Greek Pioneers in Western Australia*, Crawley, 2002, σ. 229-231 και Τάμης, *ό.π.*, σ. 479-480.

¹³⁷ Για τα ποσοστά άφιξης Ελλήνων, John N. Yiannakis, *Odysseus in the Golden West: Greek Migration, Settlement and Adaptation in Western Australia Since 1947*, [Waterfront], 2009, υποσημείωση 84 σ. 71. Για το 40ωρο, ΑΥΕ/ΚΥ/1950/103/5/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 1608 Α/9, 6.10.1950.

χή, δίχως την οικογένειά τους, και μπορούσαν να αποδείξουν ότι είχαν ολοκληρώσει μαθητεία 5 ετών σε ορισμένα επαγγέλματα.¹³⁸ Τη νέα αυτή πρόβλεψη θα ορίσει η ανάγκη επέκτασης του μεταναστευτικού προγράμματος, αλλά και οι δυστοκίες του προηγούμενου συστήματος, το οποίο στερούσε την είσοδο σε επιθυμητούς για την Αυστραλία μετανάστες λόγω της μη ύπαρξης συγγενών ή φίλων για να τους χορηγήσουν μία πρόσκληση, όπως και του φόβου των τελευταίων να εγγραφούν για 12 μήνες τη στέγη και εργασία τους.¹³⁹

Η νέα διαδικασία θα συμπεριλάβει και το νεοϊδρυθέν στη Ρώμη Γραφείο Μετανάστευσης της Πρεσβείας της Αυστραλίας το οποίο σε συνεργασία με τη βρετανική Πρεσβεία στην Αθήνα θα αναλάβουν τη διαχείριση της μεταναστευτικής κίνησης μεταξύ των δύο χωρών. Συγκεκριμένα η αποστολή προσκλήσεων από συγγενείς ή φίλους στην Αυστραλία γινόταν με την κατάθεση της πρόσκλησης στο Υπουργείο Μετανάστευσης, το οποίο έστελνε μέσω Ρώμης στη βρετανική Πρεσβεία στην Αθήνα την άδεια εισόδου προκειμένου να εξεταστούν ιατρικά οι υποψήφιοι και κατόπιν να θεωρηθούν τα διαβατήριά τους. Αναφορικά με τη μετανάστευση δίχως πρόσκληση οι υποψήφιοι αιτούνταν την αποστολή του κατάλληλου εγγράφου (Form No. 47) από την Αυστραλιανή Πρεσβεία στη Ρώμη. Με την παραλαβή του το έστελναν μαζί με τα απαιτούμενα πιστοποιητικά μέσω Ρώμης στο Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας, το οποίο στη συνέχεια μέσω Ρώμης πάλι, απέστειλε στη βρετανική Πρεσβεία στην Αθήνα την άδεια εισόδου για τις τελευταίες διατυπώσεις και τη θεώρηση των διαβατηρίων.¹⁴⁰

Το νέο σύστημα που ενέπλεκε και την Πρεσβεία της Αυστραλίας στη Ρώμη θα φέρει παράπονα των ενδιαφερομένων για μεγάλες καθυστερήσεις στην αποστολή των αδειών εισόδου· μία διαδικασία η οποία έφτανε και τους 6 μήνες, αντί για 2-3 όπως αρχικά υπολογιζόταν. Επιπλέον πολλοί εκ των υποψηφίων μεταναστών θα προβαίνουν στην πώληση περιουσιών τους και θα εγκαταλείπουν τις δουλειές τους μένοντας για μεγάλο διάστημα άνεργοι πριν την έκδοση της απαραίτητης βίζας· παράγοντες οι οποίοι θα κάνουν τον Γενικό Πρόξενο της Ελλάδας στο Σύδνεϋ να ζητήσει την επιστροφή στο προηγούμενο καθεστώς.¹⁴¹ Σύμφωνα με τον Έλληνα Πρέσβη στη Ρώμη, η εκεί Αυστραλιανή Μεταναστευτική Υπηρεσία πέρα από το μεγάλο όγκο εργασίας που είχε να διαχειριστεί από τη μετανάστευση των Ιταλών, επεδείκνυε και κάποια απροθυμία στην εξυπηρέτηση των Ελλήνων, καθυστερώντας την αποστολή των αδειών εισόδου στην Ελλάδα.¹⁴² Ο Υπουργός Μετανάστευσης της Αυστραλίας θα υπεραμυνθεί της αποδοτικότητας της νέας διαδικασίας, τονίζοντας ότι δεν υφίστανται προβλήματα σε άλλες περιοχές, ενώ θα σημειώσει την πρόθεση της Αυστραλίας να διορίσει Μεταναστευτικό Ακόλουθο στην Αθήνα. Από τη μεριά του ο Αυστραλός Μεταναστευτικός Ακόλουθος στη Ρώμη θα τονίζει στους υποψήφιους μετανάστες

¹³⁸ ΑΥΕ/Π/1952/1/1/5, Australian Legation Rome-Immigration Section, R50/151/2/1 και στο ίδιο, Vrisakis προς Holt, 644 G/4, 13.4.1951.

¹³⁹ *OEE*, 15.1.1951.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, 1.6.1951 και 15.11.1951.

¹⁴¹ ΑΥΕ/Π/1952/1/1/5, Vrisakis προς Holt, 644 G/4, 13.4.1951 και στο ίδιο, Εξηντάρης προς Σύδνεϋ Γενικό Προξενείο, 4260, 3.8.1951.

¹⁴² Στο ίδιο, Εξηντάρης προς Σύδνεϋ Γενικό Προξενείο, 4260, 3.8.1951. Σχετικά με τους Ιταλούς το 1951 υπεγράφη και η μεταναστευτική σύμβαση με την Αυστραλία, και το 1950-1951 η είσοδος Ιταλών θα είναι αρκετά αυξημένη σε σχέση με το προηγούμενο έτος, βλ. Παράρτημα, Πίνακας Α.

να μην πωλούν τις περιουσίες τους και να μη εγκαταλείπουν την απασχόλησή τους ή να προβαίνουν στην έκδοση εισιτηρίων πριν την τελική θεώρηση του διαβατηρίου τους.¹⁴³

Η νέα αυτή διαδικασία μπορεί να ειπωθεί και ως ένα τμήμα της προσπάθειας της Αυστραλίας να ισχυροποιήσει τους δικούς της μηχανισμούς μετανάστευσης, προσπαθώντας να ανεξαρτητοποιηθεί από τις βρετανικές υπηρεσίες. Στην πορεία αυτή θα ιδρύσει το 1950 Μεταναστευτικά Γραφεία πέραν από τη Ρώμη, μεταξύ άλλων στο Λονδίνο και στο Κάιρο.¹⁴⁴

Μέσω του νέου μεταναστευτικού νόμου θα αποδημήσουν από την Ελλάδα 1.646 άτομα κατά το αυστραλιανό οικονομικό έτος 1950-1951 και 2.065 το 1951-1952.¹⁴⁵ Η μείωση από τα 2.040 άτομα του 1949-1950 στα 1.646 του 1950-1951 μπορεί να αποδοθεί στην προσωρινή διακοπή της μετανάστευσης προς την Αυστραλία λόγω της εμπλοκής της χώρας στον Πόλεμο της Κορέας, στην παράλληλη αστάθεια της οικονομία της Αυστραλίας με τον αυξανόμενο πληθωρισμό και τέλος στην αλλαγή του συστήματος των αναγκαίων διατυπώσεων με την εμπλοκή και της Πρεσβείας της Αυστραλίας στη Ρώμη, γεγονός το οποίο έφερε πολλές καθυστερήσεις.¹⁴⁶

Αναφορικά με τα κριτήρια αποδοχής υποψήφιων μεταναστών προς την Αυστραλία, οι άγαμοι άνδρες θα έπρεπε να είναι έως 45 ετών και έως 35 οι άγαμες γυναίκες. Τα ίδια ηλικιακά όρια αφορούσαν και τα παντρεμένα ζευγάρια δίχως παιδιά, ενώ εκείνα με παιδιά δεν έπρεπε να υπερβαίνουν τα 50 έτη.¹⁴⁷ Ο καθορισμός των άνω ορίων ηλικίας εξασφάλιζε την εργασιακή αποδοτικότητα των μεταναστών και επιπρόσθετα για τις γυναίκες τη δυνατότητα να δημιουργήσουν οικογένεια και να κάνουν παιδιά στη νέα τους χώρα. Το όριο ηλικίας για τα παντρεμένα ζευγάρια το οποίο ήταν το μεγαλύτερο επιτρεπτό, εξασφάλιζε την εργασία των γονέων, και ακόμα πιο σημαντικό την ανατροφή των παιδιών τους εντός της αυστραλιανής κοινωνίας, γεγονός το οποίο θα προσέφερε έναν πιο εύκολα αφομοιώσιμο πληθυσμό. Να σημειωθεί ότι υπήρχε προτίμηση στη μετανάστευση μεμονωμένων ατόμων, κυρίως ανδρών, οι οποίοι δεν ακολουθούσαν από τις συζύγους και τα παιδιά τους, και αντιτίθεντο στη μετανάστευση ολόκληρων οικογενειών. Ο λόγος αυτής της προτίμησης οριζόταν από τη σοβαρή έλλειψη στέγης στην Αυστραλία η οποία προέκυψε λόγω της αθρόας μετανάστευσης, ενώ δεν αφορούσε όσους έρχονταν κατόπιν προσκλήσεως, οι οποίοι είχαν εξασφαλισμένη τη στέγασή τους, όπως ούτε όσους έρχονταν δίχως πρόσκληση αλλά είχαν εξασφαλίσει με κάποιο τρόπο τη στέγασή τους: ένα ενδεχόμενο όχι τόσο σύνθητες. Ωστόσο είχαν τη δυνατότητα να προσκαλέσουν την οικογένειά τους αφότου εγκαθίσταντο στην Αυστραλία και έβρισκαν στέγη.¹⁴⁸ Επιπλέον με τη μετανάστευση μεμονωμένων ατόμων, η εργασία τους θα ήταν πιο αποδοτική, απαλλαγμένοι από οικογενειακές υποχρεώσεις και προσηλωμένοι στην εργασία τους, ενώ η επιθυμία της ταχύτερης επανένωσης της οικογένειας θα ήταν

---

¹⁴³ Για τον Υπουργό Μετανάστευσης, βλ. στο ίδιο, Holt προς Vrisakis, 25.6.1951· για τις συστάσεις του Μεταναστευτικού Ακόλουθου στη Ρώμη, στο ίδιο, Boyle προς Vlachos, R51/142/2/9G, 13.3.1951.

¹⁴⁴ *OEE*, 1.2.1951.

¹⁴⁵ Βλ. Παράρτημα, Πίνακας Α. Το οικονομικό έτος στην Αυστραλία ξεκινάει τον Ιούλιο και λήγει στο τέλος του Ιουνίου του επόμενου ημερολογιακού έτους.

¹⁴⁶ Ο Πόλεμος της Κορέας ξεκίνησε 30.6.1950, με την έναρξη του νέου μεταναστευτικού έτους για την Αυστραλία. Για τη συμμετοχή της Αυστραλίας στον Πόλεμο, βλ. συνοπτικά, R. Ward, *ό.π.*, σ. 321-322 και *OEE*, 15.8.1950. Για την οικονομία της χώρας, ΑΥΕ/ΚΥ/1950/103/5/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 1608 Α/9, 6.10.1950.

¹⁴⁷ ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Australian Legation Rome-Immigration Section, R50/151/2/1.

¹⁴⁸ *OEE*, 15.1.1951, 1.2.1951 και 15.6.1951.

επίσης ένας παράγοντας για πιο εντατική εργασία. Εντούτοις τα αποτελέσματα του εν λόγω μέτρου θα κληθεί να τα αντιμετωπίσει την επόμενη περίοδο η Αυστραλία, οπότε και η δυσαναλογία των φύλων θα είναι εμφανής και θα αποτελεί ένα έντονο κοινωνικό ζήτημα.

Τα κριτήρια υγείας ήταν αυστηρά και οι υποψήφιοι μετανάστες πριν λάβουν τη θεώρηση των διαβατηρίων τους, εξετάζονταν από γιατρούς της βρετανικής Πρεσβείας στην Αθήνα και απαιτούνταν να τους παράσχουν κάποιες ακτινογραφίες, ενώ για όσους θα ταξίδευαν με αεροπλάνο ήταν απαραίτητος ο εμβολιασμός τους κατά της ευλογιάς και της χολέρας. Συγκεκριμένα, άτομα τα οποία υπέφεραν από φυματίωση, μολυσματικές ασθένειες, τραχώματα, μεγάλη μυωπία ή είχαν κάποια σωματική αναπηρία, ή εάν ήταν κάτω του 1,55 εκατοστών σε ύψος και κάτω των 54 κιλών απορρίπτονταν. Μάλιστα παράλληλα με την ιατρική εξέταση του άνδρα αρχηγού της οικογένειας, έπρεπε να εξεταστούν και τα υπόλοιπα μέλη, παρόλο που μπορεί να μην ταξίδευαν μαζί του.¹⁴⁹ Ο σκοπός των εν λόγω κριτηρίων ήταν να προσφέρουν ένα υγιές εργατικό δυναμικό, το οποίο θα απάλλαζε την Αυστραλία από τα έξοδα περίθαλψής του και επιπλέον αναφορικά με τα κριτήρια στα κιλά και το ύψος, πέραν από την χρήση των στοιχείων αυτών στον εργασιακό τομέα, παρείχαν τον επιπλέον στόχο της σχετικής ομοιομορφίας με τον αυστραλιανό λαό, γεγονός το οποίο δεν θα άφηνε περιθώρια διαφοράς στο θέμα της εξωτερικής εμφάνισης. Επίσης η εξέταση των μελών της οικογένειας τα οποία δεν μετανάστευαν, ήταν ένα μέσο πρόληψης για την ενδεχόμενη μελλοντική τους μετανάστευση προς συνάντηση του αρχηγού της οικογένειας.

Αναφορικά με το επάγγελμα των μεταναστών, προτιμούνταν ειδικευμένοι εργάτες σε τομείς όπου παρουσιαζόταν έλλειψη εργατών στην Αυστραλία.¹⁵⁰ Ιδιαίτερη προτίμηση υπήρχε σε όσους απασχολούνταν σε οιονδήποτε τομέα του οικοδομικού επαγγέλματος, και μεταξύ άλλων, σε ειδικευμένους γεωργούς στη μηχανική καλλιέργεια, υλοτόμους και σε διάφορες ειδικότητες μηχανικών,¹⁵¹ οι οποίες μπορούσαν να απορροφηθούν εύκολα από την εγχώρια οικονομία. Παράλληλα για να αντιμετωπίσουν τα έξοδα συντήρησης κατά τις πρώτες μέρες της άφιξής τους στην Αυστραλία απαιτούνταν να έχουν τουλάχιστον £Α50 οι άγαμοι μετανάστες και τουλάχιστον £Α100 οι έγγαμοι οι οποίοι συνοδεύονταν από τη σύζυγο ή τις οικογένειές τους.¹⁵²

Η μετανάστευση απαιτούσε μία πληθώρα πιστοποιητικών από την πλευρά των μεταναστών τόσο για την έκδοση διαβατηρίου, όσο και για τη θεώρησή του.¹⁵³ Δύο «ιδιαίτερα» πιστοποιητικά τα οποία ζητούσε η Αυστραλία για τη θεώρηση του διαβατηρίου ήταν εκείνα της *καλής δια-*

¹⁴⁹ ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Australian Legation Rome-Immigration Section, R50/151/2/1· *OEE*, 1.2.1951 και 15.11.1951.

¹⁵⁰ ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Australian Legation Rome-Immigration Section, R50/151/2/1.

¹⁵¹ *OEE*, 1.3.1951.

¹⁵² ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Australian Legation Rome-Immigration Section, R50/151/2/1.

¹⁵³ Για την έκδοση του διαβατηρίου οι υποψήφιοι μετανάστες για Αυστραλία έπρεπε να υποβάλλουν στο ΥΠΕΣ δύο πιστοποιητικά γεννήσεως, πιστοποιητικό Εφορείας ότι δεν χρωστώνε στο Δημόσιο, πιστοποιητικό κοινωνικών φρονιμάτων, στρατολογικής κατάστασης για τους άνδρες, και για τους ανήλικους την έγγραφη συγκατάθεση του πατέρα ή κηδεμόνα. Για τις γυναίκες απαιτούνταν επίσης πιστοποιητικό αγαμίας από τον εφημέριο και θεωρημένο από τον Μητροπολίτη. Τα αναγκαία πιστοποιητικά για τη θεώρηση των διαβατηρίων τα οποία καταβάλλονταν με την έκδοσή τους στη βρετανική Πρεσβεία Αθηνών ήταν, πέραν από την αίτηση προς την Πρεσβεία της Αυστραλίας στη Ρώμη, πιστοποιητικό γέννησης, οικογενειακής καταστάσεως, κοινωνικών φρονιμάτων από Αστυνομική Αρχή, ποινικού μητρώου, απολυτήριο στρατολογίας (για τους άνδρες), πιστοποιητικό γιατρού κατόπιν εξέτασης, ακτινογραφία, δύο πιστοποιητικά εμβολιασμών, και πιστοποιητικό ασκούμενου επαγγέλματος. Μαζί με τα άνω πιστοποιητικά κατέθεταν και δέκα φωτογραφίες συνολικά. Για τα παραπάνω, βλ. *OEE*, 15.8.1950, 15.3.1951 και 15.9.1951.

γωγής και της διανοητικής καταστάσεως. Το πιστοποιητικό καλής διαγωγής εξασφάλιζε την καλή διαγωγή του υποψηφίου και ότι χαίρει άκρας υγείας, ενώ εκείνο της διανοητικής καταστάσεως ότι είναι απαλλαγμένος από κάθε κληρονομική ή επίκτητη διανοητική ασθένεια, όπως μεταξύ άλλων σχιζοφρένια, και ότι κανένα μέλος της οικογένειάς του δεν εισήχθη ποτέ σε ψυχιατρική κλινική. Σε περίπτωση που οι Αστυνομικές Αρχές δήλωναν αναρμόδιες ως προς την έκδοσή τους, μπορούσε να τα παράσχει και ένας δημόσιος λειτουργός με υπεύθυνη θέση όπως δικαστικός ή γιατρός πιστοποιώντας την υπογραφή του στην Αστυνομία. Το πιστοποιητικό καλής διαγωγής ήταν διαφορετικής φύσεως από εκείνο των κοινωνικών φρονημάτων, το οποίο αφορούσε τα πολιτικά και πολιτειακά φρονήματα του πολίτη και ήταν δευτερεύουσας σημασίας για την Αυστραλία, σύμφωνα με μεταναστευτικό αξιωματούχο της χώρας.¹⁵⁴

Τη διευκόλυνση των μεταναστών με την πολύπλοκη διαδικασία όλων των αναγκαίων διατυπώσεων θα προσφέρουν οι πράκτορες μετανάστευσης, οι οποίοι θα συστήσουν στους κατά τόπους Νομάρχες και Δημάρχους να προτείνουν στους υποψηφίους μετανάστες να τις ολοκληρώνουν μέσω εκείνων· μία σύσταση την οποία θα επαναλαμβάνουν συνεχώς.¹⁵⁵

Όλες αυτές οι διατυπώσεις είχαν ένα μεγάλο κόστος για τους υποψηφίους· μόνο η έκδοση διαβατηρίου και τα σχετικά πιστοποιητικά τους στοίχιζαν συνολικά 70.000 δραχμές.¹⁵⁶ Μεγάλες δαπάνες απαιτούσε και η ιατρική εξέταση των υποψηφίων, κατόπιν των πολλών σχετικών απαιτήσεων της Αυστραλίας, ενώ οι άνδρες έπρεπε να καταβάλλουν εγγύηση 1-10 εκατομμύρια στο Γενικό Επιτελείο Στρατού για τις δεσμευμένες ηλικίες 19-39. Σε όλα αυτά προστίθεντο το κόστος έκδοσης ατμοπλοϊκού εισιτηρίου, το οποίο έφτανε τις £150, ενώ δεν υπολογίζονται τα έξοδα διαμονής στην Αθήνα πριν την αναχώρησή τους.¹⁵⁷

Η έλλειψη οργάνωσης των μεταναστευτικών πληροφοριών στην Ελλάδα κατά τα πρώτα λίγα μεταπολεμικά χρόνια θα οδηγήσει στη δημιουργία φημολογίας για την ύπαρξη προγραμμάτων μετανάστευσης προς την Αυστραλία. Παράλληλη ήταν και η εκμετάλλευση των υποψηφίων από πράκτορες μετανάστευσης, οι οποίοι προπαγάνδιζαν τη μετανάστευση στις επαρχίες αντλώντας χρήματα και υποσχόμενοι την προώθηση των αιτήσεών τους στις αρμόδιες Αρχές της Αυστραλίας, ώστε να λάβουν προτεραιότητα τα αιτήματά τους.¹⁵⁸ Πιο συγκεκριμένα, θα υπάρξουν φήμες στην Ελλάδα ότι η Αυστραλία χορηγεί μεγάλες ευκολίες και ευκαιρίες εγκατάστασης¹⁵⁹ και για την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών για την εγκατάσταση Ελλήνων γεωργών.¹⁶⁰ Φήμες τις οποίες ο Έλληνας Γενικός Πρόξενος στο Σύδνεϋ θα διαψεύσει κατηγορηματι-

¹⁵⁴ Στο ίδιο, 1.5.1952. Τα παραπάνω πιστοποιητικά δεν εντοπίζεται να ζητούνται από το 1953 και έπειτα.

¹⁵⁵ Ενδεικτικά, στο ίδιο, 1.2.1950 και 1.3.1952.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, 15.9.1951. Αρχικά όλα τα αναγκαία πιστοποιητικά για τη θεώρηση των διαβατηρίων έπρεπε να έχουν επίσημη μετάφραση στα αγγλικά από το ΥΠΕΞ, να φέρουν χαρτόσημο και να επικυρωθούν από το Προξενείο της Βρετανίας, βλ. στο ίδιο, 1.1.1950. Η επίσημη μετάφραση θα αρθεί αργότερα προκειμένου να ελαφρυνθούν οικονομικά οι υποψήφιοι, απαιτώντας απλώς μία μετάφραση από ιδιώτη, βλ. στο ίδιο, 1.5.1952.

¹⁵⁷ Για τις ιατρικές δαπάνες και σχετικά παράπονα μεταναστών, στο ίδιο, 15.6.1950· για την εγγύηση στο ΓΕΣ, στο ίδιο, 15.8.1950 και για τα έξοδα μεταφοράς, ΑΥΕ/ΚΥ/1952/199/5/1, Γκούμας προς ΥΠΕΞ, 967 Γ/4, 17.7.1952.

¹⁵⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, Γουναράκης προς ΥΠΕΞ, 736, 3.1.1946 και στο ίδιο, Ρέντης προς Γενικούς Διοικητές, Νομάρχες και Επάρχους του Κράτους, 95278, 18.12.1945.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, Τηλεγράφημα Βρυζάκης προς Entrangeres Athens, 30.3.1946· στο ίδιο, Μελάς προς ΥΠΕΞ, 10371, 23.1.1946 και στο ίδιο, 'Μετανάστευσις', *Αυστραλιανά Χρονικά* (Ελλάδα), 2.5.1947.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, Μυριδάκης προς ΥΠΕΞ, 15.5.1945.

κά τονίζοντας ότι: *Ανεύθυνοι παράγοντες είτε εκ πλάνης είτε εκ συμφέροντος κινούμενοι ενθαρρύνουν τους αυτόθι συμπατριώτες να μεταναστεύσουν πανδημί στην Αυστραλία υποσχόμενοι ότι θα βρουν ανοικτές τις πύλες ενός επιγείου παραδείσου.*¹⁶¹ Με τη σειρά του τμήμα του παροικιακού Τύπου της Αυστραλίας θα προκρίνει τη βοήθεια προς την Ελλάδα με την αποστολή χρημάτων και υλικών αγαθών, παρά με την αποστολή προσκλήσεων μετανάστευσης, τονίζοντας συγχρόνως τις δυσκολίες της μετανάστευσης, τουλάχιστον κατά τα πρώτα της έτη.¹⁶² Εντούτοις η Ελληνική Κυβέρνηση, το ελληνικό Γενικό Προξενείο στο Σύδνεϋ και η Μητρόπολη στην Αυστραλία θα λαμβάνουν συνεχώς επιστολές ερωτημάτων είτε από Έλληνες πολίτες είτε από Νομάρχες διαφόρων περιοχών της χώρας, οι οποίοι ενδιαφέρονταν για τις προοπτικές μετανάστευσης προς την Αυστραλία.¹⁶³

Η εκμετάλλευση των υποψήφιων μεταναστών δεν θα σταματήσει ούτε και στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950 οπότε και διάφοροι θα υπόσχονται ότι διαθέτουν τα «μέσα», απόσπώντας τους μεγάλα χρηματικά ποσά, δίχως εν τέλει να τους εξυπηρετούν.¹⁶⁴ Παράλληλη θα είναι και η εκμετάλλευση των μεταναστών και στην Αυστραλία από τα εκεί μεταναστευτικά πρακτορεία, στα οποία θα απευθύνονται οι μετανάστες για να φέρουν τους οικείους τους, ενώ θα εμπλακεί σε αυτή την εκμετάλλευση και ένας πρώην άμισθος Γραμματέας του επίτιμου εκεί Προξενείου της Ελλάδας.¹⁶⁵

Η έλλειψη ελληνικής Πρεσβείας στην Αυστραλία και η αντιπροσώπευση της χώρας από Γενικό Πρόξενο θα περιορίσει τις δυνατότητες ενίσχυσης της μεταναστευτικής κίνησης από την Ελλάδα προς την Αυστραλία, δεδομένου του διπλωματικού πρωτοκόλλου το οποίο δεν επιτρέπει την άμεση επαφή με τις ανώτατες Αρχές του τόπου, όπως τον Πρωθυπουργό ή τους Υπουργούς. Το ζήτημα του διορισμού Έλληνα Πρέσβη στην Αυστραλία θα είναι ένα συνεχές αίτημα του μεταναστευτικού Τύπου, όπως της εφημερίδας *Ο Έξω Ελληνισμός*.¹⁶⁶

Μία μαζική μετανάστευση θα γίνει προσπάθεια να διοργανωθεί το 1950 και 1951 οπότε και μία οργάνωση στην Αθήνα ονόματι *Εθνικός Σύνδεσμος των Φίλων της Μεταναστεύσεως και της Συνφίξεως των Σχέσεων με τον Απόδημον Ελληνισμό* και ο *Σύνδεσμος Θυμάτων και Αιχμαλώτων των Στρατευμάτων Κατοχής*, σε μία προσπάθεια να αξιοποιήσουν τη «συμμαχική θυσία» της Ελλάδας, θα ζητήσουν έγκριση από το αυστραλιανό Γραφείο Μετανάστευσης στη Ρώμη ενός σχήματος μετανάστευσης 5.000 Ελλήνων αγροτών και 1.000 ειδικευμένων εργατών· όλοι «θύ-

¹⁶¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/108/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 24.9.1946.

¹⁶² ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, Α.Γ.Γ. «Το Μεταναστευτικόν Ζήτημα», *Πανελλήνιος Κήρυξ*, 18.7.1946. Δωρεές αυτή την περίοδο θα υπάρξουν και από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση προς θύματα του Εμφυλίου, βλ. R. Appleyard & J. Yiannakis, *ό.π.*, σ. 232.

¹⁶³ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/108/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ 24.9.1946. Ενδεικτικά για τα ερωτήματα, ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, Μυριδάκης προς ΥΠΕΞ 15.5.1945, αναφέρει ότι είναι πάνω από 80 οικογένειες αγροτών και ότι «επιθυμούμεν όπως μεταναστεύσωμεν εκεί προς καλύτεραν διαβίωσιν και εκπαιδεύσιν των τέκνων μας». Επίσης άλλες αιτήσεις πολιτών, στο ίδιο, Κ. Ουζούνης προς ΥΠΕΞ 22.9.1945 και στο ίδιο, Δρ. Σπαθής προς ΥΠΕΞ, 24.3.1945, κ.ά.

¹⁶⁴ Μεταξύ πολλών, *ΟΕΕ*, 15.7.1950, 15.3.1951 και 1.5.1951.

¹⁶⁵ ΑΥΕ/ΚΥ/1951/7/3/2/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 28.5.1951 και στο ίδιο, «Μιχαήλ Δημητρίου, Perth Australia», *χχ* [1951].

¹⁶⁶ Βλ. σχετικά, *ΟΕΕ*, 15.8.1950, 15.12.1950 και 1.9.1951. Έλληνας Πρέσβης θα τοποθετηθεί στην Αυστραλία το 1952, και η αντιπροσωπευτική Αρχή θα λειτουργήσει μέχρι το 1959 ως Legation, ενώ από το 1960 θα αναβαθμιστεί σε Πρεσβεία (Embassy), βλ. Αναστάσιος Μ. Τάμης, *Η Ιστορία των Ελλήνων της Αυστραλίας*, τ. Β' 1957-1975, Μεμβούρνη, 2000, σ. 570.

ματα του πολέμου και του κομμουνισμού», το οποίο συμπεριλάμβανε και τις οικογένειές τους, όπως και την ατομική μετανάστευση ειδικευμένων βιομηχανικών εργατριών και νέων 18-19 ετών, και επρόκειτο να χρηματοδοτηθεί από ορισμένους Έλληνες κεφαλαιούχους. Παράλληλα ζητούσαν την παροχή γης εκ μέρους της Αυστραλίας.¹⁶⁷ Ωστόσο στο σχήμα αυτό δεν θα δοθεί συνέχεια, αρχικά λόγω των περιοριστικών κριτηρίων που έθετε ο αυστραλιανός μεταναστευτικός νόμος στα θέματα της υγείας και αρτιμέλειας των υποψήφιων μεταναστών και των προβλημάτων στη χρηματοδότηση του σχήματος.

Ένα σχήμα οργανωμένης μετανάστευσης μεταξύ Ελλάδας και Αυστραλίας θα κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή του μεταπολεμικά με την δράση του IRO.¹⁶⁸ Όπως έχει αναφερθεί, μέλη του Οργανισμού θα αποτελέσουν και οι δύο χώρες έως το 1948, και ο IRO θα αναλάβει τη διακίνηση των προσφύγων και εκτοπισμένων στην Ελλάδα, οι οποίοι προέρχονταν κυρίως από χώρες του «Παραπετάσματος». Με την παράλληλη χρηματοδότηση της χώρας υποδοχής εξασφάλιζε τα μεταφορικά μέσα για τη δωρεάν μετακίνηση των πληθυσμών αυτών, τους οποίους επέλεγε από τα στρατόπεδα προσφύγων ανά την Ελλάδα, όπως του Λαυρίου, της Σύρου, της Χίου και της Μυτιλήνης.¹⁶⁹ Η ιστορία της δράσης του IRO έχει πρόσφατα αρχίσει να απασχολεί τους ερευνητές, ωστόσο τα εξειδικευμένα στοιχεία μεταξύ μίας χώρας προορισμού και υποδοχής είναι ακόμα δύσκολα εντοπίσιμα¹⁷⁰. Μέσω του IRO θα κατευθυνθούν προς την Αυστραλία περίπου 1.200 Έλληνες της Ρουμανίας μεταξύ του 1950-1952,¹⁷¹ εκ του συνόλου των Ελλήνων που εισέρχονται κατά το άνω διάστημα στην Αυστραλία, σύμφωνα με τα λίγα διαθέσιμα στοιχεία. Οι πρόσφυγες αυτοί για να γίνουν δεκτοί στην Αυστραλία έπρεπε να πληρούν τα κριτήρια υγείας τα οποία είχε ορίσει η χώρα και για το λόγο αυτό υποβάλλονταν σε ιατρική εξέταση από τον IRO. Οι υποχρεώσεις που αναλάμβαναν όσοι μετακινούνταν μέσω του εν λόγω Οργανισμού ήταν η απασχόλησή τους για δύο έτη σε εργασίες οι οποίες θα τους υποδεικνύονταν, και οι εργασίες αυτές ήταν κυρίως εκείνες οι οποίες αποφεύγονταν από το υπάρχον εργατικό δυναμικό στην Αυστραλία, μεταξύ άλλων, λόγω και της δυσκολίας τους.¹⁷² Οι Έλληνες πρόσφυγες της Ρουμα-

¹⁶⁷ ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Μ. Πετρίδης προς Αυστραλιανή Πρεσβεία Ρώμης, 17.2.1951· στο ίδιο, Σ. Γρίβας προς Υπουργό Εξωτερικών, 26.2.1951 και στο ίδιο, Boyle προς Vlachos, R51/142/9G, 13.3.1951.

¹⁶⁸ Ο IRO δεν θα είναι ο πρώτος διεθνής οργανισμός για τη μετακίνηση προσφύγων. Πριν από τον IRO θα δράσει η Διακυβερνητική Επιτροπή για τους Πρόσφυγες (IGCR) από το 1938-1947 και η UNRRA κατά το 1943-1947, αλλά αυτοί οι Οργανισμοί δεν θα αφορούν τη μετανάστευση από την Ελλάδα προς την Αυστραλία. Από τις συζητήσεις για τη διάλυση του IRO το 1950 θα ιδρυθεί η Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για την Προστασία των Προσφύγων (UNHCR), όμως κατά τα πρώτα χρόνια της θα έχει περιορισμένη δράση. Για τους τρεις Οργανισμούς, βλ. Ducasse-Rogier, *ό.π.*, σ. 10-14. Για τους διεθνείς οργανισμούς πριν και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, βλ. Δημήτρης Παρσάνογλου, Ιωάννης Παπαδόπουλος και Αικατερίνη Λίνα Βεντούρα, "Migration Management", αδημοσίευτη έκθεση ερευνητικού προγράμματος Αριστεία "Migration Management and International Organizations: A history of the establishment of the International Organization for Migration", Αθήνα, 2013.

¹⁶⁹ Βασιλική Λαφιατόγλου, «Οι υπερπόντιες μεταναστεύσεις τη μεταπολεμική περίοδο (1952-1972) από την Ελλάδα, υπό την αιγίδα της Διακυβερνητικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης (ΔΕΜΕ)», αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 2009, σ. 28.

¹⁷⁰ Για κάποιες πρόσφατες μελέτες της ιστορίας του IRO, τους πρόσφυγες και τους εκπατρισμένους, βλ. Gerard Daniel Cohen, *In War's Wake. Europe's Displaced Persons in the Postwar Order*, Οξφόρδη, 2012 και Jessica Reinisch - Elisabeth White (επιμ.), *The Disentanglement of Populations. Migration, Expulsion and Displacement in Postwar Europe, 1944-49*, Basingstoke, 2011.

¹⁷¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1952/63/2/1, Α.Γ.Γ., «Η εξ Ελλάδος Μετανάστευσις», *Πανελλήνιος Κήρυξ*, 7.2.1952.

¹⁷² *ΟΕΕ*, 15.12.1950 και R. Appleyard, *ό.π.*, σ. 9.

νίας θα φανούν εν τέλει, μία καλή μεταναστευτική ομάδα για την Αυστραλία δεδομένου ότι αρκετοί γνώριζαν αγγλικά και συνεπώς είχαν μεγαλύτερες προοπτικές επιτυχίας στη νέα τους χώρα.¹⁷³ Προβλήματα στη διακίνηση μέσω του IRO θα προκύψουν εξ αιτίας της εμπλοκής της Πρεσβείας της Αυστραλίας στη Ρώμη στην έκδοση των αδειών εισόδου των προσφύγων, οι οποίοι θα διαμαρτυρηθούν για την καθυστέρηση της αποστολής των αδειών τους στην Αθήνα, δεδομένης και της επικείμενης διάλυσης του Οργανισμού.¹⁷⁴

Μία άλλη μορφή οργανωμένης μετανάστευσης θα λάβει χώρα αυτή την περίοδο γύρω από το εμφυλιοπολεμικό ζήτημα του λεγόμενου «παιδομαζώματος», το οποίο αναφέρεται στη μεταφορά χιλιάδων παιδιών από την Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση, μέσω του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος του ΚΚΕ σε λαϊκές δημοκρατίες, όπως μεταξύ άλλων τη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, προκειμένου να «σωθούν και να προστατευτούν» από τις ποικίλες μάχες του Εμφυλίου. Ο τρόπος μεταφοράς τους θα διχάσει και θα υπάρξουν ισχυρισμοί για συνθήκες απαγωγής, αλλά και συγκατάθεσης εκ μέρους των γονέων. Σε ανάλογες ενέργειες θα προβεί και το επίσημο κράτος με τη δράση της βασίλισσας Φρειδερίκης και του *Εράνου* 'Πρόνοια Βορείων Επαρχιών της Ελλάδας', μέσω του οποίου θα ιδρυθούν «παιδουπόλεις» ανά την Ελλάδα για να αποτραπεί ο «αφελληνισμός» των παιδιών από τους κομμουνιστές.¹⁷⁵ Ο επαναπατρισμός τους από τις χώρες υποδοχής, θα τεθεί ως ζήτημα ήδη από το 1948 οπότε και μέσω του ΟΗΕ θα εγκριθούν σχετικά ψηφίσματα και θα ιδρυθεί μία ειδική Επιτροπή η οποία θα συνεργαστεί με το Διεθνή Ερυθρό Σταυρό, ο οποίος μέσω των οργανώσεών του ερχόταν σε επαφή με τις χώρες υποδοχής των παιδιών, ώστε να τα επαναπατρίσει.¹⁷⁶

Το ενδιαφέρον ομογενών και Αυστραλών για τα παιδιά θύματα του πολέμου στην Ελλάδα θα εκδηλωθεί με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε σύμφωνα με τον Τύπο της χώρας, ο Ερυθρός Σταυρός Αυστραλίας θα ζητήσει να αποσταλούν κάποια, προκειμένου να αναλάβει την φροντίδα τους η Αυστραλία.¹⁷⁷ Το ζήτημα αυτό δεν θα λάβει συνέχεια έκτοτε, μέχρι να αναπτυχθεί ξανά στα τέλη του 1949, οπότε οικογένειες Αυστραλών που πολέμησαν στην Ελλάδα θα εκφράσουν την επιθυμία να βοηθήσουν παιδιά στις παιδουπόλεις της Φρειδερίκης, τα οποία υποβάλλονταν σε ποικίλες στερήσεις λόγω έλλειψης πόρων, και η υιοθέτησή τους από οικογένει-

¹⁷³ *ΟΕΕ*, 15.10.1950.

¹⁷⁴ Ο IRO επρόκειτο να διαλυθεί το 1950, όμως λόγω της ύπαρξης ακόμα προσφυγικών πληθυσμών σε στρατόπεδα ανά τον κόσμο θα πάρει «παράταση ζωής», η οποία θα διαρκέσει έως τις αρχές του 1952 οπότε και θα τον αντικαταστήσει η ΔΕΜΕ. Για την επικείμενη κατάργηση του IRO το 1950 και την παράταση της δράσης του, βλ. *ΟΕΕ*, 1.4.1950. Για τα παράπονα λόγω των καθυστερήσεων των αδειών το 1950, βλ. ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Αράπης – Πουγγής προς ΥΠΕΞ, 3394, 17.10.1951. Για τα παράπονα εν όψει της τελικής κατάργησης του Οργανισμού, στο ίδιο, Αργυρόπουλος προς Πρεσβεία Ρώμης, 21829 ΑΠ/1/Αυστραλία, 19.2.1952 και στο ίδιο, [επιστολή 21 ατόμων] προς Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος, χ.χ.

¹⁷⁵ Ειρήνη Λαγάνη, *Το «Παιδομάζωμα» και οι Ελληλογιουγκοσλαβικές Σχέσεις 1949-1953. Μία κριτική προσέγγιση*, Αθήνα, 1996, σ. 23-31 και Τασούλα Βερβενιώτη, «Παιδομάζωμα ή/και Παιδοφύλαγμα», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία του 20ού αιώνα*, τ. Δ2: *Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση 1945-1952*, Αθήνα, 2009, σ. 83-87, 91.

¹⁷⁶ Ε. Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 18-22 και Τ. Βερβενιώτη, *ό.π.*, σ. 103.

¹⁷⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1950/103/5/1, Τηλεγράφημα Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 268, 12.6.1945 και, στο ίδιο, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 9.9.1949.

νειες της Αυστραλίας προσφερόταν ως λύση μέχρι να μπορέσουν να αναλάβουν μόνα τους την τύχη τους.¹⁷⁸

Αναφορικά με την αποστολή στην Αυστραλία «απαχθέντων» παιδιών από τον ΔΣΕ, πέραν του Γενικού Προξένου στο Σύνδνεϋ ο οποίος θα έρθει σε επαφή με τον Γιουγκοσλάβο ομόλογό του στη χώρα, θα ενδιαφερθεί εξ αρχής και η Αυστραλιανή Κυβέρνηση η οποία θα συμμετάσχει στην ειδική Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Βαλκάνια (UNSCOB) και θα έχει σημαίνοντα ρόλο στα ψηφίσματα για τον επαναπατρισμό των παιδιών· ενώ με τη διαφοροποίηση της στάσης της από τη βρετανική πολιτική θα ενοχλήσει τη σύμμαχο χώρα.¹⁷⁹ Η Αυστραλία θα προσεγγίσει τις ανατολικές χώρες προκειμένου να αποσταλούν κάποια παιδιά στην Αυστραλία, λαμβάνοντας αρχικά την ανταπόκριση μόνο της Γιουγκοσλαβίας, η οποία έπειτα από τη ρήξη Τίτο – Στάλιν το 1948 είχε απομακρυνθεί από την Κομινφόρμ. Προσπάθειες θα γίνουν και με τη Ρουμανία και άλλες ανατολικο-ευρωπαϊκές χώρες, όμως δεν θα έχουν σε πρώτη φάση κάποιο αποτέλεσμα.¹⁸⁰

Τη διπλωματική μεσολάβηση μεταξύ Αυστραλίας και Υπουργείου Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας θα έχει η Πρεσβεία της Βρετανίας στο Βελιγράδι και η αρμόδια διεύθυνση του Foreign Office,¹⁸¹ ενώ το επιχειρησιακό κομμάτι θα αναλάβει η Οργάνωση *Αυστραλιανό Συμβούλιο για τη Διεθνή Κοινωνική Υπηρεσία* (ACISS), στην οποία μετανάστες στην Αυστραλία θα αιτούνται τη βοήθειά της στον επαναπατρισμό των παιδιών τους. Η ACISS θα εξυπηρετεί όσους Έλληνες είχαν εισέλθει στην Αυστραλία πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και των οποίων διασπάστηκε η οικογένειά τους λόγω του πολέμου,¹⁸² και σε συνεργασία με τους Ερυθρούς Σταυρούς της Γιουγκοσλαβίας, Ελβετίας και Ιταλίας θα πραγματοποιούν τη μεταφορά των παιδιών. Τα έξοδα της μεταφοράς θα τα αναλάβουν οι ίδιοι οι γονείς ή κηδεμόνες των παιδιών, οι οποίοι καλούνταν να εξοφλήσουν τον σχετικό ναύλο μέσα σε δύο έτη, ενώ τα ποσά τα προκατέβαλλε η Αυστραλιανή Κυβέρνηση, σε αντίθεση με όσα υποστηρίζουν παλαιότερες μελέτες, ενώ δεν αναλάμβανε καμία ευθύνη σε περίπτωση θανάτου ή τραυματισμού του παιδιού κατά το ταξίδι, ενημερώνοντας εξ αρχής τους γονείς και κηδεμόνες. Παράλληλα θα υπάρξουν και ατομικές δωρεές για να εξασφαλίσουν τη ναύλωση αεροσκαφών, η οποία κόστιζε £10.000 για κάθε ταξίδι.¹⁸³ Η αγωνία των γονέων να επανενωθούν με τα παιδιά τους είναι εύγλωττη από τις εκκλήσεις τους προς την ACISS· ένας γονέας θα γράψει:

¹⁷⁸ Στο ίδιο, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 1978 Γ/4, 5.12.1949 και στο ίδιο, G. R. Lempriere, “Greek Orphans”, *Sydney Morning Herald*, 17.11.1949.

¹⁷⁹ Για τις ενέργειες του Έλληνα Γενικού Προξένου, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 17.4.1950. Για τη δράση της Αυστραλίας, Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 16-17, 81, 134-136· για τη βρετανική πολιτική, *στο ίδιο*, σ. 123-131.

¹⁸⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1950/103/5/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 233/Α/2, 14.2.1950. Για τη ρήξη Τίτο-Στάλιν, Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 33-41. Για τις επαφές με τη Ρουμανία, ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, Secretary [Heyes] προς Vrisakis, 14.5.1950.

¹⁸¹ Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 136.

¹⁸² ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, Fitzpatrick προς Vrisakis, 1.11.1950.

¹⁸³ Στο ίδιο, “Balkans Air-lift to Unite Families in Australia”, *Sydney Morning Herald*, 26.10.1950· στο ίδιο, “‘Children’ Brought Babies Here”, *ό.π.*, 1.11.1950· για τη συνεργασία Ερυθρών Σταυρών, στο ίδιο, [Διεθνής Ερυθρός Σταυρός], “Communique: Des Enfants Grecs Vont Rejoindre Leurs Parents en Australie”, 23.5.1950· για τις δωρεές, στο ίδιο, “Two Men Give £1,250 to Help Refugees”, *Sydney Morning Herald*, 31.10.1950. Η Λαγάνη υποστηρίζει ότι η δαπάνη του επαναπατρισμού των παιδιών ανελήφθη από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση, ως θύματα πολέμου, όμως παραβλέπει την πιστωτική διαμεσολάβησή της σχετικά με τη μεταφορά τους, βλ. Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 137. Για τη μη ανάληψη ευθύνης για την ακεραιότητα των παιδιών, βλ. J. Yiannakis, σ. 85.

*Παρατήρησα ότι [...] ο ναύλος θα είναι υψηλός. Συμφωνώ να πληρώσω αυτό το ποσό, και τις δαπάνες δεν τις υπολογίζω, είμαι έτοιμος να δώσω και αίμα μου για να σώσω το παιδί μου. Είχα μία καταστροφική πλημμύρα στον κήπο μου και κατέστρεψε όλα τα προϊόντα μου, και θα εκτιμούσα [αν είχα] κάποιο χρόνο να πληρώσω. Αλλά εάν είναι ανάγκη να πληρωθεί αμέσως, μπορώ να δανειστώ. Παρακαλώ μην αφήσετε το κόστος να παρέμβει στις προσπάθειές σας. Ο ναύλος θα πληρωθεί...*¹⁸⁴

Η πρώτη αποστολή θα περιλαμβάνει 16 παιδιά από τη Γιουγκοσλαβία τον Ιούνιο του 1950. Άλλη μία ομάδα 52 Ελλήνων υπηκόων θα αναχωρήσει από το Βελιγράδι προς την Αυστραλία τέλη Οκτωβρίου του 1950, στην οποία τα παιδιά κάτω των 18 ετών θα είναι 15.¹⁸⁵ Μία τρίτη ομάδα 41 παιδιών έως 18 ετών, 10 από 19-25 ετών και 10 άνω των 26 ετών θα φύγει τον Νοέμβριο του 1950, ενώ δεν αναφέρεται η ηλικία σε ένα.¹⁸⁶ Συνολικά μέχρι εκείνη τη στιγμή θα έχουν επαναπατριστεί 72 παιδιά από τη Γιουγκοσλαβία: ένας αριθμός που ενδέχεται να είναι ακόμα μεγαλύτερος εάν λάβουμε υπ' όψιν τον περιορισμό των διαθέσιμων πηγών.

Η αποστολή των παιδιών από τη Γιουγκοσλαβία στην Αυστραλία θα αποδειχθεί μία λιγότερο δύσκολη διαδικασία, συγκριτικά με την αποστολή τους στην Ελλάδα, με την οποία υπήρχαν ιδεολογικές και γεωπολιτικές διαφορές.¹⁸⁷ Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί ότι οι αποστολές παιδιών στην Αυστραλία ξεκίνησαν νωρίτερα από ό,τι εκείνες προς την Ελλάδα, παρά τον αρχικό διασταγμό της Ελληνικής Κυβέρνησης για την αποστολή τους σε άλλες χώρες, πέραν της Ελλάδας.¹⁸⁸ Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η έκκληση της βασίλισσας Φρειδερίκης, η οποία μαζί με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών θα καλέσει στις 29.12.1949, την ημέρα του «Πανελληνίου πένθους δια το παιδομάζωμα», τους εκπροσώπους του παροικιακού Τύπου προκειμένου να ενημερώσουν τη διεθνή κοινή γνώμη για το «παιδομάζωμα». Χαρακτηριστικά η βασίλισσα θα αναφέρει: *Επήρανε τα παιδιά μας γιατί η Ελλάδα είναι φασιστική επειδή θέλει να είναι ελεύθερα. [...] Αν δεν θέλουν να τα δώσουν σε μάς, ας τα δώσουν εις την Σουηδία, την Ολλανδία ή την Νορβηγία, που δεν είναι φασιστικά. [...] σεις μπορείτε να μιλήσετε στους λαούς γι' αυτά τα δυστυχημένα*

¹⁸⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, “Balkans Air-lift to Unite Families in Australia”, *Sydney Morning Herald*, 26.10.1950.

¹⁸⁵ ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 23.6.1950. Οκτώ από τα παιδιά της πρώτης αποστολής θα έχουν φύγει από τη Γιουγκοσλαβία ήδη από τέλη Μαΐου 1950 και θα βρίσκονται στη Ρώμη με ευθύνη του εκεί βρετανικού Προξενείου, βλ. στο ίδιο, Στεφάνου προς Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, 23.5.1950 και στο ίδιο, «Ομάς παιδιών εκ την Μακεδονίας του Αιγαίου Απεστάλη εις τους γονείς», *Borba* (Γιουγκοσλαβία), 24.5.1950. Για τη δεύτερη ομάδα, βλ. στο ίδιο, Τριανταφυλλίδης προς ΥΠΕΞ, 3619, 27.10.1950 και στο ίδιο, «53 Έλληνες εκ Γιουγκοσλαβίας εις το αεροδρόμιον Φαρούκ», *Φως* (Αυστραλία), 27.10.1950.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, Πρέσβυς Ελλάδος στην Αίγυπτο προς ΥΠΕΞ, 8748, 17.11.1950· στο ίδιο, “List of Refugees from Greece Residing in Yugoslavia, who are Leaving for Australia by Plane on November 9th 1950 ex Belgrade” και στο ίδιο, «Τα εκ Γιουγκοσλαβίας Ελληνόπουλα που κατευθύνονται εις την Αυστραλίαν», *Ταχυδρόμος* (Αίγυπτος), 10.11.1950.

¹⁸⁷ Για την Ελλάδα υπήρχαν συγκεκριμένοι όροι από τη Γιουγκοσλαβία για την αποστολή των παιδιών, όπως ότι δεν θα σταλούν σε στρατόπεδα, απαιτούνταν αίτηση αποστολής από τους γονείς τους και διασφαλίσεις ότι είναι οι πραγματικοί γονείς και ότι τελικά τα παιδιά έφτασαν σε εκείνους. Στην περίπτωση της Αυστραλίας δεν απαιτούνταν οι άνω όροι, όπως ούτε η α' βαθμού συγγένεια, βλ. Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 90-93, 97.

¹⁸⁸ Για την Ελλάδα η πρώτη αποστολή ήταν 23.11.1950, βλ. Βερβενιώτη, *ό.π.*, σ. 103. Στην Αυστραλία η πρώτη άφιξη παιδιών του «παιδομαζώματος» ήταν 14.6.1950, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 23.6.1950 και υποσημείωση 185 εδώ, για το πότε έφυγε τμήμα της αποστολής από τη Γιουγκοσλαβία. Για το διασταγμό της Ελλάδας στην αποστολή σε άλλες χώρες, βλ. Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 106-107, 140.

28.000 παιδιά.¹⁸⁹ Φαίνεται λοιπόν στην προσπάθεια «απελευθέρωσης» των παιδιών να υπήρξε μία επιθυμία προώθησής τους από ανατολικές προς μη κομμουνιστικές, εντός και εκτός της Ευρώπης χώρες, προκειμένου να «διασωθούν», σε περίπτωση που δεν ήταν εφικτή πολιτικά η επιστροφή τους στην Ελλάδα. Παράλληλα να μην ξεχνάμε ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Αυστραλία διέθεταν σλαβόφωνους πληθυσμούς, από τους οποίους η Ελλάδα ήθελε να απαλλαγεί, και στην πορεία θα μεταβληθεί η πολιτική της σχετικά με την επιστροφή των παιδιών στην Ελλάδα.¹⁹⁰ Η Αυστραλία δεν αντιμετώπιζε αντίστοιχο πρόβλημα, δεδομένης της μεγαλύτερης αφομοιωτικής της ικανότητας αλλογενών πληθυσμών. Σύντομα όμως τα παιδιά αυτά, ως ενήλικες πλέον, θα ενισχύσουν τις εντάσεις για το «μακεδονικό ζήτημα» στην Αυστραλία.¹⁹¹

Συνολικά μέχρι τον Απρίλιο του 1951 θα έχουν επαναπατριστεί στην Αυστραλία 140 παιδιά από τη Γιουγκοσλαβία. Η διακίνηση αυτή θα συνεχιστεί και στο υπόλοιπο της δεκαετίας του 1950 οπότε και θα συμμετάσχει πέραν της ACISS και το *Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών* (ΠΣΕ), μέσω του Ερυθρού Σταυρού, όπου μόνο το έτος 1955-1956 θα μεταφέρει 38 παιδιά προς την Αυστραλία από ανατολικές χώρες, όπως τη Ρουμανία.¹⁹² Η εξέλιξη αυτή θα ευνοηθεί και από τις διαπραγματεύσεις της Αυστραλία με χώρες του σοβιετικού μπλοκ και τη δημιουργία του προγράμματος *Επιχείρηση Επανένωσης* (Operation Reunion) που αφορούσε την επανένωση οικογενειών από τη Ρωσία και τις ανατολικο-ευρωπαϊκές χώρες με τις οικογένειές τους στην Αυστραλία: ένα πρόγραμμα το οποίο η Σοβιετική, η Ουγγρική και η Ρουμανική Κυβέρνηση, θα εξετάσουν ευνοϊκά, ενώ θα το απορρίψουν η Τσεχική και η Πολωνική Κυβέρνηση.¹⁹³

Συμπερασματικά, η μεταπολεμική μετανάστευση πριν το 1952 αποδεικνύεται μία αρκετά πολύπλοκη, χρονοβόρα και πολυέξοδη διαδικασία, αναφορικά με την ατομική μετανάστευση. Την περίοδο αυτή η Ελλάδα δεν θα ευνοηθεί στη μεταναστευτική έξοδο προς την Αυστραλία, την ώρα που η τελευταία ξεκινούσε να διαμορφώνει και να σταθεροποιεί το μεταναστευτικό της πρόγραμμα, και όταν το επιτυγχάνει επικεντρώνεται σε μεταναστευτικές πηγές κυρίως από τη Βρετανία και τα βόρεια ευρωπαϊκά κράτη. Παρά τους περιορισμούς θα φτάσουν συνολικά 8.876 άτομα από την Ελλάδα από το 1945 έως τον Ιούνιο του 1952. Από την άλλη, η ομαδική μετανάστευση θα είναι περιορισμένη σε συγκεκριμένες ομάδες και δεν θα λάβει μαζικά χαρακτηριστικά, τα οποία θα τα εντοπίσουμε ευκρινέστερα κατά την επόμενη μεταναστευτική περίοδο.

---

¹⁸⁹ ΑΥΕ/ΚΥ/1950/125/3/1, «Η Βασίλισσα και ο Αρχιεπίσκοπος Ομιλούν προς τους Έλληνες και Ξένους Δημοσιογράφους», *Φως*, 18.1.1950.

¹⁹⁰ Η Ελλάδα θα παρουσιάσει σημαντικές μετατοπίσεις στην πολιτική επιστροφής των εν λόγω παιδιών, η οποία κατέληξε το 1952 να μην τα θεωρεί τόσο επιθυμητά. Για την ελληνική πολιτική στο θέμα, Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 105-121.

¹⁹¹ Yiannakis, *ό.π.*, σ. 85-86.

¹⁹² ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Νεόφυτος προς Πρεσβεία Καμπέρας, 21447, 30.7.1956. Για τη διακίνηση 10 παιδιών από τη Ρουμανία το 1955, τα 9 εξ αυτών ήταν από 11-18 ετών και ένα 20 ετών, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1956/18/1/1, Milson – de Traz προς Georgacopoulos, 13.293, 5.7.1955· στο ίδιο, “Serv. Enfants Grecs, 'Liste de Io enfants grecs en Roumanie, communiquéée par la Croix-Rouge roumaine par télégramme du 29.6.1955, indiquant que ces enfants pourront quitter la Roumanie pour leur parents en Australie”, DGEL 106 PJ/pyt, χχ· στο ίδιο, Πηλαβάκης προς ΚΥΠ, 7819/ΑΓ5/Β9 Παιδ. Ρουμ, 9.3.1956. Για τα παιδιά έως το 1951, βλ. Λαγάνη, *ό.π.*, σ. 140.

¹⁹³ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Department of Immigration, News Bulletin No. 18, “New Migrant Target – 155.000”, 7.9.1956.

Μετά το 1952: οργανωμένη και αυτόνομη μετανάστευση

Από το 1952 η οργάνωση της μετανάστευσης από την Ελλάδα προς την Αυστραλία θα λάβει πιο σταθερές βάσεις. Ήδη με την έναρξη του έτους θα εγκατασταθεί στην Αθήνα Μεταναστευτικό Γραφείο της Αυστραλίας,¹⁹⁴ κάνοντας μη αναγκαία πλέον τη διευθέτηση των υποθέσεων των υποψηφίων μεταναστών μέσω της Ρώμης, απλουστεύοντας έτσι τη διαδικασία των αναγκαίων διατυπώσεων και μειώνοντας τον απαιτούμενο χρόνο μετανάστευσης των υποψηφίων οι οποίοι έφευγαν είτε αυτόνομα, είτε μέσω της ΔΕΜΕ, Κλιμάκιο της οποίας θα εγκατασταθεί στην Ελλάδα από τον Απρίλιο του 1952. Συνεπώς από το 1952 η Ελλάδα θα διαθέτει όλους τους μηχανισμούς μετανάστευσης προς την Αυστραλία, οι οποίοι θα επιχειρήσουν να διευθύνουν και να εξυπηρετήσουν τη διακίνηση των μεταναστών.

α. Η Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης: ίδρυση και ρόλος στην Ελλάδα

Η προσωρινότητα της δράσης του IRO, η συνέχιση του έντονου προβλήματος των προσφύγων, όπως και το πρόβλημα του «υπερπληθυσμού» στις χώρες της Ευρώπης με τις δεκάδες χιλιάδες ανέργων και υποαπασχολουμένων, σε συνδυασμό με την έντονη ζήτηση εργατικών χεριών από υπερπόντιες χώρες, έκαναν ήδη από το 1950 αναγκαία την εξεύρεση λύσης. Το ΔΓΕ θα συμμετάσχει εξ αρχής στις προσπάθειες επίλυσης των πληθυσμιακών προβλημάτων και τον Οκτώβριο του 1951 θα συγκαλέσει στη Νεάπολη διεθνές συνέδριο το οποίο επρόκειτο να ιδρύσει μία νέα υπηρεσία εντός του ΔΓΕ, η οποία θα ρύθμιζε τη μεταναστευτική κίνηση. Η προσπάθειά του δεν θα έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα,¹⁹⁵ με συνέπεια τη σύγκληση νέου Μεταναστευτικού Συνεδρίου στις Βρυξέλλες με πρωτοβουλία των ΗΠΑ τέλη Νοεμβρίου του 1951, στο οποίο οι ΗΠΑ έχοντας κυρίαρχο ρόλο θα σημειώσουν και θα συμπεριλάβουν στο ιδρυτικό ψήφισμα του νέου Οργανισμού, ότι στόχος του είναι να βοηθήσει τη μετακίνηση ατόμων από την Ευρώπη τα οποία διαφορετικά δεν θα είχαν τη δυνατότητα να μετακινηθούν προς άλλες χώρες του ελεύθερου, μη κομμουνιστικού, κόσμου. Το αποτέλεσμα του εν λόγω συνεδρίου θα είναι η ίδρυση της *Προσωρινής Διακυβερνητικής Επιτροπής για τη Μετακίνηση Μεταναστών εξ Ευρώπης* (ΠΔΕΜΕ), στην οποία θα συμμετάσχουν μη κομμουνιστικές χώρες αποστολής και εισδοχής μεταναστών, όπως και χώρες-παρατηρητές ενδιαφερόμενες για τη μετανάστευση. Στο ιδρυτικό ψήφισμα της ΠΔΕΜΕ θα γίνει αναφορά για την ύπαρξη προβλήματος «υπερπληθυσμού και προσφύγων σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, ενώ ορισμένες υπερπόντιες χώρες προσφέρουν ευκαιρίες για την εύρυθμη απορρόφηση του επιπλέον πληθυσμού», ενώ θα αναγνωρίσει την ύπαρξη μίας στενής

¹⁹⁴ ΑΥΕ/ΠΡ/1952/1/1/5, Australian Legation Rome προς [ΥΠΕΞ] “Note Verbale”, N.V. M.I R51/2259, 3.1.1952 και Yiannakis, *ό.π.*, σ. 49-50. Το 1962 το Γραφείο Μετανάστευσης θα αναβαθμισθεί σε Γενικό Προξενείο, βλ. Α. Μ. Τάμης, *ό.π.*, σ. 570 και από το 1965 σε Πρεσβεία, βλ. ΑΥΕ/KY/1965/21/7/1, Department of External Affairs, “Appointments to Greece and Ghana”, 18.3.1965.

¹⁹⁵ ΑΥΕ/KY/1952/133/2/4/2, Η Ελληνική Αντιπροσωπεία προς Υπουργόν [Εξωτερικών], 8.11.1951. Ducasse-Rogier, *ό.π.*, σ. 15-16 και Edward Marks, “Internationally Assisted Migration: ICEM Rounds out Five Years of Resettlement”, *International Organization*, τχ. 11, 3 (1957), σ. 482. Οι ΗΠΑ έχοντας πρόσφατα ψηφίσει μία σειρά νόμων, απέκλειαν τη χρηματοδότηση οργανισμών όπου συμμετείχαν κομμουνιστικές χώρες. Αντιρρήσεις στο σχέδιο του ΔΓΕ θα εκφράσουν επίσης η Αυστραλία και ο Καναδάς.

σχέσης «μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και μετανάστευσης».¹⁹⁶ Η ΠΔΕΜΕ θα επωφεληθεί από την τεχνογνωσία του υπό διάλυση ΙΡΟ· θα λάβει το άνω των \$2.200.000 κεφάλαιό του, όπως επίσης και δώδεκα πλοία του για τη μεταφορά των μεταναστών και θα απασχολήσει και τα περισσότερα πρώην στελέχη του.¹⁹⁷ Η δράση της ΠΔΕΜΕ θα ξεκινήσει τον Φεβρουάριο του 1952 και σύντομα θα σταθεροποιήσει τη λειτουργία της, αποβάλλοντας τον προσωρινό της χαρακτήρα, μετονομαζόμενη σε *Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης* (ΔΕΜΕ), βάσει του υιοθετηθέντος Καταστατικού στις 19.10.1953, το οποίο τέθηκε σε ισχύ ένα χρόνο μετά. Ο νέος Οργανισμός βέβαια θα διαφέρει από τον προκάτοχό του, καθώς η ΔΕΜΕ ήταν ανεξάρτητη από κάθε διεθνή οργανισμό, όπως τον ΟΗΕ, η μετανάστευση θα αποτελεί τη μόνη της λειτουργία, σε αντίθεση με τον ΙΡΟ, ο οποίος στην αποκατάσταση εκπατρισμένων προέβλεπε και τον επαναπατρισμό ή την τοπική τους ενσωμάτωση. Επιπλέον η ΔΕΜΕ θα εξυπηρετεί πέραν των προσφύγων και των εκπατρισμένων και τη μετανάστευση πολιτών, η οποία κατά διαστήματα θα υπερκεράσει τη μετακίνηση των άλλων κατηγοριών.¹⁹⁸ Παράλληλα όπως ειπώθηκε, θα έχει πιο περιορισμένη συμμετοχή χωρών-μελών, μη δεχόμενη όσες ανήκαν στο σοβιετικό μπλοκ και θα αποτελέσει το προϊόν της δράσης των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου ανέλαβαν έναν ηγετικό ρόλο στην επίλυση των προβλημάτων της μη κομμουνιστικής Ευρώπης, όπως και των σύμμαχων-χωρών εκτός της «γηραιάς ηπείρου». Οι ΗΠΑ όπως και πριν την ίδρυση της ΔΕΜΕ, υποστήριζαν ενεργά τον ΙΡΟ, ενώ ανέλαβαν και νομοθετικές πρωτοβουλίες σχετικά με τη μεγαλύτερη εισδοχή προσφύγων και εκπατρισμένων προσώπων στις ΗΠΑ. Ο κυρίαρχος ρόλος των ΗΠΑ στην επίλυση του προσφυγικού και μεταναστευτικού ζητήματος στην Ευρώπη θα συνεχίσει και μέσω της ΔΕΜΕ, αναλαμβάνοντας, συγκριτικά με τις άλλες χώρες-μέλη, το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης της δράσης της, ενώ βρίσκονταν πίσω από πολλές από τις ενέργειες και αποφάσεις της Επιτροπής.

Η Ελλάδα και η Αυστραλία θα αποτελέσουν δύο από τα 16 ιδρυτικά μέλη της Επιτροπής και από τον Απρίλιο του 1952 Κλιμάκιο της ΔΕΜΕ θα εγκατασταθεί στην Ελλάδα, οπότε και θα υπογραφεί η συμφωνία με την Ελληνική Κυβέρνηση, μέσω της οποίας η ΔΕΜΕ αναλάμβανε τη διαχείριση ολόκληρης της μεταναστευτικής διαδικασίας,¹⁹⁹ δεδομένης της απουσίας μίας Εθνικής Μεταναστευτικής Υπηρεσίας. Βάσει της Σύμβασης που θα υπογραφεί, η ΔΕΜΕ θα αναλάβει, μεταξύ άλλων, την εγγραφή και προεπιλογή των υποψηφίων μεταναστών, την ιατρική τους εξέταση, τη διαπίστωση της επαγγελματικής τους κατάρτισης, όπως και τη συγκέντρωση των πιστοποιητικών και την παρουσίαση των υποψηφίων στις Αποστολές των χωρών εισδοχής. Από την πλευρά του το Κράτος θα παράσχει οικονομική ενίσχυση στη ΔΕΜΕ και τον αναγκαίο εξοπλισμό, όπως και την πληρωμή εξόδων μεταφοράς των υποψηφίων μεταναστών εντός της Ελλάδος όταν καλούνται από τη ΔΕΜΕ για εξέταση, προετοιμασία ή επιβίβαση. Παράλληλα το Κρά-

¹⁹⁶ Ducasse-Rogier, *ό.π.*, σ. 17-20 και E. Marks, *ό.π.*, σ. 482-483. Για το ψήφισμα, ΑΥΕ/ΚΥ/1952/72/4/1, “Migration Conference – Brussels (2 November – 5 December 1951). Resolution to Establish a Provisional Intergovernmental Committee for the Movement from Europe (Adopted at the 13th Meeting, 5 December 1951)” Annex I, PIC/22.

¹⁹⁷ Ducasse-Rogier, *ό.π.*, σ. 18-19, 21 και Marks, *ό.π.*, σ. 483. Ο Βοηθός Διευθυντής του ΙΡΟ, Pierre Jacobsen, θα διοριστεί Αναπληρωτής Διευθυντής του νέου Οργανισμού, όπως επίσης ο Edward Marks, ο πρώτος Αρχηγός της Αποστολής Ελλάδος της ΔΕΜΕ, θα είναι και ο τελευταίος Αρχηγός της Αποστολής του ΙΡΟ στη χώρα.

¹⁹⁸ Ducasse-Rogier, *ό.π.*, σ. 19. Για τις διαφορές ΔΕΜΕ-ΙΡΟ, βλ. Marks, *ό.π.*, σ. 485.

¹⁹⁹ Marks, *ό.π.*, σ. 485. Για τα άρθρα της Σύμβασης Ελλάδας-ΔΕΜΕ, βλ. Παράρτημα ΙΙΙ.

τος θα αναλάβει την καταβολή συγκεκριμένου ποσού για την προετοιμασία κάθε μετανάστη, ποσό το οποίο το 1952 οριζόταν σε 500.000 δραχμές.²⁰⁰ Από τον Νοέμβριο του 1952 όμως, έξι μήνες από την υπογραφή της σύμβασης Ελλάδας-ΔΕΜΕ, θα κληθούν οι υποψήφιοι μετανάστες να αναλάβουν τη δαπάνη αυτή για την προετοιμασία τους, λόγω της επιβάρυνσης του κρατικού προϋπολογισμού.²⁰¹ Επομένως αναφερόμενοι στη δωρεάν μέσω της ΔΕΜΕ μετανάστευση θα πρέπει να γίνεται λόγος μόνο για το διάστημα μέχρι τον Νοέμβριο του 1952· από εκεί και έπειτα πρέπει να αναφερόμαστε σε επιδοτούμενη/επικουρούμενη μετανάστευση μέσω της Επιτροπής.

Οι ευκολίες ωστόσο που προσέφερε η ΔΕΜΕ θα λειτουργήσουν από μόνες τους ως λόγος μετανάστευσης για κάποιους, παρά οι δυσκολίες τις οποίες αντιμετώπιζαν στην Ελλάδα, όπως ο παρακάτω μετανάστης της ΔΕΜΕ το 1953:

Δεν είχα τίποτα δυσκολίες εγώ, δεν είχα δυσκολίες [στην Ελλάδα]. Αλλά [...] αφού ήτανε δωρεάν; Ηθελα να ταξιδεύσω, ν' ιδώ.²⁰²

Κύριο προαπαιτούμενο για τη μετανάστευση μέσω της ΔΕΜΕ από την Ελλάδα, ήταν το χαμηλό εισόδημα των υποψηφίων, το οποίο τους εξασφάλιζε το απαραίτητο, για τη μετανάστευση μέσω της Επιτροπής, πιστοποιητικό απορίας, που απεδείκνυε τη δυσχέρειά τους να ανταπεξέλθουν στα έξοδα μίας αυτόνομης μετανάστευσης.²⁰³ Το πιστοποιητικό αυτό απαιτούνταν για την έκδοση διαβατηρίου για μετανάστευση μέσω της ΔΕΜΕ, όπως επίσης και μία πλειάδα άλλων.²⁰⁴ Να

²⁰⁰ Για τις παρεχόμενες υπηρεσίες της ΔΕΜΕ και του Ελληνικού Κράτους, βλ. Παράρτημα Σύμβασης, Άρθρα 7 και 9 αντιστοίχως και ολόκληρη την υπογραφεύσα Σύμβαση, βλ. Παράρτημα ΙΙΙ.

²⁰¹ ΑΔΕΜΕ/Processing Costs 1952-72, Ευελπίδης - Ζαΐμης, «Απόφασις», 95116, 10.10.1952. Η Απόφαση αυτή δεν αφορούσε τους πρόσφυγες, των οποίων τα έξοδα αναλάμβανε το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας. Από το Μάρτιο του 1953 θα εξαιρεθούν από την καταβολή των 500.000 δρχ το 10% των μεταναστών από τα αστικά κέντρα και το 20% από την ύπαιθρο, βλ. στο ίδιο, Marks, "Meeting with the Minister of Interior", 31.3.1953, και το επόμενο έτος θα διαμορφωθεί στο 7% και 10% αντιστοίχως, στο ίδιο, Υπουργείο Εσωτερικών-Οικονομικών, «Απόφασις», 26323, 28.8.1954. Μάλιστα το ποσό αυτό θα επίκειται σε αυξήσεις, όπως το 1956 οπότε και διαμορφώθηκε στις 600 δραχμές, βλ. στο ίδιο, Υπουργικό Συμβούλιο, «Απόφασις», Πράξις 715, 3.5.1956, και το 1961 από 600 σε 800 δρχ, ενώ το ποσοστό εξαίρεσης από την καταβολή των εν λόγω δαπανών θα αφορά το 7% του συνόλου των μεταναστών μέσω ΔΕΜΕ ανά εξάμηνο προς όλους τους προορισμούς, βλ. στο ίδιο, Μακρής - Κ. Παπακωνσταντίνου, «Απόφασις», 75980, 24.3.1961 και Μακρής - Κ. Παπακωνσταντίνου, «Απόφασις», 128510, 5.6.1961.

²⁰² Θ. Κυριακόπουλος, 15.1.2013.

²⁰³ Το μηνιαίο εισόδημα σύμφωνα με το οποίο χορηγούνταν το πιστοποιητικό απορίας ορίστηκε αρχικά στις 500.000 δρχ για τον άγαμο και επιπλέον 250.000 δρχ για κάθε εξαρτώμενο μέλος, για να καταλήξει έπειτα στις 750.000 δρχ, βλ. ΑΔΕΜΕ/Relations, Marks, «Σημείωμα Δια τον Κύριον Υπουργόν των Εσωτερικών», 17.3.1953. Στη συνέχεια αυξήθηκε στο 1.000.000 δρχ για κάθε άνδρα από τα αστικά κέντρα, συν 250.000 για κάθε εξαρτώμενό του και για τους αγρότες στα 750.000 δρχ, συν 250.000 ανά εξαρτώμενο μέλος, βλ. ΑΔΕΜΕ/Indigency Criteria, «Κοινή Απόφασις των Υπουργών Κοιν. Πρόνοιας και Εσ/κών», Σ4367, 10.10.1953. Για να καταλήξει μέσα από διάφορες διακυμάνσεις το 1956 για τις πόλεις με άνω των 5.000 κατοίκων στις 18.000 δρχ ετησίως, συν 1.800 δρχ για κάθε εξαρτώμενο μέλος, βλ. στο ίδιο, Λιανόπουλος - Κατσάφαδος, «Απόφασις», 79970/55, 14.2.1956.

²⁰⁴ Τα υπόλοιπα απαραίτητα δικαιολογητικά ήταν: τα πιστοποιητικά γεννήσεως, γάμου, επαγγελματικής ικανότητας, κοινωνικών φρονημάτων για τους άνω των 19 ετών, πιστοποιητικό Στρατολογικού Γραφείου (για όσους ήταν από 19-50 ετών και δεν ανήκαν στις απαγορευμένες από την αποδημία κλάσεις και έγκριση του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης για όσους ανήκαν σε απαγορευμένη κλάση και τους μη εκπληρώσαντες θητεία), πιστοποιητικό Δημοσίου Ταμείου πως δεν όφειλαν στο Δημόσιο και συγκατάθεση του πατέρα ή κηδεμόνα για ανήλικους και δύο φωτογραφίες, βλ. ΑΔΕΜΕ/Έκδοσις/Ανανέωσις Διαβατηρίων, «Οδηγία δια την Χορήγησιν ή Ανανέωσιν Διαβατηρίων», 9.1.1958 και ΑΔΕΜΕ/Relations, Marks, «Σημείωμα Δια τον Κύριον Υπουργόν των Εσωτερικών», 31.3.1953. Το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων ή διαφορετικά νομιμοφροσύνης θα καταργηθεί όταν θα έρθει στην εξουσία η

σημειωθεί ότι τα αναγκαία πιστοποιητικά για την έκδοση διαβατηρίου για τη μετανάστευση μέσω ΔΕΜΕ δεν θα απαιτούν την καταβολή χαρτοσήμου και θα παρέχονται δωρεάν· μία δαπάνη την οποία θα την αναλάβει το Κράτος.²⁰⁵ Επιπλέον διατυπώσεις θα απαιτεί η έγκριση της μετανάστευσής τους από την Αυστραλία, με την κατάθεση διαφόρων πιστοποιητικών.²⁰⁶

Παρά τα αυστηρά κριτήρια για την επιλογή των υποψηφίων προς την Αυστραλία δεν θα λείψουν οι αποκλίσεις από την τήρησή τους. Χαρακτηριστικά υπάλληλος της ΔΕΜΕ στον τομέα της Προεπιλογής μεταναστών σε αποστολή στη Λήμνο θα έχει συζήτηση με τον Αστυνομικό Διοικητή του νησιού, ο οποίος ανησυχούσε για τη μετανάστευση των «υγιών» στοιχείων και την παραμονή των «μη νομιμοφρόνων»:

Μου λέει, «Εσείς ζητάτε πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων [...] Δηλαδή για όλους αυτούς θα μας ζητήσετε τα κοινωνικά τους φρονήματα, αλλιώς, δεν παίρνουν βίζα». Του λέω «Ακριβώς». «Δηλαδή, μου λέει, εάν από αυτούς οι μισοί είναι αριστεροί, θα μείνουν εδώ, και θα φύγουν οι δεξιοί». [...] Του λέω, «αυτό εσείς κρίνετε το. Σας λέω τι συμβαίνει», «Α, έτσι, μου λέει», «Έτσι, του λέω». [...] και ήτανε πολλοί που ήτανε αριστεροί και αριστερίζοντες από τα παιδιά [...] τους πέρασε όλους, τους έδωσε λευκό, στα κοινωνικά.»²⁰⁷

Το φαινόμενο αυτό της «παράβλεψης» στοιχείων για τη διευκόλυνση της μετανάστευσης εντοπίζεται και σε άλλες τοπικές κοινωνίες της Ελλάδος, όπως στο Αίγιο, όπου θα δοθούν πιστοποιητικά νομιμοφροσύνης σε αριστερούς, ή στη Ρόδο όπου αιτούντες θα προσπαθούν να αποκρύψουν καταδίκες από το ποινικό τους μητρώο ή σε χωριό της Ηπείρου, όπου σε συνεντευξιαζόμενο μετανάστη, ο Πρόεδρος του χωριού και νονός του, θα συμπληρώσει στο πιστοποιητικό γεννήσεως την ηλικία της κατά δύο έτη μεγαλύτερης, αλλά νεκρής αδερφής του ώστε να φανεί ως ενήλικος και να γίνει δεκτή η μετανάστευσή του. Επιπλέον θα γίνουν γνωστές περιπτώσεις παροχής πιστοποιητικών απορίας, τα οποία προσφέρονταν στη «μαύρη αγορά», προκειμένου να επιτευχθεί

ΕΚ και δεν θα απαιτείται μέχρι και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967, η οποία θα το επαναφέρει. Για την κατάργησή του, βλ. ΑΔΕΜΕ/Εκδοσις/Ανανέωσις Διαβατηρίων, Δεληνίκος προς ΔΕΜΕ, 4073, 18.6.1964. Από την ΕΚ θα θεσπιστεί και ένα άλλο πιστοποιητικό για την έκδοση διαβατηρίου το οποίο θα δηλώνει ότι ο αιτών άνω των 21 έως και 69 ετών νήφισε κατά τις τελευταίες βουλευτικές εκλογές, βλ. στο ίδιο, ΦΕΚ, 249/18.12.1964 (τεύχος Α'), Β. Δ/γμα 755/12.12.1964, «Περί διατυπώσεων εκδόσεως διαβατηρίων» και *Τα Νέα*, 17.12.1963. Στο πιστοποιητικό στρατού αναγραφόταν όλο το ιστορικό στο στράτευμα και: *εάν είχε [...] προκαλέσει κάποιο πρόβλημα ή αυθαδιάσει και τον είχανε βάλει 10 μέρες περιορισμό εξόδου, δεν γινότανε δεκτός στην Αυστραλία [...] λέγανε, αφού αυθαδίασες στον αξιωματικό σου, πολλώ μάλλον στον εργοδότη και [...] τον απορρίπτανε*, Κ. Πέτρου, 25.6.2012. Ο Κ. Πέτρου θα κάνει Προεπιλογή μεταναστών στη ΔΕΜΕ από το 1959-1962.

²⁰⁵ ΑΔΕΜΕ/1.Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως/Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως, Μπακάλμπασης - Πολύζος, «Πρακτικά της 23ης Συνεδριάσεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 16.9.1952.

²⁰⁶ Τα πιστοποιητικά που απαιτούνταν ήταν τα εξής: πιστοποιητικά γεννήσεως, γάμου και οικογενειακής καταστάσεως, ποινικού μητρώου, κοινωνικών φρονημάτων και επαγγελματικής ικανότητας από τους εργάτες πόλεων, ΑΔΕΜΕ/Relations, Marks, «Σημείωμα Δια τον Κύριον Υπουργόν των Εσωτερικών», 31.3.1953.

²⁰⁷ Κ. Πέτρου, 25.6.2012. Μία άλλη διάσταση βάζει στην εξασφάλιση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων το αυτοβιογραφικό βιβλίο του Βογιατζόπουλου, στο οποίο αναφέρει περίπτωση συγγενή του, «πρώην καπετάνιος του Ε.Λ.Α.Σ.» στην Κατοχή, ο οποίος για να αποκτήσει το άνω πιστοποιητικό του ζητήθηκε από τον Πρόεδρο του χωριού να του παραχωρήσει όλη του την περιουσία με «εικονική πώληση», βλ. Ζ. Βογιατζόπουλος, *ό.π.*, σ. 88-89.

η μετανάστευση μέσω του κοινού προγράμματος του *Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών* και της ΔΕΜΕ, για το οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια.²⁰⁸

Αναφορικά με τη διαδικασία επιλογής των υποψηφίων μέσω της ΔΕΜΕ, αυτή περιλάμβανε αρχικά την ενημέρωσή τους για τα προγράμματα της Αυστραλίας, την εγγραφή τους με τη δημιουργία ατομικού φακέλου και τις ιατρικές εξετάσεις από τη ΔΕΜΕ. Έπειτα ακολουθούσαν οι απαραίτητες διατυπώσεις για την έκδοση και θεώρηση του διαβατηρίου, είτε ταξίδευαν μέσω προσκλήσεων, είτε μέσω ενός προγράμματος εργατών της ΔΕΜΕ, και ακολούθως παρουσιάζονταν στον Πρόξενο της Αυστραλίας για την τελική επιλογή. Εφόσον ήταν επιτυχής η επιλογή τους, συνέχιζαν με την εκπαίδευσή τους, και τα μαθήματα προσανατολισμού και πληροφόρησης για τις συνθήκες στη νέα τους χώρα. Στη συνέχεια εισπράττονταν οι δαπάνες προετοιμασίας, γινόταν η τελική ιατρική εξέταση από τον Πρόξενο της Αυστραλίας, τους δίνονταν τα διαβατήρια και αναχωρούσαν.²⁰⁹ Όταν οι υποψήφιοι βρίσκονταν σε άλλες περιοχές εκτός Αθηνών, κλιμάκιο της ΔΕΜΕ και του Προξενείου της Αυστραλίας ταξίδευε σε αυτές, με το πρώτο να κάνει την προεπιλογή των υποψηφίων και οι Αυστραλοί εκπρόσωποι με τον Πρόξενο την τελική επιλογή τους. Να σημειωθεί ότι τα κριτήρια υγείας και ηλικίας δεν θα αλλάξουν από την προηγούμενη περίοδο, παρά μόνο των άγαμων ανδρών που θα διαμορφωθεί στα 35 έτη. Επίσης για την επιλογή τους υπήρχε ο όρος της γνώσης γραφής και ανάγνωσης από τους υποψηφίους σε οιαδήποτε γλώσσα, όπως έχει ειπωθεί σε άλλο σημείο, και για το λόγο αυτό οι Αυστραλοί επιλογείς τους έβαζαν να διαβάσουν ένα κείμενο ενώπιόν τους: μία δοκιμασία με την οποία διαπίστωναν ένα ελάχιστο της νοητικής κατάστασης των υποψηφίων, η οποία θα εξασφάλιζε και τη δυνητική ικανότητά τους να μάθουν και τα αγγλικά. Μάλιστα σε περίπτωση που επρόκειτο για οικογενειακή μετανάστευση και ένας από τους δύο του ζευγαριού δεν γνώριζε ανάγνωση και γραφή δεν γινόταν κανένας δεκτός. Η δοκιμασία αυτή έθετε προβλήματα σε αρκετούς υποψηφίους, την ώρα που το 1957 το ποσοστό των αναλφάβητων έφτανε το 33% σε εθνικό επίπεδο.²¹⁰ Ένα περιστατικό από αυτή τη διαδικασία περιγράφει υπάλληλος της ΔΕΜΕ στον τομέα της Προεπιλογής:

Ήταν μια οικογένεια [...] η οποία όταν φθάσαμε στις γραμματικές γνώσεις, [...] η γυναίκα του, ήταν αγράμματη. Λέω, «άνθρωπέ μου δεν σου είπαμε στο γράμμα ότι πρέπει να γνωρίζετε γραφή και ανάγνωση;» [...] άρχισε να κλαίει η γυναίκα [...] εγώ ήξερα ότι ο Πρόξενος τους δίνει την πρώτη παράγραφο και διαβάζουν, «Θα πας, λέω [...] και θα τα μάθεις απ' έξω, θα τ' αποστηθίσεις» [...] Γράφω εγώ ότι ήτανε, [επιτυχής] [...] [Όταν παρουσιάστηκαν στον Πρόξενο] διάβασε ο άντρας: «Διάβασε κι εσύ» της λέει, και πώς του 'ρθε του Προξένου, «Διάβασέ μου, [...] λέει και μια άλλη παράγραφο». Αυτή όμως διάβαζε την παράγραφο απ' έξω που είχε μάθει απ' όζω. [...] Λέει «Όχι, αυτό να μου διαβάσεις». Αυτή η γυναίκα δεν ήξερε, άρχισε να κλαίει. [...] «Καλά λέει, πηγαίνετε» και γράφει πάνω «rejected – απορρίπτεται». Ήταν πολύ αυστηροί. Με τον Πρόξενο αυτόν τον Αυστραλό, είμαστε φίλοι [...] την ημέρα εκείνη με κάλεσε στο ξενοδοχείο του στη Λάρισα, για να

²⁰⁸ Για την περίπτωση του Αιγίου, ΑΥΕ/ΚΥ/1962/17/9/1, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ45-8, 20.2.1962. Για τη Ρόδο, ΑΔΕΜΕ/Dodecanese, Παπανοποπούλου προς Moody, 21.1.1960. Για τα πιστοποιητικά απορίας εκ της «μαύρης αγοράς», βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Παπαδάκης προς ΥΠΕΞ, 414 Γ/4, 28.3.1955· στο ίδιο, Παπαδάκης προς ΥΠΕΞ, 813 Γ/4, 14.7.1955 και προσωπική συνέντευξη του Con Lolis, 28.6.2013.

²⁰⁹ ΑΔΕΜΕ/Greek National Migration Service, «Παρούσα Διάταξις και Λειτουργία ΔΕΜΕ», 29.1.1963.

²¹⁰ Για το επίπεδο αναλφάβητισμού, ΟΕΕ, 1.12.1957. Για τα όρια ηλικίας αυτή την περίοδο, βλ. ΑΔΕΜΕ/Relations, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΞ, 9.3.1953.

φάμε μαζί [...] Και μου λέει «Δεν έπρεπε να μου το κάνεις αυτό εμένα», [...] «Ξέρεις, λέω, κάτι, [...] εάν η Ελλάδα ήταν στη θέση της Αυστραλίας και μία γυναίκα αυτής της ηλικίας με τρία παιδιά έκανε τέτοια προσπάθεια για να 'ρθει στη χώρα μου, θα ήτανε σαν να μου χαρίζαν τον Παρθενώνα», του λέω [...] «Τι να κάνω;» μου λέει. «Κάνε ό,τι μπορείς, του λέω, αλλά έλεος, έλεος!». Ήρθε πράγματι στην Αθήνα και έκανε μία εισήγηση στον Γενικό Πρόξενο, την ενέκρινε ο Πρέσβης και τελικά τους δεχθήκανε.²¹¹

---

²¹¹ Κ. Πέτρου, 25.06.2012.

-Προγράμματα Μετανάστευσης ΔΕΜΕ: Οργάνωση και διαχείριση της μεταναστευτικής κίνησης

Η ΔΕΜΕ θα αναλάβει όλο το στάδιο της προετοιμασίας των υποψήφιων μεταναστών. Θα δημιουργήσει διάφορα σχήματα μετανάστευσης τα οποία είχαν σκοπό να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των χωρών υποδοχής, βάσει των δυνατοτήτων του έμψυχου μεταναστευτικού υλικού στη χώρα αποστολής. Τέτοια προγράμματα θα λειτουργήσουν και στην Ελλάδα για τη μετανάστευση προς την Αυστραλία με τα ομαδικά προγράμματα για άνδρες και γυναίκες εργάτες/-τριες, τα οποία χρηματοδοτούνταν στο μεγαλύτερο μέρος τους από την Αυστραλία και τη ΔΕΜΕ, ενώ η Ελληνική Κυβέρνηση θα συμμετάσχει μόνο σε ένα τμήμα των εξόδων. Η έναρξη των προγραμμάτων θα γίνει το 1953, ενώ κατά το 1952 θα μεταναστεύσουν στην Αυστραλία μέσω της ΔΕΜΕ μόλις 81 άτομα, δεδομένου του περιορισμού του αυστραλιανού μεταναστευτικού προγράμματος λόγω της οικονομικής ύφεσης, με την εμφάνιση υψηλών ποσοστών ανεργίας και δυσκολιών στην απορρόφηση των μεταναστών, όπως και λόγω της άγνοιας του προφίλ και της ποιότητας του Έλληνα μετανάστη.²¹² Παράλληλα η ΔΕΜΕ θα λειτουργήσει και ένα πρόγραμμα για την επανένωση οικογενειών μεταναστών.

i. Πρόγραμμα Ανδρών Αγροτών και Εργατών:

Η μαζική επικουρούμενη μετανάστευση ανδρών από την Ελλάδα θα ξεκινήσει ως ένα περιορισμένο σχήμα αγροτών με την έναρξη του 1953, οπότε και η Αυστραλία θα ζητήσει από τη ΔΕΜΕ την παροχή 500 Ελλήνων αγροτών, προκειμένου να αναλάβουν εργασία στον αγροτικό τομέα ή σε δημόσια έργα. Το 1953-1954 η Αυστραλία θα ζητήσει 2.000 αγρότες, αυξάνοντας το αίτημά της σταδιακά σε επιπλέον 2.000· διαμορφώνοντας ένα σύνολο 4.000 αγροτών μαζί με τις οικογένειές τους το έτος αυτό. Οι εν λόγω αγρότες προέρχονται κατά κύριο λόγο από τη Βόρεια Ελλάδα και την Πελοπόννησο, δύο περιοχές οι οποίες διατηρούσαν μεταναστευτικούς δεσμούς με την Αυστραλία ήδη πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και όπου η ΔΕΜΕ σε συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας θα οργανώσουν ταχύρρυθμα μαθήματα διάρκειας 30 ημερών για την εκμάθηση χειρισμού τρακτέρ και άλλων αγροτικών εργαλείων. Σε κάποιες αγροτικές περιοχές, όπως και στη Μυτιλήνη, θα προσφερθούν στους υποψήφιους μετανάστες και μαθήματα αγγλικών, όμως δίχως μεγάλα αποτελέσματα λόγω δυσκολιών στην επικοινωνία μεταξύ των περιοχών και της μη διαθεσιμότητας κατάλληλων καθηγητών.²¹³ Η αύξηση του αριθμού τους το 1953-1954 θα

²¹² ΑΥΕ/ΚΥ/1952/199/3/1, Marks προς ΥΠΣΥΝΤ, 10.12.1952· στο ίδιο, Michael L. Hoffman “Australian Migration Plan Offers New Hopes for Millions in Europe”, *New York Times* (ΗΠΑ), 19.8.1952 και στο ίδιο, “Australian Migration Plan Leaves Italians Indignant”, *The Christian Science Monitor* (ΗΠΑ), 19.8.1952.

²¹³ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Gibson, “Australia Migration from Greece”, 5.4.1954· ΑΔΕΜΕ/Relations, Gibson προς Νικολίτσας, 36-480 35-697, 17.5.1954 και ΑΔΕΜΕ/Trade Tests, βλ. αποφάσεις για τη σύσταση σχολών εκμάθησης τρακτέρ, μεταξύ πολλών, Ν. Χριστοδούλου, «Απόφασις» 140397, 7.8.1953· στο ίδιο, Ν. Χριστοδούλου, «Απόφασις», 20967, 2.4.1954. Περιοχές όπου έγιναν μαθήματα εκμάθησης τρακτέρ ήταν η Τρίπολη, Καλαμάτα, Σπάρτη, Πάτρα, Κόρινθος και Κοζάνη. Τα μαθήματα γλώσσας προέκυψαν έπειτα από αίτημα της Ελλάδας τον Δεκέμβριο του 1952 προς την UNESCO για παροχή τεχνικής βοήθειας, η οποία δημιούργησε ένα πιλοτικό πρόγραμμα από τον Απρίλιο του 1953 με τη συμμετοχή της ΔΕΜΕ, του ΔΓΕ και του ΟΗΕ, παρέχοντας μαθήματα γλωσσών σε υποψήφιους μετανάστες, με στόχο την άμβλυνση των προβλημάτων που εμφανίζονταν κατά τα πρώτα στάδια της εγκατάστασής τους στη νέα χώρα. Από το 1955 τα μαθήματα αγγλικών οργανώθηκαν σε μονιμότερη βάση και απο-

ευνοηθεί και από τη μείωση στις αφίξεις Βρετανών, Ολλανδών και Ιταλών τρεις κύριες μεταναστευτικές εθνότητες για την Αυστραλία.²¹⁴

Ένα, κατά πολύ μικρότερο, πρόγραμμα της ίδιας περιόδου το οποίο θα ξεκινήσει με μεγάλες προσδοκίες τόσο από τη μεριά της Ελλάδας όσο και της Αυστραλίας, θα είναι η μετανάστευση σπογγαλιέων από τα Δωδεκάνησα και κυρίως την Κάλυμνο, με σκοπό την απασχόλησή τους στην αλιεία μαργαριταριών στη Βόρεια Αυστραλία· ένα τομέα τον οποίο είχαν αναλάβει με εξαιρετικές επιδόσεις Ιάπωνες, αλλά τους οποίους ήθελαν να αντικαταστήσουν οι Αυστραλοί με λευκούς Ευρωπαίους. Τα αποτελέσματα όμως του σχήματος θα είναι περιορισμένα σε έκταση και χρόνο, δεδομένων των δυσκολιών, των διαφορετικών συνθηκών εργασίας και της σύντομης αλλαγής επαγγέλματος των Ελλήνων από την άφιξή τους στην Αυστραλία.²¹⁵

Η Αυστραλία από τα τέλη του 1954 θα επεκτείνει τη μετανάστευση ανδρών μέσω της ΔΕΜΕ και σε ανειδίκευτους εργάτες πόλεως, όπως και σε ειδικευμένους και ημειδικευμένους σε επαγγέλματα γύρω από την οικοδομή και γενικά τον κατασκευαστικό τομέα και τη μεταποιητική βιομηχανία,²¹⁶ γεγονός το οποίο ανταποκρίνεται και στη γενικότερη αύξηση του μεταναστευτικού προγράμματος της χώρας από το 1954-1955, όπως διακρίνεται από τον Πίνακα 5. Ωστόσο, η μείωση του προγράμματος από το 1956-1957

ΔΕΜΕ Ελλάδα:

Μετανάστευση

Ανδρών Εργατών

Έτη	Εργάτες
1953-54	2.624
1954-55	5.210
1955-56	2.730
1956-57	567
1957-58	3
1958-59	509
1959-60	717
1960-61	471
1961-62	165
1962-63	333
Σύνολο	13.327

Πίνακας 4. Πηγές:

ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, ΔΕΜΕ Ελλάδα, «Μετανάστευσις εξ Ελλάδος εις Αυστραλίαν», Μάιος 1961· ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Moody, "Draft", 22.8.1963.

τέλεσαν μία σημαντική υπηρεσία της ΔΕΜΕ προς τους μεταναστεύοντες και τις χώρες υποδοχής. Για το πρόγραμμα της UNESCO, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1953/115/3/2/1, Ζολώτας προς ΥΠΕΞ, 43701/ΑΙΟ, 14.11.1952· στο ίδιο, "Information Required for TAB's Prior Review Approval of Projects for 1953"· ΑΥΕ/ΚΥ/1953/115/3/2/2, Marks προς ΥΠΣΥΝΤ, 29.1.1953. Για τη συνέχισή τους από το 1955, ΑΔΕΜΕ/Vocational Training 1954-61, Ιωαννίδου, «Σημείωμα Δια τον Κύριον Υπουργόν επί των Εσωτερικών», 21.7.1959. Η επικέντρωση στο πρόγραμμα αγροτών δινόταν στους άγαμους άνδρες εργάτες, οι οποίοι αποτελούσαν και το 80% συνολικά, και δευτερευόντως στις οικογένειες με έως δύο παιδιά, λόγω της μη εύκολης στέγασής τους, βλ. Β. Pennay, *ό.π.*, σ. 2-6 και Γιαννάκης, *ό.π.*, σ. 52. Σύμφωνα με διαθέσιμες μαρτυρίες οι γιατροί της ΔΕΜΕ και του Αυστραλιανού Γραφείου Μετανάστευσης εξέταζαν τα χέρια των υποψηφίων ώστε να διαπιστώσουν εάν είναι «δουλεμένα» από αγροτικές εργασίες, με κάποιους υποψήφιους που είχαν άλλη απασχόληση να τα τρίβουν μέρες πριν ώστε να γίνουν δεκτοί στο πρόγραμμα, βλ. Βογιατζόπουλος, *ό.π.*, σ. 33-34· σχετικές αναφορές και από άλλες εθνικότητες στην εποχή του ΙΡΟ, Pennay – Persian, *ό.π.*, σ. 7.

²¹⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική Κίνηση στην Αυστραλία», Εύδης προς ΥΠΕΞ, 1917/Δ/7/Μ, 25.10.1954· στο ίδιο, "Net Gain of British Immigrants Shows Sharp Drop", *Sydney Morning Herald*, χχ [Οκτώβριος 1954] και στο ίδιο, "Methods of Handling British Immigrants Have Defects", *Sydney Morning Herald*, χχ. [Οκτώβριος 1954]. Γενικά οι Βρετανοί έχουν τα υψηλότερα ποσοστά παλιννόστησης, όμως το 1953-1954 ήταν ακόμα πιο αυξημένα, γεγονός το οποίο είχε να κάνει και με τη στέψη της βασίλισσας Ελισάβετ το 1953. Οι σχέσεις Ιταλίας-Αυστραλίας θα κλονιστούν το 1952-1954 όπως έχει σημειωθεί αλλού, με αφορμή ταραχές που ξέσπασαν στο Κέντρο Μεταναστών της Bonnegilla από άνεργους Ιταλούς μετανάστες, βλ. *ΟΕΕ*, 1.10.1952· ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 246 Δ/7/Μ, 17.5.1953 και ΑΥΕ/ΚΥ/1952/81/4/1, "Australian Migration Plan Leaves Italians Indignant", *The Christian Science Monitor*, 19.8.1952. Για τη μείωση στις αφίξεις των τριών εθνοτήτων το 1952-53 και 1953-54, βλ. Παράρτημα, Πίνακας Α.

²¹⁵ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, ICEM Geneva, "Aide Memoire on Sponge-Fisherman for Australia", 17.4.1953· ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/2/1, "Australia to Use Greeks in Pearling", *New York Times*, 9.5.1954· στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 1046/Δ/7/Μ/5, 4.6.1956 και *ΟΕΕ*, 15.4.1955 και 1.12.1955. Για τις συνθήκες και την πορεία εργασίας τους στην αλιεία μαργαριταριών στην Αυστραλία, βλ. Γιαννάκης, *ό.π.*, σ. 121-128.

²¹⁶ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΞ, ΕΣ/323, 11.11.1954. Να σημειωθεί ότι το 1956 η Μεμβούρνη θα οργανώσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες, γεγονός το οποίο έχει λόγο στην αύξηση των αναγκών σε εργατικά χέρια κατά τα προηγούμενα έτη.

θα επηρεάσει και το πρόγραμμα ανδρών εργατών, το οποίο θα παύσει το 1957, καθώς η ύπαρξη πολλών ανειδίκευτων εργατών προκαλούσε οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, σύμφωνα με την Αυστραλιανή Κυβέρνηση. Η παρουσιαζόμενη μείωση κατά τα άνω έτη οφείλεται και στην οικονομική ύφεση την οποία βίωνε η χώρα με τα ποσοστά ανεργίας να αυξάνονται και να πλήττουν κυρίως τους ανειδίκευτους εργάτες: μία κατηγορία η οποία προεξείχε στους μεταναστεύοντες μέσω του προγράμματος ανδρών. Αντιθέτως με τη μετανάστευση προς την Αυστραλία το 1957 θα αυξηθεί εντυπωσιακά η κίνηση προς την Ευρώπη αγγίζοντας τις 13.000, έπειτα και από την υπογραφή, το ίδιο έτος, της μεταναστευτικής σύμβασης με το Βέλγιο.²¹⁷

Το πρόγραμμα θα τεθεί σε λειτουργία ξανά κατά το 1958-1959, οπότε η Αυστραλία ζήτησε μία ετήσια παροχή 250 ημειδίκευμένων και ανειδίκευτων εργατών, θέτοντας ως προϋπόθεση την υποχρεωτική εκμάθηση αγγλικών τουλάχιστον επί τέσσερις μήνες, η οποία αποτελούσε και τη μοναδική εκπαίδευση των ανδρών μεταναστών πριν την αναχώρησή τους για την Αυστραλία, ενώ από το έτος αυτό γίνονταν δεκτοί μόνο άγαμοι άνδρες.²¹⁸ Σύντομα όμως η μαζική έξοδος των Ελλήνων προς την ΟΔΓ, κατόπιν της υπογραφής της διμερούς μεταναστευτικής σύμβασης το 1960, θα επηρεάσει τη λειτουργία του προγράμματος της ΔΕΜΕ. Χαρακτηριστικά το ημερολογιακό έτος 1961 θα μεταναστεύσουν με το εν λόγω πρόγραμμα 208 άνδρες και 231 το 1962. Σημαντική αύξηση θα παρατηρηθεί από το 1963 οπότε και θα μεταναστεύσουν 410 εργάτες, 899 το 1964, 1.155 το 1965, ενώ το 1966 θα πέσουν ξανά στους 779 και στους 430 το 1967.²¹⁹ Οι διακυμάνσεις αυτές θα ακολουθήσουν και την πορεία της αυστραλιανής οικονομίας η οποία μέχρι τα τέλη του 1961 θα περνάει μία οικονομική ύφεση, με υψηλή, για τα δεδομένα της, ανεργία έως και το Μάρτιο του 1962, οπότε και το Υπουργείο Μετανάστευσης της χώρας θα είναι απρόθυμο να υποστηρίξει το πρόγραμμα άγαμων εργατών από την Ελλάδα, όπως και η Γενική Διεύθυνση της ΔΕΜΕ στη Γενεύη, η οποία το 1963 δεν θα περιλαμβάνει στις προτεραιότητές της την ανάπτυξη του εν λόγω προγράμματος. Η καλύτερη οικονομική κατάσταση της Αυστραλίας και η αύξηση των θέσεων εργασίας από τον Μάρτιο του 1962 θα διαρκέσει μέχρι και το τέλος της υπό εξέταση περιόδου, με

Πρόγραμμα Μετανάστευσης Αυστραλίας	
Έτος	Έκταση
1950-51	175.000
1951-52	130.000
1952-53	80.000
1953-54	90.000
1954-55	115.000
1955-56	125.000
1956-57	115.000
1957-58	115.000
1958-59	115.000
1959-60	125.000
1960-61	125.000
1961-62	125.000
1962-63	125.000
1963-64	110.000
1964-65	142.000
1965-66	145.000
1966-67	148.000
1967-68	148.000

Πίνακας 5. Πηγές: ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, ICEM Geneva, "Statement by the Australian Delegate, Sir Douglas Copland to I.C.E.M., 20th April 1953" και www.immi.gov.au/media/statistics/historical-migration-stats.htm

²¹⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/2, "Immigration and the Economy", *Sydney Morning Herald*, 9.8.1957 και ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, "Unemployment at Highest for 5 Years", *Canberra Times* (Αυστραλία), 20.1.1958. Για τα ποσοστά μεταναστών προς την Ευρώπη, βλ. Πίνακα 3.

²¹⁸ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΣ, 24.7.58· στο ίδιο, ΔΕΜΕ Ελλάδα, «Μετανάστευσις εξ Ελλάδος εις Αυστραλίαν», Μάιος 1961 και ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Moody, "Draft", 22.8.1963. Από το έτος 1959-1960 θα γίνονται δεκτοί και έγγαμοι εργάτες με ή δίχως τις οικογένειές τους, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Ζησόπουλος προς ΥΠΕΣ, 4029, 14.8.1959.

²¹⁹ Για τα ποσά 1961-1966, βλ. ΑΔΕΜΕ/Women Training Programme 1956-1967 [στο εξής WTP], Harmsen, "Report on Training Activities for Australia 1st January to 30th June, 1967" [Ιούλιος 1967]. Για το 1967, ΑΔΕΜΕ/Movements-Movement Estimates 1966-72, ICEM Mission Athens "Revised Movement Estimates for 1967", 25.8.1967.

την παρουσιαζόμενη κατά περιόδους ανεργία να αποτελεί φαινόμενο εποχικής φύσεως.²²⁰ Τα υψηλά ποσοστά μετανάστευσης εργατών μεταξύ 1964-1965 συμπίπτουν και με τη γενικότερη αύξηση της μετανάστευσης προς την Αυστραλία, οπότε και παρουσιάζονται οι υψηλότερες μεταναστευτικές εξόδους από την Ελλάδα προς τη χώρα, αλλά και γενικότερα ως σύνολο στην ελληνική μετανάστευση της περιόδου. Η σταδιακή μείωση του πογράμματος από το 1966 μπορεί να αιτιολογηθεί και από την απροθυμία της Ελληνικής Κυβέρνησης να υποστηρίξει γενικά τη μετανάστευση Ελλήνων εργατών, και ειδικότερα εκείνων οι οποίοι δεν είχαν δεσμούς με τη χώρα υποδοχής, ενώ επιθυμούσε και τη μείωση του ποσοστού χρηματοδότησής της στο πρόγραμμα.²²¹

Ουσιαστικά, η ΔΕΜΕ θα λειτουργήσει προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης ανδρών μόνο για τις χώρες της Νότιας Αμερικής, όπου και παρεχόταν μία τεχνική εκπαίδευση κάποιων μηνών. Η Αυστραλία θα ζητά ανειδίκευτους εργάτες από την Ελλάδα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούσαν να μεταναστεύσουν και ειδικευμένοι, οι οποίοι όμως καλούνταν να αναλάβουν μία ανειδίκευτη εργασία κατά την άφιξή τους. Ένας λόγος για τον οποίο η Αυστραλία δεν επιχορηγούσε τη μετανάστευση ειδικευμένων ήταν και η ισχυρή θέση των εργατικών σωματείων της χώρας, τα οποία αντιτίθεντο στην εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος.²²² Η Αυστραλία θα είναι «ο τάφος των πτυχιούχων, των ξένων»²²³ καθώς δεν αναγνώριζε εύκολα επαγγελματικούς τίτλους αποκτημένους εκτός των Πανεπιστημίων της Βρετανικής Κοινοπολιτείας, αναγκάζοντας ειδικευμένους τεχνίτες και επιστήμονες να περάσουν κάποια επανεκπαίδευση στα Πανεπιστήμια της χώρας, ενώ συγχρόνως εργάζονταν σε άλλα επαγγέλματα, πέραν της ειδίκευσής τους και με μισθό ανάλογο της νέας τους απασχόλησης.²²⁴

Κατά τη δεκαετία του 1960 η Αυστραλία θα ενδιαφερθεί για μία πιο διευρυμένη επιλογή Ελλήνων εργατών, η οποία θα συμπεριλαμβάνει ειδικευμένους και ημειδικευμένους εργάτες. Στα μέσα της δεκαετίας η πίεση για συμπερίληψη των άνω κατηγοριών θα ενταθεί, όμως δεν θα αποδώσει καρπούς λόγω των κριτηρίων απορίας που είχαν τεθεί, τα οποία απέκλειαν τους ειδικευμένους και ημειδικευμένους εργάτες από τη μετανάστευση μέσω της ΔΕΜΕ.²²⁵

---

²²⁰ Βλ. για το 1961, *ΟΕΕ*, 1.8.1961 και 15.12.1961. Για το 1962, ΑΥΕ/ΚΥ/1962/25/3/1, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ29-9, 8.3.1962· στο ίδιο, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ29-13, 27.3.1962 και στο ίδιο, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ290-37, 18.12.1962. Για το 1964, ΑΥΕ/ΚΥ/1964/21/3/1, Φρατζεσκάκης προς ΥΠΕΞ, 16.12.1964. Για το 1965-66, ΑΥΕ/ΚΥ/1965/21/8/1, Τσαμίσης προς ΥΠΕΞ, ΑΥ290-53, 28.8.1965· στο ίδιο, Τσαμίσης προς ΥΠΕΞ, ΑΥ291-34, 25.10.1965 και στο ίδιο, Τσαμίσης-ΥΠΕΞ, ΑΥ291-36, 15.12.1965. Το 1965 μάλιστα η καλή οικονομική κατάσταση της Αυστραλίας θα φέρει και τη βράβευσή της από τους *Financial Times* του Λονδίνου για την πιο αποτελεσματική αντιπληθωριστική πολιτική, βλ. *Τα Νέα*, 4.2.1965. Για το 1967 ΑΥΕ/ΚΥ/1967/7/2/1, Τσαμίσης προς ΥΠΕΞ, ΑΥ116-42, 8.9.1967. Για την απροθυμία υποστήριξης του προγράμματος από την Αυστραλία, βλ. ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Heyes προς Kiddle, 6.9.1961, και από την πλευρά της ΔΕΜΕ Γενεύης, βλ. ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Dempsey προς Wendling, 1.7.1963.

²²¹ ΑΔΕΜΕ/1966 Movement Estimates, Alexandraki προς Director ICEM, OPS/9, 2.12.1965.

²²² ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Dreyer προς Wendling, 7/40/3, 1.8.1960.

²²³ Κ. Πέτρου, 25.6.2012.

²²⁴ *ΟΕΕ*, 1.8.1958, και ΑΥΕ/ΚΥ/1962/25/6/1, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ230-31, 15.10.1962.

²²⁵ ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Schlitz, "Meeting at the AMO on 13 January 1965 at 14:15 hours", 14.1.1966 και στο ίδιο, [Πρεσβεία Αυστραλίας στην Αθήνα], «Ανασκόπησις της εξ Ελλάδος Επικουρουμένης Μεταναστεύσεως προς Αυστραλίαν», 22.9.1967. Την άποψη ότι τα κριτήρια απορίας αποκλείουν τη συμπερίληψη ειδικευμένων θα αποκρούσει ο Έλληνας Πρέσβης στην Καμπέρα ήδη από το 1957, ο οποίος θα αναφέρει στον Υφυπουργό Μετανάστευσης της Αυστραλίας ότι το επίπεδο της ανεργίας στην Ελλάδα ορίζει αρκετοί ειδικευμένοι να πληρώνονται χα-

Ο περιορισμός των Ελλήνων μόνο σε ανειδίκευτους θα φέρει απόψεις οι οποίες θα σημειώσουν ότι δίνεται προτεραιότητα σχεδόν αποκλειστικά «στους μύες, και πολύ λίγο στο μυαλό», κατά συνέπεια το «πολιτιστικό και εκπαιδευτικό επίπεδο τείνει να είναι προς τον πάτο» και ότι οι επιλεγόμενοι δεν αποτελούν «αντιπροσωπευτικό δείγμα των Ελλήνων» και πως το πρόγραμμα δημιούργησε «μεγάλο πολιτισμικό κενό μεταξύ του μέσου Αυστραλού και του Έλληνα μετανάστη» όπως και «μεταξύ της εγκατεστημένης ελληνικής κοινότητας και των νέων» μεταναστών.²²⁶ Ακόμα, ο Υπουργός και ο Υφυπουργός Μετανάστευσης της Αυστραλίας θα εκφράσουν την άποψη ότι με τα κριτήρια που έχει θέσει η Ελλάδα *αποστέλλονται εις Αυστραλίαν μόνον κατώτερον ανθρώπινον υλικόν, τουτέστιν μετανάσται άνευ οιασδήποτε γνώσεως ή ειδικότητος.*²²⁷

Τέλος, να σημειωθεί ότι οι μεταναστεύοντες με το πρόγραμμα ανδρών εργατών υπέγραφαν διετές συμβόλαιο υποχρεωτικής εργασίας σε θέσεις όπου θα τους τοποθετούσε η Αυστραλιανή Κυβέρνηση, υπό τους ίδιους όρους με τους Αυστραλούς εργάτες. Μάλιστα θα παρουσιαστεί το φαινόμενο της παραβίασης του συμβολαίου τους, μία πρακτική η οποία σύμφωνα με το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας εντοπιζόταν μόνο μεταξύ των Ελλήνων μεταναστών, με συνέπεια να υπάρξουν προειδοποιήσεις για την απέλαση παραβατών, εάν συνεχιζόταν η πρακτική αυτή ή ακόμα και της παύσης της ελληνικής μετανάστευσης.²²⁸

ii. Προγράμματα Εκπαίδευσης Άγαμων Γυναικών:

Η μετανάστευση γυναικών μέσω της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα εντοπίζεται από το 1953 οπότε και μία ομάδα 49 άγαμων γυναικών και 197 το 1954 μετανάστευσαν στον Καναδά προκειμένου να αναλάβουν εργασία ως οικιακό προσωπικό, ενώ η Αυστραλία θα συμμετάσχει στο σχήμα το 1954 ζητώντας την παροχή 64 υπηρετριών.²²⁹ Από το 1956 η αποστολή άγαμων γυναικών για θέσεις οικιακού προσωπικού θα λάβει πιο σταθερή μορφή, με τη δημιουργία ενός προγράμματος αντίστοιχης εκπαίδευσης για τη μετανάστευση στον Καναδά, ενώ τέλη του ίδιου έτους θα επεκταθεί και για την Αυστραλία. Επίσης στα μέσα του 1957 θα αναχωρήσει και η πρώτη αποστολή υπηρετριών για τη Νέα Ζηλανδία. Το πρόγραμμα αυτό θα γίνει εφικτό και έ-

---

μηλότερα, υποστηρίζοντας ότι ο μισθός δεν ταυτίζεται με την ειδίκευση ή μη των εργατών, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1120 Β/7, 31.8.1957.

²²⁶ ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Moody προς Haveman, 29.1.1965 και στο ίδιο, "Notes prepared by Mr. Kester Berwick, Australian, following his trip to Australia as Assistant Escort on the Patris, Sept. 1965" [sic 1964].

²²⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1120 Β/7, 31.8.1957.

²²⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία», Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 1762/Δ/7/Μ, 4.10.1954 και *ΟΕΕ*, 15.6.1955. Το 1955-1956 θα υπάρξει περικοπή στη μετανάστευση από την Ελλάδα λόγω της μη τήρησης των συμβολαίων εργασίας, βλ. Γιαννακίς, *ό.π.*, 56 και Τάμης, *ό.π.*, σ. 482.

²²⁹ C. Alexandraki, "Services rendered by ICM to Migrant and Refugee Women", *International Migration*, τχ. 19, ½, (1981), σ. 228 και ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Gibson προς Νικολίτσας, ADM/14 Μ10/1, 10.9.1954. Η μετανάστευση υπηρετριών προς τον Καναδά θα ξεκινήσει πριν την ίδρυση της ΔΕΜΕ, ήδη από το 1947, αλλά θα λειτουργήσει σε μία περιορισμένη κλίμακα έως το 1950, οπότε και στο διάστημα αυτό θα μεταναστεύσουν μόλις 113, ενώ το 1951 109 και 224 το 1952, βλ. Evangelia Tastsoglou, "The Temptations of New Surroundings": Family, State, and Transnational General Politics in the Movement of Greek Domestic Workers to Canada in the 1950s and 1960s", στο Evangelia Tastsoglou (επιμ.), *Women, Gender, and Diasporic Lives: Labor, Community, and Identity in Greek Migrations*, Lanham, 2009, σ. 91 και Πίνακας 9 σ. 93.

πειτα από την άρση των περιορισμών στη μετανάστευση γυναικών κάτω των 35 ετών κατά τα τέλη του 1955, όπως έχει ειπωθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο. Σε συνδυασμό με την έναρξη των προγραμμάτων αυτών, το 1956 θα συσταθεί και μία *Μικτή Επιτροπή* του Υπουργείου Εργασίας και της ΔΕΜΕ, με τη συμμετοχή και του ΟΑΑΑ για την οργάνωση και την εποπτεία όλων των προγραμμάτων εκπαίδευσης που διαχειριζόταν η ΔΕΜΕ.²³⁰

Η αποδοχή τους στο εν λόγω πρόγραμμα προϋπέθετε ότι είναι 21-35 ετών, άγαμες, χήρες ή χωρισμένες δίχως παιδιά, ότι γνώριζαν γραφή και ανάγνωση, ότι κατείχαν πιστοποιητικό απορίας όπως και τη συγκατάθεση των γονέων τους για να μεταναστεύσουν.²³¹ Οι υποψήφιοι λάμβαναν υποχρεωτικά, δωρεάν, μαθήματα οικοκυρικών επί 4, τουλάχιστον, μήνες, ώστε να εξοικειωθούν με τις σύγχρονες οικιακές συσκευές και την προετοιμασία απλών γευμάτων, ανάλογων των διατροφικών συνηθειών της χώρας υποδοχής. Επίσης λάμβαναν μαθήματα προσωπικής υγιεινής και συμπεριφοράς, όπως επίσης διδάσκονταν αγγλικά προκειμένου να γνωρίζουν σε κάποιο βαθμό τη γλώσσα της χώρας και να είναι πιο εύκολη η εργασία και η αφομοίωσή τους. Τέλος, τους παρέχονταν και ένα πρόγραμμα προσανατολισμού, όπως και στους άνδρες εργάτες, με ομιλίες και προβολή εικόνων και ταινιών για τη ζωή της Αυστραλίας, δίνοντάς τους παράλληλα συμβουλές για την εκεί ζωή τους.²³² Το εν λόγω πρόγραμμα βρήκε εύκολα ανταπόκριση στις υποψήφιες, και πέρα από τη σχολή που δημιουργήθηκε στην Αθήνα για την εκπαίδευσή τους, θα λειτουργήσουν και άλλες ανά την Ελλάδα, όπως στη Θεσσαλονίκη τέλη του 1957, το 1958 στην Πάτρα και το 1959 στη Ρόδο και τα Ιωάννινα, ενώ τα Κέντρα αυτά θα βοηθηθούν στη σύστασή τους και με προσφορές εξοπλισμού με τη μορφή δωρεάς ή δανείου από ποικίλους φορείς και ιδρύματα του εσωτερικού και του εξωτερικού.²³³ Ωστόσο οι εκπαιδευόμενες, οι οποίες προέρχονταν από απομακρυσμένες περιοχές, έπρεπε να εξασφαλίσουν μόνες τους την τετράμηνη διαμονή τους όσο εκπαιδευόνταν, γεγονός το οποίο τους προξενούσε πρόσθετα προβλήματα και δαπάνες. Μία έρευνα η οποία θα γίνει από την Επιτροπή σε δείγμα εκπαιδευομένων στην Αθήνα θα δείξει ότι στην πλειονότητά τους προέρχονταν από αγροτικές απομακρυσμένες περιοχές, επιβίωναν με αξιοσημείωτες οικονομικές θυσίες από τις, κατά κύριο λόγο, πολυμελείς, φτωχές οικογένειές τους, ενώ πολλές μοιράζονταν ένα δωμάτιο με 1-6 άτομα. Οι συνθήκες αυτές θα επισπεύσουν τη λειτουργία Κέντρων Εκπαίδευσης σε συνεργασία με το ΥΠΕΡΓ, τα οποία παρείχαν οικοτροφείο για τις εκπαιδευόμενες με το πρώτο να είναι στη Λέσβο το 1962, έπειτα στην Αθήνα το 1963 και το 1964 στα Ιωάννινα.²³⁴

²³⁰ C. Alexandraki, ό.π., σ. 229 και ΑΔΕΜΕ/WTP, Ιωαννίδου προς Γαλάνης, 16.7.1958. Για τη σύσταση της Μικτής Επιτροπής, βλ. ΑΔΕΜΕ/Vocational Training 1954-1961, Πολυζωγόπουλος, «Απόφασις», 4250/502, 23.1.1956.

²³¹ ΑΔΕΜΕ/WTP, Τσακίρης προς ΥΠΕΣ, 16.11.1957. Η γονική συγκατάθεση απαιτούνταν και στο 30^ο ή 35^ο έτος ηλικίας, παρά την ενηλικίωσή τους, βάσει νόμου, στο 21^ο έτος.

²³² ΑΔΕΜΕ/WTP, Τσακίρης προς ΥΠΕΣ, 16.11.1957· στο ίδιο, Ιωαννίδου προς Σφήκα, 2186, 17.12.1959 και Alexandraki, ό.π., σ. 230. Για τα μαθήματα προσανατολισμού, βλ. ΑΔΕΜΕ/Orientation, Kyfoniéis προς Joannides, 2.12.1959.

²³³ Για τη Θεσ/νίκη, ΑΔΕΜΕ/WTP, Georgantoglou προς Tsakiris, 19.11.1957· για την Πάτρα, στο ίδιο, Πουλίτσας προς ΔΕΜΕ, 979, 14.10.1958· για τα Ιωάννινα, στο ίδιο, Gibson προς Moody, Joannides 16.7.1959 και για τη Ρόδο, ΑΔΕΜΕ/Dodecanese, Α. Παπακωνσταντίνου προς Δημοτικές Τεχνικές Σχολές Ρόδου «Νιρεύς», 18733, 17.6.1959 και Alexandraki, ό.π., σ. 230.

²³⁴ Για την έρευνα, ΑΔΕΜΕ/WTP, Moody προς Gibson 15.4.1959. Για τα Κέντρα με διαμονή, Alexandraki, ό.π., σ. 229-230. Συνολικά στο πρόγραμμα μέχρι το 1963, το 63% περίπου των εκπαιδευομένων ήταν από χωριά, 10% από

Το 1961 ένα νέο πρόγραμμα για τη Νέα Ζηλανδία θα δημιουργηθεί το οποίο παρείχε βοηθητικό προσωπικό για ξενοδοχεία και άλλα ιδρύματα. Το επόμενο έτος θα συμμετάσχει σε αυτό και η Αυστραλία, αρχικά με μία μικρή ομάδα 20 κοριτσιών, κατόπιν των θετικών εντυπώσεων από την ομάδα της Ν. Ζηλανδίας.²³⁵ Η λειτουργία του συγκεκριμένου προγράμματος θα είναι παράλληλη με εκείνη του Οικιακού Προσωπικού μέχρι και το 1963, οπότε και θα ανοίξει μία συζήτηση για τη διεύρυνση του προγράμματος άγαμων γυναικών για να περιλάβει γενικά εργατρίες, δεδομένης και της μη αποκλειστικής απασχόλησης των εκπαιδευομένων ως υπηρέτριες, καθώς συχνά απασχολούνταν ως εργάτριες σε εργοστάσια και άλλα αστικά επαγγέλματα. Μάλιστα από 1963 οι υποψήφιοι για Αυστραλία ρωτούνταν για τις επαγγελματικές τους προτιμήσεις, ώστε εάν υπήρχε διαθεσιμότητα, η οποία συμφωνούσε με τα προσόντα τους να τοποθετηθούν σε αυτή. Τη μετατροπή των προγραμμάτων των εργατριών σε ένα ενιαίο *Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Γυναικών*, θα βοηθήσει και η πίστη ότι θα ήταν, σε αντίθεση με το πρόγραμμα «Οικιακού Προσωπικού», πιο ελκυστικό προς τις υποψήφιες, την κοινή γνώμη, αλλά και την Ελληνική Κυβέρνηση η οποία δεν ήθελε η Ελλάδα να θεωρείται ως χώρα «εξαγωγής» υπηρετριών.²³⁶ Η Αυστραλιανή και η Ελληνική Κυβέρνηση θα αποδεχθούν μέχρι το τέλος του 1963 την πρόταση της ΔΕΜΕ και στόχος των μαθημάτων θα είναι να προετοιμάσουν τις νεαρές γυναίκες για τη ζωή και εργασία στις πόλεις, ενώ η εκπαίδευσή τους δεν στόχευε σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα αλλά στην εκμάθηση της γλώσσας, στο γενικό τους προσανατολισμό, την χρήση σύγχρονων οικιακών συσκευών, την απόκτηση γνώσεων σε θέματα διατροφής, ανατροφής παιδιών και τρόπων υγιεινής.²³⁷

Το στατιστικό αποτέλεσμα του προγράμματος άγαμων εργατριών, με τις διάφορες μορφές που έλαβε κατά διαστήματα θα είναι η μετανάστευση συνολικά 6.780 γυναικών μέχρι το 1967. Η ανάγκη ύπαρξης του συγκεκριμένου προγράμματος μπορεί να συνδεθεί με την παρουσιαζόμενη έντονη δυσαναλογία φύλων στην Αυστραλία, τόσο γενικά μεταξύ των διαφόρων εθνοτήτων, όσο και ειδικότερα εντός της ελληνικής· ένα πρόβλημα το οποίο από το 1955 θα αρχίσει να γίνεται πιο έντονο και να λαμβάνει μεγαλύτερη δημοσιότητα. Από την πλευρά του ο ελληνικός μεταναστευτικός και παροικιακός Τύπος θα επισημάνει τον αναπόφευκτο «κίνδυνο» να παντρευ-

---

νησιά και 27% από πόλεις, βλ. ΑΔΕΜΕ/YWCA, World YWCA Conference on Women and Girls migrating for Economic Reason Questionnaire ICEM Greece, 16.3.1963.

²³⁵ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/3437, 27.6.1962 και ΑΔΕΜΕ/Reports on Australia and N. Zealand, Μαύρος προς ΔΕΜΕ, 76839, 12.7.1962.

²³⁶ ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Moody προς Kiddle, 10.8.1963· στο ίδιο, Moody προς Alexandraki, 20.11.1963 και ΑΔΕΜΕ/WTP, Alexandraki προς Moody, 18.9.1965. Οι νεαρές γυναίκες που πήγαιναν στον Καναδά ως υπηρέτριες υποχρεούνταν αρχικά να εργαστούν για δύο έτη, και αργότερα ένα έτος, κάτι που δεν ίσχυε για όσες πήγαιναν στην Αυστραλία, και αυτό σε αντίθεση με το αντίστοιχο πρόγραμμα των ανδρών εργατών για την Αυστραλία. Για τις υπηρέτριες προς Καναδά, βλ. Ε. Tastsoglou, ό.π., σ. 83, 101 και υποσημείωση 1 σ. 106. Για την Αυστραλία, βλ. ΑΔΕΜΕ/YWCA, World YWCA Conference on Women and Girls migrating for Economic Reason Questionnaire ICEM Greece, 16.3.1963.

²³⁷ ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Wendling προς Director ICEM, 21.11.1963· στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Κωστόπουλος, ΕΣ/4116, 28.11.1963 και στο ίδιο, Δελήνικος προς ΔΕΜΕ, 129384, 20.12.1963. Σχετικά με το ζήτημα της υγιεινής, οι εκπαιδευόμενες τίθεντο σε ένα πρόγραμμα, βάσει του οποίου επιβαλλόταν να κάνουν μπάνιο κάθε μέρα και γενικότερα να περιποιούνται τον εαυτό τους και να είναι κατάλληλα ντυμένες για ύπνο, βλ. το πρόγραμμα της εκπαίδευσής τους, ΑΔΕΜΕ/WTP, "Women's Training Curriculum" και στο ίδιο, Fowler, "Notes for Mrs. Moody", VOC/2, 4.6.1965.

τούν οι Έλληνες μετανάστες αλλοεθνείς γυναίκες, με αποτέλεσμα να χαθεί σταδιακά η σύνδεσή τους με την Ελλάδα και τα παιδιά τους να αγνοούν πλήρως κάθε τι ελληνικό. Παράλληλα οι Μεταναστευτικές Αρχές της Αυστραλίας θεωρούσαν ότι με την άφιξη γυναικών θα επιτυγχανόταν πιο γρήγορα η αφομοίωση των μεταναστών, ενώ θα μειώνονταν οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι για διάφορες μορφές εγκληματικότητας των άγαμων ανδρών μεταναστών.²³⁸ Επιπλέον, με τη δημιουργία οικογενειών στην Αυστραλία από τους μετανάστες, η χώρα σταθεροποιούσε το μεταναστευτικό της πληθυσμό, ο οποίος παρουσίαζε συγκριτικά μικρότερες πιθανότητες παλιννόστησης, ενώ σταδιακά τα αποσταλλόμενα εμβάσματα μειώνονταν, την ώρα που η αλυσιδωτή μετανάστευση τίθεντο σε λειτουργία με την πρόσκληση μελών των οικογενειών τους. Ωστόσο, η δυσαναλογία φύλων δεν ήταν ένα φαινόμενο το οποίο παρουσιαζόταν μόνο μεταξύ των Ελλήνων. Ανάλογο πρόβλημα αντιμετώπιζαν, μεταξύ άλλων, οι Αυστριακοί και οι Ιταλοί στην Αυστραλία, για τους οποίους γίνονταν διακανονισμοί για να διευκολύνουν τη μετάβαση γυναικών από τη χώρα τους.²⁴⁰

Μέχρι το έτος 1958-1959 το πρόγραμμα θα παρουσιάζει αυξομειώσεις. Το 1959 θα επισκεφθεί την Ελλάδα ο Αυστραλός Υπουργός Μετανάστευσης, ο οποίος θα αναφέρει: *Μας αρέσουν η εμφάνιση, και οι τρόποι, των κοριτσιών και των νεαρών γυναικών σας. Γιατί δεν μας στέλνετε περισσότερες από αυτές; [...] Εάν έχετε κάποιες διαθέσιμες, θα τις υποδεχόμαστε με ανοιχτές αγκάλες.* Το αποτέλεσμα από την επίσκεψη αυτή θα είναι η αύξηση του προγράμματος, με την Αυστραλία να ζητά επιπλέον 500 κοπέλες ανά έτος, λαμβάνοντας έτσι 600-700 ετησίως από τις 200 που ζητούσε μέχρι εκείνη τη στιγμή, φθάνοντας αργότερα τις 900 ετησίως.²⁴¹ Τη μείωση στις αιτήσεις, που τελικά θα υπάρξει κατά το 1961, θα προσπαθήσει να αντιστρέψει η Αποστολή της

ΔΕΜΕ Ελλάδα: Μετανάστευση Εργατριών	
Έτος	Εργάτριες
1956	6
1957	174
1958	157
1959	290
1960	670
1961	578
1962	713
1963	1102
1964	1015
1965	1177
1966	602
1967	296
Σύνολο	6780 ²³⁹

Πίνακας 6. Πηγή:
ΑΔΕΜΕ/Australia
1968-69.

²³⁸ Για τον Τύπο, βλ. *OEE*, 15.3.1955, 15.6.1955, 15.10.1955, 15.12.1955 και ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία», Θ. Νικολαΐδης, «Μετανάστες και Γάμος», *Εθνικόν Βήμα* (Αυστραλία), 3.11.1954. Για τις απόψεις Αρχών Αυστραλίας, ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Wendling προς ICEM Athens, 1297 Aus/M/3E, 20.1.1955.

²³⁹ Στο σύνολο για το 1959 περιλαμβάνονται 3 νοσοκόμες· το 1962 οι 17 μετακινήθηκαν βάσει του προγράμματος «Βοηθητικού Προσωπικού Ξενοδοχείων και άλλων Ιδρυμάτων», όπως επίσης 178 το 1963 εκ του συνόλου. Οι υπόλοιπες έως το 1964 μετανάστευσαν με το «Πρόγραμμα Οικιακού Προσωπικού», από το 1964 και έπειτα βάσει του «Προγράμματος Εκπαίδευσης Γυναικών», βλ. ΑΔΕΜΕ/Hotel Workers Programme. Μεταξύ 1956-1960 ο κύριος όγκος των υπηρετριών θα κατευθυνθεί προς τον Καναδά όπου και για το άνω διάστημα θα πάνε 5.029, ενώ στην Αυστραλία την ίδια περίοδο μόλις 1.297, σύμφωνα με τον Πίνακα 6. Η κατάσταση αυτή θα αντιστραφεί από το 1961 ο-πότε και η Αυστραλία θα περάσει κατά πολύ τον Καναδά στην είσοδο γυναικών εργατριών. Για τους αριθμούς υπηρετριών στον Καναδά, βλ. Tastsoglou, ό.π., Πίνακας 9 σ. 93.

²⁴⁰ Για το πρόβλημα δυσαναλογίας φύλων στις εθνότητες της Αυστραλίας, βλ. *OEE*, 1.12.1955. Η Νέα Ζηλανδία το 1955 θα ζητά 500.000 «νύφες» για τον ανδρικό πληθυσμό της, βλ. *στο ίδιο*, 15.4.1955. Το 1957 παρατηρείται και η δημοσίευση στον Τύπο υπηρεσιών συνοικεσιών, αξιοποιώντας ίσως και τη μεγάλη ζήτηση για νύφες από Έλληνες του εξωτερικού, βλ. σχετική διαφήμιση στο Παράρτημα, Εικόνα 2.

²⁴¹ Ο γλαφυρός και «μπακαλίστικος» λόγος του Υπουργού: *We like the looks, and manners, of your girls and young women. Why not send us more of them? [...] If you have some to spare, we shall welcome them with open arms*, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, “Speech of the Honorable A. R. Downer, M.P., Australian Minister for Immigration, in Athens, 18th May, 1959”. Για τις αυξήσεις στις ποσοστώσεις των αγάμων εργατριών: για τις 200 ανά έτος, βλ. ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/2081, 20.7.59· για τις 600-700, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, “Press Statement by the Minister for Immigration (The Hon. A. R. Downer M.P.), 38/59, 22.6.1959

ΔΕΜΕ το 1960 μέσω μίας εκστρατείας σε συνεργασία με τις τοπικές Αρχές, αλλά και με τη δημοσιοποίηση του προγράμματος γυναικών στον Τύπο. Αποτέλεσμα αυτής της πρωτοβουλίας θα είναι και η δημοσίευση επιστολών υπηρετριών, εγκατεστημένων στην Αυστραλία μέσω της ΔΕΜΕ, όπου πρόβαλαν τους καλούς μισθούς και τις καλές συνθήκες της απασχόλησής τους. Αντίστοιχες επιστολές εντοπίζονται και στην εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός*.²⁴²

Σύγκριση Προγραμμάτων ΔΕΜΕ Ανδρών & Γυναικών								
Έτη	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	Σύν.
Αν.	208	231	410	899	1155	779	430	4112
Γυν.	578	713	1102	1015	1177	602	296	5483

Πίνακας 7. Πηγές: Βλ. Πίνακα 6 και υποσημείωση 217, εδώ.

Το πρόγραμμα εκπαίδευσης γυναικών θα ξεπεράσει σε πλήθος μεταναστεύσεων και σε έκταση υποδομών το αντίστοιχο πρόγραμμα ανδρών μέχρι και το 1965, με την αρχή να γίνεται από το οικονομικό έτος 1960-1961 οπότε το πρόγραμμα των γυναικών θα σημειώσει 670 μεταναστεύσεις, ενώ των ανδρών 471.²⁴³ Η κορύφωση του προγράμματος εντοπίζεται κατά την τριετία 1963-1965 οπότε και θα επεκταθεί η διαμονή στα κέντρα εκπαίδευσης, θα μειωθεί και θα εντατικοποιηθεί σε 2 μήνες η διάρκεια της οικοτρόφης εκπαίδευσης και από το 1964 θα γίνει εφικτή η χορήγηση ενός επιδόματος στις μη οικοτρόφες εκπαιδευόμενες, προκειμένου να εξισορροπήσει τις δαπάνες τους, γεγονός το οποίο έδωσε ώθηση στην αύξηση των αιτήσεων και μείωσε τις παραιτήσεις από την εκπαίδευση.²⁴⁴ Από το 1966 όμως η κατάσταση θα αλλάξει· θα μειωθεί το πρόγραμμα άγαμων γυναικών, ενώ θα αντιμετωπίζει πρόβλημα και στον προϋπολογισμό του, και σε συνδυασμό με τη μείωση στις εγγραφές θα σημάνει το κλείσιμο τριών Σχολών το 1967.²⁴⁵

Μία σημαντική πτυχή του προγράμματος άγαμων γυναικών ήταν και η συνεργασία της ΔΕΜΕ με τη *Χριστιανική Ένωση Νεανίδων* (XEN) στην Ελλάδα, η οποία θα ξεκινήσει από τα τέλη του 1960 αναφορικά με όσες πήγαιναν στον Καναδά. Σκοπός ήταν να κοινωνικοποιήσουν τα εκπαιδευόμενα κορίτσια τα οποία στην πλειοψηφία τους προέρχονταν από κλειστές κοινωνίες της επαρχίας και παράλληλα να τις ψυχαγωγήσουν όσο διάστημα διαρκούσε η εκπαίδευσή τους στη ΔΕΜΕ. Ακόμα τις έφερναν και σε μία πρώτη επαφή με τη XEN στη χώρα υποδοχής τους, ώστε να είναι πιο εύκολη η προσαρμογή τους, περιορίζοντας τα προβλήματα της αρχικής εγκατάστασης. Από τα τέλη του 1962 το κοινό αυτό πρόγραμμα θα επεκταθεί και για τις υποψήφιες

και ΑΔΕΜΕ/WTP, Moody προς Alexandraki, 19.5.1961· για τις 900, βλ. ΑΔΕΜΕ/YWCA, World YWCA Conference on Women and Girls migrating for Economic Reason Questionnaire ICEM Greece, 16.3.1963.

²⁴² ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Moody προς Wendling, Ioannides, 14.1.1960. Για τα άρθρα στον Τύπο, βλ. *OEE*, 15.1.1960, 1.6.1960 και 15.11.1960.

²⁴³ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, ΔΕΜΕ Ελλάδα, «Μετανάστευσις εξ Ελλάδος εις Αυστραλίαν», Μάιος 1961.

²⁴⁴ ΑΔΕΜΕ/WTP, Moody, "Women's Training Programme Non-Residential-Residential Australia", 23.7.1964· ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Dreyer προς Wendling, 62/VT/DOM/GRE, 8.9.1964· στο ίδιο, Wendling προς Director ICEM, 4.12.1964 και στο ίδιο, ICEM, "Preliminary Evaluation on the Revised Women's Training Programme for Women in Greece", 3.12.1964. Το 1964 θα λειτουργήσουν επτά Σχολές για το πρόγραμμα άγαμων γυναικών της ΔΕΜΕ: τρεις με οικοτροφείο (δύο στην Αθήνα, μία στα Ιωάννινα), και άλλες τέσσερις από μία στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Ρόδο ως εκπαιδευτικά κέντρα, βλ. ΑΔΕΜΕ/ICEM Training Programme Greece January 1965, ICEM Athens, "Report on Training Programme for Australia", Ιανουάριος 1965.

²⁴⁵ Για την κατάσταση το 1966, βλ. ΑΔΕΜΕ/WTP, Telex Geneva προς ICEM Athens, AU393, 21.9.1965 και Telex Athens προς Promigrant Geneva, UA268, 25.4.1966. Οι Σχολές που θα κλείσουν θα είναι από μία στην Αθήνα, στην Πάτρα και στην Ρόδο, βλ. στο ίδιο, Fowler, "Report on Training Activities for Australia: 1st January to 31st December 1966", VOC/6, 17.1.1967· στο ίδιο, Harmsen, "Report on Training Activities for Australia: 1st January to 30th June 1967", χχ και στο ίδιο, Harmsen προς Alexandraki, 21.7.1967.

προς την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, οπότε και οι εκπαιδευόμενες θα πηγαίνουν εβδομαδιαίως στα γραφεία της XEN σε ομάδες έως 25 ατόμων μέχρι να τελειώσει η εκπαίδευσή τους στην Αθήνα.²⁴⁶

Το πρόγραμμα της XEN εκτελούνταν από κοινωνικές λειτουργούς και περιλάμβανε δραστηριότητες όπως χειροτεχνίες, χορό, θέατρο, συζήτηση για τις συνθήκες στη χώρα υποδοχής, όπως και για τα προβλήματα τα οποία αντιμετώπιζαν κατά την εκπαίδευση, ενώ τους παρείχαν και ψυχολογική υποστήριξη. Επίσης περιλάμβανε εκδρομές με επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία της Ελλάδας, με σκοπό να γνωρίσουν *ποια είναι η δική μας πατρίδα που αφήνουμε*.²⁴⁷ Η επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία μπορεί να ειπωθεί και ως ένα μέσο να ενδυναμωθεί το εθνικό φρόνημα των κοριτσιών, αναγκαίο για τη διατήρηση των δεσμών με την πατρίδα τους, αλλά και την αντιμετώπιση της αλλογενούς προπαγάνδας έναντι της Ελλάδας, γνώριμη τόσο στην Αυστραλία, όσο και στον Καναδά. Η σημασία του προγράμματος θα επιβεβαιώνεται συνεχώς και από τις δύο Οργανώσεις, αλλά και από τις ίδιες τις υποψήφιες μετανάστριες οι οποίες θα ζητούν περισσότερο χρόνο με τη XEN, ενώ από την πλευρά της η XEN ως αποδέκτης των παραπόνων των νεαρών κοριτσιών θα συστήνει στη ΔΕΜΕ: *Κοιτάχτε το πρόγραμμά σας, μην τα στριμώνετε πολύ*.²⁴⁸

Ένα τελευταίο πρόγραμμα, μικρότερης έκτασης τόσο χρονικά όσο και στο πλήθος των υποψηφίων που αναφερόταν ήταν και το *Berri Project*, με το οποίο κατευθύνονταν μετανάστριες από το πρόγραμμα εργατριών της ΔΕΜΕ στην πόλη Berri στη Νότια Αυστραλία, για να εργαστούν εποχιακά στη συλλογή φρούτων για δύο μήνες, ενώ έπειτα τοποθετούνταν σε άλλες εργασίες από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση. Η πρώτη ομάδα θα φύγει τέλη του 1964 και θα αποτελείται από 130 νέες γυναίκες, ενώ τα επόμενα δύο έτη θα φύγουν περίπου 120.²⁴⁹ Το πρόγραμμα αυτό δεν θα έχει τελικά επιτυχία, καθώς οι δύσκολες συνθήκες και οι πολλές ώρες εργασίας, μαζί με την τακτική τους να γνωρίζουν και να ακολουθούν Έλληνες λίγο μετά την άφιξή τους στην Αυστραλία θα κάνει πολλές να συνεχίσουν σε άλλα επαγγέλματα ή να παντρευτούν σύντομα.²⁵⁰

---

²⁴⁶ ΑΔΕΜΕ/YWCA, YWCA of Greece, “Memorandum concerning the YWCA help to the migrants of the “Intergovernmental Committee for European Migration” Domestic Training Programme in Greece”, Οκτώβριος 1960 και στο ίδιο, Wendling προς Director ICEM, 19.7.1963. Για την επέκταση του προγράμματος προς την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Α. Παπαδοπούλου, 3534, 14.9.1962.

²⁴⁷ Στο ίδιο, Α. Αθανασίου προς Αλεξανδράκη, 2343, 22.10.1962 και προσωπική συνέντευξη της Αλέκας Καρατζά, 14.1.2013. Η Α. Καρατζά ήταν υπεύθυνη της Κοινωνικής Υπηρεσίας της XEN από το 1962-1974, και στην επίβλεψη της ανήκαν όλες οι λειτουργούσες ομάδες της XEN, μεταξύ των οποίων και εκείνες για τα κορίτσια της ΔΕΜΕ.

²⁴⁸ ΑΔΕΜΕ/YWCA, “Meeting with YWCA Official” 4.10.1965 και Αλέκα Καρατζά, 14.1.2013.

²⁴⁹ ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Moody προς Alexandraki, 22.12.1963· στο ίδιο, “Cable Received from Australia by AMO Re Berri Cannery Workers”, 2.12.1963· *Τα Νέα*, 6.1.1965 και ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Alexandraki προς Director ICEM, 9.11.1965.

²⁵⁰ Προσωπική συνέντευξη της Άννας Αμηνά, 19.12.2012. Η Α. Αμηνά από το 1964 θα συμμετάσχει σε έρευνα της Αυστραλιανής Κυβέρνησης για τη διερεύνηση των προβλημάτων της πρώτης εγκατάστασης των μεταναστών. Μετανάστριες υπό το *Berri Project*, θα είναι ένα μέρος των μεταναστών που θα μελετηθεί.

iii. Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών και ΔΕΜΕ· δανειοδοτώντας την «έξοδο»:

Ένα κοινό πρόγραμμα μεταξύ της ΔΕΜΕ και του *Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών* (ΠΣΕ) θα λειτουργήσει από το 1952 προκειμένου να εξασφαλίσει τη μεταφορά κατόχων προσκλήσεων, μη επιλέξιμων σε ένα σχήμα ομαδικής μετανάστευσης, και μη ικανών να ανταπεξέλθουν στην πληρωμή του ναύλου προς Αυστραλία. Το κοινό αυτό πρόγραμμα θα παρέχει άτοκο δάνειο μέσω του *Ανανεούμενου Κεφαλαίου* (Revolving Fund), το οποίο ήταν ένα κοινό Ταμείο της ΔΕΜΕ με διάφορες εθελοντικές οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και το ΠΣΕ, για τη χορήγηση δανείων, τα οποία με την εξόφλησή τους χρηματοδοτούσαν νέους μετανάστες. Η αποπληρωμή των δανείων γινόταν στην Αυστραλία, έπειτα από τρεις μήνες από την άφιξή τους, και μέσα σε ένα διάστημα συνήθως δύο ετών. Επιπλέον, το ΠΣΕ, όταν ήταν εφικτό, φρόντιζε να εξασφαλίσει μία πρόσκληση σε όσους δεν διέθεταν, εφόσον έβρισκε κατάλληλους εγγυητές στη χώρα υποδοχής. Οι αιτούντες πάντως έπρεπε να είναι άποροι, όπως ίσχυε και για τα προγράμματα εργατών/-τριών, όπως επίσης έπρεπε να υποβληθούν σε ιατρικές εξετάσεις και να εγκριθούν κατόπιν συνέντευξης από τις Αρχές της Αυστραλίας στην Ελλάδα. Επιπλέον επωφελούνταν από τη δωρεάν χορήγηση πιστοποιητικών και διαβατηρίων, όμως υποχρεώνονταν να πληρώσουν και εκείνοι το ποσό για τις δαπάνες της προετοιμασίας τους. Οι μετανάστες αυτοί έφευγαν με τα μέσα μεταφοράς τα οποία διέθετε η ΔΕΜΕ, ενώ η ίδια επιχορηγούσε με \$100 τη μετάβαση κάθε ατόμου.²⁵¹ Ωστόσο δεν θα είναι λίγοι οι μετανάστες οι οποίοι τελικά δεν θα αποπληρώσουν το δάνειο στο ΠΣΕ.²⁵² μεταξύ αυτών και ένας συνεντευξιαζόμενος μετανάστης ο οποίος σε ερώτηση εάν αποπλήρωσε το δάνειό του θα αναφέρει: *δεν θυμάμαι... μάλλον όχι*.

Στην Ελλάδα το ΠΣΕ μέχρι το 1965 θα βοηθάει στη μετανάστευση προσφύγων από χώρες του «Παραπετάσματος», ελληνικής και μη καταγωγής, άπορους Έλληνες και Κύπριους, όπως και Έλληνες της Αιγύπτου. Ωστόσο η κύρια ομάδα η οποία θα μεταναστεύει με το πρόγραμμα αυτό θα είναι οι άποροι Έλληνες, οι οποίοι συνήθως ήταν η σύζυγος με τα παιδιά που συνοδεύουν ή ακολουθούν τον άνδρα αρχηγό της οικογένειας, οι στενοί συγγενείς μεταναστών που προηγήθηκαν, όπως οι γονείς, τα αδέρφια και οι μνηστές.²⁵³ λειτουργώντας έτσι ως ένα πρόγραμμα οικογενειακής επανένωσης, δίχως όμως να έχει εξ αρχής αυτό τον χαρακτήρα.

Το πρόγραμμα αυτό θα αποδειχθεί μία σημαντική υπηρεσία, καθώς θα διασφαλίσει τη μετακίνηση 33.767 ατόμων από τα μέσα του 1953 έως και το τέλος του 1965. Εντούτοις, από τα μέσα του 1965 το ΠΣΕ θα θελήσει να καταργήσει σταδιακά το πρόγραμμα για τους Έλληνες γηγενείς, περιορίζοντας από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους τις κατηγορίες τις οποίες βοηθούσε στις

²⁵¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/1, King, «Εκθεσις Πεπραγμένων εν Ελλάδι της Υπηρεσίας Προσφύγων του Συμβουλίου Εκκλησιών κατά το 1954», χχ: ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Sponsored Migration, Marks προς Αργυρόπουλο, ADM/9B, 27.6.1952· στο ίδιο, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/322, 11.11.1954 και ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, ΔΕΜΕ Αποστολή Ελλάδος, «Μετανάστευσις εξ Ελλάδος εις Αυστραλίαν», Μάιος 1961.

²⁵² ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Moody προς von Arnim, 26.7.1965. Το 1954 τα καθυστερούμενα δάνεια Ελλήνων μεταναστών προς το ΠΣΕ ανέρχονταν σε £4.000 και θα επισημανθεί από την Ελληνική Κοινότητα του Σύδνεϋ ότι η πρακτική αυτή εκθέτει το ελληνικό όνομα, βλ. *OEE*, 1.8.1954· ενώ το Συμβούλιο Εκκλησιών στην Αυστραλία δεν θα διστάσει να προσφύγει στα δικαστήρια σε περιπτώσεις μη αποπληρωμής δανείων, βλ. *OEE*, 1.5.1961.

²⁵³ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Rule – King, “Notes made for the visit to Greece, April 1954 of Mr. T.H.E. Heyes, Secretary, Department of Immigration, Canberra”, 8.4.1954.

συζύγους και τα μικρά παιδιά που καλούνταν από τον σύζυγο/πατέρα στην Αυστραλία ο οποίος είχε λάβει δάνειο μέσω του ΠΣΕ για τη μετάβασή του, όπως επίσης και στους γονείς του, οι οποίοι έπρεπε να είναι άποροι και να εξαρτώνται οικονομικά από αυτόν, αποδεικνύοντας τη συγχρήλη λήψη εμβασμάτων εκ μέρους τους. Επιπροσθέτως συνεχιζόταν η διακίνηση των Ελλήνων προσφύγων από την Αίγυπτο και την Τουρκία, ανεξαρτήτως του βαθμού συγγένειας με τον καλούντα ή του τρόπου μετανάστευσής του.²⁵⁴ Σκοπός του ΠΣΕ ήταν η οριστική κατάργηση του προγράμματος για τους γηγενείς Έλληνες, και η επικέντρωση από το 1967 στη βοήθεια της μετακίνησης προσφύγων.²⁵⁵ Η ανταπόκριση της ΔΕΜΕ στη συρρίκνωση του κοινού της προγράμματος με το ΠΣΕ θα είναι η δημιουργία δικού της προγράμματος δανειοδότησης για όσους έμεναν εκτός των κριτηρίων του ΠΣΕ, για το οποίο θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

Όσον αφορά τους Έλληνες της Αιγύπτου, πριν την εμπλοκή του ΠΣΕ και της ΔΕΜΕ στη μετανάστευσή τους, παρουσιαζόταν ήδη από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια μία μεταναστευτική κίνηση προς την Αυστραλία και αλλού, απόρροια της ανεργίας λόγω της αποχώρησης των βρετανικών στρατευμάτων και της αποστράτευσης πολλών Αιγύπτων από τη Μέση Ανατολή.²⁵⁶ Το κλίμα της αποαποικιοποίησης και η άνοδος του αιγυπτιακού εθνικισμού, με αποκορύφωμα μέχρι το 1952 τις καταστροφές σε ευρωπαϊκά καταστήματα στο Κάιρο και την πραξικοπηματική άνοδο στην εξουσία των Ελεύθερων Αξιωματικών, θα ορίσουν την ανάγκη ύπαρξης μίας πιο αποτελεσματικής λύσης στην οργάνωση της μετανάστευσης από την Αίγυπτο προς άλλες χώρες, πέρα από τα κοινωνικά δίκτυα. Στην προσπάθεια αυτή αρωγός θα σταθεί και η Ελληνική Κυβέρνηση, η οποία ήθελε να αποφύγει τον «κίνδυνο» του επαναπατρισμού τους στην Ελλάδα, ιδιαιτέρως των απόρων και ανέργων, σε μία περίοδο οπότε και αγωνιούσε να εξάγει το εγχώριο «πληθυσμιακό της πλεόνασμα». Σε αυτό το πλαίσιο, από τα τέλη του 1952 η ΔΕΜΕ θα συμπεριλάβει στο πρόγραμμά της και τους Έλληνες της Αιγύπτου, και σε συνεργασία με το ΥΠΕΞ στην Αθήνα θα οργανώσουν τη μετανάστευσή τους, την οποία θα υλοποιήσουν από την Αίγυπτο το ΠΣΕ το οποίο παρείχε δάνεια από το κοινό του πρόγραμμα με τη ΔΕΜΕ, μαζί με το Εμπορικό Επιμελητήριο της Αλεξάνδρειας, το οποίο διατηρούσε το ρόλο της ηγεσίας της ελληνικής παροικίας στην Αίγυπτο.²⁵⁷ Αργότερα, κατά το 1956 οι Έλληνες της Αιγύπτου θα αποτελούν το 5% των συνολικών μεταναστεύσεων μέσω της ΔΕΜΕ, και το 10% από το 1957, ενώ το Ελληνικό Κράτος θα λάβει ενεργότερο ρόλο στη χρηματοδότηση της διακίνησής τους προς άλλες χώρες.²⁵⁸

Για τη συμπερίληψή τους στο πρόγραμμα του ΠΣΕ/ΔΕΜΕ θα έπρεπε να είναι άποροι και να έχουν μία πρόσκληση από τη χώρα υποδοχής. Η κύρια χώρα εισόδου για τους Έλληνες της Αιγύπτου μέσω του ΠΣΕ/ΔΕΜΕ θα είναι η Αυστραλία, η οποία θα υποδεχθεί από ένα σύνολο 3.440 ατόμων που κατευθύνθηκαν προς άλλες χώρες, πέραν της Ελλάδας, τα 2.630 μεταξύ 1952-

---

²⁵⁴ ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Viscovitch, "Athens Resettlement Memorandum No. 166. Registration of New Cases for Australia as From the 1st September, 1965", 9.9.1965. Για τον αριθμό διακινουμένων έως το 1950, ΑΔΕΜΕ/Australia 1972-74, "Movements ex Greece to Australia Under ICEM Auspices", χχ.

²⁵⁵ ΑΔΕΜΕ/Migrant Loan Fund, Αλεξανδράκη προς Ζαΐμη, ΕΣ/4997, 23.12.1965.

²⁵⁶ Άγγελος Νταλαχάνης, «Μεταξύ Παροικίας, Μητρόπολης και Διασποράς. Στρατηγικές Μετανάστευσης για τους Έλληνες της Αιγύπτου, 1945-1956», *Μνήμων*, 31 (2010), σ. 192-193, 195, 197.

²⁵⁷ Α. Νταλαχάνης, *ό.π.*, σ. 194, 203-207, υποσημειώσεις 25 και 69 σ. 193 και 203 αντιστοίχως.

²⁵⁸ *Ο.π.*, σ. 209-210. Για την αύξηση του ποσοστού στο 10%, ΑΔΕΜΕ/Movement Estimates 1959-1965, Αλεξανδράκη προς Κωστόπουλο, ΕΞ/4423, 4.6.1964.

1961. Συμπεριλαμβάνοντας και την Ελλάδα στη μέτρηση θα αποτελέσουν το 18% όσων έφυγαν από την Αίγυπτο μεταξύ 1945 και Ιανουαρίου 1963, ενώ το 55% του συνόλου θα επαναπατριστεί στην Ελλάδα. Παρά ταύτα, η Αυστραλία και πάλι θα αποτελέσει τον κυριότερο προορισμό μεταξύ των άλλων χωρών, πέραν της Ελλάδας.²⁵⁹ Από το 1956, έπειτα από την κρίση στη Δι-ώρυγα του Σουέζ η αυστραλιανή Πρεσβεία στην Αίγυπτο θα κλείσει, όμως η μετανάστευση θα συνεχιστεί έστω και υπό δυσκολότερες συνθήκες. Η Ελληνική Κυβέρνηση ακόμα φοβούμενη τον πιθανό επαναπατρισμό τους θα στείλει μεταναστευτικό ακόλουθο, ο οποίος θα ιδρύσει Μεταναστευτικό Γραφείο στο Γενικό Προξενείο της Αλεξάνδρειας από το 1961. Ωστόσο από τη δεκαετία του 1960, έπειτα από τις εθνικοποιήσεις από το καθεστώς του Νάσερ, η μετανάστευσή τους θα έχει ως κύριο προορισμό την Ελλάδα. Η μετακίνηση προς την Αυστραλία από την Αλεξάνδρεια και το Κάιρο μεταξύ 1960-1964 θα υπολογιστεί σε 1.773 Έλληνες.²⁶⁰ Να σημειωθεί όμως, ότι για πολλούς εξ όσων κατευθύνονταν στην Ελλάδα, η επαναμετανάστευση ήταν μία πιθανή προοπτική. Συνεπώς αρκετοί θα μεταναστεύσουν και πάλι, και η Αυστραλία θα απότελέσει ξανά έναν προτιμητέο προορισμό, με όσους την επέλεξαν να συμπεριλαμβάνονται από το 1963 στην αναλογία των επικουρούμενων μεταναστών του προγράμματος της ΔΕΜΕ και της Αυστραλιανής Κυβέρνησης· μία μετακίνηση βέβαια η οποία ήταν ανεξάρτητη από το πρόγραμμα του ΠΣΕ/ΔΕΜΕ.²⁶¹

iv. Προστατευόμενα Μέλη/Nominated Dependents και Οικογενειακή Επανάωση:

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του προγράμματος ανδρών εργατών, συμπεριλαμβάνονταν μαζί με εκείνους και οι οικογένειές τους, όπως οι σύζυγοι, τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι γονείς τους. Η μετάβασή τους θα είναι και εκείνη επικουρούμενη από την Αυστραλία, τη ΔΕΜΕ και σε μικρότερη έκταση από την Ελληνική Κυβέρνηση. Από το έτος 1953-1954 έως το 1956-1957 θα μεταναστεύσουν συνολικά 5.893 άτομα, εκ των οποίων τα 4.954 θα είναι μεταξύ 1953-1954 και 1954-1955.²⁶² Όμως, η παύση του προγράμματος το 1957-

²⁵⁹ Angelos Ntalachanis, “Leaving Egypt. Greeks and Their Strategies, 1937-1967”, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, European University Institute, Φλωρεντία, 2011, Πίνακες 4.5, 4.7, σ. 265 και 267 αντιστοίχως.

²⁶⁰ Α. Ntalachanis, ό.π., σ. 259-260, 274-275 και Πίνακες 5.9, 5.10 σ. 314 και 315 αντιστοίχως.

²⁶¹ ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Αλεξανδράκη προς Κωστόπουλο, ΕΣ/4115, 28.11.1963 και στο ίδιο, Δελνίκος προς ΔΕΜΕ, 130398, 3.12.1963. Μετανάστευση προς την Αυστραλία από άλλες χώρες της ελληνικής διασποράς μέσω των ΔΕΜΕ/ΠΣΕ θα σημειωθεί για κάποιους λίγους Έλληνες από την Κίνα, από την οποία εκδιώκονταν λόγω της καθεστωτικής αλλαγής, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1955/4/5/1, Falchi προς Hadji Vassiliou, 27.5.1953. Ωστόσο το μικρό ποσοστό αφίξεών τους θα αποδοθεί και στην απροθυμία της Αυστραλίας να τους δεχθεί σε μεγαλύτερη κλίμακα, η οποία θα αδιαφορήσει σε αίτημα ασύλου και άδειας εισόδου από την ελληνική πλευρά για 200 Έλληνες της Κίνας, ΑΥΕ/ΚΥ/1952/63/2/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 226Γ/4, 8.2.1952. Οι περισσότεροι Έλληνες της διασποράς, πέρα από εκείνους της Αιγύπτου, οι οποίοι θα φτάσουν στην Αυστραλία θα είναι εκείνοι από τη Ρουμανία· ενδεικτικά για κάποιες λίστες ονομάτων, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/1, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 94 Δ/7/Μ, 19.10.1956· στο ίδιο, “List of Greek Migrants from Iron Curtain Countries who arrived by S.S. Toscana, January 4th, 1956”· στο ίδιο, Ξύδης προς ΥΠΕΞ 1256/Δ/7/Μ, 30.9.1955 και στο ίδιο, [Λίστα 32 Ονομάτων]. Την τελευταία ομάδα, σχετικοί υπολογισμοί την ανεβάζουν σε 4.800 για την περίοδο 1952-1975, βλ. Τάμης, ό.π., σ. 613-614.

²⁶² ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΞ, 24.7.58· στο ίδιο, ΔΕΜΕ Ελλάδα, «Μετανάστευσις εξ Ελλάδος εις Αυστραλίαν», Μάιος 1961 και στο ίδιο, Joannides προς Gibson, 15.11.1956. Ως παιδιά λογίζονταν τα αγόρια μέχρι 16 ετών και τα κορίτσια ανεξαρτήτου ηλικίας, ενώ για τους ηλικιωμένους γονείς έπρεπε ο πατέρας να είναι άνω των 65 ετών, ενώ η ηλικία της μητέρας δεν είχε ρόλο.

1958 και η αλλαγή στο χαρακτήρα του από το 1958-1959 με τη μετανάστευση μόνο άγαμων ανδρών, θα σημάνει και το δραστικό περιορισμό της άνω κατηγορίας.

Εντούτοις, από το 1954 θα υπάρξει ένα παράλληλο πρόγραμμα, το οποίο επέτρεπε τη μετανάστευση προστατευόμενων μελών μεταναστών οι οποίοι είχαν φύγει μέσω της ΔΕΜΕ. Οι κατηγορίες ατόμων στις οποίες αναφερόταν το πρόγραμμα ήταν οι γυναίκες σύζυγοι έως 45 ετών, τα άγαμα παιδιά έως 18 ετών, οι άγαμες αδελφές και οι μνηστές των μεταναστών έως 30 ετών· στόχος ήταν η εξισορρόπηση της παρατηρούμενη δυσαναλογίας φύλων. Μάλιστα για την πρόσκληση μνηστών έπρεπε ο μνηστήρας να καταβάλλει εγγύηση £100, η οποία του επιστρεφόταν εάν γινόταν ο γάμος εντός τριών μηνών από την άφιξή της, διαφορετικά χρησιμοποιούνταν για τον επαναπατρισμό της.²⁶³ Τα άτομα αυτά επωφελούνταν από την τριμερή επιδότηση της μετάβασής τους, καθώς το πρόγραμμα έχει το ρόλο της οικογενειακής επανένωσης.

Το ξεκίνημα του προγράμματος θα είναι συντηρητικό κατά το έτος 1954-1955, δεδομένων και των περιορισμών κατά το ίδιο διάστημα, τόσο στην επιτρεπόμενη ηλικία μετανάστευσης άγαμων γυναικών, όσο και στη μετανάστευση ενός μέλους ανά οικογένεια· μέτρα τα οποία όπως αναδείχθηκε σε προηγούμενο σημείο θα αρθούν τέλη του 1955. Στους παράγοντες του «συντηρητικού» ξεκινήματος πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι οι προσκλήσεις που κατατίθεντο, μέχρι εκείνη τη στιγμή, αποκλειστικά από μετανάστες μέσω του προγράμματος εργατών της ΔΕΜΕ, δεν επέτρεπε σε αρκετούς να πληρούν τις προϋποθέσεις για την κατάθεση μίας πρόσκλησης, όπως της εξασφάλισης στέγης ή της δυνατότητας να πληρώσουν εξ' ιδίων για στέγαση σε κρατικά καταλύματα, δεδομένου ότι το σχετικό πρόγραμμα ξεκίνησε το 1953-1954, οπότε και αρκετοί δεν θα είχαν προλάβει να εγκατασταθούν πλήρως στη νέα τους χώρα. Αντιστρόφως παρατηρούμε στον Πίνακα 8 την απότομη αύξηση στον αριθμό Προστατευόμενων Μελών από το 1955-1956, και ακόμα περαιτέρω από το 1956-1957, διάστημα κατά το οποίο οι άνδρες μετανάστες των ετών 1953-1955 είχαν συμπληρώσει τουλάχιστον δύο έτη παραμονής στην Αυστραλία και είχαν κάνει τα πρώτα βήματα της εγκατάστασής τους. Η σχέση των προγραμμάτων εργατών/-τριών με εκείνο των Προστατευόμενων Μελών θα είναι παράλληλη, και εν πολλοίς η πορεία του τελευταίου θα εξαρτάται από εκείνη των προγραμμάτων εργατών/-τριών, τα οποία τροφοδοτούσαν μέσω των αποστελλόμενων προσκλήσεων την αλυσιδωτή μετανάστευση. Βέβαια τον κυριότερο ρόλο στον τομέα αυτό θα έχει το πρόγραμμα εργατών, μέσω του οποίου προσκαλούνταν όλες οι σχετικές κατηγορίες, σε αντίθεση με το πρόγραμμα εργατριών, οι μετανάστριες του οποίου μπορούσαν να προσκαλέσουν με αυτό το πρόγραμμα μόνο τις άγαμες αδελφές τους.

ΔΕΜΕ Ελλάδα: Μετανάστευση Προστατευόμενων Μελών προς Αυστραλία

1954-55	1955-56	1956-57	1957-58	1958-59	1959-60	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
168	838	1987	1964	1290	1051	1037	1626	1366	1043	910	616	595	254

Πίνακας 8. Πηγές: ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, ΔΕΜΕ Ελλάδα, «Μετανάστευσις εξ Ελλάδος εις Αυστραλίαν», Μάιος 1961 και ΑΔΕΜΕ/Australia 1968-69, Αλεξανδράκη προς Κέκο, 23.12.1968.

Σημείωση: Τα έτη μέχρι 1959-1960 αναφέρονται σε οικονομικά έτη, ενώ από το 1960 και έπειτα σε ημερολογιακά.

²⁶³ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική Κίνηση στην Αυστραλία», Heyes, "Greek Dependents' Nomination Scheme. Procedure Instructions", 22.4.1954.

Από το 1965 η Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα θα βρεθεί σε έναν έντονο προβληματισμό και μία διαδικασία αναδιοργάνωσης του προγράμματός της, γεγονός το οποίο συνδέεται και με τους, επιθυμητούς και υλοποιημένους, περιορισμούς στη μετανάστευση μέσω της Επιτροπής από την Κυβέρνηση της ΕΚ. Η απροθυμία υποστήριξης της μετανάστευσης εργατών εκ μέρους της Ελληνικής Κυβέρνησης θα κάνει τη ΔΕΜΕ να στραφεί στην ενίσχυση της οικογενειακής επανένωσης· ένας τύπος μετανάστευσης ο οποίος ευνοούνταν τόσο από την κυβερνητική πολιτική, όσο και από τις αρχές της ΔΕΜΕ, η οποία δεν υποστήριζε τη διαμέλιση των οικογενειών. Εντούτοις οι περιορισμοί στην οικογενειακή επανένωση μέσω του ΠΣΕ, θα συστήσει την άμεση λήψη μέτρων, στηριζόμενων στη δική της επιχειρησιακή ικανότητα. Το αποτέλεσμα που θα προκύψει έπειτα από διάφορες σκέψεις θα είναι η δημιουργία ενός Ταμείου Δανειοδότησης για τα εξαρτώμενα μέλη, το οποίο θα συσταθεί κατόπιν απόφασης της Γενικής Διεύθυνσης της ΔΕΜΕ, και στην Ελλάδα θα παρέχει δάνεια για την επανένωση μελών οικογενειών μεταναστών στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, για τα οποία δεν διατίθεντο άλλη εναλλακτική έπειτα από την απόφαση του ΠΣΕ.²⁶⁴ μία πρόταση την οποία η Ελληνική Κυβέρνηση θα αποδεχθεί τέλη του 1965, συνεισφέροντας οικονομικά στη σύστασή του.²⁶⁵

Εν τω μεταξύ, η Αυστραλιανή Κυβέρνηση θα προτείνει την χρηματοδότηση της μετανάστευσης ολόκληρων οικογενειών, κατόπιν επιλογής, ανεξάρτητα από το εάν είχαν πρόσκληση από μετανάστη εγκατεστημένο στην Αυστραλία μέσω της ΔΕΜΕ. Επιπλέον θα προτείνει και τη μετανάστευση άγαμων γυναικών 18-35 ετών, διευρύνοντας την κατάθεση προσκλήσεων και σε άτομα τα οποία είχαν μεταναστεύσει αυτόνομα, εκτός της ΔΕΜΕ. Η Ελληνική Κυβέρνηση θα δεχθεί την πρόταση για τη μετανάστευση οικογενειών, όμως αναφορικά με τις άγαμες γυναίκες θα θέσει ως όρο να έχουν μέχρι γ' βαθμού συγγένεια με τον καλούντα, όπως και την υποχρεωτική παρακολούθηση μαθημάτων προσανατολισμού και εκμάθησης γλώσσας από τη ΔΕΜΕ.²⁶⁶

Αποτέλεσμα αυτών των διεργασιών θα είναι η δημιουργία ενός νέου επικουρούμενου σχήματος από το 1966 το οποίο θα ονομάσουν *Οικογενειακές Ομάδες* (Family Groups), έχοντας μία ποσόστωση μετακίνησης για το άνω έτος 1.400 ατόμων, στην οποία εντάσσονταν οικογένειες οι οποίες μετανάστευαν με όλα τα μέλη τους μαζί κατά την ίδια χρονική στιγμή. Τα τιθέμενα όρια ηλικίας ήταν τα 50 έτη για άτομα με παιδιά και τα 45 για άτομα δίχως παιδιά, ενώ δεν ήταν απαραίτητη η γνώση αγγλικών για τη συμμετοχή στο σχήμα. Στη διάθεση των οικογενειών ήταν και η δανειοδότησή τους από τη ΔΕΜΕ προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα έξοδα της μετάβασης ολόκληρης της οικογένειας· ένα άτοκο δάνειο το οποίο ξεκινούσαν να αποπληρώνουν στην Αυστραλία έπειτα από την πάροδο έξι μηνών από την άφιξή τους.²⁶⁷

²⁶⁴ ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, "Notes Following Meeting with AMO on 20.10.65". ΑΔΕΜΕ/Migrant Loan Fund, Αλεξανδράκη προς Ζαΐμη, ΕΣ/4997, 23.12.1965 και στο ίδιο, Ζαΐμης προς Αλεξανδράκη, 113151, 7.1.1966. Για τον τρόπο λειτουργίας του Ταμείου, στο ίδιο, ICEM Council, Twenty-Fourth Session, "Regulations for the Migrant Loan Fund (Adopted by the Council at its 212th meeting on 2 December 1965)", MC/743/Rev.1, 8.12.1965.

²⁶⁵ ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Alexandraki προς Director ICEM, OPS/9, 2.12.1965 και στο ίδιο, ΥΠΕΞ προς [Αυστραλιανή Πρεσβεία Αθήνας], [Υπόμνημα], 13.1.1966.

²⁶⁶ Για τις προτάσεις της Αυστραλίας, στο ίδιο, [Αυστραλιανή Πρεσβεία στην Αθήνα προς ΥΠΕΞ] «Υπόμνημα», 23.9.1965· για τη θέση της Ελλάδας, στο ίδιο, ΥΠΕΞ προς [Αυστραλιανή Πρεσβεία Αθήνας], [Υπόμνημα], 13.1.1966.

²⁶⁷ Στο ίδιο, Schlitz προς All Concerned, "Australia Assisted Passage Scheme – Family Group", 19.1.1966. Η ΔΕΜΕ θα παρέχει δάνεια σε μετανάστες για τα έξοδα της μεταφοράς τους από το 1962, βλ. ΑΔΕΜΕ/Migrant Cont-

Η Ελληνική Κυβέρνηση από τα μέσα του 1966 θα εκφράσει την επιθυμία αρχικά να καταργήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα με το νέο έτος, και εν τέλει να εξαιρέσει από αυτό μόνο τις οικογένειες από τη Βόρεια Ελλάδα οι οποίες απείχαν 30 χιλιόμετρα από τα σύνορα, θεσπίζοντας παράλληλα μία νέα διαδικασία η οποία ενέπλεκε και τις Νομαρχίες, με την προοπτική, όπως θα δηλώσει, να αποφευχθεί η προπαγάνδα «προς μετανάστευσιν ολοκλήρων οικογενειών» και να ματαιωθεί η «άνευ ωρίμου σκέψεως και άνευ συνδρομής των εξυπακουομένων περιστάσεων οριστικής αποκοπής ολοκλήρων οικογενειών από την πατρίδα». Εντούτοις, με την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού από την 21^η Απριλίου 1967, η ΔΕΜΕ θα σπεύσει να ζητήσει την κατάργηση της νέας διαδικασίας.²⁶⁸

Όσον αφορά τις άγαμες γυναίκες η Αυστραλιανή Κυβέρνηση θα ανοίξει πάλι το ζήτημα το 1966 οπότε και θα δεχθεί να προσκαλούνται από συγγενείς μέχρι γ' βαθμού ανεξαρτήτως του εάν μετανάστευσαν μέσω της ΔΕΜΕ ή αυτόνομα, όμως θα θέσει το ζήτημα της μη υποχρεωτικής παρακολούθησης των μαθημάτων, σε περιπτώσεις όπου αυτό δεν ήταν εφικτό.²⁶⁹ Επιπλέον από τα μέσα του 1967 θα γίνει δυνατή και η επικουρούμενη μετανάστευση μνηστών προσκαλούμένων από μετανάστες και πέραν της ΔΕΜΕ, υπό τον όρο της παροχής πιστοποιητικού αρραβώνα με τον καλούντα από τοπικές Κοινοτικές ή Εκκλησιαστικές Αρχές· μία ρύθμιση η οποία αρνούνταν στην Αυστραλιανή Κυβέρνηση και τη ΔΕΜΕ από τις ελληνικές Αρχές πριν τα δικτατορικά χρόνια.²⁷⁰

---

tribution Plan [στο εξής MCP], Erinat προς Υπουργό Εξωτερικών Ελλάδας, 25.6.1962 και στο ίδιο, «Ίδρυσις υπό της ΔΕΜΕ Ταμείου Χορηγήσεως Δανείων εις Μετανάστες», 3626/OPS 1304, 13.6.1962. Ωστόσο η δανειοδότηση εξαρτώμενων μελών θα γίνει εφικτή από το 1966, οπότε και θα γίνει νέα πρόβλεψη προκειμένου να αντικατασταθεί η χρηματοδότηση του ΠΣΕ.

²⁶⁸ ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Ζαΐμης προς ΔΕΜΕ, 61488, 8.7.1966· για τη νέα διαδικασία, στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Schlitz, 20.12.1966· για το αίτημα κατάργησης της διαδικασίας, στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Κέκο, ΕΣ/5488, 22.6.1967.

²⁶⁹ Στο ίδιο, [Αυστραλιανή Πρεσβεία Αθήνας προς ΥΠΕΞ], «Υπόμνημα» [23.4.1966] και στο ίδιο, [Αυστραλιανή Πρεσβεία Αθήνας προς ΥΠΕΞ], «Υπόμνημα», 1.6.1966.

²⁷⁰ Στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Παττακό, ΕΣ/5452, 26.5.1967· στο ίδιο, Παττακός προς ΥΠΕΞ, 46596, 7.7.1967 και ΑΥΕ/ΚΥ/1967/8/1/1, Τσαμίσης προς ΥΠΕΞ, ΑΥ131-35, 8.9.1967. Για το αντίστοιχο αίτημα της Αυστραλίας το 1966, βλ. ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, [Αυστραλιανή Πρεσβεία Αθήνας προς ΥΠΕΞ], «Υπόμνημα» [23.4.1966] και στο ίδιο, Ζαΐμης προς ΥΠΕΞ, 41471, 9.5.1966.

β. Αυτόνομη Μετανάστευση

Όπως έχει γίνει λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Ελλάδα και η Αυστραλία δεν θα συνδεθούν από μία διμερή μεταναστευτική σύμβαση, πέρα από εκείνη που διείπε τη μετανάστευση μέσω της ΔΕΜΕ, παρόλο που ως θέμα θα τίθεται σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Το ζήτημα αυτό θα ειπωθεί μέσα από δύο φάσεις: αρχικά με την Ελλάδα να επιδιώκει την υπογραφή της, και έπειτα με την Αυστραλία να προτείνει την έναρξη των σχετικών διαπραγματεύσεων.

Οι προσπάθειες της Ελλάδας για τη σύναψη μεταναστευτικής σύμβασης εντοπίζονται μεταξύ 1952-1954. Το 1952 επηρεασμένη από την πρόσφατη υπογραφή σύμβασης Ιταλίας-Αυστραλίας θα προσπαθήσει να διερευνήσει τις πιθανότητες μίας αντίστοιχης ενέργειας. Ωστόσο το 1952, ο περιορισμός του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας θα αποκλείσει τη συνέχιση μίας τέτοιας συζήτησης, την ώρα που οι υπογραφείς συμβάσεις με άλλες χώρες είχαν καταστεί ανενεργές.²⁷¹ Η επιθυμία της Ελλάδας θα είναι να έχει μία συμφωνία αντίστοιχη της ιταλικής, δίχως όμως τις οικονομικές υποχρεώσεις που αυτή ενείχε: μία θέση η οποία θα προκαλέσει το σκωπτικό σχόλιο του Αυστραλού Υφυπουργού Μετανάστευσης: *Τι την θέλετε τέτοια σύμβαση, εάν δεν επιθυμείτε να συνεισφέρετε, ως οι Ιταλοί, εις τα έξοδα μεταφοράς των μεταναστών σας.*²⁷² Την παραίτηση της Ελλάδας από αυτό το αίτημα θα συνυπογράψει και ο Αυστραλός Υπουργός Μετανάστευσης, ο οποίος σε επίσκεψή του στην Ελλάδα θα τονίσει το ασύμφορο της σύναψης μίας ανάλογης σύμβασης, η οποία ενείχε οικονομικές υποχρεώσεις, την ώρα που η Ελλάδα απολάμβανε τα ίδια οφέλη δωρεάν, ενώ μία σύμβαση υπό ευνοϊκότερους όρους θα έφερνε ανάλογες αξιώσεις και από άλλες συμβαλλόμενες χώρες, με συνέπεια να προτείνει την αναβολή της συζήτησης.²⁷³ Ωστόσο οι αρμόδιες Αρχές της Αυστραλίας θα καταθέσουν το 1953 σχέδιο μεταναστευτικής σύμβασης, στο οποίο οι ελληνικές Αρχές δεν θα απαντήσουν μέχρι το 1954.²⁷⁴

Μία σταδιακή στροφή στο αίτημα της Ελλάδας θα φανεί από το 1954, οπότε και ο Πρέσβης στην Καμπέρα θα σημειώσει προς το ελληνικό ΥΠΕΞ ότι μία σύμβαση δεν θεωρείται αναγκαία καθώς δεν θα έφερνε κάποια βελτίωση. Αντιθέτως, τόνισε ότι προείχε η παγίωση της ελληνικής μετανάστευσης και η γνωστοποίηση της ποιότητας των Ελλήνων μεταναστών στην Αυστραλία, ώστε να διευρυνθούν οι μεταναστευτικές κατηγορίες και πέραν των αγροτών οι οποίοι γίνονταν δεκτοί μέχρι τότε. Εντούτοις, δεν θα παραλείψει να σημειώσει ότι με την υπογραφή μίας σύμβα-

²⁷¹ Για επιθυμία σύμβασης, ΑΥΕ/ΚΥ/1952/63/2/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 226Γ/4, 8.2.1952· στο ίδιο, Αργυρόπουλος προς ΥΠΠΡ και ΥΠΣΥΝΤ, 22318 ΑΠ/1/Αυστραλία, 22.2.1952 και ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, Αργυρόπουλος προς Πρεσβεία Καμπέρας, 19.3.1953. Για το μη επικτό μίας σύμβασης, στο ίδιο, Χατζηβασιλείου προς ΥΠΕΞ, 534/Θ.3, 24.10.1952 και ΑΥΕ/ΚΥ/1953/115/3/2/2, Marks προς ΥΠΣΥΝΤ, 29.1.1953. Η Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα λειτουργώντας ως σύμβουλος της Κυβέρνησης σε μεταναστευτικά θέματα, μία υπηρεσία η οποία προβλεπόταν από τη μεταξύ τους σύμβαση, θα μελετήσει τις συμβάσεις της Αυστραλίας με άλλες χώρες και θα καταθέσει Σχέδιο Ελληνο-Αυστραλιανής Σύμβασης, βάσει του ιταλικού προτύπου, βλ. ΑΔΕΜΕ/Παλαιαί Bilateral Agreements.

²⁷² ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 246Δ/7/Μ, 17.5.1953.

²⁷³ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/114/4/1, Χοϊδάς – Πολύζος «Πρακτικόν της 34^{ης} Συνεδριάσεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 13.3.1953.

²⁷⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική Κίνηση στην Αυστραλία», Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 503/Δ/7/Μ, 19.3.1954.

σης θα κατοχυρωνόταν η Ελλάδα έναντι περιοριστικών διοικητικών μέτρων και θα εδραίωνε τη θέση της ως μεταναστευτική δύναμη.²⁷⁵

Βάσει των διαθέσιμων πηγών, δεν εντοπίζεται ανακίνηση του ζητήματος από την ελληνική πλευρά μετά το 1954. Η ικανοποιητική πορεία των μεταναστευτικών εξόδων προς την Αυστραλία μέχρι το 1956 δεν θα ορίσει την ανάγκη μίας τέτοιας δράσης, όπως επίσης η οικονομική ύφεση στην Αυστραλία μεταξύ 1957-1958 θα μειώσει τις αξιώσεις της Ελλάδας, την ώρα που η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση μεγάλωνε και παρουσιαζόταν ως πιο επιθυμητός προορισμός από την ελληνική μεταναστευτική πολιτική.

Η αντιστροφή των ρόλων θα σημειωθεί από το 1959 και εξής, οπότε η Αυστραλία λόγω της μείωσης των αφίξεων από τη Βόρεια Ευρώπη θα θελήσει να διασφαλίσει μέσω συμβάσεως μία ετήσια εισαγωγή τόσο από την Ελλάδα, όσο και από την Ιταλία και το θέμα θα ανακινείται με τις επισκέψεις Αυστραλών μεταναστευτικών αξιωματούχων στη χώρα. Μάλιστα το 1965 οπότε και η Ιταλία θα φανεί διστακτική να ανανεώσει τη σύμβασή της με την Αυστραλία, το αντίστοιχο αίτημα προς την Ελλάδα θα γίνει πιο επιτακτικό, δίχως όμως και πάλι κάποιο αποτέλεσμα.²⁷⁶ Η ελληνική πλευρά αυτή την περίοδο θα αποκρούει το ενδεχόμενο μίας σύμβασης, αρχικά γιατί γνώριζε ότι αυτή θα συνοδευόταν από νέα οικονομικά βάρη για την ίδια, όπως και την ικανοποίηση αιτημάτων της Αυστραλίας τα οποία μπορούσε να αποκρούσει μέσω της σύμβασής της με τη ΔΕΜΕ, όπως την ίση συμμετοχή των αυστραλιανών μέσων μεταφοράς στη διακίνηση των μεταναστών, όπως θα δούμε σε άλλο σημείο. Παράλληλα, η ελληνική πλευρά ήταν ικανοποιημένη με το ισχύον σύστημα το οποίο έβλεπε να προσφέρει στους Έλληνες ό,τι και στους μετανάστες χωρών συμβαλλομένων μέσω συμβάσεως με την Αυστραλία,²⁷⁷ ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν ευνοούσαν τη μεταναστευτική έξοδο του πληθυσμού, λόγω και των διαστάσεων που είχε λάβει η ενδο-ευρωπαϊκή μετανάστευση.

Κατά συνέπεια, η απουσία μίας μεταναστευτικής σύμβασης θα ωφελήσει την Ελληνική Κυβέρνηση από την άποψη ότι οι Έλληνες μετανάστες προς την Αυστραλία κατευθύνονταν με χαμηλό κόστος για την ίδια, στην περίπτωση των υποψηφίων μέσω της ΔΕΜΕ, και με μηδενικό κόστος στην περίπτωση των ελεύθερων/αυτόνομων μεταναστών, οι οποίοι πλήρωναν εξ' ιδίων όλα τα στάδια της μεταναστευτικής διαδικασίας. Από την άλλη, σε περιόδους μείωσης του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας, η απουσία μίας σύμβασης η οποία θα όριζε μία ετήσια εισαγωγή θα είναι αρκετά αισθητή, με συνέπεια η ελεύθερη μετανάστευση Ελλήνων να μειώνεται σε μεγάλο ποσοστό, όπως θα φανεί και στη συνέχεια.

---

²⁷⁵ Ο.π.

²⁷⁶ Το 1959 η Αυστραλία θα ζητήσει από την Ελλάδα τη σύναψη συμφωνία δίχως τη συμμετοχή της ΔΕΜΕ. Για το 1959, ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, "Press Statement by the Minister for Immigration. (The Hon. A.R. Downer M.P.)", 38/59, 22.6.1959· στο ίδιο, Ζησόπουλος προς ΥΠΕΞ, 4029, 14.8.1959. Για το 1965, ΑΥΕ/ΚΥ/1965/21/7/1, Φραντζεσκάκης προς ΥΠΕΞ, ΑΥ413-13, 22.2.1965.

²⁷⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1962/25/8/1, ΥΠΕΞ, «Σημείωμα: Θέματα αρμοδιότητος Διευθύνσεως Αποδήμου Ελληνισμού προς συζήτησιν μετά του εν Βόννη Πρέσβεως της Αυστραλίας κ. Watt κατά την ενταύθα επίσκεψίν του», χχ [1962]. Τον Ιούλιο του 1967 η Αυστραλία θα επανέλθει με πρόταση για σύναψη διμερούς σύμβασης για να λάβει πάλι την αρνητική στάση από την ελληνική πλευρά, Yiannakis, *ό.π.*, σ. 60. Για την πορεία των σχετικών συνομιλιών μετά το 1967, βλ. στο ίδιο, σ. 60-64.

Αναφορικά τώρα με την ελεύθερη ή αυτόνομη μετανάστευση, όπως έχει επικρατήσει να ονομάζεται η μετανάστευση στην οποία οι υποψήφιοι αναλάμβαναν όλο το κόστος και η «έξοδος» τους οργανώνονταν και υλοποιούνταν κατόπιν ατομικών ενεργειών και όχι μέσω ενός διεθνούς οργανισμού, γινόταν βάσει προσκλήσεων οι οποίες κατατίθεντο από τον καλούντα στην Αυστραλία προς το Υπουργείο Μετανάστευσης εγγυώμενος την παροχή στέγης και εργασίας για τον προσκαλούμενο, ο οποίος προσερχόταν στις αυστραλιανές Αρχές στην Ελλάδα για να παρουσιαστεί και να εξεταστεί ιατρικά και εν τέλει να λάβει τη θεώρηση του διαβατηρίου του. Ποιοι μπορούσαν να προσκληθούν και από ποιους, διαφέρει ανά διάστημα, καθώς οι ανάγκες και οι στοχεύσεις της αυστραλιανής μεταναστευτικής πολιτικής μεταβάλλονταν επίσης.

Το ισχύον σύστημα προσκλήσεων των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων θα συνεχίσει να υφίσταται και μετά το 1952, οπότε και θα γίνονται δεκτές προσκλήσεις από συγγενείς, φίλους ή γνωστούς, ήδη εγκατεστημένους στην Αυστραλία. Η πολιτική αυτή θα αλλάξει από το 1956, οπότε και η Αυστραλιανή Κυβέρνηση θα περιορίσει τις κατατιθέμενες προσκλήσεις για τις χώρες της Νότια Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, και θα επιτρέψει την πρόσκληση μόνο συζύγων, μικρών άγαμων παιδιών έως 18 ετών και εξαρτώμενων γονέων ατόμων που κατοικούσαν στην Αυστραλία, όπως επίσης θα επιτρέψει την κατάθεση προσκλήσεων και για άγαμες αδελφές και μνηστές κάτω των 35 ετών. Το μέτρο αυτό ξεκίνησε ως προσωρινό από το έτος 1956-1957, με σκοπό να επανεξεταστεί με το τέλος του έτους και να αναθεωρηθεί εφόσον ήταν απαραίτητο,²⁷⁸ όμως έμελλε να διατηρηθεί σε αυτή τη μορφή για δύο οικονομικά έτη. Κατά συνέπεια τίθεντο εμπόδια στη μετανάστευση ενήλικων ανδρών, συγγενών και φίλων, και επιτρεπόταν μόνο η ελεύθερη μετανάστευση άγαμων γυναικών, οι οποίες μπορούσαν να προσκληθούν είτε από ένα συγγενή είτε από τον μνηστήρα τους. Η επίσημη αιτιολόγηση της αυστραλιανής πλευράς για την απόφαση αυτή θα είναι η αύξηση στην κατάθεση προσκλήσεων κατά τα προηγούμενα έτη από τις άνω χώρες και η υπέρβαση του μεταναστευτικού προγράμματός της κατά το έτος 1954-1955 οπότε δέχθηκε 12.000 παραπάνω μετανάστες από ό,τι είχε καθορίσει, ενώ γινόταν μνεία και για την αλλαγή στην οικονομική κατάσταση της χώρας το 1956, η οποία απαιτούσε τη λήψη αντιπληθωριστικών μέτρων, όπως και την περικοπή του συστήματος προσκλήσεων των εν λόγω χωρών, σε αντίθεση με το πρόγραμμα οικογενειακής επανένωσης της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα το οποίο έμεινε ανεπηρέαστο από αυτή την εξέλιξη.²⁷⁹

Ωστόσο, πίσω από τις επίσημες αιτιάσεις, μπορούν να εντοπιστούν περισσότεροι παράγοντες για αυτή την πολιτική διακρίσεων εις βάρος των νοτιο-ευρωπαϊκών λαών, συμπεριλαμβανομένων των Ελλήνων. Εν αρχή μπορούμε να σημειώσουμε ότι η Κρίση στο Σουέζ το 1956 και η επίταξη βρετανικών πλοίων προκάλεσε τη μείωση στη μετανάστευση Βρετανών, με αποτέλεσμα η ισορροπία μεταξύ των εθνότητων εντός της αυστραλιανής κοινωνίας να «κινδυνεύει» λόγω του «εκλατινισμού» της χώρας, καθώς οι Ιταλοί και οι Έλληνες τα τελευταία έτη μετανάστευαν μαζικά και οι Αυστραλοί ιθύνοντες θεωρούσαν εκτός των άλλων ότι δημιουργούνται μη εύκολα

²⁷⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Australian Migration Office-Athens προς Royal Hellenic Ministry of Foreign Affairs “Note Verbale”, 161/56, 4.6.1956 και στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 892 Δ/7/Μ, 11.5.1956.

²⁷⁹ Στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 892 Δ/7/Μ, 11.5.1956 και ΟΕΕ, 15.7.1956.

αφομοιώσιμες εθνοτικές ομαδοποιήσεις.²⁸⁰ Στο πλαίσιο αυτό, η Αυστραλία μεταξύ 1956-1960 θα επιχειρήσει να προσελκύσει μεγαλύτερο μέρος Βρετανών και βορειο-ευρωπαϊών μεταναστών. Ας μην ξεχνάμε την εκστρατεία *Bring Out a Briton*, η οποία εγκαινιάστηκε το 1957 και είχε σκοπό την αύξηση των Βρετανών στην Αυστραλία, ενώ το 1956 λίγους μήνες πριν την ισχύ του μέτρου της απαγόρευσης, θα υπογραφεί νέα μεταναστευτική σύμβαση με την Ολλανδία.²⁸¹ Επιπροσθέτως, το 1957 ο Υφυπουργός Μετανάστευσης της Αυστραλίας θα περιοδεύσει στην Ευρώπη, επισκεπτόμενος, μεταξύ άλλων, τη Βρετανία, τη Γερμανία, την Ολλανδία και τη Δανία, με την προοπτική να ενισχύσει τις μεταναστευτικές εισαγωγές της χώρας του,²⁸² ενώ από τα τέλη του 1959 θα αυξηθεί η χρηματοδότηση της Αυστραλίας προς μετανάστες από τις ΗΠΑ, την Ελβετία και τις Σκανδιναβικές χώρες.²⁸³ Παράλληλα, σπουδαίο ρόλο στην περικοπή των προσκλήσεων είχε και η ταυτόχρονη μείωση του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας λόγω της οικονομικής ύφεσης που βίωνε η χώρα μεταξύ 1956-1959 και έπληττε κυρίως τους ανειδίκευτους εργάτες, οι οποίοι προεξείχαν μεταξύ των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου. Μάλιστα ο Υφυπουργός Μετανάστευσης της Αυστραλίας θα δικαιολογήσει τον τιθέμενο περιορισμό επικαλούμενος την ανειδίκευτη εργατική μετανάστευση των Ελλήνων στην Αυστραλία, μαζί με την αντίδραση που υπήρχε σε αυτή από μέρος της κοινωνίας, και θα χρησιμοποιήσει τους δύο αυτούς παράγοντες ως μέσο πίεσης για τη διεύρυνση της επιλογής εργατών στην Ελλάδα, ώστε να συμπεριλάβει και ειδικευμένους εργάτες.²⁸⁴ Ωστόσο πέραν της μείωσης του προγράμματος η αυστραλιανή πολιτική επικεντρώθηκε στη μετατόπισή της από το Νότο προς τον Βορρά της Ευρώπης και στην προσπάθεια ανακατανομής των ποσοστώσεών της μεταξύ των δύο γεωγραφικών σημείων της «γηραιάς ηπείρου».

Τα περιοριστικά μέτρα θα αρχίσουν να αμβλύνονται από το 1958-1959, λόγω της σταδιακής βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης της Αυστραλίας και της μικρής αποδοτικότητας των προσπαθειών προσέλκυσης βορειο-ευρωπαϊών μέχρι το έτος 1957-1958, με την εξαίρεση των Βρετανών. Συνεπώς από το έτος 1958-1959 θα επιτραπεί η πρόσκληση γονέων ικανών προς εργασία, όπως επίσης και των ενήλικων αδελφών, μαζί με τα εξαρτώμενα μέλη των οικογενειών τους. Η απόφαση αυτή αφορούσε άτομα τα οποία υπέβαλαν αιτήσεις μέχρι το Μάιο του 1956

²⁸⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, “Migration Cut in Budget Expected”, *Sydney Morning Herald*, 11.8.1956 και ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1595/Β/7, 27.11.1957 και *OEE*, 1.1.1957.

²⁸¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/12/3/6/4, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 724 Δ/7/Μ, 15.4.1956 και *OEE*, 1.7.1956.

²⁸² ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/2, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 686 Β/7, 28.5.1957. Στην προσπάθεια ενίσχυσης των μεταναστευτικών σχέσεων της Αυστραλίας με τις χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά, εντάσσεται και η μετάθεση της μεταναστευτικής υπηρεσίας δημοσίων σχέσεων Νοτίου Ευρώπης από τη Ρώμη στη Βιέννη και η παράλληλη ενίσχυση των μεταναστευτικών υπηρεσιών στην Ολλανδία, η οποία κάλυπτε και τα σκανδιναβικά κράτη, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 172/Β/7, 23.1.1958.

²⁸³ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/1, “Press Statement by the Minister for Immigration (The Hon. A. R. Downer M.P.), Australia’s New Drive for Migrants”, 74/58, 21.12.1959. Επιπλέον θα γίνει λόγος και για τη δυσφορία της Προτεσταντικής και της Αγγλικανικής Εκκλησίας από τη διείσδυση της Καθολικής Εκκλησίας μέσω των πολυπληθών Ιταλών μεταναστών, και ότι αυτό σε ένα βαθμό θα λειτουργήσει υπέρ της λήψης του μέτρου περιορισμού της μετανάστευσης των Ιταλών, επηρεάζοντας και τους Έλληνες εν είδει διπλωματικών χειρισμών: ένας λόγος για τον οποίο ο Έλληνας Πρέσβης στην Καμπέρα θα διευκρινίσει ότι δεν αποτέλεσε αφορμή για τη λήψη μέτρων κατά της ελληνικής μετανάστευσης. Για τη σχετική αλληλογραφία, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, Λιαρομάτης προς ΥΠΕΞ, 58/3/164/24, 3.12.1957 και ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1756/Β/7, 26.12.1957.

²⁸⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, Heyes προς Christodoulo, 30.8.1957. Για τις ετήσιες διακυμάνσεις του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας, βλ. Πίνακα 5.

που δεν ελήφθησαν υπ' όψιν λόγω των περιορισμών που είχαν τεθεί,²⁸⁵ ενώ δεν αφορούσε νέες προσκλήσεις ή όσες κατατέθηκαν μετά το άνω διάστημα. Το επόμενο έτος η προσέγγιση με τις χώρες της Νότιας Ευρώπης θα είναι πιο έντονη, και για την Ελλάδα συγκεκριμένα θα ανακοινωθεί στα μέσα του 1959 η δυνατότητα της κατάθεσης νέων προσκλήσεων για την ελεύθερη μετάβαση στενών συγγενών συμπεριλαμβάνοντας πέραν των προηγούμενων κατηγοριών και τους γονείς, τους ενήλικους αδελφούς και αδελφές ή γιους και κόρες 18-45 ετών μαζί με τα εξαρτώμενα από αυτούς μέλη, πέρα από το εάν εξαρτώνταν από τους στενούς συγγενείς τους στην Αυστραλία: μέτρα τα οποία παρουσιάζονταν από τον Αυστραλό Υπουργό Μετανάστευσης ως μία κίνηση αλτρουισμού και δικαιοσύνης προς την οικογενειακή επανένωση,²⁸⁶ την εποχή οπότε οι συνθήκες στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης βελτιώνονταν και αναπτυσσόταν η ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση, ενώ οι παραδοσιακές χώρες υποδοχής ενέτειναν τον μεταξύ τους ανταγωνισμό στην εξεύρεση «κατάλληλων» μεταναστών.

Το 1960 οι γυναίκες θα προσκαλούνται και από συγγενείς μέχρι γ' βαθμού, όπως θείους και ξαδέλφια,²⁸⁷ μία πρόβλεψη η οποία θα συμπεριλάβει τους άνδρες μετά το 1962, ενώ μεταξύ 1960-1961 θα υπάρξει μία συζήτηση για τη διεύρυνση στην κατάθεση προσκλήσεων και από φίλους, όμως δεν θα υλοποιηθεί μέχρι το 1965.²⁸⁸ Επίσης θα γίνει λόγος για την πρόσκληση άγαμων γυναικών από την Ελλάδα και γενικά τη Νότια Ευρώπη, από οιονδήποτε στην Αυστραλία πέρα από τους συγγενείς ή τους μνηστήρες τους, αρκεί να είναι «εγνωσμένης ηθικότητας».²⁸⁹

Οι τιθέμενοι περιορισμοί θα σημάνουν για πρώτη φορά την επικράτηση των γυναικών έναντι των ανδρών στη μετανάστευση προς την Αυστραλία, μεταξύ του 1957-1963, με εξαίρεση το 1960. Οι γυναίκες σημείωσαν κατά το άνω διάστημα 28.254 αναχωρήσεις έναντι 17.047 των ανδρών, ενώ από το επόμενο διάστημα υπήρξε μία σχετική ισορροπία στις αναχωρήσεις των φύλων από την Ελλάδα, σε αντίθεση με τα προηγούμενα από το 1956 έτη.²⁹⁰

Οι περιορισμοί θα αρθούν τελικά για όλες τις κατηγορίες μεταναστών από την Ελλάδα το 1965 οπότε και θα γίνει δυνατή η κατάθεση προσκλήσεων και από φίλους εγκατεστημένους στην Αυστραλία, όπως ίσχυε και πριν το 1956,²⁹¹ γεγονός το οποίο μπορεί να αποδοθεί και στη γενική αύξηση του μεταναστευτικού προγράμματος της χώρας από το 1964-1965 και εξής. Ταυτόχρονα υπήρξε και μία εντυπωσιακή αύξηση στην ελεύθερη μετανάστευση από την Ελλάδα κατά το 1965 συνολικά και ειδικότερα για την ατομική μετανάστευση.

Όπως παρατηρείται λοιπόν και στον Πίνακα 9, η πολιτική της Αυστραλιανής Κυβέρνησης σχετικά με τις προσκλήσεις αντικατοπτρίζεται και στο στατιστικό αποτέλεσμα. Αρχικά αυτό που

²⁸⁵ ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Ιωαννίδου προς Γενικό Γραμματέα ΥΠΕΣ, ΕΣ/1691, 24.7.1958. Από το 1957-1958 παρατηρείται και η πρόσκληση μνηστήρων από τις μνηστές τους στην Αυστραλία.

²⁸⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, "Press Statement by the Minister for Immigration. (The Hon. A.R. Downer M.P.)", 38/59, 22.6.1959· ΟΕΕ, 15.7.1959 και 15.8.1959.

²⁸⁷ Στο ίδιο, 15.3.1960.

²⁸⁸ Στο ίδιο, 15.4.1960 και 15.5.1962.

²⁸⁹ Στο ίδιο, 1.4.1961. Το μέτρο αυτό θα προταθεί στην Ελληνική Κυβέρνηση και για τις μετανάστριες μέσω της ΔΕΜΕ, όμως δεν θα το αποδεχθεί, βλ. ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Αλεξανδράκη προς Κωστόπουλο, ΕΣ/4121, 29.11.1963 και στο ίδιο, [Γενικό Προξενείο Αυστραλίας προς ΥΠΕΞ], «Υπόμνημα», χχ. [Νοέμβριος 1963].

²⁹⁰ Για τις αναχωρήσεις ανά φύλο από την Ελλάδα, βλ. Παράρτημα, Πίνακας Δ. Το 1949 οι Ελληνίδες θα ξεπεράσουν κατά 35 άτομα τους άνδρες στις αναχωρήσεις προς την Αυστραλία.

²⁹¹ ΑΔΕΜΕ/Travel Agencies [στο εξής Travel], Schlitz προς Alexandraki, 5.3.1966 και Pennay, ό.π., σ. 13.

μπορεί να ειπωθεί, είναι ότι η αυτόνομη/ελεύθερη μετανάστευση ενώ μεταξύ 1952-1953 κατέχει ένα σημαντικό ποσοστιαίο μερίδιο στη μετανάστευση προς την Αυστραλία, από το 1954-1955 περιορίζεται εξαιρετικά, γεγονός το οποίο μπορεί να αιτιολογηθεί από την πλήρη λειτουργία της ΔΕΜΕ ήδη από το 1953 και την ανάπτυξη προγραμμάτων μετανάστευσης, τόσο ομαδικών όσο και ατομικών μέσω του ΠΣΕ. Το 1956, παρόλο που στα μέσα του έτους θεσπίζονται τα μέτρα περιορισμού των προσκλήσεων παρουσιάζεται μία σημαντική αύξηση, τόσο ποσοστιαία, όσο και αριθμητική, γεγονός το οποίο συνδέεται με τη μετανάστευση ατόμων των οποίων οι προσκλήσεις είχαν κατατεθεί σε πρότερο διάστημα της απαγόρευσης. Στη συνέχεια από το 1960 και έπειτα η ατομική μετανάστευση παρουσιάζει μία σημαντική αύξηση, γεγονός το οποίο συνδέεται με τον περιορισμό στο πρόγραμμα της ΔΕΜΕ, τον πολλαπλασιασμό των μέσων μεταφοράς όπως θα δούμε παρακάτω, και της εγκατάστασης σημαντικού αριθμού Ελλήνων κατά τα προηγούμενα έτη στην Αυστραλία, οι οποίοι πλέον μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν τη μετανάστευση οικείων τους προσώπων.

Μετανάστευση Ελλήνων προς Αυστραλία 1952-1967					
Έτη	Ατομική	%	ΔΕΜΕ	%	Σύνολο
1952	1.324	94.23	81	5.77	1.405
1953	1.032	32.76	2.118	67.24	3.150
1954	493	4.96	9.439	95.04	9.932
1955	421	4.65	8.631	95.35	9.052
1956	2.512	32.36	5.251	67.64	7.763
1957	282	4.68	5.741	95.32	6.023
1958	1.468	32.49	3.051	67.51	4.519
1959	1.753	31.92	3.738	68.08	5.491
1960	3.771	45.24	4.564	54.76	8.335
1961	3.189	40.04	4.776	59.96	7.965
1962	5.453	45.66	6.489	54.34	11.942
1963	5.832	45.01	7.126	54.99	12.958
1964	7.288	45.68	8.666	54.32	15.954
1965	12.701	68.47	5.850	31.53	18.551
1966	8.545	65.38	4.525	34.62	13.070
1967	4.359	55.24	3.532	44.76	7.891
Σύν.	60.423	41.96	83.578	58.04	144.001

Πίνακας 9. Πηγή: Προσωπική επεξεργασία βάσει πηγής Πίνακα 3.

Μία τάση της ατομικής μετανάστευσης και του ποιοι γίνονταν δεκτοί ανά περίοδο μπορεί να διακριθεί και από τις αιτήσεις που δημοσίευαν σε εφημερίδες άτομα από την Ελλάδα και την Αυστραλία. Από την εξέταση της στήλης «Αιτήσεις» της εφημερίδας *Ο Έξω Ελληνισμός*, παρατηρείται μέχρι το 1956 η δημοσίευση αιτήσεων από άνδρες στην Ελλάδα που αναζητούσαν μία πρόσκληση εργασίας. Σε ένα δεύτερο βαθμό εντοπίζεται η δημοσίευση αιτήσεων για γνωριμία με Ελληνίδες της Αυστραλίας ή ακόμα και ο συνδυασμός των δύο άνω αιτημάτων σε μία αίτηση, ώστε να εξασφαλιστεί η μετάβαση, η εργασία και ενδεχομένως η οικογενειακή αποκατάσταση. Από το 1956 και έπειτα παρατηρείται κυρίως η δημοσίευση αιτήσεων ανδρών από την Αυστραλία που αναζητούσαν γνωριμία με Ελληνίδες, όπως επίσης και οι αιτήσεις ανδρών από την Ελλάδα για γνωριμία με Ελληνίδες της Αυστραλίας· με το πρώτο να αντικατοπτρίζει την έλλειψη γυναικών, για την οποία έγινε λόγος παραπάνω, και το δεύτερο να φανερώνει την πολιτική περιορισμού των προσκλήσεων, η οποία όμως επέτρεπε την πρόσκληση μνηστήρων από γυναίκες στην Αυστραλία.²⁹² Συνεπώς με μία πρόσκληση κατόπιν γνωριμίας, η οποία προέκυπτε μέσω ανταλλαγής αλληλογραφίας και φωτογραφιών, εξασφαλιζόταν η μετανάστευσή τους και η

²⁹² Βλ. Παράρτημα, Πίνακας Ε. Να επισημανθεί ότι πρόκειται μόνο για μία τάση και όχι για απόδειξη του ποιοι και πόσοι μετακινούνταν ανά εκάστοτε περίοδο, καθώς παράγοντες όπως, μεταξύ άλλων, η χρέωση της αίτησης και η ύπαρξη πολλών άλλων μέσων για τη δημοσίευση αντίστοιχων αιτήσεων δεν μας επιτρέπουν την εξαγωγή στατιστικών συμπερασμάτων.

δυνατότητα εύρεσης μίας εργασίας στην Αυστραλία, διακινδυνεύοντας έστω τον πιθανό επαναπατρισμό τους, σε περίπτωση που δεν τελούνταν ο γάμος εντός τριών μηνών, όπως οριζόταν.

Αναφορικά με την εκτέλεση των αναγκαίων διατυπώσεων, οι οποίες για την έκδοση διαβατηρίου ήταν ίδιες με όσους μετανάστευαν μέσω της ΔΕΜΕ, οι ελεύθεροι μετανάστες είχαν τη δυνατότητα αρχικά να τις πραγματοποιήσουν μόνοι τους, αλλά συνήθως τις ανέθεταν στο μηχανισμό των λειτουργούντων μεταναστευτικών πρακτορείων, ο οποίος αναλάμβανε τη διεκπεραίωση κάθε σταδίου της προετοιμασίας τους, από την κατάθεση των δικαιολογητικών, την έκδοση προθεώρησης, την ιατρική εξέταση του μετανάστη στις αυστραλιανές Αρχές, μέχρι και την τελική θεώρηση και την επιβίβασή τους. Μάλιστα ο *Σύνδεσμος των εν Ελλάδι Ανεγνωρισμένων Πρακτορείων Ταξιδίων – Τουρισμού και Μεταναστεύσεως*, όπως και η εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός*, η οποία είχε έναν ανεπίσημο ρόλο οργάνου του Συνδέσμου, και αυτό εντονότερα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950, καθ' όλο το εξεταζόμενο διάστημα θα συστήνουν στους μετανάστες να αποτείνονται σε αναγνωρισμένα πρακτορεία για την ασφαλή και γρήγορη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους.²⁹³

Η λειτουργία των πρακτορείων μετανάστευσης απαιτούσε ειδική άδεια και την καταβολή χρηματικής εγγύησης στο Υπουργείο Εσωτερικών, το οποίο ήταν υπεύθυνο για τη λειτουργία τους και τον έλεγχο αυτής, ενώ για τη χορήγηση της άδειας σε ένα πρακτορείο εξετάζονταν: *η εντιμότητα, και τα ηθικά εν γένει προσόντα των διευθυντών τους, ούτως ώστε [...] να παρέχουν τις απαιτούμενες κατά το δυνατόν, εγγυήσεις τόσο έναντι των μεταναστών, όσο και έναντι των αρμοδίων για τη μετανάστευση αρχών*, σύμφωνα με αξιωματούχο του ΥΠΕΣ.²⁹⁴

Η λειτουργία από το 1952 της ΔΕΜΕ θα φέρει την αντίδραση του κλάδου, ο λόγος του οποίου θα εκφραστεί μέσα από το Σύνδεσμο, και θα αισθανθεί τον ανταγωνισμό στο μονοπώλιο της διακίνησης μεταναστών, σε μία εποχή οπότε η επιθυμία για μετανάστευση και αντίστοιχα το κέρδος από την «επιχείρηση της μετανάστευσης» αναπτυσσόταν. Ο Σύνδεσμος θα ξεκινήσει μία εκστρατεία ενάντια στη ΔΕΜΕ, ζητώντας την καταγγελία της σύμβασής της με την Ελληνική Κυβέρνηση, ήδη δύο μήνες μετά την υπογραφή της, σημειώνοντας ότι οι όροι της είναι «αψυχολόγητοι και μη εφαρμόσιμοι».²⁹⁵ Σε ποικίλες περιστάσεις θα ισχυριστούν τη διαφορά του Έλληνα μετανάστη με άλλων κρατών, ο οποίος στηρίζεται σε συγγενικά και κοινωνικά δίκτυα για τη μετανάστευσή του και επιθυμεί να είναι ανεξάρτητος στην επιλογή επαγγέλματος και δεν ανέχεται «να γίνη ετεροκίνητο[ς]». Παράλληλα θα τονίσει ότι με τη δράση ενός ξένου Οργανισμού στη μετανάστευση το Κράτος χάνει έσοδα και οι πράκτορες οδηγούνται στο κλείσιμο των

²⁹³ Ενδεικτικά, *ΟΕΕ*, 1.3.1952 και 1.4.1952.

²⁹⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/1954 ΑΠ/1/Γενικού «Μετανάστευση», Συριώτης προς ΥΠΕΕ, 17228/53, 28.1.1954. Η χρηματική εγγύηση το 1954 ήταν 40.000.000 δρχ. Το νομικό πλαίσιο στο οποίο βασιζόταν η λειτουργία των πρακτορείων έως το 1967 ήταν οι νόμοι 4756/1930, 864/1937, 1108/1931 και 2362/1953.

²⁹⁵ *ΟΕΕ*, 15.6.1952 και 1.1.1953.

επιχειρήσεών τους,²⁹⁶ ενώ θα κάνει διαβήματα στα περισσότερα μέλη της Κυβέρνησης, τους πολιτικούς αρχηγούς και το Συμβούλιο Μεταναστεύσεως προς υποστήριξη των θέσεών του.²⁹⁷

Όταν η ΔΕΜΕ θα έχει μονιμοποιηθεί στον ελληνικό χώρο, ο Σύνδεσμος θα στοχεύσει στις επεκτεινόμενες δραστηριότητές της σχετικά με μετανάστες με προσκλήσεις οι οποίοι πριν τον ερχομό της, αποτελούσαν μέρος της δικής τους δράσης, ενώ θα υποστηρίζει τον περιορισμό της Επιτροπής στους πρόσφυγες και τους τελειώς άπορους μετανάστες, και όχι στους «εύπορους» με προσκλήσεις.²⁹⁸ Η ΔΕΜΕ θα υπεραμυνθεί της σύμβασής της με την Κυβέρνηση και θα θέσει τέρμα στον απευθείας διάλογο με τον Σύνδεσμο, στη διεξαγωγή του οποίου θα μεσολαβεί το ΥΠΕΣ, το υπεύθυνο υπουργείο για τη δράση της στην Ελλάδα. Επιπλέον ο Αρχηγός της Αποστολής θα απαριθμήσει στον Υπουργό Εσωτερικών τα οφέλη των πρακτορείων από τη δράση της ΔΕΜΕ, όπως την αύξηση της αυτόνομης μέσω της αλυσιδωτής μετανάστευσης· την ανάπτυξη της τουριστικής κίνησης από και προς την Ελλάδα με την αύξηση των Ελλήνων του εξωτερικού· την αύξηση των ατμοπλοϊκών συγκοινωνιών από τον Πειραιά με τις υπερπόντιες χώρες και την εξυπηρέτηση με αυτά και μεταναστών πρακτορείων, όπως και τις ευνοϊκότερες ρυθμίσεις γενικά για τη μετανάστευση που λαμβάνονται με αφορμή τη δράση της ΔΕΜΕ.²⁹⁹ Οι διεκδικήσεις του Συνδέσμου προς την αυτόνομη μετανάστευση θα προκαλέσει και την παραπομπή της σύμβασής της ΔΕΜΕ για γνωμοδότηση στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, το οποίο μετά από την αρχική αρνητική του γνωμάτευση τέλη 1954, θα αναθεωρήσει κατόπιν ενστάσεων της ΔΕΜΕ το 1955 ορίζοντας ότι επιτρέπεται βάσει της Σύμβασής.³⁰⁰ Το έτος αυτό, θα σημειωθεί και μία στροφή 180 μοιρών του Συνδέσμου, αλλά και της εφημερίδας *Ο Έξω Ελληνισμός* προς τη ΔΕΜΕ, έπειτα και από την παροχή θέσεων σε μέσα μεταφοράς, ναυλωμένα από τη ΔΕΜΕ, προς τους μετανάστες μέσω των πρακτορείων. Έκτοτε τόσο ο Σύνδεσμος, όσο και *Ο Έξω Ελληνισμός*, δεν θα καταφερθούν ενάντια στη ΔΕΜΕ, το έργο της οποίας σε διάφορες περιπτώσεις θα επευφημούν.³⁰¹

²⁹⁶ ΑΔΕΜΕ/Travel, Σύνδεσμος Υπαλλήλων Γραφείων Ταξιδίων Τουρισμού και Μεταναστεύσεως – Σύνδεσμος εν Ελλάδι Αναγνωρισμένων Πρακτορείων Τουρισμού Ταξιδίων και Μεταναστεύσεως προς Συμβούλιο Μεταναστεύσεως, 27.10.1952 και *OEE*, 1.1.1953.

²⁹⁷ Για τα διαβήματα του Συνδέσμου, μεταξύ πολλών, ΑΥΕ/KY/1953/115/3/2/1, Δρυμόνας – Βέγκος προς Ζολώτα, 23.10.1952· στο ίδιο, Γούτος – Πολύζος, «Πρακτικόν της 28^{ης} Συνεδριάσεως του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως», 11.11.1952 και *OEE*, 1.1.1954.

²⁹⁸ ΑΔΕΜΕ/Travel, Drymonas - Vengos προς ICEM Athens, 13.8.1953· στο ίδιο, Δρυμόνας προς Λυκουρέζον και άπαντας τους κ. κ. Υπουργούς, 1.10.1953 και *OEE*, 15.1.1953 και 1.10.1953.

²⁹⁹ ΑΔΕΜΕ/Travel, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/78, 23.11.1953. Για τα οφέλη των πρακτόρων από τη δράση της ΔΕΜΕ, στο ίδιο, Gibson προς Νικολίτσα, 270, 31.7.1953.

³⁰⁰ Για την πρώτη γνωμάτευση, ΑΔΕΜΕ/Special Matters/Sponsored Migration, Σαμαλέας, αρ. γνωμοδότησης 1113, αρ. πρ. 1535/91, 2.12.1954· η τελική γνωμάτευση, στο ίδιο, Σαμαλέας, αρ. γνωμοδ. 698, αρ. πρ. 1533/71, 23.6.1955.

³⁰¹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Gibson προς Νικολίτσα, ΕΣ/622, 11.7.1955, Ενδεικτικά για την αλλαγή στάσης τους, ΑΔΕΜΕ/Travel, Δρυμόνας – Βέγκος, προς Τακτά μέλη Συνδέσμου, 19.7.1955, και *OEE*, 15.9.1956 και 1.8.1960. Μία εξαίρεση στην «ειρηνική» συνύπαρξη του Συνδέσμου με τη ΔΕΜΕ θα υπάρξει το 1962, οπότε θα καταφύγει ο Σύνδεσμος στο Συμβούλιο της Επικρατείας, εναντίον της ΔΕΜΕ και του Υπουργού Εσωτερικών· κατά της ΔΕΜΕ επειδή προέβη σε πρακτορικάς εργασίες, και κατά του Υπουργού, ο οποίος παρέλειψε να την καταργήσει όταν συμπληρώθηκαν οι μεταναστεύσεις 20.000 ατόμων που όριζε η σύμβαση, βλ. την προσφυγή του Συνδέσμου προς το ΣτΕ, ΑΔΕΜΕ/Travel, Δημ. Τομπάς, «Αίτησις Ακυρώσεως», 2.7.1962. Για την απόφαση απόρριψης της προσφυγής, στο ίδιο, «Το Συμβούλιο της Επικρατείας εν Ολομεία», 2524/1964, 24.7.1964. Για τα προβλεπόμενα 20.000 άτομα μέσω ΔΕΜΕ, βλ. Παράρτημα, Σύμβαση Ελληνικής Κυβέρνησης-ΔΕΜΕ, άρθρο 1.

Η επαγγελματική ενασχόληση με τη μετανάστευση είχε ωστόσο και μεγάλα περιθώρια κέρδους για τους πράκτορες και τους εργαζόμενους σε αυτό τον κλάδο. Ο Γιάννης Κερερές υπάλληλος σε πρακτορείο μετανάστευσης από το 1964, διευθυντής στο Τμήμα Αυστραλίας από το 1966 και ιδιοκτήτης πρακτορείου από το 1969, θυμάται:

Η προμήθεια που μας έδινε το Γραφείο, γιατί εγώ έπαιρνα και προμήθεια, μας έδινε 100 δραχμές για [...] κάθε πελάτη για το караβίσιο εισιτήριο, και 300 δραχμές για το αεροπλάνο. Πολλά λεφτά τότε! Θυμάμαι είχα φτάσει, με 1.800 τελευταία που έπαιρνα, και άρχισα να παίρνω 18, 20 χιλιάδικα, το μήνα, από προμήθειες αεροπορικών εισιτηρίων. Πολλά λεφτά! [...] τουλάχιστον εγώ και τα άλλα Γραφεία, δουλεύαμε άνετα.³⁰²

Μία άλλη παράμετρος κέρδους για αρκετούς πράκτορες ή «πράκτορες» μετανάστευσης ήταν και η εκμετάλλευση των μεταναστών· μία προπολεμική πρακτική η οποία δεν θα εκλείψει μεταπολεμικά. Τα περισσότερα περιστατικά εντοπίζονται στην επαρχία, όπου το ποσοστό αναλφαβητισμού ήταν μεγαλύτερο και τα μέσα πληροφόρησης για τις μεταναστευτικές προοπτικές χωρών σπανιότερα. Σε αυτό το πλαίσιο πολλοί πράκτορες παρίσταναν τους εκπροσώπους της ΔΕΜΕ ή του Γραφείου Μετανάστευσης της Αυστραλίας και ισχυριζόμενοι ότι έχουν τα «μέσα», ζητούσαν προκαταβολές από τα θύματά τους για να τους «εξυπηρετήσουν», αποσπώντας τους περιουσίες ετών, όπως θα σημειώσει άρθρο αυστραλιανής εφημερίδας.³⁰³ Η ΔΕΜΕ για να ανακόψει αυτή την εκμετάλλευση θα διευκρινίζει μέσω του Τύπου και των τοπικών Αρχών ότι δεν εκπροσωπείται από κανένα ιδιώτη.³⁰⁴

Ο Άλκης Ρήγας, πράκτορας και αντιπρόσωπος αεροπορικών εταιριών στην Αθήνα από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, θα σημειώσει:

Σ' όλα τα επαγγέλματα υπάρχουνε οι... [απατεώνες] και αυτοί προχωρούν στη ζωή. [...] με την τιμιότητα είναι δύσκολο πράγμα να ανέβεις.³⁰⁵

Η εκμετάλλευση αυτή από πράκτορες ή άτομα υποδουμένους τους πράκτορες δεν θα μείνει μόνο εντός της Ελλάδας, αλλά θα παρατηρηθεί και στην Αυστραλία, όπου κάποιες περιπτώσεις αναφέρουν την κατακράτηση από Έλληνες της Αυστραλίας μέχρι και £20.000, οι οποίοι πλήρωναν για τη μεταφορά των οικείων τους, ενώ ο πράκτορας δεν έκανε την κράτηση και στη συνέχεια

³⁰² Προσωπική συνέντευξη του Γιάννη Κερερέ, 15.1.2013.

³⁰³ *ΟΕΕ*, 15.11.1954 και 1.9.1959· ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, Norman Strachan, “Ten-year fortunes, spiv agents tell them”, *The Argus*, 12.11.1953. Μία τέτοια περίπτωση εκμετάλλευσης εντοπίζεται στα Χανιά με έναν πράκτορα ο οποίος λειτουργούσε δίχως νόμιμη άδεια και εξαπατούσε συστηματικά υποψήφιους μετανάστες, υποδουμένους τον εκπρόσωπο της ΔΕΜΕ. Κάποιες περιπτώσεις έφτασαν στα Γραφεία της Επιτροπής, με καταγγελίες πέντε αναλφαβητων κοριτσιών ότι τους ζήτησε 500 δρχ. στην κάθε μία για την παροχή διευκολύνσεων και πληροφοριών, για να τις παραπέμψει στο τέλος στη ΔΕΜΕ προς εγγραφή στο πρόγραμμα υπηρετριών προς Αυστραλία. Από έναν άλλο μετανάστη θα λάβει 400 δρχ, καθώς του είπε ότι δεν θα μπορούσε να μεταναστεύσει διαφορετικά, ενώ εντοπίζονται περισσότερες υποθέσεις για το ίδιο Γραφείο αναφορικά με άλλες χώρες. Για τις δύο υποθέσεις, βλ. ΑΔΕΜΕ/Travel, Ιωαννίδου προς Ζησόπουλο, 1869, 18.1.1959· στο ίδιο, «Δήλωσις», 24.1.1959 και στο ίδιο, Ν. Καλαϊτζεδάκης, «Υπεύθυνος Δήλωσις», 7.3.1959.

³⁰⁴ Στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Νομάρχη Μεσσηνίας, 2482, 25.11.1960.

³⁰⁵ Προσωπική συνέντευξη του Άλκη Ρήγα, 17.12.2012.

έκλεινε το γραφείο του για να μην εντοπιστεί.³⁰⁶ Η αντιμετώπιση του ελληνικού ΥΠΕΣ και του Υπουργείου Μετανάστευσης της Αυστραλίας για τις περιπτώσεις αυτές θα είναι η απαγόρευση της λειτουργίας τους μόλις γινόταν γνωστή μία υπόθεση και η σύλληψη των υπευθύνων.³⁰⁷

Ωστόσο η εκμετάλλευση των μεταναστών λάμβανε διάφορες μορφές. Πέρα από τη λήψη χρημάτων για υπηρεσίες οι οποίες τελικά δεν παρέχονταν, υπήρξε και η υπερτίμηση υπηρεσιών προκειμένου να επιτευχθεί ο τελικός σκοπός της μετανάστευσης. Μία μορφή που θα λάβει αυτή η εκμετάλλευση θα είναι η πληρωμή των σχετικών προσκλήσεων, οι οποίες σύμφωνα με τον αυστραλιανό νόμο κατατίθεντο δωρεάν. Ο Υφυπουργός Μετανάστευσης της Αυστραλίας σε επιστολή του προς τον Έλληνα Πρέσβη στην Καμπέρα θα αναφέρει την ύπαρξη ενός δικτύου μεταξυ πρακτόρων - καλούντων και υποψήφιων μεταναστών. Το δίκτυο αυτό λειτουργούσε με την πληρωμή ενός ποσού από τον μετανάστη προς τον πράκτορα, ο οποίος έπειθε έναν, άγνωστο στον μετανάστη, κάτοικο της Αυστραλίας να καταθέσει μία πρόσκληση για να καταστεί εφικτή η είσοδος του στη χώρα. Μάλιστα σε μία συγκεκριμένη περίπτωση από τη Μυτιλήνη ένας πράκτορας ο οποίος ακολουθούσε αυτή τη μέθοδο, ανακαλύφθηκε ότι μετανάστες μέσω του Γραφείου του είχαν όλοι πρόσκληση από «φίλο» στην Αυστραλία και διηγούνταν την ίδια ιστορία γνωριμίας με τον «φίλο» στις αυστραλιανές Μεταναστευτικές Αρχές. Το κόστος που μεσολαβούσε για την κατάθεση της πρόσκλησης στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν από 6.000-10.000 δρχ. με την πληρωμή να γίνεται στον πράκτορα. Ο Υφυπουργός κατέληξε με την πρόβλεψη ότι με την αλλαγή του συστήματος προσκλήσεων από το 1956-1957 θα παύσει να υπάρχει αυτό το φαινόμενο,³⁰⁸ όμως δεν προέβλεψε τη διάρκεια αυτής της παύσης.

Τη δεκαετία του 1960 οπότε και οι περιορισμοί στην κατάθεση προσκλήσεων θα χαλαρώσουν, το σύστημα εξεύρεσης προσκλητών από την Αυστραλία θα συνεχίσει:

Και μένα μου 'λεγε κάποιος ότι «θέλω να μεταναστεύσω Αυστραλία», έβρισκα ένα τρόπο και [...] του έστειλα μέσω γνωστού μου και λοιπά, γιατί είχα Γραφεία [στην Αυστραλία] και [τους έλεγα] «πήγαινε κάνε μία πρόσκληση», δεν χρειαζότανε πολλά πράγματα. Μια αίτηση έκανε και τελείωνε [...] [Πληρωνόμασταν] ναι, αλλά όχι όμως [πολλά] [...] επειδή συνήθως βγάζαμε τα εισιτήρια και βγάζαμε από 'κει λεφτά. Είχανε πολλά κέρδη τα εισιτήρια.³⁰⁹

Σε μία ανακοίνωση ενός πρακτορείου διαβάζουμε:

Όσοι επιθυμούν να μεταναστεύσουν στην ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΝ και δεν έχουν κανένα δικό τους πρόσωπον εκεί για να τους κάμη ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΝ, ας έλθουν εις Ημάς να τους εξεύρωμεν τον τρόπον δια να φύγουν. Αρκεί να το αποφασίσουν να φύγουν, θα φύγουν.³¹⁰

³⁰⁶ Κάποιες περιπτώσεις εξαπάτησης στην Αυστραλία, βλ. *OEE*, 1.6.1959 και ΑΔΕΜΕ/Travel, for Laszlo Benyei προς Viscovitch, JM/LL, 7.11.1966.

³⁰⁷ Κάποιες περιπτώσεις, στο ίδιο, Μανιατάκος προς Εισαγγελέα των εν Χανίοις Πλημμελειοδικών, 1494, 19.3.1959· στο ίδιο, Δεληνίκος προς Υποδιεύθυνση Γεν. Ασφαλείας Αθηνών, 122226, 11.11.1963 και για την Αυστραλία, *OEE*, 1.6.1959.

³⁰⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Heyes προς Lambros, 56/65530, 3.8.1956.

³⁰⁹ Γ. Κερερές, 15.1.2013.

³¹⁰ ΑΔΕΜΕ/Travel, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/5279, 2.12.1966 και στο ίδιο, Πρακτορείον Ταξιδίων-Τουρισμού «Αργοναύτης», Νάουσα, «Γενική Ανακοίνωσις», [1966]. Η έμφαση στο πρωτότυπο.

Το ελληνικό ΥΠΕΣ θα επισημάνει στις τοπικές Αρχές της χώρας την ύπαρξη του φαινομένου πώλησης προσκλήσεων μετανάστευσης τόσο προς την Αυστραλία, όσο και προς άλλες χώρες, ζητώντας να επιβάλλουν τις νόμιμες κυρώσεις στους παραβάτες, καθώς η λογική του μέτρου των προσκλήσεων είναι να εξασφαλίζεται η: *προστασία του μετανάστη κατά την πρώτη επαφή αυτού με την χώραν εις την οποίαν εισέρχεται προς επίτευξιν δε του σκοπού τούτου, πρέπει να υπάρχη πραγματικών ενδιαφέρον είτε συγγενικών είτε φιλικών εκ μέρους των καλούντων, και να μη παρέχεται η πρόσκλησις απλώς και μόνον δια να πληρωθεί ο τύπος προς χορήγησιν της θεωρήσεως του διαβατηρίου και κατόπιν ο μετανάστης να μείνη από της πρώτης στιγμής, απροστάτευτος ή το χειρότερον να πέση θύμα εκμεταλλεύσεως του αγνώστου αυτό προσκαλούντος.*³¹¹ Από την άλλη το αυστραλιανό Γραφείο Μετανάστευσης στην Ελλάδα θα αποσύρει τις προσκλήσεις που θα αποδειχθεί ότι έγιναν παράτυπα και το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας θα διευκρινίσει την ύπαρξη διαπιστευμένων ατόμων στην Αυστραλία για την εξυπηρέτηση όσων ήθελαν να καταθέσουν προσκλήσεις, η αμοιβή των οποίων ήταν μία χάρτινη λίρα και θα σημειώσει τις αυστηρές ποινές για τους παραβάτες.³¹²

Ο Άλκης Ρήγας, θέτει δύο άλλες παραμέτρους της «επιχείρησης της μετανάστευσης». Η μία εξ αυτών ήταν οι μεσολαβητές ή μεσάζοντες, οι οποίοι παρέμβαλαν μεταξύ μεταναστών και πρακτορείων, εξασφαλίζοντας τη μετανάστευση των μεν και την πελατεία των δε:

*Υπήρχαν, ήταν και διαμεσολαβητές τώρα. Είχαμε τον άλλο εδώ πέρα, ο οποίος έκανε φοβερές δουλειές και δεν είχε και Γραφείο, αλλά είχε δύο-τρία Γραφεία τα οποία έστελνε [...] αυτούς, για να τους φτιάξουν τα χαρτιά [...] Αλλά αυτός την έστησε και έπαιρνε την προμήθειά του. [...] Δεν χρειαζόταν άδεια, τι να 'χει άδεια; Δεν φαινόταν πουθενά..., ούτε έκοβε απόδειξη. [...] Εάν είχε [ο υποψήφιος μετανάστης] και 'ξέραν ότι είχε κτήματα, [από] ό,τι είχε κάτι του παίρνανε.*³¹³

Η δεύτερη παράμετρος ήταν εκείνη του «λαδώματος»:

*Τα λαδώματα [...] δεν σταματήσανε ανά τον κόσμο ποτέ. Ποιον [λάδωναν] [...]; Τον γιατρό λάδωναν, να τον πάρει να τους δώσεινωρίτερα τα χαρτιά; Αυτόνε να τους φτιάξει τα χαρτιά για κάτω; Αυτόνα από κάτω που ζητούσε; Εξαρτάται. [...]*³¹⁴

Παρατηρείται ότι η εκμετάλλευση των μεταναστών ήταν πολλαπλή και ποικίλων μορφών όταν παρεμβαλλόταν η ιδιωτική πρωτοβουλία, δίχως αυτή να εντοπίζεται μόνο στην περίπτωση της μετανάστευσης προς την Αυστραλία. Σε όλο το μεταπολεμικό μεταναστευτικό κίνημα τόσο υπερποντίως όσο και ενδοευρωπαϊκά υπήρχε αυτή η πτυχή, η οποία προέκυπτε από τα συμφέροντα και τον ανταγωνισμό των συμβαλλόμενων μερών στη μεταναστευτική κίνηση. Σε αυτό το πλαίσιο, πρακτορεία μετανάστευσης ως ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες στόχευαν στο κέρδος «εφεύρισκαν» διάφορες μεθόδους αύξησης της πελατείας τους:

³¹¹ *OEE*, 15.1.1957.

³¹² ΑΔΕΜΕ/Travel, Kapnidis, “Note for Miss Alexandraki’s attention”, 17.10.1966 και *OEE*, 15.11.1953. Οι ποινές στην Αυστραλία το 1953 ήταν φυλάκιση ενός έτους ή πρόστιμο £200.

³¹³ Α. Ρήγας, 17.12.2012.

³¹⁴ Ο.π.

Θυμάμαι, εμείς δεν το 'χαμε κάνει, ένας έστειλε γράμματα στους Γραμματείς των Δήμων και Κοινοτήτων, [...], έστειλε γράμμα ότι εάν μου φέρεις τόσους πελάτες θα σου δώσω τόσα λεφτά [...]. Και βλέπεις μάθαινε, την ώρα που έβγαζε τα χαρτιά «Ε, πού πας;», «Αυστραλία» [...] «Έχω 'γω Γραφείο να σε στείλω», κατάλαβες; [...] Ήτανε ωραίο κόλπο του αυτουνού, το οποίο πέτυχε. [...] αυτός πέτυχε, γιατί μετά έστειλε ο άλλος...³¹⁵

Ο μεταναστευτικός πράκτορας Γ. Κερερές θα ακολουθήσει κάποιες άλλες πρακτικές:

Εγώ στην αρχή [...] πήγαινα και καθόμουνα έξω από τα Προξενεία και το αμερικάνικο και το αυστραλέζικο [...] και ρωτούσα τον πελάτη «Τι θέλετε; Θέλετε τίποτα να σας εξυπηρετήσουμε, και λοιπά. Είμαστε Γραφείο, πάρετε μια κάρτα μας» [...] Και ανάλογα ερχόταν ο πελάτης και... διότι ήξερα ότι θα βγάλει τα εισιτήρια και θα πάρω κι 'γω την προμήθειά μου [...] αν και απαγορευόταν η άγρα πελατών, γενικά δεν σ' άφηνε η Αστυνομία, αλλά 'ντάζει [πρόσεχα].

Επίσης:

Το πιο καλό που έκανα, άνοιγα [γραφείο] δίπλα από το Προξενείο [...] ήτανε Μακεδόνων 4 η Πρεσβεία: 6 ήμουνα εγώ. [...] Μάθαινα ότι θα μετακινιόντουσαν, έπαιρνα πληροφορίες από μέσα.³¹⁶

Ένας άλλος τρόπος αύξησης της πελατείας ήταν και η άντληση πελατών από τους υποψήφιους μετανάστες της ΔΕΜΕ. Ένα αθηναϊκό πρακτορείο σε εγκύκλιό του θα αναφέρει: *Επίσης αναλαμβάνομεν την προώθησιν και ταχείαν εξυπηρέτησιν μεταναστών, οίτινες πρόκειται να ταξιδεύσουν μέσω ΔΕΜΕ, αρκεί να εξουσιοδοτήσουν ημάς δια την παραλαβήν του φακέλλου των εκ της ΔΕΜΕ, δι' εξουσιοδοτήσεώς των θεωρημένης υπό του Σταθμάρχου Χωροφυλακής.³¹⁷* Από τα σχετικά αρχεία φαίνεται ότι πράκτορες έστελναν συστηματικά προσωπικές επιστολές σε υποψήφιους μετανάστες της ΔΕΜΕ, με ανάλογο περιεχόμενο όπως του άνω πρακτορείου, ζητώντας επιπλέον τα απαραίτητα χρήματα για την έναρξη της διαδικασίας.³¹⁸ Η μη αποδοχή της πρότασής τους θα κάνει ορισμένους πράκτορες να προσπαθήσουν να «λογικεύσουν» τους μετανάστες που δεν διακρίνουν το καλό τους. Αποκαλυπτική η περίπτωση ενός υποψηφίου, ο οποίος αποφάσισε να μεταναστεύσει μέσω του ΠΣΕ/ΔΕΜΕ και όχι του πρακτορείου, με τον πράκτορα να του γράφει: *Μα [...] καταλαβαίνετε τι είναι αυτό που θέλετε; ζητάτε να ταξιδεύσητε μέσω της Εκκλησιαστικής Επιτροπής και όχι μέσω του γραφείου μας σαν άνθρωπος.³¹⁹*

Η ύπαρξη «εμπίστων» εντός των Αντιπροσωπευτικών Αρχών της Αυστραλίας, θα αποδειχθεί για τους πράκτορες ως ένας σημαντικός παράγοντας στην επιτυχή άντληση μεταναστών της ΔΕΜΕ. Οι «έμπιστοι» θα στέλνουν τα ονόματα και άλλα στοιχεία υποψηφίων σε πράκτορες, οι

³¹⁵ Γ. Κερερές, 15.1.2013.

³¹⁶ Ο.π.

³¹⁷ ΑΔΕΜΕ/Travel, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/2405, 21.9.1960.

³¹⁸ Ενδεικτικά, στο ίδιο, S. Avgerinos Hellas Express προς E. Manoussopoulou, γχ.: στο ίδιο, Diana Agency προς P. Papadopoulos, 549, 27.3.1962 και στο ίδιο, Ελλάς Εξπρες προς Ι. Φερετσάνη, 30.5.1962.

³¹⁹ Στο ίδιο, Ολυμπία Εξπρες προς Γ. Τσουκανάρη, 2696/ΑΠ, 1.6.1962.

οποίοι με τη σειρά τους θα τους προσεγγίζουν προσπαθώντας να τους πείσουν να εγκαταλείψουν τη ΔΕΜΕ και να μεταναστεύσουν μέσω εκείνων.³²⁰

Η ΔΕΜΕ στο αίτημα της παράδοσης δικαιολογητικών των μεταναστών της, προς τους πράκτορες θα φέρνει αντίσταση: «Πάντοτε, αποφεύγανε»³²¹ γεγονός το οποίο θα αρνηθεί ο Αρχηγός της Αποστολής της ΔΕΜΕ στα παράπονα που θα εκφράσει ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Πρακτόρων, υποστηρίζοντας αντ' αυτού ότι εφαρμόζεται μόνο αυστηρότερος έλεγχος και σε καμία περίπτωση δεν τίθεται θέμα αρνήσεως.³²² ένας ισχυρισμός που έρχεται σε αντίθεση με την εσωτερική αλληλογραφία της Αποστολής στην οποία ο Αρχηγός της ενημερώνει το αρμόδιο προσωπικό ότι: *κανένας Ταξιδιωτικός Πράκτορας, με ή δίχως πιστοποιημένη υπογραφή από το μετανάστη, θα εξουσιοδοτηθεί ξανά να διαχειριστεί τις υποθέσεις μεταναστών οι οποίες λαμβάνουν βοήθεια από την Επιτροπή. Όλες οι κατ' εξαίρεση υποθέσεις πρέπει να έρχονται στην προσοχή του Αρχηγού της Αποστολής.*³²³ Μάλιστα ο ανταγωνισμός μεταξύ ΔΕΜΕ και πρακτόρων θα οδηγήσει ακόμα και σε εντάσεις εντός των Γραφείων της πρώτης, όπου, σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Συνδέσμου, υπάλληλος της ΔΕΜΕ σε αψιμαχία με πράκτορα θα αποκαλέσει «εκμεταλλευτές» τους πράκτορες και θα συστήσει στους παρευρισκόμενους υποψήφιους να τους αποφεύγουν· ένα γεγονός το οποίο θα προκαλέσει τις ήπιες συστάσεις του ΥΠΕΣ, αλλά και την υποβάθμιση του γεγονότος από τη ΔΕΜΕ η οποία θα κάνει λόγο για αβάσιμα παράπονα και θα σημειώσει ότι: *Ατυχώς υπάλληλοι Γραφείων Ταξιδίων απαιτούν πολλάκις μετά φορτικότητα παρέκκλιση εκ των διατεταγμένων.*³²⁴ Μεταναστευτικός πράκτορας της περιόδου θα δικαιολογήσει τη «μεταφορά» μεταναστών από τη ΔΕΜΕ προς τους πράκτορες:

*Η ΔΕΜΕ έστειλε πάρα πολλούς, αλλά δεν άντεχε οικονομικά κι εξαναγκάζομασταν και παίρναμε εμείς τα δικαιολογητικά και τους στέλναμε [...] δεν προλάβαινε η ΔΕΜΕ [...] αργούσε και οι πελάτες βιαζόντουσαν.*³²⁵

Βέβαια, όταν γινόταν αυτή η αλλαγή ο μετανάστης ή ο καλών από την Αυστραλία, υποχρεωνόταν να πληρώσει ολόκληρο το ναύλο, δίχως να επωφελείται από κάποια επιχορήγηση της ΔΕΜΕ· παρά ταύτα το ταξίδι του επισπευδόταν, καθώς με τη ΔΕΜΕ έπρεπε να αναμένει τότε θα προγραμματιστεί η αναχώρησή του, μία περίοδος η οποία μπορεί να έφτανε και τους έξι μήνες.

Εάν θέλουμε τώρα να διακρίνουμε κάποιους λόγους μετανάστευσης βάσει του κλειστού μοντέλου «ώθησης και έλξης» (push and pull factors), μπορούμε να διακρίνουμε αρκετούς και διάφορους μεταξύ τους. Αρχικά οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και η έλλειψη κάποιας καλύτερης προοπτικής ήταν ένας ισχυρός παράγοντας για

³²⁰ Στο ίδιο, Kotoulas προς Alexandraki, 9.2.1966. Την ύπαρξη «εμπίστων» αναδεικνύει και ο Γ. Κερερές, όπως είδαμε παραπάνω.

³²¹ Γ. Κερερές, 15.1.2013.

³²² ΑΔΕΜΕ/Travel, Βέγκος - Γουνέλας προς ΔΕΜΕ, 1.11.1960 και στο ίδιο, Wendling προς Panhellenic Association of Travel Immigration and Tourist Bureau, 5.11.1960.

³²³ Στο ίδιο, Wendling προς All Concerned, 15.10.1960.

³²⁴ Στο ίδιο, Βέγκος - Παπαγιάννης προς ΔΕΜΕ, 8.7.1961. Για τις συστάσεις του ΥΠΕΣ, στο ίδιο, Ζησόπουλος προς ΔΕΜΕ, 66604, 29.7.1961· για την στάση της ΔΕΜΕ, στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Πανελλήνιο Σύνδεσμο Γραφείων Ταξιδίων Τουρισμού και Μεταναστεύσεως, 2847, 25.7.1961.

³²⁵ Γ. Κερερές, 15.1.2013. Η υπογράμμιση δική μου.

αρκετούς. Ωστόσο, πέραν των οικονομικών παραγόντων, και των πολιτικών των ελληνικών κυβερνήσεων οι οποίες ωθούσαν ή και διευκόλυναν τμήμα πληθυσμού εκτός της χώρας, μεταξύ άλλων και με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων μετανάστευσης μέσω της ΔΕΜΕ, υπήρχαν και αρκετοί κοινωνικοί λόγοι, όπως η επανένωση με την οικογένεια, η δημιουργία οικογένειας και η απροθυμία στράτευσης· ενώ για κάποιους η μετανάστευση δεν συμπεριλαμβανόταν στα σχέδιά τους, αλλά έτυχε. Κάποιες αναμνήσεις μεταναστών αναδεικνύουν αυτές τις διαστάσεις, όπως ο 19 χρονών νεαρός άνδρας το 1964 ο οποίος μετανάστευσε στην Αυστραλία, κατόπιν πρόσκλησης του εκεί εγκατεστημένου αδελφού του:

Στην πρώτη πρόσκληση που μου είχε κάνει, και τη δεύτερη, δεν ήθελα να πάω στην Αυστραλία. Μετά [...] όταν πέρασα περιοδεύων μου λέει ο πατέρας μου, «βρε παιδί μου εμείς πήγαμε, λέει, πέντε άντρες στρατιώτες, τα τέσσερα αδέρφια μου και εκείνος, λέει, γιατί να πας εσύ, πήγαινε στον αδερφό σου, κάτσε μαζί του πέντε χρόνια και να γυρίσετε μαζί». [...] Βέβαια, είχα αδυναμία στον αδερφό μου και μόνος του αυτός και λέω θα είμαστε δύο αδέρφια εκεί, θα πάμε, θα δουλέψουμε, θα δούμε τι μπορούμε να κάνουμε και θα γυρίσουμε πίσω. [...] [Απέρριψα 2 προσκλήσεις] αλλά στην τρίτη πρόσκληση, όταν πήγα να πάρω τα χαρτιά μου για να περάσω περιοδεύων για στρατό, τότε έφτασε ο κόμπος στο χτένι και έπρεπε να πάρω απόφαση [...] και έτσι έφυγα.³²⁶

Η Σοφία Λόη, μετανάστευσε με την μητέρα και την αδερφή της το 1957 στα 19 της χρόνια, για να συναντήσει στην Αυστραλία τον πατέρα της, ο οποίος είχε προηγηθεί ήδη δύο χρόνια:

Στην Ελλάδα; Καλά περνούσαμε, πάρα πολύ καλά γιατί είχαμε και θείους από την Αμερική και [...] μας στέλνανε δέματα, μας στέλνανε χρήματα [...] ήμασταν σε καλή κατάσταση. [...] Ήτανε πολύ δύσκολα εκεί στο '57 στην Αυστραλία. Αλλά [στην Ελλάδα] ζούσαμε μια χαρά, πολύ καλά. Η ζωή μας ήτανε καλή [...] Και η μητέρα μου έλεγε στην αρχή «γιατί να πάμε στην Αυστραλία; Αφού ήμασταν καλύτερα [στην Ελλάδα]». [...] [Στην Ελλάδα] δεν αφήσαμε εμείς άλλους συγγενείς πίσω [...] [όλοι ήταν] στην Αυστραλία.³²⁷

Αντίστοιχα με την Σ. Λόη, η Ελπίδα Λέκκα θα μεταναστεύσει στην Αυστραλία το 1956 σε ηλικία 6 ετών με τους γονείς της και τα άλλα τρία αδέρφια της, με κύρια αιτία την επανένωση με τους συγγενείς της που είχαν προηγηθεί δύο χρόνια πριν:

Όλη μου η οικογένεια ήτανε στην Αυστραλία [...] ήτανε του μπαμπά μου η οικογένεια εκεί, της μαμάς μου τ' αδέρφια, είχανε συγγενείς άλλους, είχανε, ναι είχανε πάρα πολλούς.³²⁸

³²⁶ Προσωπική συνέντευξη του Άρη Λέκκα, 29.9.2012. Η μετανάστευση στην Αυστραλία ως λύση προς αποφυγή της στράτευσης εμφανίζεται και σε άλλες μελέτες που κάνουν πιο εκτεταμένη χρήση προσωπικών μαρτυριών, βλ. συνδυαστικά Papadopoulos, ό.π., σ. 152-153, Appendix 6.34 σ. 385.

³²⁷ Προσωπική συνέντευξη της Σοφίας Λόη, 3.10.2012. Ο πραγματικός τόπος καταγωγής αντικαταστάθηκε με το γενικό [στην Ελλάδα], για λόγους διαφύλαξης της ταυτότητας του συνεντευξιζόμενου προσώπου.

³²⁸ Προσωπική συνέντευξη της Ελπίδας Λέκκα, 29.9.2012. Σχετικά με τις αιτίες μετανάστευσης προς την Αυστραλία βλ. έρευνα σε δείγμα 130 μεταναστών και μεταναστριών της ΔΕΜΕ το 1964-1965, R. T. Appleyard, "Motivations of ICEM-Sponsored Emigrants from Southern Europe: Results of Surveys conducted during November and December 1964. Report No 1: Greece" Confidential, Ιούνιος, 1965, σ. 15-53.

Αναφορικά τώρα με τα μέσα πληροφόρησής τους για την Αυστραλία κατά την εξεταζόμενη περίοδο, θεωρητικά κάποιος ενδιαφερόμενος μπορούσε να ενημερωθεί για τις μεταναστευτικές προοπτικές της χώρας μέσω των κυβερνητικών υπηρεσιών, όπως τις αρμόδιες διευθύνσεις των Υπουργείων Εσωτερικών και Εξωτερικών οι οποίες ασχολούνταν με τη μετανάστευση, μέσω των τοπικών Αρχών, των Γραφείων της ΔΕΜΕ, τις Αντιπροσωπευτικές Αρχές της Αυστραλίας στην Ελλάδα, τα μεταναστευτικά πρακτορεία, τον Τύπο, όπως και τα κοινωνικά δίκτυα. Ωστόσο η συμμετοχή στις άνω πηγές προϋπέθετε την ελεύθερη πρόσβαση σε αυτές, την ικανότητα γραφής και ανάγνωσης και τη διαθεσιμότητά τους στις περιοχές όπου ζούσαν. Εντούτοις, οι περισσότεροι μετανάστες προέρχονταν από την επαρχία, όπου εκεί η άμεση πρόσβαση στις σχετικές πληροφορίες ήταν προβληματική, αν όχι ανύπαρκτη, και όπου η αξιοπιστία των πηγών πληροφόρησης άκρως αμφίβολη, όπως είδαμε στην περίπτωση των πρακτόρων μετανάστευσης. Συνεπώς, αρκετοί μετανάστες κατευθύνονταν στην Αυστραλία δίχως να έχουν καμία γνώση για το τι πρόκειται να συναντήσουν:

*Εμείς δεν ξέραμε τότε τίποτες απολύτως. Λέγανε όλοι ότι ήταν Αυστραλία καλά, δεν ξέραμε απολύτως τίποτα.*³²⁹

*Τίποτα απολύτως. Τίποτα απολύτως. Μόνο που 'χα διαβάσει ότι είχε πολλά πρόβατα, τίποτε άλλο δεν ήξερα.*³³⁰

*Το μόνο που είχα στο μυαλό μου για την Αυστραλία, την φανταζόμουνα ένα κράτος με κοκκινόχωμα και μαύρους να έχουνε ασπίδες. Έτσι σκεβόμουνα την Αυστραλία.*³³¹

Και όταν έφταναν στην Αυστραλία η εικόνα αυτή άλλαζε πάλι:

*Όταν ήρθαμε εδώ, πήγαμε στο Fremantle, βλέπαμε τις λαμαρίνες, τα κτίρια και δεν μας άρεσε καθόλου μόλις μπήκαμε στο λιμάνι.*³³²

*Νόμιζα ότι έφτασα σε ένα μεγάλο χωριό. Μικρά σπίτια, χαμηλά σπίτια, δεν είχανε πολυκατοικίες, [αλλά] χαμηλά σπίτια με κεραμίδια απάνω.*³³³

Ωστόσο όπως προκύπτει και από άλλες πηγές, αρκετοί θα έχουν μία λανθασμένη εικόνα για την Αυστραλία ή τις εκεί επικρατούσες συνθήκες, γεγονός το οποίο οφείλεται στην παρουσίαση της χώρας ως «Γη της Επαγγελίας», τόσο από τους μεταναστευτικούς αξιωματούχους της Αυστραλίας στην Ελλάδα, όσο και από μεταναστευτικούς πράκτορες και από το μεταναστευτικό Τύπο. Η εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός* συγκεκριμένα, ακόμα και στις περιόδους έντονης ανεργίας που θα βιώσει η Αυστραλία, θα παρουσιάζει μία διαφορετική κατάσταση, για να αποδεχθεί μέρος

---

³²⁹ Σ. Λόη, 3.10.2012.

³³⁰ C. Lolis, 28.6.2013.

³³¹ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

³³² Σ. Λόη, 3.10.2012.

³³³ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

της αλήθειας όταν οι συνθήκες θα έχουν ήδη βελτιωθεί.³³⁴ Στην ωραιοποίηση της κατάστασης δεν θα απόσχει ούτε η ΔΕΜΕ με τη ΧΕΝ όπως θα εξομολογηθεί η Αλέκα Καρατζά, υπεύθυνη της Κοινωνικής Υπηρεσίας της ΧΕΝ από το 1962:

Την πραγματική αλήθεια δεν τους την λέγαμε. [...] Γιατί από την άλλη πλευρά, λέω, και να την πούμε τι βγαίνει τώρα; Δεν βγαίνει άκρη. Γι' αυτό σας λέω, φροντίζαμε να προσαρμοστούνε. Ξέραμε ότι κι η ΔΕΜΕ δεν τους έλεγε την πραγματική αλήθεια, τι θα βρούνε εκεί και γιατί τους παίρνουνε και πού πάνε και τι κάνουνε. Και από 'δω εμείς, εμείς σαν Πρόγραμμα, δεν τους λέγαμε.. κανονικά θα 'πρεπε να τους πούμε «Γιατί φεύγετε; Κάτσετε εδώ, θα τα βολέψουμε εδώ. Καθίστε εδώ, δουλέψτε πάνω, κάντε». Όμως είχαμε αυτό το Πρόγραμμα και έτσι έπρεπε να κάνουμε. [...] Εκεί είχε γίνει Σύμβαση μεταξύ Ελλάδας και Νέας Ζηλανδίας [(sic) Αυστραλίας] και αυτά, «Θέλω εργατικό δυναμικό και στείλε εργατικό δυναμικό». Αδιάφορο ποιοι πάνε, πού πάνε, γιατί πάνε. Να φύγουν. Να εξυπηρετήσω. Είναι σωστό αυτό; Δεν είναι. Δεν το λένε. Από την άλλη πλευρά έχεις τους ανθρώπους αυτούς οι οποίοι τους λένε «Ελα εδώ, θα δεις, θα φτιάξεις, θα κάνεις, θα δείξεις». Δεν είναι έτσι. [...] θέλει αυτός ο τόπος εργατικά χέρια και εσείς πάτε για να βοηθήσετε εκεί. Εμείς σαν χώρα αυτό σας δίνουμε, τη δυνατότητα να βοηθήσετε. Έχετε δικαίωμα, σας δίνουμε τα έξοδα να πάτε και η παραμονή σας εκεί. Θα έχετε φαγητό, ύπνο και δουλειά. Αυτό τους λένε. Δεν τους λένε όμως, ότι οι συνθήκες ήταν πάρα πολύ δύσκολες εκεί. Θα δουλέψεις σε χωράφια; Θα δουλέψετε σε εργοστάσια; Τη γλώσσα δεν την ξέρετε και θα 'ναι σκάσε και κολύμπα. Δεν μπορείτε να φύγετε, [...] γιατί πρέπει να αποπληρώσετε αυτό το ποσό που σας έχουμε χρεώσει [...] Όλα αυτά δεν εξηγούνται. Και ότι είτε σας αρέσει, είτε δεν σας αρέσει αυτή η δουλειά, εκεί θα μείνετε. [...] Λοιπόν, όλα αυτά δεν τα εξηγούσαμε· όχι εμείς, εκείνοι έπρεπε. Αλλά κι εμείς τα ξέραμε. Τους λέγαμε ότι θα 'ναι δύσκολες οι συνθήκες. Αλλά δεν τις λέγαμε πόσο δύσκολες μπορεί να είναι.³³⁵

Συνοπτικά, το στάδιο της οργάνωσης της μετανάστευσης εντός των συνόρων της Ελλάδας για το εξεταζόμενο διάστημα παρουσιάζει σημαντικές μετατοπίσεις. Ξεκινώντας με μία αργή αφύπνιση της διαδικασίας μετανάστευσης πριν το 1952, θα λάβει διαστάσεις «κύματος» μετά το άνω έτος, σημειώνοντας σημαντικές αυξομειώσεις και μετατοπίσεις σε όλη την περίοδο, τόσο στη στατιστική απεικόνιση της μετανάστευσης προς την Αυστραλία, όσο και στις πολιτικές οι οποίες την περιέβαλλαν και την ενίσχυσαν. Η ύπαρξη της ΔΕΜΕ θα αποτελέσει ένα σημαντικό παράγοντα στη μεταναστευτική κίνηση προς την Αυστραλία, την οποία η δράση των πρακτορείων μετανάστευσης θα την ενισχύσουν, προσθέτοντας και άλλες πτυχές στο ζήτημα της μεταπολεμικής μετανάστευσης, το οποίο δεν μπορεί να ειπωθεί διαφορετικά παρά ως ένα πολύπλευρο ζήτημα, στην εξέλιξη του οποίου συνέβαλλαν οικονομικοί, πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες, τόσο από την πλευρά της κεντρικής οργάνωσης, όσο και από τις ατομικές στρατηγικές του κάθε μετανάστη. Οι παράγοντες αυτοί δεν θα μείνουν μόνο σε αυτό το στάδιο της μεταναστευτικής διαδικασίας. Το στάδιο της μεταφοράς των μεταναστών προς την Αυστραλία μας επιτρέπει να διακρι-

³³⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, Ν. Strachan, "Ten-year fortunes, spin agents tell them", *The Argus*, 12.11.1953. Ενδεικτικά για την εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός* το 1957, οπότε και η χώρα βίωνε μεγάλη οικονομική ύφεση και ανεργία: [...] η Αυστραλία είναι και θα παραμείνει επί πολλά ακόμη χρόνια η πραγματική Γη της Επαγγελίας. Αρκεί [...] οι νεοερχόμενοι [...] να έχουν υπομονή, επιμονή και θέληση δι' εργασία, *ΟΕΕ*, 1.11.1957. Άλλες σχετικές αναφορές στο ίδιο, 1.8.1953, 15.12.1960.

³³⁵ Α. Καρατζά, 14.1.2013.

νομε τη διαπλοκή των άνω παραγόντων και τις στρατηγικές οι οποίες εμπλέκονται και σε αυτό, τόσο από την πλευρά των εμπλεκόμενων κρατών, των ιδιωτικών επιχειρηματικών συμφερόντων, όσο και των μεταναστών.

Η Μετάβαση: ταξιδεύοντας προς τους Αντίποδες

Με το καράβι το «Πατρίς» έφυγες μακριά μας και καίγεται η καρδιά μας/ Για τελευταία μας φορά σε είδαμε στην πρύμνη, του χωρισμού ανάμνηση για πάντα θα μας μείνει/ Το «Πατρίς» έχει σαλπάρει και μαζί του σ' έχει πάρει/ Είναι μεγάλος ο καημός κι ο ζωντανός ο χωρισμός/ Με δάκρυα στα μάτια μας σε αποχαιρετούμε, το πλοίο σαν κοιτούμε/ «Καλό ταξίδι» σ' εύχονται τα μαραμένα χείλη, τρέμουνε τα χεράκια μας κουνώντας το μαντήλι/ Το «Πατρίς» τώρα σφυρίζει κι η καρδούλα μας ραγίζει/ Είναι μεγάλος ο καημός κι ο ζωντανός ο χωρισμός/ Όταν απομακρύνθηκες γυρίσαμε στο σπίτι, με τον καημό στα στήθη/ Και την φωτογραφία σου έχουμε συντροφιά μας, είναι μέσα στο σπίτι μας μόνη παρηγοριά μας/ Έφυγες με το «Πατρίς», ποιος ξέρει αν θα μας ξαναδεί/ Είναι μεγάλος ο καημός κι ο ζωντανός ο χωρισμός.³³⁶

Η διαδικασία μετάβασης από την Ελλάδα στην Αυστραλία παρουσιάζει το δικό της ξεχωριστό ενδιαφέρον. Η απόσταση μεταξύ Αθήνας και Περθ, πρωτεύουσα της Δυτικής Αυστραλίας και το δυτικότερο τμήμα της χώρας, είναι περίπου 12.500 χιλιόμετρα, ενώ τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της Αυστραλίας, η Μελβούρνη και το Σύδνεϋ βρίσκονται στο ανατολικότερο τμήμα της. Η σύνδεση των δύο χωρών κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες, απαιτούσε ένα πολυήμερο ταξίδι, συνήθως διάρκειας ενός μήνα ακτοπλοϊκώς, ίσως και περισσότερο, μεγάλο κόστος για την εποχή, και αρκετούς κινδύνους λόγω του περάσματος από τον Ινδικό Ωκεανό, στον οποίο δημιουργούνται οι γνωστοί μουσώνες με την αντίστροφη κατεύθυνση ανά εποχή. Από την ύπαρξη κατάλληλων και διαθέσιμων μέσων μεταφοράς και των πολιτικών συνθηκών στις περιοχές διέλευσής τους, θα εξαρτάται σε ένα βαθμό και το μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας, το οποίο θα προσαρμόζεται στις υπάρχουσες συνθήκες, όπως το 1956 με την Κρίση στο Σουέζ, για την οποία έχει γίνει ήδη λόγος. Η συχνότητα των δρομολογίων τόσο από την Ευρώπη, όσο και από την Ελλάδα ειδικότερα θα είναι προβληματική τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, θα βελτιωθεί από τη δεκαετία του 1950, για να μπει σε μία πλήρως ανταγωνιστική φάση από τη δεκαετία του 1960, οπότε και η αεροπορική σύνδεση θα είναι συχνότερη και λιγότερο απρόσιτη οικονομικά. Όμως πώς εξασφαλιζόνταν τα μέσα μεταφοράς και οι θέσεις για τους μετανάστες; Ποιος ήταν ο ρόλος της ΔΕΜΕ; Ποιες πολιτικές τέθηκαν στη χρήση εθνικών μέσων μεταφοράς; Ποιο ήταν το κόστος της μετάβασης; Τα παραπάνω ερωτήματα είναι μερικά από όσα θα απασχολήσουν το συγκεκριμένο κεφάλαιο στην προσπάθεια να δοθεί μία εικόνα για τη μεταφορά των μεταπολεμικών μεταναστών προς την Αυστραλία.

Από την ανεπάρκεια μέσων, στον ανταγωνισμό: 1945-1967

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η εξεύρεση κατάλληλων διαθέσιμων πλοίων για τη μεταφορά των μεταναστών θα είναι εξαιρετικά δύσκολη. Οι καταστροφές πλοίων και η επίταξή τους κατά τη διάρκεια του πολέμου θα προκαλέσουν αυτή την έλλειψη, η οποία δεν θα ξεπεραστεί σύντομα, ενώ τα διαθέσιμα πλοία τα οποία θα τεθούν στη γραμμή Ευρώπης-Αυστραλίας θα είναι συχνά υπερπλήρη και η εξασφάλιση μίας θέσης σε αυτά θα είναι άκρως προβληματική. Το

³³⁶ Τραγούδι του Σπύρου Μειντάνη, «Έφυγες με το Πατρίς», δίσκος εταιρείας W and G Record Processing Co. PTY. LTD., Μελβούρνη, όπως παρατίθεται στο Άννα Αμηρά, «Έξη Τραγούδια Ξενιτιάς – Αυστραλία 1965-66», αδημοσίευτο άρθρο.

ζήτημα αυτό θα είναι αισθητό για τους μετανάστες από την Ελλάδα το 1947 οι οποίοι δεν μπορούσαν να εξυπηρετηθούν, ενώ εξεταζόταν η ναύλωση πλοίου από ιδιωτικούς φορείς ενδιαφερόμενους για τη μετανάστευση προς την Αυστραλία. Σε αντίστοιχες ενέργειες θα προβεί και το ΥΠΕΞ με το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας (ΥΕΝ), τα οποία θα ενδιαφερθούν, χωρίς αποτέλεσμα, για τη δρομολόγηση ελληνικού πλοίου στη γραμμή Ελλάδας-Αυστραλίας.³³⁷ Η αναμονή για μία θέση σε ένα πλοίο θα ξεπερνά ακόμα και τους πέντε μήνες, όπως στην περίπτωση 300 Ελλήνων στην Αίγυπτο το 1947· μία αναμονή η οποία ήταν γενική και για άλλες εθνότητες.³³⁸

Η πλήρης λειτουργία του ΙΡΟ από το 1947 θα βελτιώσει συγκριτικά την κατάσταση, αλλά όχι και ποιοτικά· δηλαδή, θα βελτιωθεί η συχνότητα των δρομολογίων, αλλά η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών θα μείνει αμετάβλητη. Ο ΙΡΟ θα ναυλώνει πλοία για τη μεταφορά προσφύγων και εκπατρισμένων ατόμων προς την Αυστραλία, με αποτέλεσμα να πυκνώσουν οι προσεγγίσεις πλοίων και στον Πειραιά, παραχωρώντας θέσεις στα πλοία και σε ελεύθερους μετανάστες όταν δεν κάλυπτε την πληρότητά τους ο ΙΡΟ.³³⁹ Ωστόσο, αυτά τα δρομολόγια θα είναι σε έκτακτη και όχι μόνιμη βάση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η σταθερή εξυπηρέτηση των Ελλήνων μεταναστών, οι οποίοι κατευθύνονταν σε λιμάνια της γειτονικής Ιταλίας ή της Αιγύπτου ώστε να επιβιβαστούν σε κάποιο πλοίο το οποίο μέσω της Διώρυγας του Σουέζ θα κατευθυνόταν στην Αυστραλία.³⁴⁰

Από το 1949 το πλοίο *Κυρήνεια* της ναυτιλιακής εταιρία *Ελληνικές Μεσογειακές Γραμμές* (ΕΛΜΕΣ) θα προσεγγίζει στον Πειραιά, συνδέοντας το όνομά του με την ελληνική μετανάστευση προς την Αυστραλία για τη δεκαετία του 1950.³⁴¹ Το *Κυρήνεια*, δεν θα λύσει το πρόβλημα της μεταφοράς του όλο και ογκούμενου μεταναστευτικού πληθυσμού και θα φτάσουν παράπονα στο ΥΠΕΞ για τη δυσκολία εξεύρεσης θέσεων στο ελληνικό, όπως και στα ιταλικά πλοία και για την άρνηση έκδοσης εισιτηρίων σε Έλληνες στα βρετανικά πλοία τα οποία επέλεγαν να μεταφέρουν μόνο Άγγλους μετανάστες.³⁴² Προς τα τέλη του 1952 το *Κυρήνεια* θα τεθεί εκτός της γραμ-

³³⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, *Αυστραλιανά Χρονικά*, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1947 και ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/6/1, Ανισιάς προς ΥΠΕΞ και ΥΕΝ, 28447/Ε/9, 27.6.1947. Για τις προσπάθειες ΥΠΕΞ-ΥΕΝ, ΑΥΕ/ΚΥ/1951/7/3/2/2, [ΥΠΕΞ], «Μεταναστευτικόν Ζήτημα» Έκθεσις 1947.

³³⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/6/1, Τ. Γαλάνης, «Το Μεταναστευτικό Ζήτημα της Αυστραλίας», *ΟΕΕ*, 1.7.1947.

³³⁹ Συμβόλαιο με τον ΙΡΟ θα έχει μεταξύ άλλων το *Κυρήνεια* της ΕΛΜΕΣ, το *Έλλην Πρίγκηψ* της *China Hellenic Line*, το *Νέα Ελλάς* της *General Steam Navigation Co of Greece*, μετέπειτα *Greek Line*, το *Florentia* της *Cia Nav Florencia* και άλλα, βλ. Peter Plowman, *Australian Migrant Ships 1946-1977*, Αυστραλία, 2006, σ. 40, 47, 54, 64, 92. Για διαφημίσεις πλοίων που προσέγγιζαν στην Ελλάδα, *ΟΕΕ*, 15.2.1951, 15.4.1951 και 15.2.1952.

³⁴⁰ *ΟΕΕ*, 1.7.1950 και 15.8.1950.

³⁴¹ Yiannakis, *ό.π.*, σ. 38. *ΟΕΕ*, 1.6.1950. Το ζήτημα της κρατικής επιχορήγησης ή μη του *Κυρήνεια* για το δρομολόγιο δεν είναι ξεκάθαρο. *Ο Έξω Ελληνισμός* θα σημειώσει σε ποικίλες περιστάσεις την επιχορήγηση της εταιρίας για τη γραμμή, βλ. *στο ίδιο*, 1.6.1950. Ωστόσο έγγραφο του ΥΠΕΞ του 1954 θα αναφέρει γενικά ότι η: *ελληνική επιβατηγός Ναυτιλία καμία κρατική επιχορήγηση έχει [...] βασιζόμενη μόνο στα δικά της μέσα*, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1954/1954/ΑΠ/1/Γενικού «Μετανάστευση», Τσενεμπής προς ΥΠΕΞ, 59109/4279, 16.3.1954. Είναι γνωστό πάντως ότι τα μεταναστευτικά πλοία όπως το *Κυρήνεια*, και τα πλοία του Χανδρή από το 1959 θα μεταφέρουν την κρατική αλληλογραφία δωρεάν, και τα κρατικά φορτία, και τους κρατικούς υπαλλήλους με έκπτωση στο ναύλο τους.

³⁴² ΑΥΕ/ΚΥ/1950/151/2/1, Σ. Γρίβας - Σταυρόπουλος προς ΥΠΕΞ, 16.10.1950. Ένας λόγος για τον οποίο επέλεγαν τη μετάβασή τους στην Ιταλία ή το Πορτ-Σάιτ ήταν και ο μεγαλύτερος φόρος έως το 1950 στα αεροπορικά και αεροπορικά εισιτήρια εξωτερικού από την Ελλάδα, ο οποίος έφτανε το 16,5%, ενώ στην Ιταλία και την Αίγυπτο κυμαινόταν μεταξύ 1-2%, βλ. *ΟΕΕ*, 1.11.1950 και 15.11.1950.

μής λόγω και της μείωσης στη μετανάστευση προς την Αυστραλία,³⁴³ ενώ θα πραγματοποιεί ταξίδια σε έκτακτη βάση και κατόπιν ναύλωσής του από τη ΔΕΜΕ.

i. Η ατμοπλοϊκή μετάβαση από το 1952

Με την εμφάνιση της ΔΕΜΕ, η οργάνωση της μεταφοράς των μεταναστών θα τεθεί σε νέες βάσεις. Το 1952 θα θεσπιστεί κανονισμός για τη μεταφορά μεταναστών μέσω ελληνικών πλοίων, ο οποίος προέβλεπε, μεταξύ άλλων, την ακριβή διαμόρφωση των χώρων του πλοίου και ιδιαίτερος των καμπινών των μεταναστών, την ύπαρξη νοσοκομείων εντός του πλοίου και των σωσίβιων μέσων. Επίσης ήδη από το 1948 η Ελλάδα είχε συνυπογράψει τη *Διεθνή Σύμβαση για την Ασφάλεια της Ζωής στη Θάλασσα*, η οποία προέβλεπε μέτρα για την κατασκευή, τη λειτουργία και τον εξοπλισμό των πλοίων, και τέθηκε σε ισχύ από τα τέλη του 1952.³⁴⁴

Η Διεύθυνση Μεταφορών της Γενικής Διεύθυνσης της ΔΕΜΕ στη Γενεύη θα ναυλώνει ή θα εξασφαλίζει τμήμα θέσεων σε πλοία και αεροπλάνα για τη μεταφορά των μεταναστών και θα καταρτίζει πρόγραμμα, συνεννοούμενη με τις μεταφορικές εταιρίες για τις απαραίτητες θέσεις, βάσει των αναγκών της Αποστολής στην Ελλάδα και την κάλυψη των επιθυμιών των δύο ενδιαφερόμενων χωρών στις οποίες έθετε προς έγκριση το πρόγραμμα. Από τα τέλη του 1961 θα συσταθεί στην Ελλάδα μία *Επιτροπή μεταφοράς μεταναστών εις Αυστραλίαν μέσω των ΔΕΜΕ* στην οποία θα εκπροσωπούνται το ΥΠΕΣ, το ΥΠΕΞ και το ΥΕΝ και θα έχει ως έργο τη γνωμοδότηση εις περιπτώσεις όλως εξαιρετικής ανάγκης δια την αναχώρησιν μεταναστών εις Αυστραλίαν δι' ετέρων μέσων ή Ελληνικών θαλασσιών τοιούτων, ως και δια πάν άλλο συναφές με την μεταφοράν Ελλήνων εις Αυστραλίαν θέμα όπερ ήθελε τυχόν προκύψει.³⁴⁵

Μόνιμη επιθυμία της Ελληνικής Κυβέρνησης θα είναι η προτίμηση χρήσης των ελληνικών πλοίων στη μεταφορά των Ελλήνων μεταναστών μέσω της ΔΕΜΕ· σε μία προσπάθεια να υποστηριχθεί η ναυτιλιακή παράδοση της χώρας μέσα από τη μεταναστευτική εξαγωγή των πολιτών της. Το αίτημα αυτό θα διαμηνύσει εξ αρχής στις συνόδους της ΔΕΜΕ η Ελληνική Κυβέρνηση, υποστηρίζοντας ότι μπορεί να επιτύχει σημαντικές οικονομίες,³⁴⁶ ένα αίτημα το οποίο θα γίνει δεκτό από τη ΔΕΜΕ στη Γενεύη, όταν τα εν λόγω πλοία πληρούσαν τα αναγκαία κριτήρια μεταφοράς.³⁴⁷ Η μη τήρηση της επιθυμίας αυτής στην έκταση την οποία ανέμενε η Ελληνική Κυβέρνηση ή οι ελληνικοί μεταφορείς θα φέρει, όπως θα δούμε, προστριβές με την Αποστολή στην Ελλάδα.

Με την έναρξη της λειτουργίας της ΔΕΜΕ το 1952, το μόνο διαθέσιμο ελληνικό πλοίο στη γραμμή θα είναι το *Κυρήνεια*, το οποίο όμως σύντομα θα αποσυρθεί, δημιουργώντας πρόσφορο

³⁴³ P. Plowman, *ό.π.*, σ. 54.

³⁴⁴ ΦΕΚ, 123/31.5.1952 (τεύχος Β'), Εγκρ. Πρ. 34120/2005/27.5.1952, «Κανονισμός περί τρόπου μεταφοράς μεταναστών επί ελληνικών εμπορικών πλοίων», διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο www.et.gr, 8.6.2013. Για τη Διεθνή Σύμβαση του 1948, διαθέσιμη ηλεκτρονικά στο, <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1960/1.html>, 8.6.2013.

³⁴⁵ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Οι Υπουργοί Εσωτερικών – Εξωτερικών – Εμπορ. Ναυτιλίας «Απόφασις», εμπ.1941, 6.10.1961.

³⁴⁶ Στο ίδιο, Πεσμαζόγλου προς ΥΠΕΞ, 39326, 9.10.1952.

³⁴⁷ Στο ίδιο, "Official calls of the Director to various members of the Government during his and Mrs' Daly visit to Greece 1 to 10 September 1959".

έδαφος για την εκμετάλλευση του κενού από ξένες εταιρίες, οι οποίες θα προσεγγίζουν είτε στον Πειραιά είτε σε λιμάνια της Πελοποννήσου.³⁴⁸

Τέλη του 1953, με την επικείμενη αύξηση του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας από το 1954-1955, θα ανοίξει πάλι η συζήτηση για την επαναδρομολόγηση ελληνικού πλοίου στη γραμμή, με προσεγγίσεις να γίνονται από την Ελληνική Κυβέρνηση τόσο στους εφοπλιστές Γουλανδρή, όσο και στην ΕΛΜΕΣ του εφοπλιστή Γιαννουλάτου· δίχως όμως αποτέλεσμα λόγω της άρνησής τους να αναλάβουν την δρομολόγηση πλοίου άνευ κρατικής επιχορήγησης, ικανής να τους προστατεύσει από τον ξένο ανταγωνισμό.³⁴⁹ Η ΕΛΜΕΣ θα πεισθεί τελικά στις αρχές του 1954 να θέσει το *Κυρήνεια* ξανά στη γραμμή, εν όψει των προοπτικών κέρδους από την αύξηση του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας και της ελληνικής κίνησης, έστω και δίχως κρατική επιχορήγηση. Το ΥΕΝ θα σημειώσει ότι το πλοίο πρέπει να υποστηριχθεί και από την ιδιωτική πρωτοβουλία, όπως επίσης να ανασταλεί η προσέγγιση ξένων πλοίων σε ελληνικά λιμάνια.³⁵⁰ Από την μεριά της η ΔΕΜΕ, θα συνάψει συμβόλαιο με την ΕΛΜΕΣ για τη χρήση του *Κυρήνεια* στη μεταφορά των μεταναστών της.³⁵¹ Το άκουσμα της επαναδρομολόγησης του πλοίου θα φέρει ενθουσιασμό στο μεταναστευτικό και παροικιακό Τύπο, σημειώνοντας τις προοπτικές ανάπτυξης στις μεταναστευτικές και εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών, τη δημιουργία ποικίλων παράπλευρων θέσεων εργασίας και το τέλος της ταλαιπωρίας των Ελλήνων μεταναστών και όσων ήθελαν να προσκαλέσουν τους οικείους τους.³⁵² Από τον Αύγουστο του 1955 η ελληνική γραμμή θα ενισχυθεί και από ένα δεύτερο πλοίο της ίδιας εταιρίας, το *Τασμανία*,³⁵³ το οποίο θα μείνει γνωστό ως «νυφοκάραβο». Στα μέσα του 1955 μάλιστα, ο Αρχηγός της Αποστολής θα προσφέρει τμήμα θέσεων στα ναυλωμένα από τη ΔΕΜΕ πλοία, προς τα πρακτορεία μεταναστεύσεως.³⁵⁴ μία πράξη η οποία προέκυπτε από την αναγνώριση της έλλειψης μέσων για τους ελεύθερους μετανάστες, αλλά και μία επιτυχής κίνηση τακτικής για την ελάφρυνση της έντασης με το Σύνδεσμο Πρακτόρων.

Τα δύο πλοία της ΕΛΜΕΣ θα αποσυρθούν οριστικά από τη γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας προς τα τέλη του 1956, αφήνοντας μέχρι το 1959 κενή τη γραμμή από πλοία με ελληνική σημαία, ενώ παράλληλα η χρήση των αεροπορικών μέσων θα διευρυνθεί.³⁵⁵ Η απόσυρση της ΕΛΜΕΣ

³⁴⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα, «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας: Ατμοπλοϊκή Συγκοινωνία Ελλάδας-Αυστραλίας», Παπαδάκης προς Πρεσβεία Καμπέρας, 103/Γ/3, 13.1.1954. Διαφημίσεις δρομολογίων ξένων πλοίων από την Ελλάδα, *ΟΕΕ*, 1.9.1953 και 15.12.1953. Η βρετανική *P&O Orient Line* θα καθιερώσει τακτά δρομολόγια με την έναρξη του 1954 από την Καλαμάτα και έπειτα από την Πύλο.

³⁴⁹ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα, «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας: Ατμοπλοϊκή Συγκοινωνία Ελλάδας-Αυστραλίας», Λαμπριανίδης προς ΥΠΕΞ, 60101/4467, 2.11.1953.

³⁵⁰ Στο ίδιο, Μαρινάκης προς ΥΠΕΞ, 18158/1503, 31.3.1954.

³⁵¹ Στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 709/ΣΤ, 6.5.1954.

³⁵² ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας», «Ερχεται η Κυρήνεια», *ΑυστραλοΕλλην* (Αυστραλία), 2.4.1954 και *ΟΕΕ*, 15.4.1954.

³⁵³ Plowman, *ό.π.*, σ. 59.

³⁵⁴ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Gibson προς Νικολίτσα, ΕΣ/622, 11.7.1955.

³⁵⁵ Plowman, *ό.π.*, σ. 54, 59. Χαρακτηριστικά το 1956 οπότε και επιχειρούν και τα δύο ελληνικά πλοία θα χρησιμοποιηθούν, μόνο δύο ξένα για τη μεταφορά των μεταναστών της ΔΕΜΕ, τα οποία θα μεταφέρουν 1.103 άτομα, σε αντίθεση με τα έξι δρομολόγια των πλοίων της ΕΛΜΕΣ, τα οποία μεταφέραν 3.856. Αντιστρόφως, το 1957 οπότε και δεν θα υπάρχει κανένα ελληνικό πλοίο στη γραμμή θα διακινηθούν μόνο με ξένα υπερωκεάνια, τα δρομολόγια των οποίων εντοπίζονται μόνο από τον Μάιο και έπειτα, και συνολικά μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου θα διακινηθούν 2.988

δεν θα προκύψει μόνο από τη μείωση στο πρόγραμμα της Αυστραλίας, αλλά και από τα ποικίλα προβλήματα που παρουσίαζαν τα πλοία κατά τα τελευταία τους ταξίδια, γεγονός που είχε κάνει τις αρμόδιες αυστραλιανές Αρχές να απαιτήσουν την ολοκλήρωση των αναγκαίων επισκευών για να τους επιτραπεί ξανά ο απόπλους, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Οι συνθήκες οικονομικής ύφεσης στην Αυστραλία, οι περιορισμοί στο εξωτερικό εμπόριο και στο μεταναστευτικό της πρόγραμμα μεταξύ 1957-1959, δεν θα επιτρέψουν την εκδήλωση σοβαρού ενδιαφέροντος από τον ελληνικό εφοπλιστικό κόσμο. Η Ελληνική Κυβέρνηση και ο Τύπος θα επιζητούν την ενίσχυση της γραμμής από ένα ελληνικό πλοίο, για το οποίο όμως η ΔΕΜΕ φάνηκε διστακτική,³⁵⁶ καθώς η άμεση δρομολόγηση ενός ελληνικού πλοίου θα απαιτούσε την αναδιοργάνωση του προγράμματος μεταφορών της προς όφελος του νέου μέσου, παρά τις δεσμεύσεις της προς άλλες εταιρίες των οποίων χρησιμοποιούσε τα πλοία και τα αεροπλάνα.

Το ενδιαφέρον ελληνικών εφοπλιστικών Οίκων από το 1958 θα θέσει την έναρξη των διαπραγματεύσεων με την Κυβέρνηση και τη ΔΕΜΕ. Η αρχή θα γίνει με έναν ομογενή στην Αυστραλία, όμως σύντομα εξασθένησε αυτό το ενδιαφέρον από την πλευρά της ΔΕΜΕ.³⁵⁷ Η *Greek Line* η οποία επικεντρωνόταν σε υπερατλαντικά ταξίδια, θα σημειώσει το ζήτημα δημιουργίας σταθερής σύνδεσης με την Αυστραλία για μεταναστευτικούς, εμπορικούς και τουριστικούς λόγους, και η ίδια θα δρομολογήσει εκτάκτως πλοίο της για δύο ταξίδια προς την Αυστραλία μεταξύ Νοεμβρίου 1958 και Φεβρουαρίου 1959.³⁵⁸ Παράλληλα έντονο ενδιαφέρον θα επιδείξει και ο εφοπλιστής Λάτσης για τη δρομολόγηση δύο πλοίων του, με τις συζητήσεις να προχωρούν και να επεκτείνονται και με τη Γενική Διεύθυνση της ΔΕΜΕ στη Γενεύη.³⁵⁹ Ταυτοχρόνως θα εκφράσουν ενδιαφέρον και οι εφοπλιστές Χανδρή, οι οποίοι προγραμμάτιζαν τη δρομολόγηση ενός, συγκριτικά, πιο σύγχρονου πλοίου, με το ΥΠΕΣ τελικά να δίνει άδεια και στις δύο εταιρίες.³⁶⁰ Παρά ταύτα, η μετατροπή των πλοίων του Λάτση ώστε να είναι κατάλληλα για υπερπόντια ταξίδια μεταφοράς μεταναστών θα αργεί συνεχώς, με συνέπεια τη μη δρομολόγησή τους στη γραμμή.³⁶¹

Εν τέλει, τη γραμμή Ελλάδας-Αυστραλίας θα την εκπροσωπήσει αποκλειστικά η *Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας* των εφοπλιστών Χανδρή, με τη δρομολόγηση του υπερωκεανίου *Πατρίς*, το οποίο θα μείνει στην ιστορία της μετανάστευσης προς την Αυστραλία ως το κατ' εξοχήν ελληνικό μεταναστευτικό πλοίο. Η ΔΕΜΕ θα συνάψει συμβόλαιο για τη χρήση του πλοίου για τη με-

---

μετανάστες της ΔΕΜΕ με τέσσερα ξένα πλοία, βλ. ΑΔΕΜΕ/Ministry of Mercantile Marine, Ιωαννίδου προς ΥΕΝ, ΕΝ/1465, 14.10.1957 και στο ίδιο ΙΣΕΜ Athens, "Statistics of Greek Migrants Who Departed on Various Ships from Greek ports with country of Destination 1.1.56-30.9.57".

³⁵⁶ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Ιωαννίδου προς Ζησόπουλος, ΕΣ/1716, 14.8.1958.

³⁵⁷ Στο ίδιο, Ζησόπουλος προς ΔΕΜΕ 3429, 9.8.1958 και στο ίδιο, Ανδριανόπουλος προς ΥΠΕΞ, 89556/4114, 30.12.1958 και ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 148/Στ/1/δς, 7.2.1959.

³⁵⁸ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, «Σημείωμα δια τον κ. Σ. Δεληνίκον «Ναύλωσις υπερωκεανείου «Βασίλισσα Φρειδερίκη» υπό της ΔΕΜΕ», 24.7.1958· στο ίδιο, Ανδριανόπουλος προς ΥΠΕΞ, 89556/4114, 30.12.1958 και Α. Ι. Τζαμτζής, *Τα Ελληνικά Υπερωκεάνια 1907-1977. Το χρονικό μίας εποχής της νεότερης εμπορικής μας ναυτιλίας που έκλεισε οριστικά*, Αθήνα, [1997], σ. 119.

³⁵⁹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Ποταμιάνος προς ΔΕΜΕ, 603/20, 3.1.1959. Για τις συζητήσεις με τη Γενεύη, στο ίδιο, Α. R. Driver, "Note for the File: Director's discussion with Mr. Latsis on 15 July 1959", χχ.

³⁶⁰ Στο ίδιο, «Σύσκεψις 9 Σεπτεμβρίου 1959 Μεταξύ Υπουργείου Εσωτερικών και Γενικής Διευθύνσεως ΔΕΜΕ», χχ και Α. Ι. Τζαμτζής, *ό.π.*, σ. 121.

³⁶¹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Wendling προς Daly, 15.12.1959 και Τζαμτζής, *ό.π.*, σ. 119-120.

ταφορά των μεταναστών της, αρχικά με την παροχή 500 περίπου θέσεων ανά ταξίδι, και η Ελληνική Κυβέρνηση θα θεσπίσει τους κανόνες λειτουργίας του πλοίου υπό ελληνική σημαία. Μεταξύ των όρων έγκρισης θα είναι η αποκλειστική χρήση του πλοίου στη γραμμή της Αυστραλίας για την εξυπηρέτηση των μεταναστών μέσω της ΔΕΜΕ και η εκτέλεση το λιγότερο τριών δρομολογίων το έτος.³⁶² Τα ταξίδια του *Πατρίς* θα ξεκινήσουν κατά τα μέσα Δεκεμβρίου 1959, ενώ την προηγούμενη ημέρα από το ταξίδι είχε τελεστεί αγιασμός του πλοίου με την παρουσία του Πρωθυπουργού, του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης και πολλών Υπουργών και άλλων επισήμων,³⁶³ δίνοντας μία εθνική διάσταση στη λειτουργία της γραμμής.

Η εγκαθίδρυση της νέας γραμμής θα αποδειχθεί αρκετά δύσκολη, καθώς εφοπλιστικοί οίκοι της Βρετανίας, της Αυστραλίας και της Ιταλίας θα επιβάλλουν εμπάργκο στο πλοίο, απαγορεύοντας σε πρακτορεία που ήλεγχαν στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία να εξασφαλίζουν επιβάτες και εμπόρευμα για το πλοίο σε περίπτωση μη συμπλήρωσης της χωρητικότητας των υπερωκεανίων τους· σε αντίθετη περίπτωση προειδοποιούσαν τα πρακτορεία ότι θα υποστούν κυρώσεις.³⁶⁴ Το ΥΕΝ θα προσπαθήσει να αμβλύνει την κατάσταση μέσα από παραστάσεις της Λιμενικής Προξενικής Αρχής στο Λονδίνο, με πιέσεις στους εκπροσώπους των αντιδρώντων ξένων πλοίων στην Ελλάδα, όπως και με παρεμβάσεις στην Αυστραλιανή Κυβέρνηση μέσω της εκεί ελληνικής Πρεσβείας.³⁶⁵ Η Αυστραλιανή Κυβέρνηση θα είναι συμπονετική προς το ζήτημα, για το οποίο θα κάνει δηλώσεις υποστηρίζοντας την αναγκαιότητα της ύπαρξης του πλοίου και για εμπορικούς, πέραν των μεταναστευτικών λόγων. Ωστόσο η Κυβέρνηση της Αυστραλίας δεν θα μπορέσει να λάβει κάποια δράση καθώς όπως θα δηλώσει επρόκειτο για ένα ζήτημα της ιδιωτικής οικονομίας και ανταγωνιστικών συμφερόντων.³⁶⁶ Το άμεσο αποτέλεσμα θα είναι στο ταξίδι επιστροφής του *Πατρίς* προς την Ελλάδα να έχει περίπου 100 επιβάτες και καθόλου φορτίο. Ο εφοπλιστής Χανδρής θα επισκεφθεί την Αυστραλία και θα κάνει έκκληση στους Έλληνες και στους διευθυντές του παροικιακού Τύπου να υποστηρίξουν το πλοίο.³⁶⁷ Επιπροσθέτως, ο Οίκος Χανδρή προκειμένου να αμβλύνει τις συνέπειες του εμπάργκο θα οργανώσει διαφημιστική εκστρατεία στην Αυστραλία για την ανάπτυξη του τουρισμού προς την Ελλάδα, προσφέροντας σε κάθε επιβάτη του πλοίου τους τριήμερη φιλοξενία στην Ελλάδα. Παράλληλα, θα συνάψει συμφωνία με έναν τουριστικό οργανισμό προκειμένου να εξασφαλίσει έναν σταθερό αριθμό επιβατών, ενώ θα δέχεται ναύλους σε δραχμές, ώστε να επιτρέπεται «στους εισαγωγείς να χρησιμοποιούν πλήρως τις άδειες εισαγωγής κρέατος από την Αυστραλία στην Ελλάδα».³⁶⁸

Στη συνέχεια θα κοπάσουν οι συνέπειες του εμπάργκο, και με την υποστήριξη της ΔΕΜΕ στη μεταφορά μεταναστών η γραμμή δεν θα παρουσιάσει μεγάλες δυσκολίες, όμως θα συνεχίσει να υπάρχει έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των εταιριών που συνέδεαν την Ευρώπη με την Α-

³⁶² ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Sismanoglou προς ICEM Athens, 1.7.1960 και ΦΕΚ, 360/15.10.1959, (τεύχος Β'), Εγκρ. Πρ. 70894/3293/1.10.1959, «Περί [sic] εγκρίσεως των όρων υφ' όν θα διέπται νηολογούμενον κατά το Ν.Δ. 2687/1953 το Υ/Κ «Πατρίς»».

³⁶³ *ΟΕΕ*, 25.12.1959.

³⁶⁴ Στο ίδιο, 1.2.1960 και Τζαμτζής, *ό.π.*, σ. 121-122.

³⁶⁵ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Ποταμιάνος προς ΥΠΕΣ, 13499/573, 13.2.1960.

³⁶⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/3/2/2, Τζούνης προς ΥΕΝ, 020842, 7.12.1959.

³⁶⁷ Για το ταξίδι του *Πατρίς*, *ΟΕΕ*, 15.2.1960. Για την έκκληση του Χανδρή, στο ίδιο, 1.2.1960.

³⁶⁸ Τζαμτζής, *ό.π.*, σ. 122, 124.

στραλία. Η γραμμή θα ενισχυθεί σύντομα με την αγορά νέων πλοίων από τον Χανδρή, όπως το *Βρετάνη* το 1961, το *Ελληνίς* το 1963, και το 1965 το *Αυστραλίας* και το *Βασίλισσα Φρειδερίκη*.³⁶⁹ Το *Ελληνίς* και το *Αυστραλίας* θα εκκινούν το ταξίδι τους από την Αγγλία, περνώντας και από τον Πειραιά, ενώ το *Βασίλισσα Φρειδερίκη*, θα εξυπηρετεί σε έκτακτη και όχι μόνιμη βάση τη γραμμή, σε αντίθεση με το *Πατρίς* το οποίο θα αφιερωθεί στο δρομολόγιο Πειραιάς-Αυστραλία.

Η αποκλειστικότητα της σύνδεσης με την Αυστραλία θα διεκδικείται από τον Χανδρή σε όλο το διάστημα, φέρνοντας αντιστάσεις σε κάθε ανταγωνισμό, όπως το 1964 οπότε ο Λάτσης θα ανακοινώσει δρομολόγιο του πλοίου του *Marianna IV* για τα τέλη του έτους. Ο Χανδρής θα ανταπαντήσει με έτερη ανακοίνωση στην οποία θα κάνει λόγο για παράνομη ενέργεια, καθώς μόνο τα πλοία του είχαν την κυβερνητική εξουσιοδότηση για την εξυπηρέτηση της γραμμής. Ο Λάτσης θα επιμένει στη νομιμότητα της δρομολόγησης του πλοίου του και θα κάνει λόγο για προσπάθεια πρόκλησης αμφιβολιών και δυσπιστίας στους μετανάστες όσον αφορά την πραγματοποίηση του ταξιδιού.³⁷⁰ Η συνέχεια αυτής της διαμάχης, θα είναι το ταξίδι του *Marianna IV* να πραγματοποιηθεί ως «έκτακτη αναχώρηση» από τη *Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας* του Χανδρή στην οποία έπρεπε πλέον να απευθύνονται οι επιβάτες για πληροφορίες και έκδοση εισιτηρίων, όπως θα ανακοινωθεί στον Τύπο. Η *Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας* όπως θα φανεί αγόρασε το πλοίο από τον Λάτση για την εκτέλεση του εν λόγω δρομολογίου και το πούλησε ξανά στον ίδιο με την άφιξή του στην Αυστραλία.³⁷¹ Ο Χανδρής ήθελε να εξασφαλίσει την πρωτοκαθεδρία και την αποκλειστικότητα της *Γραμμής* στις μετακινήσεις από την Ελλάδα· μία επιθυμία η οποία θα τον φέρει σε ευθεία σύγκρουση με τη ΔΕΜΕ, στην τάση προτίμησης της τελευταίας στην αερομεταφορά των μεταναστών.

Η αύξηση των ελληνικών μέσων μεταφοράς προς την Αυστραλία τη δεδομένη στιγμή, δεν ήταν τυχαία. Σημειώνεται σε μία περίοδο οπότε η μετανάστευση από την Ελλάδα, και γενικότερα τη Νότια Ευρώπη, ξεπερνά σταδιακά τους τιθέμενους από το 1956 περιορισμούς στις προσκλήσεις. Συγχρόνως αυξάνεται το μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας, το οποίο προεξοφλεί τη μεγαλύτερη ζήτηση μεταφορικών μέσων όχι μόνο από τη Νότια Ευρώπη, αλλά και από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με συνέπεια πλοία του Χανδρή να εκκινούν από την Αγγλία. Παράλληλα συνεχιζόταν η μεταναστευτική κίνηση από την Αίγυπτο, τόσο Ελλήνων όσο και άλλων εθνικοτήτων, όπως και από το Λίβανο, όπου, όπως ειπώθηκε σε άλλο σημείο, είχε ιδρυθεί το 1962 Μεταναστευτικό Γραφείο της Αυστραλίας. Επιπλέον, η αύξηση της μετανάστευσης δημιουργούσε και πρόσθετες ανάγκες σε ευρωπαϊκά προϊόντα, όπως επίσης δημιουργούσε μεγαλύτερη παραγωγή στην Αυστραλία, από την οποία ευνοούνταν το εξαγωγικό της εμπόριο όχι μόνο

³⁶⁹ Για τα τέσσερα πλοία, Plowman, *ό.π.*, σ. 118, 132, 134, 138. Το *Βρετάνη* καταστράφηκε το 1963 έπειτα από εκδήλωση πυρκαγιάς κατά τη διάρκεια επισκευών σε ελληνικό ναυπηγείο. Η εφημερίδα *Τα Νέα* θα καλύψει το γεγονός με εκτεταμένα άρθρα για σειρά ημερών, ενώ ο Οίκος Χανδρή κατά την ανακοίνωση της αγοράς του *Ελληνίς*, το οποίο αντικατέστησε το *Βρετάνη*, θα σημειώσει, μεταξύ άλλων, ότι το πλοίο αποκτήθηκε δίχως θυσίες από τον Οίκο. Για την καταστροφή του *Βρετάνη*, *Τα Νέα*, 8-13.4.1963. Για την αγορά του *Ελληνίς*, στο ίδιο, 7.8.1963.

³⁷⁰ Οι ανακοινώσεις του Λάτση, ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, I. S. Latsis Shipping Company “Notice”, 10.11.1964· στο ίδιο, I.S. “Latsis Shipping Co. Notice, “Marianna IV” sails on 25th instant for Australia”, *To Vima*, 13.11.1964. Η ανακοίνωση του Χανδρή, στο ίδιο, Greek Australian Line “Notice”, 10.11.1964.

³⁷¹ Για την ανακοίνωση στην Τύπο, «Ανακοίνωσις», *Η Καθημερινή*, 20.11.1964. Για την αγορά του πλοίου από τον Χανδρή, ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Wendling προς Director ICEM, 30.11.1964.

προς την Ευρώπη αλλά και με χώρες της Ερυθράς Θάλασσας και της Μέσης Ανατολής, όπου και προσέγγιζαν μεταναστευτικά πλοία. Το *Πατρίς* συγκεκριμένα διέθετε μεγάλα ψυγεία για εμπορεύματα, όπως κρέατος το οποίο διακινούσε από την Αυστραλία προς την Ελλάδα, όπως φάνηκε παραπάνω.³⁷² Παράλληλα, το 1962 θα αποφασιστεί και η αποστολή Αυστραλού Εμπορικού Επιτρόπου στην Αθήνα ώστε να συνδεθούν περαιτέρω οι αγορές των δύο χωρών.³⁷³ Επιπλέον από το 1959 θα υπάρξει μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την Ελλάδα αλλά και την Πρεσβεία στην Καμπέρα για την τουριστική προβολή της χώρας στην Αυστραλία, με την αποστολή νέων αφισών, επικαίρων και ταινιών με ελληνικά αξιοθέατα.³⁷⁴ Συγχρόνως, στην εγκριτική πράξη χρήσης των πλοίων στη γραμμή Αυστραλίας θα προβλεφθεί η μη δέσμευσή τους στους τιθέμενους όρους σε περίπτωση απαγόρευσης ή μείωσης της μετανάστευσης προς την Αυστραλία, γεγονός το οποίο διασφάλιζε τα κέρδη τους από τις απρόβλεπτες διακυμάνσεις στην κίνηση στη γραμμή.³⁷⁵

Ωστόσο το πρόβλημα της ανεπάρκειας μέσων μεταφοράς θα επανεμφανίζεται ανά περιόδους παρά την τακτική ύπαρξη ελληνικών πλοίων στη γραμμή, και κατά διαστήματα θα εμφανιστούν στον Τύπο, όπως και στην αλληλογραφία της ΔΕΜΕ αναφορές για ελλείψεις μέσων. Στην κατεύθυνση αυτή η χρήση ξένων πλοίων, αλλά και αεροπλάνων από τη ΔΕΜΕ θα συνεχίσει.

ii. Αεροπορική μεταφορά

Η μετάβαση στην Αυστραλία μέσω αεροπλάνου πριν τα τέλη της δεκαετίας του 1940 δεν θα είναι άγνωστη στο μεταναστευτικό κοινό, με την βρετανική αεροπορική εταιρία *BOAC* να εκτελεί δρομολόγια από το Κάιρο προς την Αυστραλία, από όπου επιβιβάζονταν και Έλληνες μετανάστες και το 1948 θα εξετάζει το ενδεχόμενο να συμπεριλάβει και την Αθήνα στο δρομολόγιό της.³⁷⁶ Ωστόσο οι εμπορικές πτήσεις προς Αυστραλία από την Ελλάδα δεν θα πυκνώσουν παρά μόνο προς τα μέσα του β' μισού της δεκαετίας του 1950, για να καθιερωθούν στη δεκαετία του 1960. Κατά τη δεκαετία του 1950 οι πτήσεις από την Ελλάδα θα αφορούν ναυλωμένες πτήσεις από τη ΔΕΜΕ για τη μεταφορά των μεταναστών της, και από το 1955 θα γίνονται δεκτοί σε αυτές και ελεύθεροι μετανάστες μέσω πρακτορείων μετανάστευσης, όπως έχει ειπωθεί. Η χρήση αεροπλάνων θα ευνοηθεί από την μη εξεύρεση διαθέσιμων πλοίων, αλλά και την «επιχειρησιακή τους ευελιξία», η οποία εξυπηρετούσε τις διακυμάνσεις του προγράμματος της ΔΕΜΕ, όπως θα σημειώσει το 1957 σε άρθρο του, πρώην Αρχηγός της Αποστολής στην Ελλάδα.³⁷⁷ Παράλληλα

³⁷² Plowman, *ό.π.*, σ. 121.

³⁷³ ΑΥΕ/ΚΥ/1962/25/8/1, “New Trade Commissioner for Athens (Statement by the Acting Minister for Trade, the Hon. Senator Denham Henty)”, 330, 30.3.1962.

³⁷⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/3/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΕΟΤ, 122 Η/1/β, 30.1.1959 και ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ 932/Η/1, 8.6.1959.

³⁷⁵ Για το *Πατρίς*, ΦΕΚ, (τχ. Β'), 360/15.10.1959, *ό.π.*, παρ. 23. Για το *Βρετάνη*, ΦΕΚ, 342/20.9.1961, (τχ. Β'), Εγκρ. Πρ. 67641/2086/Φ.713/11.9.1961, «Περί εγκρίσεως των όρων υφ' όν θα διέπεται νηολογούμενον κατά το Ν.Δ. 2687/53 το στροβιλοκίνητον Υ/κ «Βρετάνη», παρ. 23.

³⁷⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1949/108/1/1, Μαυροκέφαλος προς ΥΠΕΞ, 5371, 9.12.1948· στο ίδιο, Howard προς Consul General of Greece, χχ και Yiannakis, *ό.π.*, σ. 38.

³⁷⁷ Marks, *ό.π.*, σ. 489.

τα αεροπλάνα εξασφάλιζαν την άμεση μετάβαση των μεταναστών, ένα θετικό γεγονός ειδικά όταν η προθεσμία αποστολής των μεταναστών πλησίαζε προς το τέλος της.

Αρχές του 1957 η κρατική αεροπορική εταιρία της Αυστραλίας *Qantas*, θα αιτηθεί προς την Ελληνική Κυβέρνηση τη σύναψη συμφωνίας για την καθιέρωση απ' ευθείας αεροπορικής σύνδεσης μεταξύ των δύο χωρών, και τη συμπερίληψη της Αθήνας στο δρομολόγιό της από την Ευρώπη προς την Αυστραλία.³⁷⁸ Ο Έλληνας Πρέσβης στην Καμπέρα θα προτείνει στην Ελληνική Κυβέρνηση να αποδεχθεί την πρόταση ζητώντας ορισμένα ανταλλάγματα, όπως την αμοιβαιότητα στην εκτέλεση του δρομολογίου από ελληνικής πλευράς ή τη χορήγηση κάποιων δωρεάν εισιτηρίων στην εν λόγω διαδρομή για μέλη της Ελληνικής Κυβέρνησης και υπηρεσιών της.³⁷⁹ Η Ελληνική Κυβέρνηση θα απορρίψει την υπογραφή συμφωνίας μέχρι την εγκατάσταση δρομολογίου από τη νεοϊδρυθείσα *Ολυμπιακή Αεροπορία*, αλλά θα παραχωρήσει προσωρινή, ανανεούμενη ανά εξάμηνο, άδεια στην *Qantas*,³⁸⁰ τα δρομολόγια της οποίας θα ξεκινήσουν από τον Ιούνιο του 1957, καλύπτοντας τη διαδρομή σε δύο ημέρες.³⁸¹ Το ζήτημα της υπογραφής αεροπορικής σύμβασης θα ανακινηθεί ξανά από την αυστραλιανή πλευρά το 1961, την οποία η Ελληνική Κυβέρνηση θα θελήσει να συνδυάσει με την υπογραφή σύμβασης ναυτιλίας και σύμβασης αποφυγής διπλής φορολογίας των αεροπορικών και ναυτιλιακών κερδών, κάτι που δεν θα γίνει δεκτό από την Αυστραλία.³⁸²

Επιπλέον, από το 1956 θα κάνουν την εμφάνισή τους στο εναέριο δρομολόγιο Ελλάδας-Αυστραλίας και η *Pan American Airways*, όπως και η αυστραλιανή εταιρία *ANA* η οποία κάλυπτε το ταξίδι σε τέσσερις ημέρες, ενώ η ολλανδική *KLM*, η οποία επιχειρούσε από το 1957 σε 2,5 ημέρες.³⁸³ Η ύπαρξη διάφορων μέσων μεταφοράς θα λειτουργήσει προς όφελος των ελεύθερων μεταναστών, οι οποίοι όπως θα δούμε παρακάτω ευνοούνταν από τις ευκολίες πληρωμών στα αεροπορικά τους εισιτήρια.

Ωστόσο με αεροπλάνο δεν μπορούσαν να ταξιδεύσουν όσοι το επιθυμούσαν. Η Αυστραλία είχε θεσπίσει αυστηρούς κανόνες υγιεινής, μη επιτρέποντας σε άτομα τα οποία προέρχονταν από την επαρχία να ταξιδεύσουν αεροπορικά, λόγω της αμεσότερης επαφής τους με τα ζώα. Η απαγόρευση αυτή προέκυπτε από το φόβο εκδήλωσης συμπτωμάτων αφθώδους πυρετού, ο οποίος λόγω της υψηλής μεταδοτικότητάς του πρόσβαλε στη συνέχεια ζώα όπως βοειδή και πρόβατα, των οποίων υπήρχε μεγάλη παραγωγή στην Αυστραλία, σημαίνοντας μεγάλες οικονομικές επιπτώσεις. Το ατμοπλοϊκό ταξίδι εξασφάλιζε τη μη μετάδοση του ιού, καθώς επιβίωνε μέχρι και ένα μήνα, ενώ το ταξίδι και οι αναγκαίες διατυπώσεις πριν από αυτό, ξεπερνούσαν το άνω διάστημα. Για την επιπλέον προφύλαξη από τον αφθώδη πυρετό, όσοι ταξίδευαν με αεροπλάνο

³⁷⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, [The Department of External Affairs προς Royal Greek Legation], [Aide Memoire], 716/51/1/1, 7.12.1956.

³⁷⁹ Στο ίδιο, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 82 Ζ/1, 20.1.1957.

³⁸⁰ Στο ίδιο, Καραπιτερής προς ΥΠΕΞ, 4872/ΣΜ48/1/2, 2.5.1957. Η *Ολυμπιακή Αεροπορία* θα ξεκινήσει δρομολόγιο προς την Αυστραλία το 1972.

³⁸¹ *ΟΕΕ*, 15.6.1957 και 15.8.1957.

³⁸² ΑΥΕ/ΚΥ/1962/17/8/1, Σγουρδάτος προς Πρεσβεία Καμπέρας, Φ1042ΑΥ-2, 16.10.1961 και στο ίδιο, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ48-2, 13.1.1962. Για τη μη αποδοχή των ελληνικών προτάσεων, ΑΥΕ/ΚΥ/1962/25/8/1, ΥΠΕΞ, «Σημείωμα: Εκκρεμή με Αυστραλία», 5.4.1962.

³⁸³ *ΟΕΕ*, 1.11.1956 και 15.8.1957.

υποβάλλονταν και σε απολύμανση.³⁸⁴ Ένας μεταναστευτικός πράκτορας περιγράφει τη διαδικασία:

Σε γεκάζανε μ' ένα σπρέι. [...] Μέσα στο αεροπλάνο οι επιβάτες, δεν έβγαине κανένας, άνοιγε πόρτα, έμπαινε ο, δυο υπάλληλοι νομίζω και κάνανε αυτό το [...] [ψέκασμα] [...] Απαγορευότανε να πας αεροπορικώς [αν ήσουν από την επαρχία] [...]. Γράφανε στις βίτζες πάνω "Not valid for travel by air".³⁸⁵

Ωστόσο υπήρχε τρόπος να «παραβλεφθεί» αυτή η απαγόρευση:

Θυμάμαι, μια κοπέλα [...] ήταν από την Καλαμάτα και με ρώτησε ο πατέρας της τινι τρόπο θα κάνομε για να πάει αεροπορικώς. [...] Και της είπα 'γω τον τρόπο, [...] έβγαλε ταυτότητα, εδώ, Αθηνών και λοιπά, την κατατόπισα τι θα κάνει, τι θα πει στην συνέντευξη και λοιπά, και της δώσανε αεροπορική βίτζα. Άσε που είχαμε τρόπο εμείς, πολλές φορές και [...] ή κάποιος υπάλληλος μέσα [από το Προξενείο] μας βοηθούσε και παίρναμε αεροπορική βίτζα, ας ήτανε επαρχία, απ' όπου θέλει. [...] Πολλές φορές όχι, [δεν πληρώναμε τον υπάλληλο] [...] Το 'κανε μόνο και μόνο επειδή είμαστε φίλοι και καταλάβαινε κι αυτός [...] [H] το κάναμε έτσι, ούτως ώστε να [μην] φαίνεται το "Not", να φαίνεται "Valid for Travel by Air".³⁸⁶

Από τη μεριά της η ΔΕΜΕ θα προτιμήσει να μεταφέρει αεροπορικώς, κατά κύριο λόγο τις άγαμες γυναίκες από το πρόγραμμα εργατριών, καθώς η Αυστραλία επιθυμούσε την αποστολή τους σε μικρές ομάδες, 50-75 ανά μήνα,³⁸⁷ πράγμα που δεν εγγυόταν η ατμοπλοϊκή συγκοινωνία. Μία άλλη ομάδα η οποία προτιμούνταν, ήταν τα άγαμα κορίτσια και οι μνηστές που προσκαλούνταν από τους οικείους τους στην Αυστραλία, και για τις οποίες ένα ταξίδι περίπου ενός μήνα επιφύλασσε ποικίλους «κινδύνους», με συνέπεια ο Υπουργός Μετανάστευσης της Αυστραλίας να βλέπει στο σύστημα μεταφοράς γυναικών με πλοία «πολλάς ηθικά και κοινωνικά ανωμαλίας».³⁸⁸ Επίσης μέσω αεροπλάνων μετανάστευαν και άλλες κατηγορίες μεταναστών της ΔΕΜΕ, όπως οι εργάτες και οι οικογένειές τους, εφόσον δεν υπήρχε διαθέσιμο ελληνικό ατμοπλοϊκό μέσο ή συναντούσαν ζητήματα προθεσμιών· όμως για καμία από όλες τις ανωτέρω κατηγορίες δεν ήταν δεσμευτική η μεταφορά τους με εναέρια μέσα.

Η καθιέρωση και η επέκταση της ατμοπλοϊκής σύνδεσης Ελλάδας-Αυστραλίας από τον Οίκο Χανδρή, θα φέρει προβλήματα στις αερομεταφορές των μεταναστών της ΔΕΜΕ. Η Ελληνική Κυβέρνηση, υπό την πίεση του Χανδρή θα επιζητά από τη ΔΕΜΕ την αποφυγή χρήσης αεροπλάνων και τη μεταφορά των μεταναστών από τα ελληνικά πλοία. Μάλιστα, δεν θα είναι σπάνιες οι φορές οπότε και θα ακυρώσει προγραμματισμένες πτήσεις της ΔΕΜΕ ή δεν θα δώσει άδεια προσγειώσεως σε ναυλωμένα από την Επιτροπή αεροπλάνα.³⁸⁹ Μία προσπάθεια συντονι-

³⁸⁴ ΑΔΕΜΕ/Medical, "Aide-Memoire on Medical Service" Annexe II [19.12.1965] και ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Dempsey προς Wendling, 7/40/3, 1.7.1963.

³⁸⁵ Γ. Κερερές, 15.1.2013.

³⁸⁶ Ο.π.

³⁸⁷ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Heyes προς Kiddle, 6.9.1961.

³⁸⁸ Στο ίδιο, «Απόσπασμα επιστολής της Καμπέρα υπό ημερομηνία 20 Αυγούστου 1962 (Haydon [sic] προς Αυστραλιανόν Προξενείο Αθηνών)» και ΟΕΕ, 1.4.1961.

³⁸⁹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Wendling προς Μακρή, 22.2.1960.

σμού ενάντια στα εναέρια μέσα θα επιχειρήσει η Ιταλική Κυβέρνηση, η οποία θα προσεγγίσει την Ελληνική ζητώντας υποστήριξη στη Σύνοδο της ΔΕΜΕ αναφορικά με την αποκλειστική χρήση πλοίων στη διακίνηση προς Αυστραλία, την ώρα που και η Ιταλία αρνούνταν την χρήση πτήσεων λόγω της εξυπηρέτησης της γραμμής προς Αυστραλία με τακτικά δρομολόγια τριών ιταλικών ακτοπλοϊκών εταιριών.³⁹⁰ Η Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα θα συστήσει και θα επιτύχει να υποστηρίξει ο εκπρόσωπος της Κυβέρνησης στη Σύνοδο την χρήση εναέριων μέσων όταν δεν υπάρχουν επαρκή θαλάσσια, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, η οποία τη δεδομένη στιγμή εξυπηρετούνταν μόνο από το *Πατρίς*, τονίζοντας ότι η Ελλάδα δεν έχει κανένα όφελος σύνταξής της με την ιταλική θέση.³⁹¹

Κάποια περιστατικά τα οποία φωτίζουν την «επιχείρηση της μετανάστευσης» μέσα από το στάδιο της μεταφοράς, τόσο από ιδιωτικής πλευράς, όσο και από το κράτος, είναι η απαίτηση από τον Χανδρή μόλις απέκτησε το δεύτερο πλοίο του, να παύσει η χρήση εναέριων μέσων από τη ΔΕΜΕ, πιέζοντας το ΥΠΕΣ να της επιβάλλει αυτή την απόφαση, σημειώνοντας παράλληλα τις πρακτικές άλλων χωρών ως προς την χρήση εθνικών μεταφορέων.³⁹² Το ΥΠΕΣ θα ανταποκριθεί σε αυτή την έκκληση απαγορεύοντας τις πτήσεις στη ΔΕΜΕ από το Μάιο του 1961 και εξής,³⁹³ ενώ η ΔΕΜΕ θα απαντήσει με προσωπική εμπιστευτική επιστολή προς τον Υπουργό Εσωτερικών, εκφράζοντας την έκπληξή της από την απόφαση ακύρωσης των πτήσεων, ενώ μία ημέρα πριν σε κοινή σύσκεψη συμφωνούσε στη διατήρηση του προγράμματος έως τέλη Ιουνίου.³⁹⁴ Το *Βρετάνη* τελικά δεν θα δρομολογηθεί σε τακτική βάση στη γραμμή Αυστραλίας, πριν τον Ιανουάριο του 1962, αλλά θα κατευθυνθεί προσωρινά σε κρουαζιέρες στην Καραϊβική, δίνοντας το περιθώριο στη ΔΕΜΕ να πραγματοποιήσει τις προγραμματισμένες της πτήσεις οι οποίες αρχικά είχαν ακυρωθεί από το ΥΠΕΣ.³⁹⁵ Στο σημείο αυτό θα συσταθεί από την Κυβέρνηση η Επιτροπή για τις μεταφορές μέσω της ΔΕΜΕ στην Αυστραλία προκειμένου να διαχειριστεί τις πολλαπλές απαιτήσεις από διάφορα μέρη στον τομέα της μεταφοράς των μεταναστών.

Την ίδια εποχή θα τεθεί και αίτημα της Αυστραλίας για την ίση κατανομή μεταφοράς των επικουρούμενων μεταναστών από την Ελλάδα μεταξύ των εθνικών μεταφορέων των δύο χωρών, δηλαδή της *Qantas* και της *Γραμμής Ελλάδος-Αυστραλίας* του Χανδρή, δεδομένης της σχεδόν εξ' ολοκλήρου πληρωμής των εξόδων μεταφοράς των μεταναστών μέσω ΔΕΜΕ από την Κυβέρνηση της Αυστραλίας.³⁹⁶ Το αίτημα θα απορριφθεί από την Ελληνική Κυβέρνηση καθώς θεωρού-

³⁹⁰ Στο ίδιο, Moody, "Telephone Conversation with Les Smith on March 2nd 1960", 3.3.1960· στο ίδιο, Wendling προς Daly, 6.4.1960. Για τις ιταλικές ακτοπλοϊκές εταιρίες, Yiannakis, *ό.π.*, σ. 43.

³⁹¹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Ιωαννίδου, «Σημείωμα Δια τον Κύριον Υπουργόν των Εσωτερικών», 12.4.1960.

³⁹² Στο ίδιο, Γ. Χανδρής προς ΥΠΕΣ, 28.1.1961.

³⁹³ Στο ίδιο, Μακρής προς Αρχηγό Κλιμακίου ΔΕΜΕ, 34475, 6.4.1961.

³⁹⁴ Στο ίδιο, Ιωαννίδου προς Μακρή, 14.4.1961.

³⁹⁵ Στο ίδιο, Ζησόπουλος προς ΔΕΜΕ, 38201, 20.4.1961 και στο ίδιο, Wendling προς Μακρή, 18.4.1961.

³⁹⁶ Στο ίδιο, Heydon προς Erinat, 17.11.1961· ΑΥΕ/KY/1962/17/9/1, Σγουρδάτος προς ΥΠΕΣ και ΥΕΝ, Φ1056AY-136, 25.1.1962 και στο ίδιο [Γενικό Προξενείο Αυστραλίας Αθήνα προς ΥΠΕΞ], "Aide Memoire", [23.1.1962]. Ένας πρόσθετος λόγος που έρχεται το αίτημα της Αυστραλίας αυτή τη στιγμή είναι η αντικατάσταση των ελικοφόρων αεροσκαφών της *Qantas* με πυραυλοκίνητα· με τα πρώτα να παραμένουν αργά και να αποτελούν «νεκρό κεφάλαιο». Η Αυστραλία επιθυμούσε να αξιοποιήσει αυτά τα αεροσκάφη στη μεταφορά των μεταναστών, προορίζοντας το νέο στόλο στη μεταφορά επιβατών, πέραν των μεταναστών. Παράλληλα φοβόταν πιθανή τροποποίηση διατάξεων του Καταστατικού της ΔΕΜΕ για τις μεταφορές, με συνέπεια να πληγεί από τον ανταγωνισμό· ενώ με άμεσες πιέσεις προς την Κυβέρνηση της Ελλάδας θεωρούσε ότι θα έχει αποκλειστικά πλεονεκτήματα, βλ. στο ίδιο,

νταν ασύμφωνο με το Καταστατικό της ΔΕΜΕ το οποίο προέβλεπε τη χρήση του πιο οικονομικού μέσου για τη μεταφορά των μεταναστών, σημειώνοντας επιπλέον τη διαφορετική αντιμετώπιση της χώρας, καθώς καμία άλλη κυβέρνηση-μέλος της ΔΕΜΕ δεν πείστηκε να αποδεχθεί το μέτρο. Παράλληλα επέμενε στη χρήση εθνικών μέσων μεταφοράς και ζήτησε την ίση αντιμετώπιση της Ελλάδας, η οποία δεχόταν την ύπαρξη πτήσης σε μήνες κατά τους οποίους δεν υπήρχε αναχώρηση ελληνικού πλοίου.³⁹⁷

Το αίτημα της Αυστραλίας δεν θα ικανοποιηθεί στη βάση του. Με την αύξηση όμως του προγράμματος της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση για το 1961-1962 από 1.500 σε 2.200,³⁹⁸ θα αυξηθούν οι μετακινήσεις με την *Qantas* σε αριθμό, με μία πτήση το μήνα· σημείο όπου και μετατοπίστηκαν οι διεκδικήσεις της, ανεξάρτητα από το εάν υπήρχε διαθέσιμο ελληνικό πλοίο.³⁹⁹ Από τη μεριά της η ΔΕΜΕ προέβλεψε την κάλυψη αυτών των πτήσεων μόνο από γυναίκες εργάτριες, η εναέρια μεταφορά των οποίων συναντούσε, σε κάποιο βαθμό, τη σύμφωνη γνώμη και των δύο χωρών.

Η καταστροφή του *Βρετάνη* θα φέρει τη διεύρυνση της χρήσης εναέριων μέσων, με την *Qantas* να μην ανακινεί ξανά το ζήτημα της ίσης μεταφοράς, επωφελούμενη έστω και σε ανεπίσημη βάση από την εν μέρει ικανοποίηση του αιτήματός της· κάτι που φοβόταν ο Πρέσβης της Ελλάδας στην Καμπέρα καθώς δημιουργούνταν μία *de facto* κατάσταση υπέρ της. Στη συνέχεια όταν η ελληνική γραμμή θα ενισχυθεί με πρόσθετα πλοία οι ενστάσεις της *Qantas* θα αφορούν την εξασφάλιση μίας πτήσης ανά μήνα· αίτημα το οποίο δεν θα της αρνηθεί από την Ελληνική Κυβέρνηση.⁴⁰⁰

Η τακτική του Χανδρή μετά το 1964 με την προσθήκη των νέων του πλοίων θα είναι η διασφάλιση της πληρότητας της αυξημένης μεταφορικής ικανότητας του στόλου του, γνωστοποιώντας τη διαθεσιμότητά του για τις ανάγκες της ΔΕΜΕ. Η Αποστολή στην Ελλάδα θα ανησυχεί έπειτα από την απόκτηση των νέων πλοίων του Χανδρή, φοβούμενη ότι θα τους προκαλέσει προβλήματα στο πρόγραμμα αερομεταφορών, απαιτώντας την επανοργάνωση. Τους φόβους της ΔΕΜΕ θα ενισχύσει και η στενή συγγένεια του Χανδρή με τον νέο Υπουργό Εμπορικής Ναυτιλίας, Ισίδωρο Μαυριδόγλου (1965-1966), όπως και το γεγονός ότι ο αδελφός του Υπουργού ήταν συνεργάτης της *Γραμμής Ελλάδος-Αυστραλίας*.⁴⁰¹ Ο Χανδρής λοιπόν, δεν θα παύσει να ζητά την κατάργηση πτήσεων, υποστηριζόμενος και από το ΥΕΝ, όπως και σε προηγούμενα αιτή-

---

Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ23-27, 28.8.1962 και στο ίδιο, Σγουρδάτος προς Πρεσβεία Καμπέρας, Φ1056ΑΥ-217, 11.9.1962.

³⁹⁷ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Wendling προς Gibson, 19.10.1961· στο ίδιο, “Aide Memoire For the Minister of Interior”· ΑΔΕΜΕ/Ministry of Interior 1959-63, “Notes Covering Discussion with Mr. G. Rallis-Minister of Interior, Greece, May 23, 1962”, 24.5.1962 και ΑΥΕ/ΚΥ/1962/17/9/1, Ξυδής, «Υπηρεσιακόν Σημείωμα», 30.3.1962.

³⁹⁸ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Heyes προς Kiddle, 6.9.1961.

³⁹⁹ Στο ίδιο, Γ. Ράλλης προς ΥΠΕΞ, 29873, 28.3.1962· στο ίδιο, Moody προς Γ. Ράλλη, ΕΣ/3383, 22.5.1962· στο ίδιο, Wendling προς Watson, 15.10.1962 και ΑΥΕ/ΚΥ/1962/17/9/1, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ23-27, 28.8.1962.

⁴⁰⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1963/35/7/1, Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ230-50, 15.5.1963. Κατά το 1964 η αναλογία μεταφοράς μεταναστών μέσω της *Γραμμής Ελλάδος-Αυστραλίας* και της *Qantas* θα είναι 82%, έναντι 18% και το 1965 78,8% έναντι 21,2%. Στοιχεία κατόπιν προσωπικής επεξεργασίας βάσει του, ΑΔΕΜΕ/Shipping 1966-68, «Μεταφοραί Μεταναστών της Δ.Ε.Μ.Ε. εις Αυστραλίαν», [Μάρτιος 1966].

⁴⁰¹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Alexandraki προς Director ICEM, 19.11.1965.

ματά του, και μία μέθοδος που θα ακολουθήσει θα είναι η έκτακτη δρομολόγηση του *Βασίλισσα Φρειδερίκη*, το οποίο είχε αφιερώσει σε υπερατλαντικά ταξίδια.

Η στάση της *Γραμμής* και του ΥΕΝ, θα προκαλέσει επιστολή του Υπουργού Εσωτερικών σε έντονο ύφος προς τη *Γραμμή*, υπενθυμίζοντας τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα τόσο της ελληνικής όσο και της αυστραλιανής πλευράς, και τις δυσκολίες που παρουσιάζει ο προγραμματισμός ενός υπερπόντιου ταξιδιού, σημειώνοντας την ανακολουθία των αποφάσεων της *Γραμμής* αναφορικά με το διαθέσιμο χώρο προς τη ΔΕΜΕ, καταλήγοντας με την ελπίδα να υπάρξει στο εξής αρμονική συνεργασία Κράτους – ΔΕΜΕ και *Γραμμής Ελλάδος-Αυστραλίας*, ώστε να μην υπάρξουν επιπτώσεις στο θέμα της μετανάστευσης.⁴⁰² Ο Χανδρής πριν το τέλος του 1965 θα διαβεβαιώσει το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας ότι θα υποστηρίξει και δεν θα αναμειχθεί στο πρόγραμμα αεροπορικών μεταφορών, ειδικά για τη μεταφορά γυναικών,⁴⁰³ ενώ το νέο έτος θα απαντήσει στην αυστηρή επιστολή του ΥΠΕΣ, τονίζοντας ότι η έκτακτη δρομολόγηση του *Β. Φρειδερίκη* ήταν για να ανταποκριθεί μόνο στις έκτακτες ανάγκες και όχι για να ανατρέψει το πρόγραμμα. Επιπλέον θα υπαινιχθεί την έλλειψη διαπραγματευτικής ικανότητας της Κυβέρνησης, σημειώνοντας ότι η Ελλάδα είναι αυτή που δανείζει το ανθρώπινο δυναμικό της και ότι η Αυστραλία παρά τις απαιτήσεις της για ισότητα στο ποσοστό μεταφοράς επικουρουμένων μεταναστών θα έκανε οιαδήποτε θυσία για να αποκτήσει τους μετανάστες όντας σε μεγαλύτερη ανάγκη, την ώρα που η Ιταλία και η Ολλανδία έχουν τα ίδια οφέλη όπως και η Ελλάδα, από την οποία μόνο απαιτείται το μοίρασμα στις μετακινήσεις.⁴⁰⁴

Η συνέχεια έως το 1967 δεν θα έχει σημαντικές εντάσεις αναφορικά με τη χρήση πτήσεων, με τον Χανδρή να επικεντρώνει τα δρομολόγιά του από το Σαουθάμπτον έπειτα από τον Αραβο-ισραηλινό Πόλεμο τον Ιούνιο του 1967 και το κλείσιμο της Διώρυγας του Σουέζ για τα επόμενα επτά χρόνια. Μάλιστα για τη μεταφορά των μεταναστών από την Αγγλία η *Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας* εξασφάλιζε την αερομεταφορά τους μέχρι εκεί, καλύπτοντας τα έξοδα, όταν δεν εκκινούσαν από τον Πειραιά.⁴⁰⁵

Από τα παραπάνω γίνεται αισθητή η προσπάθεια εξασφάλισης των ευκαιριών κέρδους από το έντονο μεταναστευτικό κλίμα, το οποίο γέννησε μία νέα ελληνική εταιρεία και πολλά αεροπορικά δρομολόγια από την Ελλάδα. Η υποβόσκουσα διαμάχη ΥΠΕΣ και ΥΕΝ αναφορικά με την ευθύνη στον καθορισμό του προγράμματος μεταφορών της ΔΕΜΕ, θα προκαλέσει την ασυμφωνία των δύο υπουργείων και την μη ενιαία μεταναστευτική πολιτική στο ζήτημα της μεταφοράς. Η ΔΕΜΕ από την άλλη θα δείξει μία σαφή προτίμηση στις αερομεταφορές οι οποίες εξασφάλιζαν την ταχύτερη μεταφορά των μεταναστών και επομένως τη μικρότερη επιχειρησιακή εργασία της Αποστολής, καθώς οι μετανάστες μπορούσαν να επιβιβαστούν και να αποβιβαστούν ταχύτερα, ενώ παράλληλα εξασφάλιζαν και μικρότερο διάστημα ευθύνης της Αποστολής Ελλά-

⁴⁰² Στο ίδιο, Ζαΐμης προς Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας Α.Ε., 107111, 20.12.1965.

⁴⁰³ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1966-68, Telex ΔΕΜΕ Γενεύης προς ΔΕΜΕ Αθήνας, ΑΥΟ11, 6.1.1966.

⁴⁰⁴ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Παναγιωτόπουλος προς ΥΠΕΣ, 3012, 22.1.1966.

⁴⁰⁵ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1966-68, Αλεξανδράκη προς Παττακό, ΕΣ/5468, 8.6.1967· στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/5591, 12.10.1967 και στο ίδιο, Κέκος προς ΔΕΜΕ, 97579, 8.11.1967. Στην περίπτωση της αερομεταφοράς των μεταναστών στην Αγγλία και έπειτα την επιβίβασή τους στα πλοία, το ατμοπλοϊκό ταξίδι προς Αυστραλία συνεχιζόταν μέσω του διάπλου της Αφρικής. Αργότερα μεταφέρονταν αεροπορικά μέχρι το Τζιμπουτί στην Αφρική ή τη Σιγκαπούρη, όπου εκεί επιβιβάζονταν στα πλοία του Χανδρή προς Αυστραλία.

δος για τους μετανάστες και την άμεση ανταπόκριση στο μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας. Η Ελλάδα σε όλο το διάστημα θα υποστηρίζει τα ελληνικά μέσα μεταφοράς, από τη λειτουργία των οποίων κέρδιζε σημαντικά έσοδα. Σύμφωνα με άρθρα στην *Ημερησία* και την *Ακρόπολις* το 1961, η Ελλάδα είχε όφελος από τα δύο χρόνια λειτουργίας της *Γραμμής Ελλάδος-Αυστραλίας* περίπου 70.000.000 δρχ. από φόρους, μισθούς πληρωμάτων και προμήθειες, όπως και ένα ποσό \$8.000.000, το οποίο διαφορετικά θα διέρρευε σε ξένες εταιρίες για τη μεταφορά των Ελλήνων μεταναστών· ένα σύνολο 310.000.000 δρχ, σύμφωνα με τα παραπάνω άρθρα.⁴⁰⁶

Το κόστος

Η μετάβαση σε μία χώρα για τουριστικούς λόγους ήταν πιο δαπανηρή από ό,τι για μεταναστευτικούς, καθώς ο ναύλος διακρινόταν σε τουριστικό και μεταναστευτικό. Ωστόσο το κόστος μετάβασης προς την Αυστραλία για έναν μετανάστη παρέμενε ακόμα αρκετά υψηλό, με τους αυτόνομους/ελεύθερους μετανάστες να αναγκάζονται να πληρώνουν ολόκληρο το ποσό, σε αντίθεση με τους μετανάστες μέσω της ΔΕΜΕ.

Ξεκινώντας από τους μετανάστες μέσω της ΔΕΜΕ, η μετανάστευσή τους επιχορηγούνταν από την Αυστραλιανή και την Ελληνική Κυβέρνηση, με την πρώτη να πληρώνει για κάθε μετανάστη το 1957 \$85, ενώ η Ελλάδα \$35.⁴⁰⁷ Τα έξοδα μετάβασης των μεταναστών θα είναι τελείως δωρεάν μέχρι το 1954, από τότε και έπειτα θα κληθούν να συμμετάσχουν και εκείνοι στη σχετική δαπάνη, όπως είχαν κληθεί δύο χρόνια νωρίτερα να συμμετάσχουν και στις προεπιβαστικές δαπάνες. Η επιβολή του μέτρου προέκυψε από την ανάγκη κάλυψης του ελλείμματος στον προϋπολογισμό της Επιτροπής για το έτος 1955 και αφορούσε όλους τους μετανάστες της ΔΕΜΕ ανά την Ευρώπη. Τα ποσά ανά χώρες προορισμού και ανά μεταναστευτική κατηγορία ποίκιλαν, όπως και τα ποσά τα οποία προκατέβαλλαν στις χώρες αποστολής, ενώ η τελική εξόφληση γινόταν στη χώρα εισόδου, με την πληρωμή των δόσεων να ξεκινά μετά από 3-6 μήνες από την άφιξή τους και να ολοκληρώνεται σε ένα έτος. Το μέτρο θεωρήθηκε αναγκαίο, και παρά τα αρνητικά που αναγνωρίζονταν, όπως ότι στερούσε τη μετανάστευση από τους πλέον άπο-

⁴⁰⁶ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, “Akropolis, Imerisia, Eleftheria, Ethikos Kiryx”, 17.10.1961. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η *Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας* στα λιγότερο από οκτώ χρόνια δράσης της έως το 1967 θα μεταφέρει στην Αυστραλία 291.517 επιβάτες συνολικά· ένας αριθμός ο οποίος σε περίπτωση μη ύπαρξης ελληνικής γραμμής προς την Αυστραλία θα κατανεμόταν μεταξύ των υπόλοιπων μεταφορικών εταιριών. Συγκεκριμένα, στο ένα ταξίδι της *Γραμμής* το 1959 θα μεταφέρει 1.256 επιβάτες, 7.786 το 1960, 15.139 το 1961, 20.056 το 1962, 20.887 το 1963, 24.054 το 1964, 43.526 το 1965, 82.154 το 1966 και 76.659 το 1967· διακυμάνσεις οι οποίες μπορούν να εξηγηθούν βάσει όσων προηγήθηκαν. Για την επιβατική κίνηση στα πλοία του οίκου Χανδρή, βλ. Τζαμτζής, *ό.π.*, σ. 129-131.

⁴⁰⁷ ΑΔΕΜΕ/MCP, «Σημείωμα δια το Υπουργείον των Εσωτερικών επί των Εισφορών δια την Διακίνηση των Μεταναστών», 13.3.1957. Η Ελλάδα δεν θα συμμετάσχει εξ αρχής στο κόστος των δαπανών, με τα έξοδα αυτά για τους πρώτους 8.000 μετανάστες να τα αναλαμβάνει η ΔΕΜΕ και η εκάστοτε χώρα υποδοχής των Ελλήνων, βλ. Παράρτημα ΙΙΙ, άρθρο 2 και ΑΥΕ/ΚΥ/1953/115/2/1, Χατζηβασιλείου προς ΥΠΕΞ, 652/Θ.3, 29.7.1953. Η συμμετοχή της θα ξεκινήσει με την κάλυψη του άνω αριθμού, και τα ποσά της εισφοράς θα υποβάλλονται σε αυξομειώσεις. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα το 1961 θα διαμορφωθεί στα \$40, το 1964 στα \$43 λόγω αύξησης των ατμοπλοϊκών ναύλων, και θα παραμείνει στα \$43 μέχρι το 1966 οπότε τα \$30 εξ αυτών θα πηγαίνουν στην χρηματοδότηση της μετάβασης των μεταναστών, και τα \$13 στο Ταμείο Δανειοδότησης για μέλη οικογενειών, έπειτα από την απόσυρση του ΠΣΕ. Για τα άνω, βλ. ΑΔΕΜΕ/Processing Costs 1952-72, Μακρής – Κ. Παπακωνσταντίνου, «Απόφασις», 75980, 24.3.1961· ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Ζαΐμης προς ΥΕΝ, 90294, 18.10.1965 και ΑΔΕΜΕ/MCP, Ζαΐμης προς ΔΕΜΕ, 113151, 7.1.1966.

ρους, θεωρήθηκε ότι υποβαλλόμενοι σε αυτή τη δαπάνη θα εξέταζαν πιο σοβαρά τη μετανάστευσή τους.⁴⁰⁸

Από το 1956 θα αλλάξει η μορφή της εισφοράς τους, έπειτα από ενστάσεις από χώρες, μεταξύ των οποίων και η Αυστραλία, οπότε και θα καταβάλλουν κάθε εισφορά πριν την αναχώρησή τους, δίχως να έχουν να εξοφλήσουν κάποιο τμήμα στην Αυστραλία. Τα νέα ποσά τα οποία θα καθορισθούν θα είναι α) για τους άνδρες 18-50 ετών \$20, β) για τις γυναίκες 18-50 ετών \$15, γ) για τους ενήλικες άνω των 50 ετών και παιδιά 5-18 ετών \$5, ενώ το ανώτατο όριο εισφοράς ανά οικογένεια οριζόταν στα \$45 και δωρεάν για παιδιά κάτω των 5 ετών. Το νέο σύστημα προβλεπόταν να ξεκινήσει από 1.7.1956, οπότε και θα έπαυε να ισχύει το προηγούμενο.⁴⁰⁹ Το σύστημα αυτό ενείχε μικρότερο κόστος για τον μετανάστη, ο οποίος έφθανε στη νέα χώρα υποδοχής δίχως να έχει κάποιο χρέος να αποπληρώσει, έστω έπειτα από έξι μήνες από την άφιξή του. Εντούτοις το κέρδος για τη ΔΕΜΕ ήταν μικρότερο, καθώς το αυξανόμενο έλλειμμα στον προϋπολογισμό της απαιτούσε μεγαλύτερες θυσίες από τους μετανάστες.

Η ανάγκη ευρύτερης συμμετοχής των μεταναστών στα έξοδα μετάβασής τους θα φέρει αυστραλιανή πρόταση η οποία πρότεινε τη μεγαλύτερη συμμετοχή όλων των μεταναστών εργατών προς Αυστραλία από 1.7.1962, μέσω της επιπρόσθετης επιβάρυνσής τους κατά \$150 στα έξοδα μετάβασης και εξόφλησης του χρέους τους στην Αυστραλία, κατόπιν της υπογραφής γραμματίων στη χώρα αποστολής.⁴¹⁰ Η νέα δαπάνη για τους μετανάστες της ΔΕΜΕ θα φέρει την ίδρυση Ταμείου Δανειοδότησης από τη Γενική Διεύθυνση στη Γενεύη, με τη διάθεση άτοκων δανείων από 1.7.1962 ώστε να καλύψουν τα έξοδα της μεταφοράς τους όσοι είχαν ανάγκη, και τα προσφερόμενα ποσά όπως και το διάστημα και το ποσό αποπληρωμής τους ποίκιλλαν ανά κατηγορί-

---

⁴⁰⁸ Στο ίδιο, Gibson προς Νικολίτσα, 9.11.1954 και στο ίδιο, Gibson προς Νικολίτσα 14.1.1955. Το μέτρο αφορούσε μόνο τους μετανάστες οι οποίοι επικουρούσαν στη μετακίνησή τους όπως οι εργάτες/-τριες και τα εξαρτώμενα μέλη, και όχι εκείνους οι οποίοι ήταν μέσω του κοινού προγράμματος της ΔΕΜΕ/ΠΣΕ, στο ίδιο, Gibson προς Moody, Joannides, Agorjian, ADM/27, 29.6.1955. Τα ποσά για τους Έλληνες μετανάστες προς Αυστραλία διαμορφώθηκαν ως εξής: α) για εργάτες άνω των 18 χρ. \$150 (προπληρωμή \$5), β) προστατευόμενα μέλη οικογενειών από 12 χρ. και άνω \$100 (προπληρωμή \$1) και γ) παιδιά μεταξύ 5-11 χρ. \$75 (προπληρωμή \$1), ενώ το ανώτερο όριο ανά οικογένεια οριζόταν στα \$400 (προπληρωμή \$10). Τα παιδιά κάτω των 5 χρ. ταξίδευαν δωρεάν, βλ. στο ίδιο, Gibson προς Νικολίτσα, 1.2.1955 και στο ίδιο, Gibson προς Νικολίτσα, ΕΣ/639, 14.7.1955.

⁴⁰⁹ Στο ίδιο, Gibson προς Μακρή, ΕΣ/948, 29.3.1956, στο ίδιο, Gibson προς Μακρή, ΕΣ/970, 14.4.1956. Τα ποσά αυτά θα διατηρηθούν έως και τον Ιούνιο του 1961, οπότε και θα αναπροσαρμοστούν για τους άνδρες 18-51 χρ. στα \$25, τις γυναίκες 18-51 χρ. στα \$20, τους ενήλικες άνω των 51 χρ. και παιδιά 5-18 χρ. στα \$6,67, ενώ το ανώτατο όριο εισφοράς ανά οικογένεια οριζόταν στα \$58,33 και δωρεάν για παιδιά κάτω των 5 ετών, βλ. στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/2765, 10.6.1961 και στο ίδιο, ΔΕΜΕ Αποστολή Ελλάδος, «Συμμετοχή Μετανάστου εις Δαπάνας Υπερποντίου Μεταφοράς του. Καταβλητέα από 1ης Ιουλίου 1961», Ιούνιος 1961. Επιπλέον αύξηση θα σημειωθεί το 1964 έπειτα από έλλειμμα στο επικουρούμενο πρόγραμμα από την Ελλάδα προς την Αυστραλία, για να διαμορφωθούν στα \$30, \$25, \$8,33 και \$71,67 αντιστοίχως, βλ. στο ίδιο, Τούμπας – Μητσοτάκης, «Απόφασις», 45505, 17.6.1964 και στο ίδιο, Δεληνίκος προς ΔΕΜΕ, 60473, 19.6.1964 και στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/4548, 29.8.1964. Τα ποσά του 1964 θα μείνουν σε ισχύ μέχρι 21.8.1965 οπότε και θα επιστέψουν στα μειωμένα κατά \$5 ποσά του 1961, στο ίδιο, Agorjian προς Ο. Diacomides, 21.8.1965.

⁴¹⁰ Στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Γ. Ράλλη, ΕΣ/3196, 6.2.1962 και στο ίδιο, ICEM Sub-Committee on Budget and Finance, "Proposal for Implementation of Migrants Reimbursement Plan", SCBF/12/Rev.1, 22.3.1962. Το ΥΠΕΣ θα δεχθεί την πρόταση με όρο η εισφορά να μην ξεπερνά τα \$80 και τον αποκλεισμό συζύγων και συγγενών του μετανάστη, στο ίδιο, Γ. Ράλλης προς ΥΠΕΣ, 16210, 26.3.1962.

α.⁴¹¹ Τα δάνεια αυτά ήταν διαθέσιμα σε όλους τους επικουρούμενους μετανάστες της ΔΕΜΕ, τόσο τους εργάτες/-τριες, όσο και τα εξαρτώμενα προσκαλούμενα μέλη και η έναρξη αποπληρωμής τους γινόταν επίσης έξι μήνες μετά από την άφιξή τους.

Ωστόσο η πρόσθετη δαπάνη του 1962 θα γίνει προσπάθεια να ελαφρυνθεί από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση, η οποία τον Οκτώβριο του 1966 θα αυξήσει το ποσό επιχορήγησής της προς τους εν λόγω μετανάστες, με αποτέλεσμα να μειώνονται και τα ποσά των δανείων τα οποία τους χορηγούνταν, και από τον Ιούλιο του 1967 να καταργεί την επιβάρυνση αυτή, απορροφώντας όλη τη σχετική δαπάνη.⁴¹²

Όπως συνέβη και με τα δάνεια του ΠΣΕ/ΔΕΜΕ, η ΔΕΜΕ θα χάσει αρκετά χρήματα από τα δάνεια για τη μεταφορά των μεταναστών, είτε επειδή επαναπατρίζονταν στην Ελλάδα πριν την περίοδο εξόφλησής τους, είτε επειδή απέφευγαν να τα αποπληρώσουν όσο ήταν στην Αυστραλία. Μάλιστα ο δείκτης πληρωμών των Ελλήνων στην Αυστραλία θα είναι στο 50%, με την Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Αυστραλία να ενάγει αρκετούς και ορισμένοι να φυλακίζονται, όπως 14 Έλληνες τον Ιούλιο του 1966.⁴¹³

Αναφορικά με τους ελεύθερους μετανάστες, όπως ειπώθηκε στην αρχή, το κόστος μετάβασής τους στην Αυστραλία ήταν αρκετά υψηλό συγκριτικά με άλλους προορισμούς, και το πλοίο για ολόκληρο το εξεταζόμενο διάστημα αποτελούσε το φθηνότερο μέσο μετάβασης, με συνέπεια να περιορίζονται οι επιλογές για τους περισσότερους. Ενδεικτικά, το 1960 το φθηνότερο εισιτήριο από τον Πειραιά με το *Πατρίς* κυμαινόταν, αναλόγως το λιμάνι προορισμού στην Αυστραλία, μεταξύ \$415-435, και το εισιτήριο με την *Qantas* από \$602-674.⁴¹⁴ Ωστόσο, ο ανταγωνισμός μεταξύ των αεροπλοϊκών και αεροπορικών εταιριών, θα παράξει διευκολύνσεις ως προς την πληρωμή των εισιτηρίων. Συγκεκριμένα αεροπορικές εταιρίες προκειμένου να εξισορροπήσουν το μειονέκτημα του υψηλού ναύλου θα εγκαινιάσουν από το 1956 ένα σύστημα προκαταβολής, περίπου το 10%, του εισιτηρίου πριν την αναχώρηση, με την αποπληρωμή να γίνεται σε δόσεις στην Αυστραλία σε ένα διάστημα ενός με δύο έτη με γραμμάτια τα οποία έφτιαχνε ο πράκτορας και παρέδιδε στην εταιρία ώστε να τα εισπράξει από την Αυστραλία. Δικαίωμα όμως στη ρύθμιση αυτή είχαν όσοι παρείχαν έναν εγγυητή ο οποίος θα εξασφαλίζει την αποπληρωμή του υπόλοιπου κόστους. Το σύστημα αυτό θα το εφαρμόσουν τόσο οι αυστραλιανές εταιρίες *ANA* και *Qantas*, όσο και η *Pan American Airways*, η *Air India* και η *Swiss Air*, και θα ονομαστεί *Pay Later Plan*.⁴¹⁵ Ένα αντίστοιχο σύστημα εντοπίζεται και στις ακτοπλοϊκές μεταβάσεις με ιταλικές

⁴¹¹ Για την ίδρυση του Ταμείου, στο ίδιο, Epinat προς Υπουργό Εξωτερικών Ελλάδος, 25.6.1962. Τα ποσά τα οποία διατίθεντο προς Αυστραλία θα είναι α) άγαμοι άνδρες 18-45 ετών £A64 (αποπληρωμή σε 16 μήνες ανά £A4), β) άγαμες γυναίκες 18-45 ετών £A60 (σε 20 μήνες ανά £A3), γ) αρχηγοί οικογένειας £A96 (32 δόσεις ανά £A3), βλ. στο ίδιο, ΔΕΜΕ Γενεύης, «Ίδρυσις υπό της ΔΕΜΕ Ταμείου Χορηγήσεως Δανείων εις Μετανάστας», 13.6.1962. Το 1964 θα μειωθούν τα ποσά που διατίθενται σε £A48, £A42 και £A69 αντιστοίχως, στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/4550, 3.9.1964 και στο ίδιο, Information/Orientation προς All Staff Members and Instructors, 3.11.1964.

⁴¹² Για το 1966 και τα νέα ποσά, βλ. στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/5225, 28.9.1966 και στο ίδιο, Stewart προς Nulty, ADM/19, 18.9.1966. Για το 1967, βλ. στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς ΥΠΕΣ, ΕΣ/5560, 18.9.1967.

⁴¹³ Στο ίδιο, Schlitz προς Tsakiris, 4.7.1966· στο ίδιο, von Arnim προς Director ICEM, 4802 Aus/F/21, 25.8.1966· στο ίδιο, Haveman προς von Arnim, 31.8.1966 και στο ίδιο, J.M. προς Litsa [Alexandraki], 1.9.1966.

⁴¹⁴ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, «Τιμολόγιον (Δι' ελευθέρους μετανάστας)», Μάρτιος 1960.

⁴¹⁵ *ΟΕΕ*, 1.11.1956, 12.5.1956, 1.7.1957 και Γ. Κερερές, 15.1.2013.

και αγγλικές εταιρίες την περίοδο εγκαινίασης της γραμμής Ελλάδας-Αυστραλίας από τον Χανδρή, προκειμένου να εντείνουν τον ανταγωνισμό με τη νεοσύστατη γραμμή.⁴¹⁶

Να σημειωθεί ότι για τους ελεύθερους μετανάστες μπορούσε να γίνει η πληρωμή του εισιτηρίου τους και από τον καλούντα στην Αυστραλία, και σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό ήταν ο κανόνας, όπως λόγω χάριν όταν ο αρχηγός της οικογένειας προσκαλούσε τα υπόλοιπα μέλη ή ο μνηστήρας την μνηστή του. Στην περίπτωση αυτή κατέθετε τα χρήματα σε ένα πρακτορείο στην Αυστραλία, το οποίο μέσω των αντιπροσώπων του στην Ελλάδα, εκτελούσε τις υπόλοιπες αναγκαίες διατυπώσεις.

Η ζωή εν πλω: μαρτύριο ή απόλαυση;

Οι τελευταίες ενέργειες πριν την επιβίβαση αφορούσαν τις βαριές αποσκευές, τις οποίες οι μετανάστες της ΔΕΜΕ που ταξίδευαν αεροπορικώς τις παρέδιδαν για να μεταφερθούν με το πλοίο, αφού πρώτα απολυμαίνονταν. Δεν θα είναι όμως σπάνιες οι φορές που θα υπάρξει απώλεια πραγμάτων, από τη μη κατάλληλη ασφάλισή τους, είτε ακόμα και απώλεια ολόκληρων των αποσκευών· γεγονός το οποίο θα κάνει ορισμένους να ενάγουν τη ΔΕΜΕ, απαιτώντας την αποζημίωσή τους.⁴¹⁷ Ένας άλλος κίνδυνος να χάσουν τις αποσκευές τους προερχόταν και από όσους γύριζαν στο λιμάνι για να εκμεταλλευθούν την άγνοια των μεταναστών και τη σύγχυση που επικρατούσε. Ένας μετανάστης το 1955 με το *Κυρήνεια* θυμάται την εμπειρία του:

[Στο λιμάνι] [...] ένας εκεί πέρα, λέει, «*Η βαλίτσα νεαρέ για το καράβι;*», λέω «*Ναι*». Την πήρε και δεν την ξαναείδα πάλι. [...] *Μπήκα μέσ' στο καράβι, χωρίς να έχω τίποτα. Και είχα κι έξι λίρες αυστραλέζικες [...] μέσ' στη βαλίτσα μου [...] Για να μην τα 'χω στην τζέπη και τα χάσω, τα 'χα στη βαλίτσα. [...] Δεν την ξαναείδα πάλι, τελείωσε [...] Και μπήκα μεσ' στο καράβι χωρίς τίποτε, χωρίς ρούχα. 30 μέρες, και φώναζα κι έκλαιγα, μικρός ήμουνα.*⁴¹⁸

Οι ελεύθεροι μετανάστες παρέδιδαν και εκείνοι τις αποσκευές τους στο πρακτορείο ώστε να μεταφερθούν αεροποϊκώς. Μία άλλη λύση ήταν να πηγαίνει ο πράκτορας στο αεροδρόμιο και να περνάει «έξτρα κιλά. Είχαμε τα 20 κιλά και είχαμε υπαλλήλους στο αεροδρόμιο, των αεροπορικών εταιριών, και τους περνούσαμε επιπλέον, δίνοντας κάποιο μπουρμπουάρ στον υπάλληλο».⁴¹⁹

Η επιβίβαση ήταν μία δύσκολη συναισθηματικά διαδικασία, τόσο για τους μετανάστες όσο και για όσους έμεναν πίσω. Το εναρκτήριο τραγούδι του κεφαλαίου δίνει μία εικόνα της σκηνης της αποχώρησης, όπως και οι ακόλουθοι μετανάστες:

⁴¹⁶ *OEE*, 1.3.1960.

⁴¹⁷ Για απώλειες πραγμάτων, βλ. ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Rellas προς Kotoulas, 16.11.1965. Για αγωγές μεταναστών, ΑΔΕΜΕ/Lawsuits, Γ. Σταματόπουλος-Δικηγόρος «Αγωγή Θεοδώρας θυγ. Παύλου Ντυμένου, κατοίκου Μελβούρνης Αυστραλίας κατά της εν Αθήναις εδρευούσης [...] (ΔΕΜΕ) νομίμως εκπροσωπούμενης», 18.4.1965 και στο ίδιο, Acting Chief of Mission προς Director ICEM, MIG/1, 7.9.1965.

⁴¹⁸ C. Lolis, 28.6.2013.

⁴¹⁹ Γ. Κερερές, 15.1.2013. Ο κάθε μετανάστης της ΔΕΜΕ δικαιούνταν να μεταφέρει 150 κιλά, ενώ στην καμπίνα του πλοίου μπορούσαν να έχουν δύο μικρές βαλίτσες, βλ. Βογιατζόπουλος, *ό.π.*, σ. 37-38.

*Στο καράβι εγώ έκλαιγα, μικρός ήμουνα, όλοι κλαίγανε, η μητέρα μου, τ' αδέρφια μου, ο αδερφός μου, ο ξάδερφός μου, ο βαφτιστικός του πατέρα μου.*⁴²⁰

*Άφησα τη γιαγιά μου [πίσω], [...] έκλαιγα στο καράβι [...] φτάσαμε στον Πειραιά, και ήτανε μία θεία μου που πολύ την αγαπούσα [...] όταν έφευγα, [...] γι' αυτές έκλαιγα.*⁴²¹

Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις όπου η επιβίβαση, δεν επιτυγχανόταν τελικά:

*Αρκετοί, [...] γυρίζανε πάλι πίσω [...] Γιατί το διάστημα που 'χαν πάρει τη βίζα, δεν προλαβαίνανε να ειδοποιήσουνε, ο sponsos απέσυρε την πρόσκληση απ' την Αυστραλία, οπότε αυτοί ήτανε ξεκρέμαστοι, ιδίως κοπέλες· μάθαινε κάτι, ξέρω και 'γω, και λέγανε «Συγγνώμη, αλλά δεν μπορεί να ταξιδεύσετε, διότι ο sponsos εκεί απέσυρε την πρόσκληση».*⁴²²

Το φαινόμενο αυτό παρουσιαζόταν ειδικά στις μνηστές, οι οποίες τύχαινε να γνωρίσουν κάποιον άνδρα μέσω αλληλογραφίας και ανταλλαγής φωτογραφιών, ενώ η πρώτη επαφή εκ του σύνεγγυς με τον εν τέλει μνηστήρα γινόταν στην Αυστραλία. Στα Αρχεία του ΥΠΕΞ εντοπίζεται τηλεγράφημα από Έλληνα μετανάστη στην Αυστραλία: *Σας παρακαλώ την [Α.Τ.] να μην την επιτρέψετε ναρθή εγώ δεν την πανδρεύομαι να την σταματήσετε αμέσως να μην μπαρκάρη να μείνη αυτού – [S.S].*⁴²³ Η ΔΕΜΕ θα συνιστά στις κοπέλες προκειμένου να αποφεύγουν τέτοια ενδεχόμενα να στέλνουν στους μνηστήρες τους φωτογραφίες σε 2-3 στάσεις και όχι παλιές ή «κατά τρόπο τροποποιημένες ώστε να φαίνονται νέες και ωραίες», όπως θα σημειώσει *Ο Έξω Ελληνισμός*.⁴²⁴

Όσοι επιβιβάζονταν συναντούσαν τον υπάλληλο του πρακτορείου, ο οποίος τους βοηθούσε να βρουν την καμπίνα τους, είτε τον υπάλληλο της ΔΕΜΕ και των Προξενικών Αρχών της Αυστραλίας. Αναφορικά με τους μετανάστες της ΔΕΜΕ, συνοδεύονταν και από έναν υπάλληλο της Επιτροπής και έναν μορφωτικό υπάλληλο της Αυστραλίας, οι οποίοι είχαν την ευθύνη των μεταναστών και διασφάλιζαν την καλή διεξαγωγή του ταξιδιού. Επίσης προσφέρονταν εν πλω μαθήματα αγγλικών και πληροφορίες για την Αυστραλία. Συχνά τους συνόδευε και ένας ιερέας ή παρεχόταν και από το πλοίο.⁴²⁵ Ένας μετανάστης το 1964, θυμάται τις πρώτες ώρες στο πλοίο *Ελληνίς*:

Με πήγαν το βράδυ κατά τις 8, 9 η ώρα, μπήκα μέσα και την άλλη μέρα το πρωί τα χαράματα [φεύγαμε], [...] θυμάμαι συγκεκριμένα έβλεπα το καράβι που έφευγε από τον Πειραιά, τα φώτα, χάραζε

⁴²⁰ C. Lolis, 28.6.2013.

⁴²¹ E. Λέκκα, 29.9.2012.

⁴²² Γ. Κερερές, 15.1.2013.

⁴²³ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Χειμάριος προς ΔΕΜΕ, 25015 ΑΠ/1/Αυστραλία, 2.6.1959. Η εν λόγω κοπέλα είχε ήδη επιβιβαστεί όταν ελήφθη το τηλεγράφημα, με τις αυστραλιανές Αρχές να διαβεβαιώνουν ότι θα την έχουν υπό την πρόνοιά τους, στο ίδιο, Australian Consulate General Athens προς The Royal Hellenic Ministry of Foreign Affairs, "Note Verbale", 439/1959, 11.6.1959. Στις αγκύλες αναφερόταν το όνομα της μνηστής και του μνηστήρα, τα οποία αφαιρέθηκαν.

⁴²⁴ ΟΕΕ, 1.1.1959 και 15.1.1960.

⁴²⁵ Για τους συνοδούς της ΔΕΜΕ και τα μαθήματα, ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Αλεξανδράκη προς Γ. Ράλλη, ΕΣ/3739, 25.1.1963· στο ίδιο, Δελνήκος προς Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας, 11583, 7.2.1963. Για τους ιερείς, ΑΥΕ/ΚΥ/1955/2/1/2/2, Γεωργούλης προς ΥΠΕΣ, 130905, 10.11.1955. Για διαφήμιση πλοίου με παροχή ιερέα, ΟΕΕ, 1.9.1953.

και λέω άραγες, θα ξαναρθώ εδώ 'χάμω, θα το ξαναδώ αυτό το πράγμα; [...] θυμάμαι που δεν μπορούσα να κοιμηθώ και έμεινα ζύπνιος μέχρι που έφυγε το καράβι. Και μετά το παίρνεις απόφαση, ταξιδεύεις πια και μπαίνεις στη ρουτίνα του καραβιού.⁴²⁶

Η ρουτίνα του καραβιού ήταν τα καθορισμένα γεύματα, τα οποία συμπεριλαμβάνονταν στο ναύλο, τα μαθήματα γλώσσας και προσανατολισμού για τους μετανάστες της ΔΕΜΕ, και κάποιες μορφές διασκέδασης, όπως διάφοροι χοροί, σκετς μεταναστών και ντισκοτέκ κατά τη δεκαετία του 1960:

Ήμουνα ήδη σε δύο εκδηλώσεις στο καράβι, ήμουνα, στην μία [...] ντυμένος Ποσειδώνας με μια κοπελιά Ποσειδώνισσα [...] και μοιράζαμε σαμπάνιες στο χορό, ήταν ένας χορός και εμείς ήμασταν βασιλιάδες ας πούμε. Μετά άλλη μία εκδήλωση που είχε, που ήμουνα ντυμένος καπετάνιος, [...] με την [...] Καπετάνισσα, [...] και ένωνα την Ελλάδα με την Αυστραλία σε μία γέφυρα απάνω, και έπιανα [...] την μία κοπελιά που ήτανε ντυμένη Ελλάδα, η άλλη Αυστραλία και τις ένωνα εγώ ας πούμε. Κάτι τέτοια.. [...] Είχαμε καλαμπούρι, ναι, ναι.⁴²⁷

Στο πλοίο διαμορφωνόταν μία νέα πραγματικότητα για τους μετανάστες, αρκετοί εκ των οποίων ταξίδευαν μόνοι και ήταν ένα διάστημα αδράνειας και συνειδητοποίησης της απόφασης της μετανάστευσής τους. Κάθε μετανάστης όμως, βίωνε διαφορετικά αυτή την εμπειρία:

Έκανα καλές παρέες στο καράβι μέσα. [...] ήτανε 18 ευχάριστες μέρες, περάσαμε καλά, γνώρισα πολλούς ανθρώπους, γνώρισα πολλές κοπελιές, ωραία ήτανε. [...] ήμουνα πολύ δημοφιλής στο καράβι μέσα.⁴²⁸

Συχνές ήταν και οι επαφές των δύο φύλων μεταξύ των μεταναστών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, ενώ δεν είναι άγνωστες οι περιπτώσεις οπότε μία νεαρή γυναίκα προσκαλούμενη από τον μνηστήρα της, θα γνωρίσει εν πλω κάποιον άλλο και θα τον ακολουθήσει μετά την αποβίβαση, παρόλο που η πρόσκληση και η πληρωμή του ναύλου είχε γίνει από τον μνηστήρα. Ο Πρόξενος στο Περθ θα σημειώσει αναφορικά με ένα ταξίδι: *Αι Ελληνίδες γυναίκες εγένοντο στόχος ερωτοτροπιών παρά των Ισπανών και τούτο ένεκεν συχνάι συνέβαινον συγκρούσεις μετά των ημετέρων.⁴²⁹* Μία μετανάστρια το 1957, θυμάται το 18 ημερών ταξίδι της:

Γινόντουσαν πολλά αίσχη όμως, με κοπέλες αρραβωνιασμένες που πηγαίνανε Μελβούρνη, Σύδνεϋ και μετά τα μπλέκανε με σερβιτόρους, με τους Αμερικάνους και άστα, γινόντουσαν αίσχη. [...] και τους μάλωνε και ο παπάς λέει «Τι δεν ντρέπεστε αρραβωνιασμένες να πηγαίνετε...». Δεν 'ξέραν και τους αρραβωνιαστικούς [...] Αλλά κάνανε πολλά αυτές. Από τα χωριά βλέπεις ήταν όλες [...] Εμείς, πηγαίναμε μόνο στην τραπεζαρία και κατεβαίναμε κάτω στο δωμάτιο [...] Δεν γυρίζαμε πο-

⁴²⁶ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁴²⁷ Ο.π. Πτυχές της ζωής στο πλοίο, όπως το φαγητό, τα μαθήματα αγγλικών, χορούς και τις ασκήσεις πυρκαγιάς, αναδεικνύονται και στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του τότε εννέα ετών μετανάστη Αιμίλιου Κύρου ο οποίος ταξίδεψε το 1968 μέσω της ΔΕΜΕ στην Αυστραλία με το πλοίο *Ελληνίς* μαζί με την τετραμελή οικογένειά του, Emilios Kyrou, *Call me Emilios*, [Μελβούρνη], 2012, σ. 93-96.

⁴²⁸ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁴²⁹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, «Μετανάστιδες Εγκαταλείπουν τους Μνηστήρας των εν πλω», *Πανελλήνιος Κήρυξ*, 26.2.1961. Για τον Πρόξeno, ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Μιχελίδης προς Πρεσβεία Καμπέρας, Π/196, 3.7.1959.

λό μέσα στο καράβι. [...] Δεν μας άφηνε κι η μητέρα μου να βγούμε περισσότερο έξω, ήμασταν όλο μέσα. [...] φοβότανε, ήμασταν και κορίτσια ελεύτερα, δεν μας άφηνε. Όπου πηγαίναμε, μαζί πηγαίναμε. [...] τρώγαμε, καθόμασταν λίγο, βγαίναμε λίγο στον αέρα, ξέρεις να πάρουμε και λίγο αέρα, με τη μητέρα μου βέβαια και με την αδερφή μου και μετά κατεβαίναμε κάτω και μέναμε στην καμπίνα μας.⁴³⁰

Νεαρός μετανάστης 18 χρονών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του, αναπολεί:

*Ε, πολλοί έρωτες. [...] είχε αρκετές κοπέλες... το πρόβλημα ήτανε πώς να κρυφτείς από τη μία και την άλληνε. [...] Είχα γνωρίσει εγώ αρκετές κοπέλες εκεί μέσα.*⁴³¹

Τα παραπάνω γεγονότα θα λειτουργούν συχνά ως λόγος επίκλησης της ΔΕΜΕ για να επιτρέψει την αερομεταφορά των άγαμων γυναικών από την Ελλάδα. Το φαινόμενο αυτό όμως ήταν γενικό και δεν περιοριζόταν μεταξύ των Ελλήνων/-ίδων και θα αντιμετωπιστεί ως πρόβλημα από τις Μεταναστευτικές Αρχές της Αυστραλίας, οι οποίες το 1961, σύμφωνα με τον αρμόδιο Υπουργό, θα επιθυμούν την κατάργηση των «νυφοκάραβων», ώστε να λείψει μία αιτία δημιουργίας κοινωνικής αναταραχής εις τας τάξεις των νεομεταναστών.⁴³²

Μία άλλη παράμετρος της μεταφοράς των μεταναστών ήταν και η λαθρεπιβίβαση. Συχνά στον Τύπο αναφέρονται περιστατικά με φιλόδοξους μετανάστες, οι οποίοι επιβιβάζονταν παράνομα, με την προοπτική να αποβιβάστούν επίσης παράνομα στην Αυστραλία. Κάποια περιστατικά εντοπίζονται στα *Νέα*, με δύο από αυτά να ξεχωρίζουν για τον τρόπο της τελικής σύλληψης των λαθρεπιβατών. Το πρώτο περιστατικό αφορά δύο νεαρούς Έλληνες στο *Βρετάνη*, οι οποίοι σε πυρκαγιά που ξέσπασε πήγαν να σώσουν έναν συνεπιβάτη τους. Από το γεγονός αυτό αποκαλύφθηκε ότι οι δύο νεαροί είχαν επιβιβαστεί παράνομα, κάτι που παραξένευσε το πλοίο καθώς ήταν πολύ κοινωνικοί και όπως αναφέρει το άρθρο είχαν «διαπρέψει» στην κοσμοπολίτικη ζωή του [πλοίου] και είχαν αποκτήσει και πολλές θαυμάστριες. Στους μοντέρνους χορούς, εξ άλλου, ήσαν άμογοι. [...] [ο ένας] χόρευε τόσο καλά το τουϊστ στο νάϊτ – κλαμπ τους σκάφους, ώστε πήρε και χρηματικό βραβείο 10 λιρών από τον ίδιο τον πλοίαρχο. Σε ένα άλλο ταξίδι, μία νεαρή γυναίκα εγκατέλειψε τον σύζυγο και τα παιδιά της για να μεταβεί λαθραία στην Αυστραλία με το *Πατρίς*, στο οποίο κρυβόταν και εξασφάλιζε τρόφιμα από μία φίλη που έκανε. Στη συνέχεια η ίδια εργάστηκε ως «πλύστρα» στο πλοίο εξασφαλίζοντας και αμοιβή, εντούτοις αποκαλύφθηκε στον τρίτο έλεγχο διαβατηρίων.⁴³³ Οι λαθρεπιβάτες που εντοπίζονται, επαναπατρίζονταν από τους υπεύθυνους του πλοίου, οι οποίοι τους παρέδιδαν στις αρμόδιες Αρχές,⁴³⁴ βάζοντας τέλος στα λαθραία σχέδιά τους.

Οι κίνδυνοι και τα απρόοπτα σε ένα ταξίδι 20-30 ημερών ήταν αυξημένα, με συνέπεια πολλές φορές να έρχονται στην επιφάνεια προβλήματα τα οποία προέκυπταν τόσο λόγω των καιρι-

⁴³⁰ Σ. Λόη, 3.10.2012.

⁴³¹ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁴³² *ΟΕΕ*, 1.4.1961 και 15.10.1961.

⁴³³ Για τα δύο περιστατικά, βλ. *Τα Νέα*, 29.3.1963 και 28.6.1965 αντιστοίχως.

⁴³⁴ Άλλα περιστατικά λαθρεπιβίβασης, βλ. *στο ίδιο*, 30.8.1963, 31.10.1963, 22.10.1965.

κών φαινομένων, όσο και προβλημάτων που πήγαζαν από το ίδιο το μέσο μεταφοράς. Μετανάστας με τη ΔΕΜΕ το 1953 περιγράφει τις συνθήκες σε ένα ταξίδι δίχως καμπίνα:

Μας μεταφέραν εκεί πέρα με το καράβι που πηγαίναμε, μια βάρκα δηλαδή, δεν ήτανε καράβι αυτό, στρωματσάδα 25 μέρες. 25 μέρες δεν σήκωσα κεφάλι. [...] Μου 'φερανε φαγητό, το 'βγανα. [...] Βάρκα ήταν, δεν ήτανε καράβι αυτό [...] Είπα πως δεν θα βγω στη Μελβούρνη.⁴³⁵

Αντίστοιχα το 1957 η αδερφή της Σ. Λόη:

Η αδερφή μου αρρώστησε πολύ μεσ' στο καράβι, πάρα πολύ [...] Εγώ ήμουν μια χαρά [...] Την έπιασε η θάλασσα, δεν είδε και πολλά. Δεν ανέβηκε πολλές φορές απάνω, [...] έκανε και μέσα στην κλινική που είχε για τους αρρώστους, όποιος αρρώσταινε τους βάζανε ενέσεις, όλα αυτά. Ήταν πάρα πολύ άρρωστη, την είχε πιάσει πάρα πολύ η θάλασσα, ναι.⁴³⁶

Τα προβλήματα δεν σταματούσαν μόνο εκεί· ζητήματα όρων διαβίωσης, συνύπαρξης και ασφάλειας εντοπίζονται σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Ξεκινώντας από τα ελληνικά πλοία της δεκαετίας του 1950, συχνές είναι οι αναφορές για ελλιπή καθαριότητα τόσο κατά το διάστημα πριν το 1952 οπότε και το *Κυρήνεια* σταματά τη λειτουργία του στη γραμμή, όσο και μετά το 1954 οπότε προστίθεται και το *Τασμανία*. Στο τελευταίο έτος ταξιδιών των δύο πλοίων εντοπίζονται τα περισσότερα προβλήματα. Συγκεκριμένα για το *Κυρήνεια* το 1956 θα υπάρξουν καταγγελίες επιβατών για προσφορά ακατάλληλου φαγητού, για μη παροχή νερού σε μεγάλο τμήμα του ταξιδιού, παρά μόνο 3 ώρες ανά ημέρα, με το μπάνιο να επιτρέπεται μόνο την ημέρα της αποβίβασης και για ανθυγιεινές συνθήκες στις καμπίνες με τον εντοπισμό ακόμα και κατσαρίδων σε αυτές· προβλήματα τα οποία προέκυπταν από την υπερφόρτωση του πλοίου.⁴³⁷ Τα παράπονα των επιβατών θα φθάσουν μέχρι και τον Υπουργό Μετανάστευσης της Αυστραλίας, και έπειτα από έλεγχο στα δύο πλοία θα αποδειχθεί ότι υπήρχε πρόβλημα και στα ναυαγοσωστικά τους μέσα. Στο *Κυρήνεια* και οι 30 ναυαγοσωστικές του λέμβοι αποδείχθηκαν ελαττωματικές, ενώ οι 16 εξ αυτών δεν άντεξαν ούτε στις δοκιμαστικές κρούσεις των αυστραλιανών Αρχών, με συνέπεια να μην του επιτραπεί να αποπλεύσει από το Φρήμαντλ, το λιμάνι του Περθ, μέχρι να ολοκληρωθούν οι επισκευές· ξεκινώντας ξανά με καθυστέρηση 11 ημερών για να ολοκληρώσει το ταξίδι του στη Μελβούρνη με τους 844 επιβάτες του.⁴³⁸ Έπειτα από αυτά τα περιστατικά, το *Τασμανία* και το *Κυρήνεια* θα αποπλεύσουν από την Αυστραλία για τελευταία φορά τον Οκτώβριο και Νοέμβριο του 1956 αντιστοίχως, δίχως να χρησιμοποιηθούν ξανά στη γραμμή Αυστραλίας, με το *Κυρήνεια* να αποσυναρμολογείται το 1957 και το *Τασμανία* να πωλείται το 1961.⁴³⁹ Δεν είναι όμως γνωστό εάν η διακοπή αυτή προέκυψε από την παύση του συμβολαίου τους με τη ΔΕΜΕ,

⁴³⁵ Θ. Κυριακόπουλος, 15.1.2013.

⁴³⁶ Σ. Λόη, 3.10.2012.

⁴³⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1954 ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας: Ατμοπλοϊκή Συγκοινωνία Ελλάδας-Αυστραλίας», Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 709/ΣΤ, 6.5.1954· ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/3/2/1, Εμμ. Πετράκης, «Ενορκος Δήλωση», 12.3.1956 και στο ίδιο, Λάμπρου προς ΥΠΕΞ, 928 ΣΤ, 17.5.1956.

⁴³⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/3/2/1, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 1089 ΣΤ, 12.6.1956· στο ίδιο, Παπαδάκης προς ΥΕΝ, 804 ΣΤ/1, 10.5.1956 και Yiannakis, *ό.π.*, σ. 128-129.

⁴³⁹ Plowman, *ό.π.*, σ. 54, 59.

είτε από απόφαση της ΕΛΜΕΣ να αποσυρθεί, ή από την περικοπή του μεταναστευτικού προγράμματος της Αυστραλίας, είτε λόγω συνδυασμού των άνω και άλλων παραγόντων. Μετανάστης-εργαζόμενος στο *Κυρήνεια* σε ένα ταξίδι του το 1955 αφηγείται:

Επήγα στην Αυστραλία με το Κυρήνεια, ναί· ένα καράβι που ήτανε για μουλάρια και για άλογα με τον πόλεμο και το κάνανε επιβατικό και μέσα σ' ένα θάλαμο ήτανε 48 κρεβάτια. [...] Όλοι άντρες. Άλλοι ροχαλίζανε, άλλοι τα πόδια βρωμούσανε, άλλοι βρωμούσανε το σώμα τους, δεν πλενότανε καλά. [...] Κάθε port αυστραλέζικο που έβγαινα, δεν μ' αφήναν να δουλέψω τις ώρες που το καράβι ήταν αραγμένο, αλλά τις δουλειές τις έκανα δυο μέρες νωρίτερα [...] [γιατί] η Αυστραλία λέει ότι δεν πρέπει επιβάτης να δουλεύει στο καράβι και με είχανε λαθραίο. [...] [Το πλήρωμα] τρώγανε πολύ καλά φαγιά, εμείς οι άλλοι ό,τι μας δίναν τρώγαμε. [...] Δυο μέρες πριν, να πούμε, φτάσουμε σε port, εκλείνανε το νερό γιατί δεν είχε νερό, τα τένγκια ήτανε μικρά, ήτανε για άλογα αυτό το καράβι, δεν ήτανε για 1.200, 1.400 άτομα μέσα που ήμασταν, σαν σαρδέλες [...] [Βάζανε] πιο πολλούς απ' όσους χωρούσε. [...] διώροφα τα κρεβάτια, ναί. Και τώρα να κοιμάσαι πάνω ή να κοιμάσαι κάτω και να αισθάνεσαι τη μυρωδιά του αλλουνού, τα πόδια του από πάνω. [...] Εγώ που δούλευα μέσα και έβλεπα και που μου δίνανε δουλειές να καθαρίζω και τέτοια πράγματα συνέχεια [...] δεν ήτανε καθαρά, δεν ήτανε για επιβάτες φτιαγμένο το καράβι. Αυτό ήτανε μόνο για ζώα [...]. Αλλά αυτό το καράβι πήρε αρκετές χιλιάδες Έλληνες στην Αυστραλία, πήρε πολλούς.⁴⁴⁰

Από την άλλη, τα πλοία του Χανδρή θα απασχολήσουν κυρίως λόγω της υπερφόρτωσής τους με μετανάστες, με αποτέλεσμα να χρησιμεύει ως χώρος στέγασης του πληρώματος ή και επιβατών ακόμα και το νοσοκομείο του πλοίου. Συχνά παράπονα θα γίνονται και για τον ελλιπή κλιματισμό του πλοίου, ο οποίος έφτανε μέχρι και τους 32°C εντός των καμπινών.⁴⁴¹ Προβλήματα θα συναντήσει ακόμα και στο παρθενικό του ταξίδι το *Αυστραλίζ*, το οποίο θεωρούνταν το μεγαλύτερο ελληνικό υπερωκεάνιο. Πιο συγκεκριμένα, χάλασε το σύστημα κλιματισμού τέσσερις ημέρες μετά τον απόπλου του από τον Πειραιά. Λόγω άλλων απροόπτων, όπως τη βλάβη στις μηχανές του, καθυστέρησε κατά μία ημέρα περίπου την άφιξή του στην Αυστραλία, δίχως να ολοκληρώνει το ταξίδι του στο Σύδνεϋ όπως επρόκειτο, αλλά στη Μελβούρνη, με όσους θα αποβιβάζονταν στο Σύδνεϋ να ταξιδεύουν σιδηροδρομικώς σε ένα ταξίδι δεκαέξι ωρών.⁴⁴²

Η Αποστολή στην Ελλάδα θα δείξει μεγάλο ζήλο στην ενημέρωση της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Γενικής της Διεύθυνσης, στα προβλήματα τα οποία παρουσιάζονταν στα πλοία του Χανδρή,⁴⁴³ αφενός για λόγους υπηρεσιακών και ενδιαφέροντος προς τις συνθήκες ταξιδιού για τους μετανάστες, αλλά ενδεχομένως και για να ενισχύσει τη θέση της στην κόντρα με τον Χανδρή, σε μία περίοδο οπότε και οι απαιτήσεις του για τη διακοπή πτήσεων όξυναν τις σχέσεις τους.

⁴⁴⁰ C. Lolis, 28.6.2013.

⁴⁴¹ ΑΔΕΜΕ/Shipping 1952-62, Αλεξανδράκη προς Ποταμιάνο, ΕΜ.Ν/2353, 14.7.1960· στο ίδιο, van den Brink προς Α. Χανδρή, 22.6.1961 και ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, Wendling προς Hübener, 13.11.1964.

⁴⁴² ΑΔΕΜΕ/Shipping 1963-65, «Αποσπάσματα εξ εκθέσεων, αφορωσών εις την μεταφοράν μεταναστών δια του «Αυστραλίζ» κατά τον παρελθόντα Αύγουστον», [13.9.1965].

⁴⁴³ Στο ίδιο, Wendling προς Hübener, 13.11.1964. Να σημειωθεί ότι στο Αρχείο της Αποστολής στην Ελλάδα, δεν εντοπίζεται κανένα στοιχείο για αντιξοές συνθήκες σε μέσα μεταφοράς, παρά μόνο για τα πλοία του Χανδρή, ακόμα ούτε για το επεισόδιο του *Montserrat* όπου η πλειονότητα ήταν Έλληνες μετανάστες και συμμετείχε επιχειρησιακά ο Αρχηγός της Αποστολής και «κατά τύχη» δεν κατέληξε σε δυστύχημα, βλ. παρακάτω.

Άλλα προβλήματα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού προκαλούνταν από τις ανθυγιεινές συνθήκες, οι οποίες αποδίδονταν στους «πρωτόγονους Έλληνες». Χαρακτηριστικά σε ταξίδι του πλοίου *Fairsea* το 1954, άρθρο αυστραλιανής εφημερίδας, θα εντοπίσει τη δυσκολία συμβίωσης Γερμανών επιβατών και Ελλήνων, με τους πρώτους να συνωστίζονται και να «αηδιάζουν» με τις συνθήκες των Ελλήνων, οι οποίοι δεν είχαν καμία γνώση για τις μεθόδους σύγχρονης υγιεινής, με τους αξιωματικούς του πληρώματος να τους «δίνουν οδηγίες» πώς να χρησιμοποιούν τις τουαλέτες και τους νιπτήρες, όπου μία γυναίκα έπλενε το παιδί της.⁴⁴⁴ Αντίστοιχο περιστατικό εντοπίζεται πάλι στον αυστραλιανό Τύπο, το οποίο παρουσιάζει τις συνθήκες πτήσης της *KLM* από την Αθήνα, η οποία μετέφερε νοτιο-ευρωπαίους, χωρίς να τους κατονομάζει ως Έλληνες. Υπάλληλοι της εταιρίας θα σημειώσουν ότι το αεροσκάφος μετατράπηκε σε «χοιροστάσιο» κατά το τριήμερο ταξίδι από νοτιο-ευρωπαίους, οι οποίοι «δεν είχαν ιδέα για τα βασικά της προσωπικής υγιεινής», όπως τη χρήση της τουαλέτας, ενώ «τα ρούχα τους είναι λερωμένα και τρώνε σαν σκύλοι», για να καταλήξουν συμπεραίνοντας ότι αυτοί οι μετανάστες είναι τα «κατακάθια [dregs] όχι μόνο της Ευρώπης, αλλά της ανθρωπότητας», συστήνοντας να μην επιτρέπεται η έλευσή τους στην Αυστραλία. Το περιστατικό αυτό θα φθάσει μέχρι και το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας, όπου θα διαμαρτυρηθεί ο Έλληνας Πρέσβης, και στη συνέχεια θα ανακοινωθεί από το Υπουργείο ότι η πτήση εκτελούνταν με ελλιπές προσωπικό, ενώ υπήρχαν και έγκυες γυναίκες και παιδιά, που έπασχαν από ναυτία λόγω των κακών καιρικών συνθηκών. Το Υπουργείο θα υπερασπιστεί τους μετανάστες της πτήσης σημειώνοντας ότι πρόκειται για φίλους-λαούς, οι οποίοι έχουν αποδειχθεί πρώτης τάξεως έποικοι, παρόλο που στις χώρες τους οι συνθήκες υγιεινής είναι πιο πρωτόγονες από ό,τι στην Αυστραλία.⁴⁴⁵ Τα δύο περιστατικά μπλοκάρουν να ενταχθούν στο πλαίσιο της αυστραλιανής κοινωνίας της εποχής, στην οποία οι διακρίσεις μεταξύ εθνοτήτων πήγαζαν μέσα από την ίδια τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας.

Την άποψη του «πρωτόγονου Έλληνα» θα εντοπίσει και ο Έλληνας Πρέσβης, ο οποίος θα σημειώσει: *Οι Έλληνες μετανάσται θεωρούνται, δυστυχώς, εν Αυστραλία, ως υστερούντες των άλλων από απόψεως sanitation μη όντες ειθισμένοι προς στοιχειώδους όρους υγιεινής· ενώ η Ελληνίδα Υπαρχηγός της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα θα υποστηρίξει: δεν χωρεί αμφιβολία, ότι οι Έλληνες μετανάσται υστερούν των άλλων Ευρωπαίων μεταναστών εις εκδηλώσεις πολιτισμού, ιδίως οι προοριζόμενοι δι' Αυστραλίαν, οι οποίοι κατά το πλείστον προέρχονται εκ χωρίων, όπου, ως γνωστόν, ελλείπουν σχεδόν παντελώς και τα στοιχειώδη μέσα ανθρωπίσης [sic] διαβίωσης.*⁴⁴⁶

Τα προβλήματα δεν θα σταθούν μόνο σε αυτό το επίπεδο, αλλά θα υπάρξουν και απρόοπτα γεγονότα τα οποία είχαν να κάνουν με τη ζωή των επιβατών. Θα σημειωθούν και κάποιες

⁴⁴⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1954 ΑΠ/1 Αυστραλία, «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας-Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία», “Migrants Learn A Hard Lesson”, *The West Australian* (Αυστραλία), 27.8.1954.

⁴⁴⁵ Για το άρθρο, ΑΥΕ/ΚΥ/1955/3/3/1, “Migrants by Air “Human Dregs””, *Sunday Telegraph* (Αυστραλία), 22.5.1955. Για τις διαμαρτυρίες του Πρέσβη, στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 833/Δ/7/Μ, 24.5.1955. Για τη στάση των αυστραλιανών Αρχών, στο ίδιο, “Statement Issued by the Department of Immigration”, 23.5.1955.

⁴⁴⁶ Για τον Έλληνα Πρέσβη, στο ίδιο, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 833/Δ/7/Μ, 24.5.1955. Για την Υπαρχηγό της Αποστολής ΔΕΜΕ, στο ίδιο, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΞ, ΕΣ/628, 12.7.1955.

επιτυχείς και μη αυτοκτονίες Ελλήνων εν πλω.⁴⁴⁷ Ακόμα εντοπίζονται και περιπτώσεις όπου κινδύνευσαν όλοι οι επιβάτες, όπως στο ταξίδι του *Skaubryn* με 1.080 άτομα, δίχως Έλληνες μεταξύ αυτών, το οποίο πήρε φωτιά στο μηχανοστάσιο στον Ινδικό Ωκεανό, εν μέσω μεγάλης θαλασσοταραχής, δίχως όμως να υπάρξουν θύματα. Οι μετανάστες επιβιβάστηκαν τελικά σε σωσίβιες λέμβους κατόπιν της προσέγγισης άλλων πλοίων, όμως το *Skaubryn* βυθίστηκε.⁴⁴⁸

Ένα άλλο αρκετά επεισοδιακό ταξίδι, με τη συμμετοχή 668 Ελλήνων, εκ των οποίων οι 535 μέσω ΔΕΜΕ, εντοπίζεται το Μάιο του 1959 με το ισπανικό πλοίο *Montserrat*, το οποίο θα παρουσιάσει βλάβες στις μηχανές του σε διάφορες στιγμές του ταξιδιού, με την αρχή να γίνεται κοντά στο Άντεν της Υεμένης, όπου παρέμεινε για 4-5 ώρες. Επιδιόρθωση νέων βλαβών θα το αναγκάσουν να σταματήσει στον Ινδικό Ωκεανό, παραμένοντας ακυβέρνητο για δύο ημέρες. Στη συνέχεια ανοικτά της Κεϋλάνης, σημερινή Σρι Λάνκα, νέο πρόβλημα στις μηχανές θα απαιτήσει να κατευθυνθεί στο Κολόμπο όπου και παρέμεινε για 13 ημέρες. Φεύγοντας, και σε απόσταση 750 μιλίων από την Κεϋλάνη παρουσιάστηκαν πάλι βλάβες στις μηχανές και ξεκίνησε να πάει στο Κολόμπο, όπου στα 300 μίλια απόσταση από το λιμάνι άλλαξε ρότα προς Φρήμαντλ, καθώς είχαν επισκευαστεί πρόχειρα οι βλάβες· ένα ταξίδι 54 ημερών αντί τριών εβδομάδων. Ωστόσο τα προβλήματα των μεταναστών του *Montserrat* δεν προκλήθηκαν μόνο από τις αλληπάλληλες βλάβες στις μηχανές του πλοίου, οι οποίες προξένησαν το φόβο για τη ζωή τους. Οι σχέσεις του πληρώματος με τους Έλληνες μετανάστες θα είναι σε ένταση εξ αρχής από τον ελλιπή κλιματισμό, την παροχή ελλιπούς και βρώμικης τροφής, την έλλειψη, αρχικά παγωμένου και έπειτα γενικά, νερού, την ώρα που οι Ισπανοί επιβάτες τρέφονταν καλύτερα, σύμφωνα με τα παράπονα των Ελλήνων. Η αποκορύφωση της έντασης θα έρθει όταν Έλληνες μετανάστες διαμαρτύρονταν στη γέφυρα του πλοιάρχου, και κάποιοι πήραν κουπιά από σωσίβιες λέμβους και μάνικες νερού για να επιτεθούν στο πλήρωμα, οπότε αξιωματικός του πλοίου θα πυροβολήσει στον αέρα προς εκφοβισμό. Στη συνέχεια η Αστυνομία του πλοίου κυκλοφορούσε με κλομπς και επέβαλε διάφορους περιορισμούς, ώστε να αποφευχθεί η συνέχεια των επεισοδίων.⁴⁴⁹

Το πλοίο όταν θα φτάσει στο Φρήμαντλ, με απόφαση της ΔΕΜΕ θα αποβιβάστούν οι μετανάστες και θα μεταφερθούν με τρένα και αεροπλάνα στον προορισμό τους, με το κόστος να το επωμίζονται οι πλοιοκτήτες. Η Αυστραλία προέβη σε έντονες διαμαρτυρίες προς τη Γενική Διεύθυνση της ΔΕΜΕ, συστήνοντας και στην Ελλάδα να πράξει αντίστοιχα, την ώρα που τμήμα του παροικιακού Τύπου κατηγορούσε τις ελληνικές Αρχές για την αδιαφορία τους ως προς τον υποχρεωτικό έλεγχο που έπρεπε να κάνουν στο πλοίο κατά το πέρασμά του από τον Πειραιά.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1947/41/2/1, «Η Τραγωδία των δια την Αυστραλιαν Μεταναστών», *Αυσταλιανά Χρονικά*, Ιούνιος-Ιούλιος 1947· *Τα Νέα*, 29.3.1963 και 20.3.1965.

⁴⁴⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, Ιωαννίδου προς Λιανόπουλο, ΕΣ/1605, 2.4.1958 και Plowman, *ό.π.*, σ. 95.

⁴⁴⁹ Για περιγραφές του ταξιδιού του *Montserrat*, ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Κούμπος προς Πρεσβεία Καμπέρας, 861 Γ/4β, 9.7.1959· στο ίδιο, Μιχελίδης προς Πρεσβεία Καμπέρας, Π/196, 3.7.1959· στο ίδιο, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1133/Β/7, 13.7.1959· στο ίδιο, Ζαφειρίου προς Πρεσβεία Καμπέρας, Α133 ΣΤ/1, 8.7.1959 και Yiannakis, *ό.π.*, σ. 130.

⁴⁵⁰ Για την οργάνωση της επιχείρησης από τη ΔΕΜΕ, στο ίδιο, Clabon προς Director ICEM, 8.7.1959. Για τη διαμαρτυρία της Αυστραλίας, στο ίδιο, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1210/Β/7, 19.7.1959. Για τον Τύπο, στο ίδιο, «Το Δράμα των Μεταναστών», *Πανελλήνιος Κήρυξ*, 16.7.1959 και στο ίδιο, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1133/Β/7, 13.7.1959.

Τα προβλήματα στη μεταφορά των μεταναστών δεν περιορίζονται στα ανωτέρω· υπάρχουν αρκετά ακόμα περιστατικά στα οποία είτε παρουσιάζονταν ελλείψεις στις συνθήκες ασφαλείας είτε διάφορα προβλήματα κατά τη διάρκεια του πλου. Όλες οι σχετικές αναφορές παρατηρείται ότι συνδέονται με πλοία τα οποία ναύλωνε ή χρησιμοποιούσε και η ΔΕΜΕ, γεγονός το οποίο ενδέχεται να είναι τυχαίο, καθώς δεν είναι γνωστό εάν υπήρχε κάποιο πλοίο το οποίο δεν χρησιμοποιούσε και η Επιτροπή ανά τα ταξίδια του προς την Αυστραλία, όμως σίγουρα αναδεικνύουν τις φτωχές συνθήκες ασφαλείας, οι οποίες λειτουργούσαν ενάντια στην ασφάλεια των μεταναστών και υπέρ του κέρδους των ακτοπλοϊκών εταιριών, και σε ένα δεύτερο βαθμό στην εξυπηρέτηση της ΔΕΜΕ η οποία έπρεπε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της Αυστραλίας για ανθρώπινο δυναμικό. Όμως οι συνθήκες κάθε ταξιδιού ήταν διαφορετικές, με τις εμπειρίες μεταναστών να κυμαίνονται μεταξύ των δύο άκρων της «απόλαυσης» και του «μαρτυρίου».

Από «Ξένη Γη», «Πατρίδα»: άφιξη και εγκατάσταση στην Αυστραλία

Στα ξένα εργοστάσια δουλεύω νύχτα μέρα/ με την ελπίδα στην καρδιά να δώ μιάν άσπρη μέρα/ Πότε μεσ' στα χυτήρια και πότε στα σφαγεία/ και κάπου-κάπου βρίσκομαι και στα υφαντουργία/ Μάνα γιατί με γέννησες και μ' έστειλες στα ξένα/ να έχω τόσα βάσανα και μακριά από σένα/ Κουράστηκα, βαρέθηκα, μονότονη η ζωή μου/ Οι «μπόσυδες», τα τρία shift γέρασαν το κορμί μου.

Της Αυστραλίας τη ζωή να μάθουνε ρωτούνε/ οι συγγενείς κι οι φίλοι μου, να πληροφορηθούνε/ Βαριές δουλειές στο General, στο Ford και στου McKay/ να λιώνει το κορμάκι σου, το σίδερο σαν καίει/ Σε τέτοια εργοστάσια μπορεί να κάνεις χρήμα/ τα νιάτα και τη λεβεντιά σαν θάψεις μεσ' στο μνήμα/ Μια μέρα μεσ' στον Πειραιά αν τύχει και γυρίσω/ το χρώμα της πατρίδας μου με δάκρυα θα φιλήσω/ Και στην Αθήνα βρε παιδιά θα πάω να γλεντήσω/ τα βάσανα της ξενιτιάς για πάντα να τα σβήσω.⁴⁵¹

Η άφιξη των μεταναστών στην Αυστραλία απαιτούσε και εκείνη ένα βαθμό οργάνωσης τόσο από την Κυβέρνηση της χώρας, τη ΔΕΜΕ, αλλά και τις εκεί ελληνικές Αντιπροσωπευτικές Αρχές. Η πορεία των πρώτων ετών των ελεύθερων μεταναστών και εκείνων μέσω της ΔΕΜΕ, δεν ακολουθεί ακριβώς την ίδια πορεία. Οι τελευταίοι, προκειμένου να γίνουν αποδεκτοί σε κάποιο χρηματοδοτούμενο σχήμα μετανάστευσης αναλάμβαναν κάποιες υποχρεώσεις, τις οποίες καλούνταν να εκπληρώσουν με την άφιξή τους. Αντιθέτως οι ελεύθεροι μετανάστες, δεν δεσμεύονταν από κάποιο συμβόλαιο, όπως οι ανωτέρω. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθεί η πορεία των πρώτων λίγων ετών στη ζωή των μεταναστών. Ποιες ήταν οι υποχρεώσεις των μεταναστών της ΔΕΜΕ; Πώς έβρισκαν εργασία στην Αυστραλία οι μετανάστες; Ποια ήταν η υποδοχή τους από τους Αυστραλούς και τους παλαιούς Έλληνες; Ποια η εικόνα που παρουσίαζε ο ελλαδικός Τύπος για τη ζωή των μεταναστών στην Αυστραλία; Τα παραπάνω ερωτήματα, μεταξυ άλλων, θα μας απασχολήσουν στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο.

Αποβίβαση

Φθάνοντας στην Αυστραλία, πριν ακόμα την αποβίβαση, ανέρχονταν στο πλοίο αρμόδιοι των αυστραλιανών Αρχών οι οποίοι ήλεγχαν τις άδειες αποβίβασης των μεταναστών, δίνοντάς τους κατόπιν δελτία ταυτότητας, τα οποία χρησιμοποιούσαν για την ελεύθερη κυκλοφορία στη χώρα. Ακολούθως δήλωναν τη διεύθυνση κατοικίας που επρόκειτο να μένουν στην Αυστραλία, για κάθε αλλαγή της οποίας έπρεπε να ενημερώνουν τις Αρχές, μέχρι να αποκτήσουν την αυστραλιανή υπηκοότητα: ενδεχόμενη παράλειψη επέφερε χρηματική ποινή ή τρίμηνη φυλάκιση.⁴⁵² Σε αρκετές περιπτώσεις, και ειδικά κατά την άφιξη πολλών Ελλήνων μετέβαιναν στο λιμάνι ή το αεροδρόμιο οι ελληνικές Διπλωματικές, Εκκλησιαστικές ή Κοινοτικές Αρχές στην Αυστραλία,

⁴⁵¹ Πρώτο τραγούδι, των Ι. Σημαιοφορίδη - Θ. Παπαδόπουλου, «Στα Ξένα Εργοστάσια», δίσκος εταιρείας Athens Recording: δεύτερο τραγούδι, του Σπ. Μείντάνη, «Της Αυστραλίας η ζωή», δίσκος εταιρείας W and G Record Processing Co. PTY. LTD., Μεμβούρνη, όπως παρατίθενται στο Α. Αμυρά, ό.π.

⁴⁵² ΟΕΕ, 15.10.1950 και 1.11.1956. Επιπλέον οι ελεύθεροι μετανάστες όταν έφταναν στην Αυστραλία έπρεπε να προμηθευτούν ένα πιστοποιητικό εγγραφής ξένου (Certificate of Registration of Alien) από τις Μεταναστευτικές Αρχές όπου ανέφεραν και το επάγγελμα το οποίο προτίθεντο να ασκήσουν. Επίσης έπρεπε να συμπληρώσουν ένα πιστοποιητικό απαλλαγής (Certificate of Exemption) το οποίο διασφάλιζε την προσωρινή άδεια παραμονής τους στην Αυστραλία και ίσχυε για δύο χρόνια, έπειτα από τα οποία μπορούσαν να αιτηθούν τη μόνιμη άδεια εγκατάστασής τους, ΟΕΕ, 15.3.1954 και 15.5.1957.

προκειμένου να καλωσορίσουν το νέο «ελληνικό αίμα», δίνοντάς τους παράλληλα πληροφορίες για τη νέα τους ζωή στην Αυστραλία.⁴⁵³

Όσοι μετανάστευαν κατόπιν προσκλήσεως είτε ως ελεύθεροι μετανάστες, είτε μέσω της ΔΕΜΕ και των προγραμμάτων της για τα εξαρτώμενα μέλη, κατευθύνονταν στους οικείους τους οι οποίοι τους προσκάλεσαν, και όπως έχει αναφερθεί εγγυούνταν την παροχή στέγης για ένα χρονικό διάστημα. Η επανένωση με τους συγγενείς στην Αυστραλία ήταν μία ιδιαίτερη στιγμή:

*Ήτανε συγκινητική [...] υπήρχε μεγάλη ένταση ας πούμε, ξέρεις τώρα, να δεις τον αδερφό σου ύστερα από [...] έξι χρόνια.*⁴⁵⁴

*Ήρθε ο μπαμπάς μου, όλα μου τα ξαδέρφια ήρθανε [στο λιμάνι]. [...] [Ένιωθα] χαρά βέβαια. Βλέπεις κάποιο γνωστό, κάποιο δικό σου. Ήμασταν πάρα πολύ κλεισμένοι, πολύ αγαπημένοι με τα ξαδέρφια μου· ήμασταν τόσα χρόνια μαζί στο ίδιο γειτονιά, ξέρεις, το ένα σπίτι εδώ, το άλλο εκεί.*⁴⁵⁵

Ωστόσο, για τις ελληνικές Αρχές οι οποίες έσπευδαν προς συνάντηση των μεταναστών, ορισμένες φορές η έλευσή τους, επεφύλασσε και απρόοπτα, στα οποία θα έπρεπε να ανταπεξέλθουν επί τόπου. Ο λόγος για την έλευση ελεύθερων μεταναστών των οποίων οι συγγενείς και φίλοι δεν πήγαιναν να τους συναντήσουν στον τόπο άφιξής τους, με συνέπεια οι ίδιοι να μην έχουν τα αναγκαία χρήματα για τη μετάβασή τους εντός της Αυστραλίας και να αναγκάζονται οι εκπρόσωποι του Προξενείου και της Κοινότητας να προβούν εξ' ιδίων στις αντίστοιχες δαπάνες. Επίσης υποχρεώνονταν να οργανώσουν την όλη μεταφορά τους, ειδοποιώντας τους συγγενείς τους και ναυλώνοντας μέσα μεταφοράς· ένα πρόβλημα το οποίο απέδιδαν στην προσφορά θέσεων στα μέσα μεταφοράς της ΔΕΜΕ, με την τελευταία να αποποιείται τις αποδιδόμενες σε αυτή ευθύνες, υποστηρίζοντας ότι την ευθύνη είχαν οι πράκτορες στους οποίους προσέφεραν τις θέσεις.⁴⁵⁶

17,5 ετών μετανάστης ο οποίος θα προσκληθεί από συμπολεμιστή του πατέρα του στον ελληνο-αλβανικό πόλεμο ως ανταπόδοση της υποχρέωσης που του έσωσε τη ζωή, θα αντιμετωπίσει το πρόβλημα της εγκατάλειψης από τον εγγυητή του ήδη με την αποβίβασή του:

Αυτόν τον άνθρωπο δεν τονε βρήκα [...] Αυτός είχε φύγει από αυτό το State [...] είχε πουλήσει τη δουλειά του σ' ένα Κυπραίό, και πήγα με την διεύθυνση εγώ κρεμασμένη στο λαιμό, κατέβηκα, δεν φώναζε κανένας για μένα, [...] με βάλανε στο τελωνείο, βγήκα έξω, η αστυνομία με 'βαλε σ' ένα ταξί και με τη διεύθυνση εδώ πέρα και λέει «Πάρ' τον, λέει του ταξτζή, στο Exhibition Street» [...] Πήγα εκεί πέρα [...] σ' αυτόνε και λέει «[...] παιδί μου [...] 'γω τώρα έχω αυτές τις μπίζνες» [...] αρχίνισα εγώ να κλαίω και με λυπήθηκε και με πήρε σπίτι του. [...] Και μ' έβαλε τη νύχτα και κοιμήθηκα στην κουζίνα του [...] Την άλλη μέρα, δυο-τρεις πόρτες θα ήτανε, ήτανε ένας Ιταλός που αυτός ήτανε αιχμάλωτος στην Ελλάδα, είχε μάθει τα ελληνικά [...] Με παίρνει ο... [Κυπραίος]

⁴⁵³ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, «Οι Νέοι Μετανάστες», *Φως*, 22.4.1953 και ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1 Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας-Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία», Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 1564/Δ/7/Μ, 1.9.1954.

⁴⁵⁴ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁴⁵⁵ Σ. Λόη, 3.10.2012.

⁴⁵⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/2, Παπαδάκης προς Πρεσβεία Καμπέρας, 1722/Γ/4, 27.10.1955 και στο ίδιο, Ιωαννίδου προς ΥΠΕΞ, ΕΞ/814, 30.12.1955.

εκεί, λέει «Μόνο στον διάδρομο μπορούμε να τονε βάλουμε». «Διάδρομο; Διάδρομο, τι να κάνω;», λέω. Έμεινα στο διάδρομο κάπου 9, 10 μήνες. [...] [Πληρώνοντας] μιάμιση λίρα την εβδομάδα.⁴⁵⁷

Οι μετανάστες της ΔΕΜΕ οι οποίοι συμμετείχαν σε ένα σχήμα εργατών/-τριών, όπως και οι εξαρτώμενοί τους σε περίπτωση που ταξίδευαν μαζί, κατευθύνονταν στα ειδικά Κέντρα Μεταναστών ανά τις Πολιτείες της Αυστραλίας, στα οποία παρέμεναν για ένα χρονικό διάστημα μέχρι να βρεθεί η κατάλληλη εργασία για εκείνους, όπως θα δούμε εκτενέστερα στη συνέχεια.

Πέρα από τις άνω δύο κατηγορίες μεταναστών, υπήρχαν και οι παράνομοι μετανάστες. Η λαθρομετανάστευση εντοπίζεται κυρίως στους ναυτικούς και τα πληρώματα φορτηγών και επιβατηγών πλοίων, οι οποίοι προσεγγίζοντας στην Αυστραλία το «έσκαγαν» από το πλοίο. Το φαινόμενο αυτό θα λάβει μεγάλες διαστάσεις στα ελληνικά επιβατηγά, όπως στο *Κυρήνεια* και το *Τασμανία*, από τα οποία μόνο σε ένα ταξίδι αρχές του 1956 δραπέτευσαν 15 και 14 άτομα αντίστοιχως, γεγονός το οποίο δεν ήταν πρωτοφανές για τα πλοία αυτά, αλλά μία πρακτική η οποία συνεχιζόταν ήδη πριν από το 1952· ενώ σύμφωνα με ανακοίνωση της Αστυνομίας του Σύδνεϋ το 1961 εντός 15 μηνών εισήλθαν παράνομα στην Αυστραλία πάνω από 500 Έλληνες ναυτικοί, οι οποίοι αποτελούσαν πλήρωμα διαφόρων πλοίων.⁴⁵⁸

Η συνέχεια μετά από την ανακάλυψη της φυγής από το πλοίο ήταν να κηρυχθεί ο φυγάς ως δραπέτης από τον πλοίαρχο και να ειδοποιηθεί την αστυνομία του λιμανιού απόπλου και στη συνέχεια το πρακτορείο του πλοίου θα κατέβαλε εγγύηση £100 για την επιστροφή του λαθρομετανάστη. Ο εισαγγελέας στην Αυστραλία αφού ζητήσει την έγκριση του ελληνικού Προξενείου εκδίδει ένταλμα σύλληψης. Οι πλοίαρχοι αναφορικά με τα επιβατηγά πλοία ήταν πιο πιεστικοί προς τις Προξενικές Αρχές τις οποίες καλούσαν να αναφέρουν το συμβάν στις αρμόδιες αυστραλιανές Αρχές, καθώς φοβόντουσαν επέκταση του φαινομένου, με συνέπεια να αποπλέουν τα πλοία με ελλιπές πλήρωμα. Οι δραπέτες των επιβατηγών πλοίων δεν είχαν την καθολική υποστήριξη των Προξενικών Αρχών οι οποίες φοβόντουσαν ότι σε περίπτωση μίας ευρείας απόδρασης πληρώματος ενός πλοίου και δίχως αντίδραση από μέρους της, οι Αρχές της Αυστραλίας θα προβούν σε συλλήψεις δίχως την έγκρισή τους. Ωστόσο δεν θα είναι σπάνιες οι περιπτώσεις οπότε και θα γνωρίζουν πού βρίσκεται ο λαθρομετανάστης και δεν θα τον καταγγέλλουν στην Αστυνομία προς σύλληψη, ισχυριζόμενοι άγνοια, ενώ για τους δραπέτες φορτηγών πλοίων ο Γενικός Πρόξενος στο Σύδνεϋ θα σημειώσει ότι: *Όταν πρόκειται περί δραπέτου φορτηγού πλοίου αποφεύγω να δίδω την έγκρισίν μου εκτός εάν με πείσουν πολύ οι Αυστραλοί και αφήνω τους ανθρώπους ησύχους να παραμείνουν εις Αυστραλίαν.*⁴⁵⁹

Το φαινόμενο των δραπετών από ελληνικά πλοία θα απασχολήσει το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας, καθώς υπήρχε δυσκολία στη σύλληψη των λαθρομεταναστών, οι οποίοι υποθάλπτονταν από την ελληνική κοινότητα και από το 1965 θα επιδιώκουν την απέλαση κά-

⁴⁵⁷ C. Lolis, 28.6.2013.

⁴⁵⁸ Για τα 2 ελληνικά πλοία, ΑΥΕ/ΚΥ/1956/3/6/5, Παπαδάκης προς Θ. Γρίβα, 26.3.1956 και ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα, «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας: Ατμοπλοϊκή Συγκοινωνία Ελλάδας-Αυστραλίας», Λάμπρος προς ΥΠΕΞ 709/ΣΤ, 6.5.1954. Για τους λαθρομετανάστες το 1961, *ΟΕΕ*, 1.5.1961.

⁴⁵⁹ ΑΥΕ/ΚΥ/1956/12/3/6/5, Παπαδάκης προς Θ. Γρίβα, 26.3.1956.

θε δραπέτη πλοίου, ενώ θα συζητήσουν το ζήτημα και με τον Έλληνα Υπουργό Εμπορικής Ναυτιλίας, ο οποίος θα σημειώσει το ενδιαφέρον του να ελέγξει το φαινόμενο.⁴⁶⁰

Όλες οι πτυχές του παραπάνω φαινομένου εντοπίζονται στην ιστορία του Γρηγόρη Λόη, δραπέτης από φορτηγό πλοίο το 1961:

Μετά το στρατό αποφάσισα [...] να κάνω καριέρα στο Εμπορικό Ναυτικό. Έβγαλα φυλλάδιο, και προσπάθησα να ναυτολογηθώ μέσα στην Ελλάδα σε, στην εγχώρια ναυτοπλοΐα του Εμπορικού Ναυτικού. Ε, και μετά μπαρκάρισα με υπερπόντια βαπόρια, με το «Διαμαντή Πατέρα», [...] και μεταφέραμε εμπορεύματα [...] Ήτανε επιθυμία μου να κάνω καριέρα στο Εμπορικό Ναυτικό και να γίνω καπετάνιος. [...] [Όταν φτάσαμε] δεν είχα καμιά επιθυμία να κατέβω στην Αυστραλία, αλλά συμβάλλανε άλλες δυνάμεις από μέσα από το πλοίο. Ένας τα κατάφερε, γιατί δεν τα περνούσε καλά μέσα στο βαπόρι και δεν τα είχε καθόλου καλά με τον καπετάνιο, και με τον δεύτερο και με τους υπόλοιπους και μου είπε ότι είχε συγγενείς στην Αυστραλία και προπαντός εκεί που [...] αράζαμε για να φορτώσουμε σιτάρι ότι «η Αυστραλία είναι χώρα της δημιουργίας, πρέπει να το σκάσουμε να βγούμε στην Αυστραλία, εκεί είναι καλύτερα ακόμα». Του λέω «Εγώ δεν μπορώ να το κάνω αυτό». Αλλά στο τέλος με κατάφερε. Βγήκαμε έξω, είδαμε τους συγγενείς του, τους δήθεν ότι ήτανε συγγενείς του και μετά που ήρθαμε στο πλοίο μέσα λέει, «Είδες, λέει, είδες που έχω συγγενείς και πρέπει να μείνουμε». Ε, του λέω «Όχι ρε, εγώ δεν θα μείνω, του λέω, άμα θες μείνε εσύ». Αλλά αυτός μου τριβούλιζε το μυαλό μου, συνέχεια, συνέχεια, συνέχεια και με κατάφερε, έκαμα το λάθος αυτό, αλλά δόξα τω Θεώ, μετά το λάθος αυτό μου βγήκε σε καλό. [...] [Με αυτόν] κοιμόμαστε στην ίδια καμπίνα. Κι αυτός πήγαινε για καπετάνιος. Ήμασταν δόκιμοι τότε μεσ' το βαπόρι. Και με κατάφερε και... και βγήκα απ' το βαπόρι κρυφά κι έκτοτε πια, αντί καπετάνιος στη θάλασσα, μείναμε στην στεριά, στην Αυστραλία, παράνομα. Ε, δούλεψα για δυο χρόνια εκεί πέρα [ως παράνομος]. Κι η Αστυνομία, κι οι Υπηρεσίες εκεί με ζέρανε, τι έκανα, πού βρισκόμουνα όλα τα ζέρανε, αλλά επειδή ήμουνα καλός άνθρωπος, καλός πολίτης, δεν με ενόχλησε κανένας. [...] Όσπου μία μέρα ήρθανε και με πιάσανε και με συλλάβανε... και μου λένε «Πρέπει να 'ρθεις στο Τμήμα γιατί κάποιος σε πρόδωσε». Κι αυτός που με πρόδωσε ήτανε αυτός ο [...] φίλος. [...] Δεν μου το είπε η Αστυνομία ότι ήτανε αυτός, αλλά «Κάποιος, λέει, στενός σου φίλος σε πρόδωσε». Ε, πήγα στην Αστυνομία, έγινε δικαστήριο, πλήρωσα δικηγόρο και ο νόμος έπρεπε να επιβληθεί. Και με δικάσανε τρεις εβδομάδες φυλακή. Πλήρωσα το δικηγόρο, έκατσα σε μια αίθουσα μεγάλη, με κάτι άλλους μαζί που είχανε ελαφρύ ποινή, 10 μέρες, 20 μέρες, ένα μήνα. Πέρασε ο καιρός, βγήκα έξω, κι ήμουνα πια [...] νόμιμος πολίτης. Έμεινα στην Αυστραλία. Έγραψα στον πατέρα μου, «Πατέρα έτσι κι έτσι, αντί για καπετάνιος, λέω, έγινα καπετάνιος στη στεριά». [...] [Όταν το σκάσαμε από το πλοίο] φοβόμασταν, αλλά τα κατάφέραμε και το σκάσαμε και βγήκαμε έξω. Μου χρωστούσανε και 185 λίρες Αγγλίας, τις έχασα κι αυτές. [...] Έχασα κι άλλα πράγματα που είχα μέσα. Δεν πειράζει, μου βγήκε σε καλό. [...] Δεν μου άρεσε στην αρχή, είχα μετανιώσει που το 'κανα αυτό, αλλά σιγά-σιγά-σιγά εξοικειώθηκα. [...] [Στην Αυστραλία] ήταν δύο οικογένειες που είχα γνωρίσει [...] [ο ένας] ήρθε με το αυτοκίνητό του και μας πήρε, κρυφά και φύγαμε [από το πλοίο] [...] στο σπίτι του μας πήρε [...] κι εκεί ήμουνα για κάμποσο καιρό. Και μετά γνωρίστηκα και με την οικογένεια της γυναίκας μου. [...] [Ήμουν παράνομος] για δύο χρόνια, κυκλοφορούσα, δούλευα... ό,τι δουλειά έβρισκα, έβγαينا [...] [για παράδειγμα] να χτίσω κάτι, να σοβαντίσω κάτι, να γκρεμίσω κάτι. Πάλι στην οικοδομή μέσα.

⁴⁶⁰ Για τη δυσκολία σύλληψης, ΟΕΕ, 1.5.1961 και ΑΥΕ/ΚΥ/1965/21/7/1, Φραντζεσκάκης προς ΥΠΕΞ, Ε631-27, 1.4.1965. Για τη συζήτηση με το ΥΕΝ, ΑΔΕΜΕ/Australia 1965-67, Moody προς Director ICEM, MIG/1, 13.5.1965.

Σε φίλους εκεί πέρα που είχα γνωρίσει, έκανα γνωριμίες, και τους έκανα διάφορες δουλειές. [...] Ήταν δύσκολη, ήταν δύσκολη [περίοδος], αλλά πρόσεχα και πέρασε ο καιρός μέχρι που έγινε το δικαστήριο και νομιμοποιήθηκα.⁴⁶¹

Η εξέλιξη της ιστορίας του Γρ. Λόη δεν είναι μοναδική. Όπως είδαμε παραπάνω οι Προξενικές Αρχές έδειχναν κάποια «ηθελημένη αδιαφορία» αναφορικά με τους δραπέτες φορτηγών πλοίων, όπως και γενικότερα με τους δραπέτες των οποίων γνώριζαν τις διευθύνσεις αλλά δεν τους κατέδιδαν στις Αρχές της χώρας. Όμως όταν κάποιος τους πρόδιδε, όπως και τον ναύτη Δ. Κυπριώτη, του οποίου η αντίστοιχη ιστορία δημοσιεύεται στον Τύπο, επιβάλλονταν οι σχετικές ποινές. Μέρος του αυστραλιανού Τύπου, θα αντιδράσει στην επιβολή της ποινής της απέλασης, η οποία επιβαλλόταν σε ορισμένες περιπτώσεις, με τη *Sun* να σημειώνει ότι κριτήριο: *θα έπρεπε να είναι ο καλός χαρακτήρ και το ήθος του και ουχί ο τρόπος της εισόδου τους εις την Χώραν, λαμβανομένου υπ' όψει ότι δια του ιδίου τρόπου εισήλθον εις Αυστραλίαν και οι περισσότεροι πρωτοπόροι της Χώρας αυτής.*⁴⁶²

Ωστόσο το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης ναυτικών στην Αυστραλία δεν εντοπίζεται μόνο μεταξύ των Ελλήνων ναυτικών, αλλά υπάρχουν υποθέσεις και για άλλες εθνότητες όπως κάποιους Πορτογάλους το 1961-1962 οι οποίοι δραπέτευσαν όχι λόγω του καθεστώσ του Σαλαζάρ, αλλά από την επιθυμία να εγκατασταθούν στην Αυστραλία.⁴⁶³ Από την άλλη, στο ευρύτερο φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης, το 1951 θα γίνει γνωστό και ένα δίκτυο πλαστογράφησης το οποίο διευκόλυνε τη μετανάστευση «ευκατάστατων γεωργών ή εργατών δια τας Κτήσεις της Κοινοπολιτείας» και ιδιαίτερος προς την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, από μετανάστες σε χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως και τη Γαλλία, όπως δημοσιεύει σχετικό άρθρο.⁴⁶⁴

Κέντρα Υποδοχής Μεταναστών και Ξενώνες

Οι μετανάστες της ΔΕΜΕ όταν έφθαναν στην Αυστραλία κατευθύνονταν μαζί με τους συνοδούς τους σε κάποιο Κέντρο Υποδοχής Μεταναστών. Το μεγαλύτερο και πιο γνωστό εξ αυτών ήταν, όπως αναφέρθηκε πρωτύτερα, εκείνο στη Bonegilla· μία περιοχή στην Πολιτεία της Βικτώριας από την οποία θα λάβει το όνομά του το Κέντρο, το οποίο απείχε σχεδόν ίση απόσταση τόσο

⁴⁶¹ Προσωπική συνέντευξη του Γρηγόρη Λόη, 8.10.2012.

⁴⁶² Για την ιστορία του Κυπριώτη και τη *Sun*, σε αναδημοσίευση στο *OEE*, 1.2.1960. Ο τρόπος να αποφύγει την απέλαση ένας λαθρομετανάστης ήταν να παντρευτεί με γυναίκα της Αυστραλίας εντός 24 ωρών από την κοινοποίηση της απόφασης για απέλαση, ή να ανακληθεί η απέλαση με δικαστική απόφαση ή εάν έχει στενούς συγγενείς στη χώρα οι οποίοι είχαν νόμιμο δικαίωμα να καλέσουν τον συγγενή τους, στο *ίδιο*, 15.1.1960.

⁴⁶³ ΑΥΕ/ΚΥ/1962/25/6/1, Αννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, ΑΥ31-2, 16.1.1962. Το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης των Ελλήνων ναυτικών εντοπίζεται και σε άλλες χώρες, όπως στις ΗΠΑ, όπου το 1962 θα βρίσκονται επικεφαλής των εθνοτήτων που «πηδούν» από τα πλοία, ακολουθούμενοι από τους Κινέζους, τους Ιταλούς και τους Πολωνούς, *OEE*, 15.3.1962. Μάλιστα στις ΗΠΑ προκειμένου να επιτύχουν μόνιμη εγκατάσταση Έλληνες ναυτικοί, είχε δημιουργηθεί ένα κύκλωμα από τρεις Ελληνοαμερικανούς, οι οποίοι με αμοιβή \$1.000-1.500 έβρισκαν Πορτορικανές οι οποίες έδιναν τη συγκατάθεσή τους να παντρευτούν Έλληνες ναυτικούς με αντίτιμο \$200-500, ενώ στη συνέχεια χώριζαν, βλ. *Τα Νέα*, 20.12.1965.

⁴⁶⁴ *OEE*, 1.12.1951.

από τη Μελβούρνη, όσο και από την Αδελαΐδα και το Σύδνεϋ, πρωτεύουσες των Πολιτειών της Νότιας Αυστραλίας και της Νέας Νότιας Ουαλίας αντιστοίχως.⁴⁶⁵

Στα Κέντρα αυτά οι μετανάστες περνούσαν τις πρώτες εβδομάδες της άφιξής τους, λάμβαναν πληροφορίες για τη ζωή στην Αυστραλία και έκαναν μαθήματα αγγλικών, όπως έχει ήδη σημειωθεί. Παράλληλα υποβάλλονταν ξανά σε ιατρικές εξετάσεις στο νοσοκομείο που διέθετε το Κέντρο και ακολούθως περνούσαν από το Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας του Κέντρου προκειμένου να καταγραφούν και να δηλώσουν τα προσόντα τους για να βρεθεί βάσει αυτών η κατάλληλη εργασία για εκείνους.⁴⁶⁶ Κάτι που δεν ήταν καθόλου δεσμευτικό για τις Αρχές, καθώς τοποθετούνταν κατά κύριο λόγο όπου υπήρχε ανάγκη για εργασία. Μέχρι να βρεθεί για εκείνους εργασία λάμβαναν ένα μικρό επίδομα ανεργίας από 15 σελίνια έως £1,10 ανά εβδομάδα, αναλόγως την οικογενειακή τους κατάσταση.⁴⁶⁷ Όταν το Γραφείο τους έβρισκε εργασία, ενδέχεται να είναι σε απομακρυσμένες περιοχές, όπου η στέγαση ολόκληρης της οικογένειας δεν ήταν εφικτή. Στην περίπτωση αυτή, τα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας παρέμεναν στο Κέντρο Μεταναστών με κάποιο ενοίκιο, είτε μετακινούνταν σε ξενώνες (hostels) κοντά στην περιοχή εργασίας του αρχηγού της οικογένειας, όπου επίσης πλήρωναν.⁴⁶⁸

Αναφορικά με τις άγαμες γυναίκες, σε περίπτωση που δεν είχαν συγγενείς ή φίλους να τις φιλοξενήσουν, έμεναν σε κυβερνητικούς ξενώνες, και από το 1963 και στους ξενώνες της XEN στο Σύδνεϋ και τη Μελβούρνη, οι οποίοι χρηματοδοτούνταν από την Κυβέρνηση. Η διαφορετική στέγαση των γυναικών προτιμούνταν από τις Μεταναστευτικές Αρχές, οι οποίες θεωρούσαν ότι θα ήταν δύσκολο να επιβλεφθούν σε ένα χώρο όπου συνυπήρχαν και τα δύο φύλα, όπως στη Bonegilla.⁴⁶⁹ Τις κοπέλες παραλάμβαναν οι εκπρόσωποι της XEN, και έμεναν για 5-7 ημέρες στους ξενώνες της, παρακολουθώντας μαθήματα αγγλικών και προσανατολισμού με επισκέψεις στην πόλη και προβολή ταινιών και εικόνων για τη ζωή στην Αυστραλία, πριν τοποθετηθούν σε εργασίες από τις αρμόδιες Αρχές.⁴⁷⁰ Η επαφή τους με τη XEN γινόταν προσπάθεια να μη σταματά με την αναχώρησή τους από τους ξενώνες της, αλλά παρακινούνταν να επιστρέφουν στα γραφεία της όπου λειτουργούσε ένα πρόγραμμα αντίστοιχο με εκείνο στην Ελλάδα όπου οι μετανάστριες περνούσαν τον χρόνο τους με διάφορες δραστηριότητες, και ενίοτε έκαναν πάρτυ ώστε να έρθουν πιο κοντά με τις άλλες εκεί μετανάστριες.⁴⁷¹

Ένα πρόβλημα το οποίο θα αντιμετωπίζουν συχνά στους ξενώνες της XEN και της Κυβέρνησης θα είναι η παρουσία Ελλήνων ανδρών οι οποίοι κατέφθαναν εκεί με την άφιξη κάποιας

⁴⁶⁵ Βογιατζόπουλος, *ό.π.*, σ. 59, 64-65, 98. Στη Bonegilla κατευθύνονταν με τρένο μέχρι τη γειτονική πόλη Albury και έπειτα με λεωφορεία. Μάλιστα στους ενδιάμεσους σταθμούς του εξάωρου ταξιδιού προσφέρονταν δωρεάν ελαφριά γεύματα στους μετανάστες, γεγονός το οποίο για πολλούς αποτελούσε μία απρόσμενη έκπληξη, *στο ίδιο*.

⁴⁶⁶ *Ο.π.*, σ. 75-76 και Pennay – Persian, *ό.π.*, σ. 19. Να σημειωθεί ότι οι Αυστραλιανές Αρχές δεν είχαν κάποια συμβατική υποχρέωση να βρουν στους νέους μετανάστες εργασία, παρά μόνο «ηθική υποχρέωση», ΑΥΕ/KY/1957/46/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1121/B/7, 31.8.1957.

⁴⁶⁷ ΑΥΕ/KY/1953/108/4/2/1, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 565/Δ/7/M, 22.7.1953.

⁴⁶⁸ Pennay, *ό.π.*, σ. 3 και Pennay – Persian, *ό.π.*, σ. 17.

⁴⁶⁹ ΑΔΕΜΕ/YWCA, Kiddle προς Director ICEM, 3186 AUS/M/3B, 22.7.1963· στο ίδιο, Αλεξανδράκη προς Παπαδοπούλου, 4014, 28.8.1963 και Pennay, *ό.π.*, σ. 14.

⁴⁷⁰ ΑΔΕΜΕ/YWCA, Greenhalgh προς Wendling, 8.10.1963 και ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-65, Kiddle προς Wendling, 2120 AUS/M/3B, 7.6.1963.

⁴⁷¹ ΑΔΕΜΕ/YWCA, Kiddle προς Wendling, 3839 AUS/M/3B, 17.10.1962.

αποστολής Ελληνίδων. Οι νέες γνωρίζονταν με τους νεαρούς άνδρες και έφευγαν κρυφά μαζί τους, παρόλο που οι Αρχές του ξενώνα τους κρατούσαν τα διαβατήρια, σε μία προσπάθεια προκειμένου να περιορίσουν το φαινόμενο.⁴⁷² Αντίστοιχα περιστατικά παρουσιάζονταν και στο Κέντρο της Bonegilla, από όπου τους έπαιρναν κρυφά συγγενείς ή φίλοι, οι οποίοι τους τοποθετούσαν σε δικές τους εργασίες, με αποτέλεσμα να αθετούν από την πρώτη στιγμή το συμβόλαιο των δύο χρόνων το οποίο είχαν υπογράψει στην Ελλάδα.⁴⁷³

Η κατάσταση στα Κέντρα Μεταναστών θα είναι έκρυθμη σε περιόδους μεγάλης ανεργίας. Περιστατικά εντοπίζονται ήδη από το 1952 με 2.000 Ιταλούς μετανάστες στη Bonegilla οι οποίοι παρέμεναν άνεργοι στο Κέντρο 6-13 εβδομάδες, με συνέπεια να ξεσπάσουν ταραχές, να δημοσιευθούν ευρέως τα επεισόδια στον ιταλικό Τύπο και να ανακοπεί η μετανάστευσή τους προς την Αυστραλία.⁴⁷⁴

Το γενικό κλίμα οικονομικής ύφεσης και ανεργίας των πρώτων ετών της δεκαετίας του 1950 θα επηρεάσει και τους Έλληνες μετανάστες, οι οποίοι από το 1953 παρουσιάζονται στα Αρχεία πιο συχνά αναφορικά με τις συνθήκες στη Bonegilla, με το ζήτημα να ασχολείται τόσο ο ελληνικός Τύπος στην Ελλάδα, όσο και στην Αυστραλία και στην Αίγυπτο. Τα προβλήματα για τις ελληνικές Αρχές της Αυστραλίας θα ξεκινήσουν με την «κομμουνιστική διείσδυση και προπαγάνδα» του αριστερού συλλόγου *Δημόκριτος*, με τη διανομή προκηρύξεων στους νέους μετανάστες κατά την άφιξή τους, σημειώνοντας τις τραγικές συνθήκες στο Κέντρο, την ανεργία, το παρατεταμένο διάστημα παραμονής εκεί, το πενιχρό επίδομα ανεργίας και τη μη υποχρέωση της Αυστραλίας να τους βρει εργασία· ενώ κατηγορούσε για την «εγκληματική αδράνεια» του τον Πρόξενο, ο οποίος αδιαφορούσε για τους μετανάστες στο Κέντρο.⁴⁷⁵ Η «κομμουνιστική προπαγάνδα» του *Δημόκριτου*, όπως θα την αποκαλέσουν στην αλληλογραφία τους οι αντιπρόσωποι της Ελλάδας στην Αυστραλία θα εισδύσει και στο Κέντρο της Bonegilla, όπου θα επισκέπτονται τους νέους μετανάστες. Το φαινόμενο αυτό θα ανησυχήσει τον Γενικό Πρόξενο ο οποίος θα συστήσει την απαγόρευση εισόδου σε οιονδήποτε στο Κέντρο, δίχως ειδική άδεια· ένα μέτρο που θα υιοθετήσει το Υπουργείο Μετανάστευσης της Αυστραλίας προκειμένου να αποφευχθούν «τυχόν έκτροπα».⁴⁷⁶

Οι συνθήκες διαβίωσης στη Bonegilla και η κατάσταση των νέων εκεί μεταναστών από την Ελλάδα θα λάβουν μεγαλύτερη έκταση το επόμενο διάστημα. Οι αναφορές που θα υπάρξουν θα κάνουν λόγο για 73 Έλληνες μετανάστες οι οποίοι θα είναι έως και 2,5 μήνες στη Bonegilla άνεργοι, υποσιτιζόμενοι, με κακό ιματισμό και υπόδηση, φτωχό επίδομα ανεργίας το οποίο δεν επαρκεί για τα χρειώδη, ανθυγιεινούς όρους διαβίωσης, για πτώση του ηθικού τους από το μα-

⁴⁷² ΑΔΕΜΕ/Αυστραλία 1952-62, Wendling προς Gibson 20.8.1960 και ΑΔΕΜΕ/Australia 1963-64, Kiddle προς Wendling, 2120 AUS/M/3B, 7.6.1963. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται και με μετανάστες που γνώριζαν εν πλω.

⁴⁷³ ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας - Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία», Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 1762/Δ/7/Μ, 4.10.1954· Pennay, *ό.π.*, σ. 3· Βογιατζόγλου, *ό.π.*, σ. 102, 121, και στη Bonegilla οι Αρχές τους κρατούσαν τα διαβατήρια, *στο ίδιο*, σ. 157.

⁴⁷⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1952/81/4/1, “Australian Migration Plan Leaves Italians Indignant”, *The Christian Science Monitor*, 19.8.1952· στο ίδιο, Πολίτης προς ΥΠΕΞ, 3312δς, 5.9.1952 και Βογιατζόπουλος, *ό.π.*, σ. 148-149. Στην εξέγερση αυτή έλαβαν μέρος και 10 Έλληνες, ενώ για την παύση των επεισοδίων επενέβη και ο στρατός, Τάμης, *ό.π.*, σ. 506.

⁴⁷⁵ Για την προκήρυξη, ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/1, «Εις την Δημόσιαν Συνείδησιν», *Φως*, 17.6.1953.

⁴⁷⁶ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/51/1/4/1, Παπαδάκης προς Πρεσβεία Καμπέρας 734 Γ/4, 13.5.1953. Για την απόφαση του Υπουργείου, ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/1, Λάμπρος προς Γενικό Πρόξενο Σύδνεϋ, 237 Α/7/Κ, 16.5.1953.

κρόχρονο εγκλεισμό, για στρατόπεδο συγκεντρώσεως με σύρματα, ενώ ο *Πάροικος* της Αιγύπτου θα κάνει λόγο για τη «χρεοκοπία ενός Παραδείσου». Παράλληλα θα κατηγορήσουν τις αυστραλιανές Αρχές και τις Διπλωματικές Αρχές της Ελλάδας για την αδιαφορία τους στην εξασφάλιση εργασίας για τους μετανάστες στο Κέντρο.⁴⁷⁷

Στην περιγραφή της ανωτέρω κατάστασης θα σταθούν και στην έκκληση που θα κάνει ο Γενικός Πρόξενος στο Σύδνεϋ προς την ελληνική παροικία, από την οποία θα ζητήσει ρουχισμό και άλλα χρεϊώδη για τους νεοαφιχθέντες μετανάστες στο Κέντρο. Ωστόσο, ο Πρόξενος έπειτα από την αναστάτωση που ξέσπασε θα διευκρινίσει ότι η έκκλησή του είχε προκληθεί από την άγνοια των μεταναστών για την αντιστροφή των εποχών, οι οποίοι υπέφεραν από το κρύο. Θα τονίσει επίσης ότι η έκκλησή του εκμεταλλεύθηκε από την «κομμουνιστική προπαγάνδα».⁴⁷⁸ Επιπλέον, ο Πρέσβης στην Καμπέρα θα σημειώσει την πλάνη της παροικιακής εφημερίδας *Εθνικόν Βήμα* για τις συνθήκες στη Bonegilla και θα υποστηρίξει ότι ο Διευθυντής της αναίρεσε το σχετικό άρθρο του. Το ελληνικό ΥΠΕΞ θα συνεχίσει στην ίδια γραμμή, διαψεύδοντας το σχετικό άρθρο από *Το Βήμα* και τονίζοντας ότι πρόκειται για υποβολιμαίες διαδόσεις προς εξυπηρέτηση της πολιτικής της Κομμουνιστικής, με σκοπό την αποτυχία της μεταναστευτικής προσπάθειας της Ελληνικής Κυβέρνησης. Όμως, *Το Βήμα* στο ίδιο άρθρο θα υποστηρίξει την εγκυρότητα των ισχυρισμών του.⁴⁷⁹ Συγχρόνως θα υπάρξουν και άρθρα από τον Τύπο τα οποία με τη σειρά τους θα διαψεύσουν την παρουσιαζόμενη κατάσταση από μέρος του Τύπου, με τον *Πανελλήνιο Κήρυξ* να αναφέρει ότι είναι ευχαριστημένοι όλοι με τη ζωή τους στο Κέντρο και ότι: *εκείνοι που παραπονούνται είναι οι κακομοίρηδες, οι αχάριστοι και οι αδημονούντες όπως τα εύρουν όλα εύκολα*.⁴⁸⁰ Σε άλλο άρθρο θα σημειώσει: *Υπέφεραν από κοιλόπονον μερικοί νέοι μετανάστες, επειδή δεν εσυνήθισαν τα φαγητά που τρώγουν εις την κατασκήνωσιν. Κρέας, βούτυρο και κομπόστες ανέτρεψαν την ελληνικήν δίαιταν του σκόρδου, εληάς, κρεμμυδιού, φασουλάδας, ρέγγας και μπακαλιάρου, με αποτέλεσμα κοιλόπονον. Ολίγη υπομονή και θα συνηθίσουν οι νεοαφιχθέντες αδελφοί Έλληνες, όπως εσυνηθίσασμεν και ημείς, καθώς και τόσοι άλλοι, που ντρέπονται να ομολογήσουν ότι έτρωγαν μπομποτά και όλα τα εκλεκτά καρικεύματα του χωριού τους*.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ Για τα σχετικά άρθρα, ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, Ν. Σύριος, «Λιμοκτονούν οι Έλληνες Μετανάστες στην Αυστραλία!», *Αθηναϊκή*, 26.6.1953· στο ίδιο, «Περισσότερους Μετανάστες Ζητεί η Κυβέρνησις να Δεχθή η Αυστραλία!», *Αυγή*, 28.6.1953· στο ίδιο, Αλ. Μάλης «Ταγκική είναι η κατάσταση των νέων Ελλήνων μεταναστών εις Αυστραλίαν», *Έθνος*, 21.7.1953· στο ίδιο, «Στρατόπεδον συγκεντρώσεων και «σύρματα» είναι η Μπονετζίλλα» *Αθηναϊκή*, 27.6.1953· ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/1, «Η Τραγωδία 300 Ανέργων Ελλήνων Μεταναστών εις ένα στρατόπεδον εξασθλιώσεως εις Αυστραλίαν», *Το Βήμα*, 19.6.1953· στο ίδιο, Θ. Νικολαΐδης, «Bonegilla», *Εθνικόν Βήμα* (Αυστραλία), 3.6.1953· στο ίδιο, Στ. Μαυρίδης, «Η Χρεωκοπία ενός «Παραδείσου»», *Ο Πάροικος* (Αίγυπτος), 19.9.1953.

⁴⁷⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/1, Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 565/Δ/7/Μ, 22.7.1953· στο ίδιο, Κρυπτογραφικό Τηλεγράφημα Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 264, 26.6.1953 και στο ίδιο, «Δια τους Μετανάστες», *Φως*, 10.6.1953.

⁴⁷⁹ Για τον Πρέσβη, στο ίδιο, Κρυπτογραφικό Τηλεγράφημα Λάμπρος προς ΥΠΕΞ, 195, 20.6.1953. Για το ΥΠΕΞ και *Το Βήμα*, ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, «Βασίζεται εις επίσημα στοιχεία το δημοσίευμα του «Βήματος» δια την εγκατάλειψιν 300 Ελλήνων μεταναστών εις ένα στρατόπεδον της Αυστραλίας», *Το Βήμα*, 23.6.1953.

⁴⁸⁰ Στο ίδιο, «Οι Έλληνες Μελβούρνης-Ωλμπουρν-Μπονεγκίλλα», *Πανελλήνιος Κήρυξ*, 30.7.1953· στην ίδια γραμμή και *Ο Έξω Ελληνισμός*, ο οποίος σειρά άρθρων θα παρουσιάσει την κατάσταση στη Bonegilla, βλ. *ΟΕΕ*, 15.4.1954, 1.5.1954 και 15.5.1954 όπου θα σημειώσει τις άριστες εγκαταστάσεις και συνθήκες διαβίωσης και θα εντοπίσει το πρόβλημα στην «ανυπομονησία» τους να φύγουν.

⁴⁸¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/1, όπως παρατίθεται στο Στ. Μαυρίδης, «Η Χρεωκοπία ενός «Παραδείσου»», *Ο Πάροικος*, 19.9.1953.

Τα προβλήματα σχετικά με την αποκατάσταση των νεοαφιχθέντων από τα Κέντρα Μεταναστών δεν θα σταματήσουν στο 1953. Τέλη του 1956 οπότε και η Αυστραλία έμπαινε σε μία νέα φάση ύφεσης, θα βρίσκονται για αρκετό καιρό άνεργοι μετανάστες στη Bonegilla,⁴⁸² ενώ το 1957 αυτή η διαμαρτυρία θα διευρυνθεί για να υπάρξουν φωνές και από τη Greta, το δεύτερο μεγαλύτερο Κέντρο Υποδοχής Μεταναστών, το οποίο βρισκόταν στη NNO, και όπου τον Αύγουστο θα βρίσκονται ήδη δύο μήνες 113 μετανάστες, δίχως να τοποθετούνται σε εργασία. Η κατάσταση αυτή θα δικαιολογηθεί από τον Έλληνα Πρέσβη από την καθυστέρηση της άφιξής τους, με αποτέλεσμα να περάσει η περίοδος αποκομιδής φρούτων όπου και προορίζονταν.⁴⁸³ Οι μετανάστες της Greta θα παραπονεθούν με επιστολές τους, μεταξύ άλλων, προς τον Γενικό Πρόξενο στο Σύδνεϋ και στον Πρέσβη της Ελλάδος από τους οποίους θα ζητήσουν την εξεύρεση αγροτικής εργασίας πάνω στην ειδικότητά τους, εγγυημένη για δύο έτη, όπως τους υπόσχονταν. Διευκρύνιζαν ότι δεν επιθυμούσαν να ακολουθήσουν συγγενείς ή γνωστούς, μία λύση η οποία προωθούνταν, ούτε να πάνε στην κοπή ζαχαροκάλαμου, μία εποχιακή εργασία, η οποία όδευε προς τη λήξη της και διακρινόταν για τη δυσκολία και την επικινδυνότητά της· διαφορετικά ζητούσαν να εξασφαλισθεί ο δωρεάν επαναπατρισμός τους, απειλώντας πως εάν δεν έχουν απάντηση θα βγουν στους δρόμους.⁴⁸⁴ Το ζήτημα των μεταναστών της Greta θα διευθετηθεί μέχρι τον Οκτώβριο, τέσσερις μήνες από την άφιξή τους, με ένα μέτρο που ελήφθη να είναι και η μεταφορά σε ξενώνες στη Μελβούρνη πέντε εξ' όσων δημιουργούσαν προβλήματα στις Αρχές, δίχως ακόμα να τους προσφέρεται εργασία.⁴⁸⁵

Ο υπεύθυνος του Γραφείου Ευρέσεως Εργασίας στη Bonegilla 1955-1956, θα σημειώσει για τις συνθήκες διαβίωσης στο Κέντρο:

*Δεν έμεναν μήνες, σπάνιο το φαινόμενο αυτό, πολύ σπάνιο, αποκλείεται. [...] η παραμονή τους εκεί διαρκούσε γύρω στις τρεις εβδομάδες, τέσσερις εβδομάδες το πολύ, να πούμε [...] Φεύγανε. Υπήρχε μεγάλη ζήτηση και απορροφόνο σχεδόν αμέσως από τη βιομηχανία της χώρας, από εργοδότες. Ε, τώρα αν ήτανε άπλοτοι και μύριζαν και ξέρω 'γω, αυτό δεν μπορούμε να ψέξουμε τις Αρχές, γι' αυτό.*⁴⁸⁶

Ωστόσο λίγα χρόνια μετά, το 1961 η Bonegilla θα απασχολήσει και πάλι, αυτή τη φορά με βίαια επεισόδια 2-3 ημερών εκ μέρους Γερμανών, Γιουγκοσλάβων και Ιταλών μεταναστών οι οποίοι

⁴⁸² ΑΥΕ/ΚΥ/1956/61/1/2/1, Θ. Νικολαΐδης «Μία καινοτομία γεμάτη κατανόηση», *Εθνικόν Βήμα*, 12.9.1956.

⁴⁸³ ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς Γενικό Πρόξενο Σύδνεϋ, 1064/B/7, 23.8.1957.

⁴⁸⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, Μετανάσται Γκρέτας προς Πρόξενο, 18.9.1957 και στο ίδιο, Μετανάσται Γκρέτας προς Γ. Χριστοδούλου, 18.9.1957. Η παρατεταμένη ανεργία θα κάνει τον Γενικό Πρόξενο να προτείνει στον Πρέσβη να συστήσει στην Ελληνική Κυβέρνηση τη γενική παύση της αποστολής Ελλήνων μέχρι να διευκρινισθεί η κατάσταση στην οικονομία της χώρας, κάτι που θα αποφύγει να προτείνει ο Πρέσβης, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/2/1, Ζαφειρίου προς Πρεσβεία Καμπέρας, 1784 Γ/4, 9.9.1957.

⁴⁸⁵ ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1293/B/7, 5.10.1957. Το Κέντρο της Greta θα κλείσει τον Ιανουάριο του 1959, καθώς δεν παρουσιαζόταν πλέον τόσο έντονο πρόβλημα στέγης στην περιοχή, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Press Statement By the Minister For Immigration (The Hon. A.R. Downer M.P.), "Greta Migrant Centre to Close", 61/59 (929), 12.11.1959, ενώ ήδη από το 1956 θα έχουν καταργηθεί άλλα 4 Κέντρα, 2 στη NNO, και από ένα στις Πολιτείες της Βικτώριας και Κουηνσλάνδης, *ΟΕΕ*, 1.4.1956. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι μεγάλο ποσοστό από τον κρατικό προϋπολογισμό του έτους το 1958 θα δοθεί στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα Κέντρα Μεταναστών ανά την Αυστραλία, *ΟΕΕ*, 15.11.1957.

⁴⁸⁶ Κ. Πέτρου, 25.6.2012.

ανέμεναν πάνω από πέντε μήνες να τοποθετηθούν σε εργασία. Η αποκατάσταση της τάξης θα έρθει με την επέμβαση της Αστυνομίας η οποία παρέμεινε στο Κέντρο για δύο ημέρες, ενώ συνέλαβε 20 μετανάστες οι οποίοι πρωτοστάτησαν στα επεισόδια. Το νέο αυτό επεισόδιο σημειώθηκε σε μία περίοδο οπότε και οι άνεργοι στη χώρα ξεπερνούσαν τις 111.000.⁴⁸⁷

Εργασία στην νέα πατρίδα

Ο παράγοντας της εργασίας στην απόφαση της μετανάστευσης έχει σπουδαίο ρόλο· αποτελεί το κύριο μέσο μεταβολής της οικονομικής κατάστασης και επίτευξης των προμεταναστευτικών επιδιώξεων, συμβάλλει αρκετά στην επιτυχή ή ανεπιτυχή έκβαση του μεταναστευτικού σχεδίου ενός μετανάστη, και για ορισμένους μάλιστα αποτελεί το μοναδικό λόγο αποδημίας. Ως συνέπεια των άνω, η παρατεταμένη παραμονή στα Κέντρα Υποδοχής Μεταναστών προκαλούσε την αντίδραση των νεοφερμένων.

Η εύρεση εργασίας στην Αυστραλία μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τα επίσημα, όσο και από τα κοινωνικά δίκτυα, μεταξύ άλλων των συγγενών, φίλων ή και των ελληνικών Κοινοτήτων. Αναφορικά με τους επίσημους θεσμούς, σε όλη την Αυστραλία λειτουργούσαν Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας υπό το Υπουργείο Εργασίας και σε αυτά απευθύνονταν όσοι μετανάστες αναζητούσαν απασχόληση. Ο Κ. Πέτρου, ανώτερο στέλεχος στο Υπουργείο Εργασίας και το Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας στην Αδελαΐδα μεταξύ 1956-1959 περιγράφει:

*Εγώ ηργάσθην στο Υπουργείο Εργασίας [...] συνεπώς είχα πρόσβαση [...] σε ένα σύστημα αρχειοθέτησης των κενών θέσεων, των ζητήσεων από εργοδότες. Και με βάσει αυτό όταν προσήρχοντο [και] Έλληνες άνεργοι αναζητούσα εργασία ανάλογα με τα προσόντα, [...] με τον τρόπο [sic] κατοικίας, για να μην είναι και σε τεράστιες αποστάσεις μακριά, ήταν πολλά που έπρεπε να εξετάσει κανείς. Και με βάσει τις προτιμήσεις της μιας και της άλλης πλευράς, αφού αυτά τα εταίριαζα, τους παρέπεμπα με ένα γραπτό έντυπο στον εργοδότη για ανάληψη εργασίας. Επήγαιναν στον εργοδότη, αν τους προσελάμβανε ο εργοδότης, τηλεφωνούσε ότι ήρθε και τα λοιπά, είμαι ευχαριστημένος, κράτησα εδώ, με αυτές τις αποδοχές και όλα πάνε καλά. Αν δεν τους προσελάμβανε μας έπαιρνε τηλέφωνο ότι δεν μπορούσε να γίνει εφικτή η πρόσληψις, για ορισμένους λόγους και τους έστελνε ξανά πίσω και αναζητούσαμε εργασία αλλού. Λοιπόν αυτό ήτανε ένα πολύ βασικό κομμάτι...*⁴⁸⁸

Η τάση για τους μετανάστες μέσω της ΔΕΜΕ, ήταν να τοποθετούνται σε αγροτικές εργασίες, καθώς μεγάλο τμήμα εξ αυτών προέρχονταν από την επαρχία και αγροτικές ενασχολήσεις, ενώ στις αρχές το πρόγραμμα της ΔΕΜΕ είχε αποκλειστικά αγροτικό χαρακτήρα. Ιδιαίτερη ζήτηση υπήρχε στην κοπή ζαχαροκαλάμου, κυρίως στην Πολιτεία της Κουηνσλάνδης, μία εργασία, η οποία όπως ειπώθηκε, ήταν δύσκολη, με κινδύνους λόγω φιδιών και κουνουπιών, όμως αρκετά αποδοτική οικονομικά. Η πληρωμή στα ζαχαροκάλαμα γινόταν κατ' αποκοπήν –όσους περισσότερους τόνους ζαχαροκάλαμα έκοβαν, τόσο μεγαλύτερη θα ήταν και η αμοιβή τους. Ωστόσο για να εξοικειωθούν με την εργασία περνούσε καιρός, ενώ τα εργοστάσια πρόσφεραν κάπως χαμη-

⁴⁸⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1962/17/9/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ 1353/Β/7, 20.7.1961· Τάμης, *ό.π.*, σ. 506-507 και Βογι-ατζόπουλος, *ό.π.*, σ. 149-150.

⁴⁸⁸ Κ. Πέτρου, 25.6.2012.

λότερο μισθό, αλλά επωφελούνταν από τις πιο ασφαλείς συνθήκες απασχόλησης, τη δυνατότητα να εργαστούν με υπερωρίες και να εξασφαλίσουν καλύτερο μισθό, ενώ δεν ήταν σε απομακρυσμένες και ερημικές περιοχές όπως οι φυτείες ζαχαροκάλαμου ή άλλες αγροτικές εργασίες.⁴⁸⁹ Τμήμα του παροικιακού Τύπου, αλλά και η εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός* θα επιμένουν στην εγκατάσταση των Ελλήνων στην ύπαιθρο σε αγροτικές ασχολίες, όπου το κόστος διαβίωσης ήταν χαμηλότερο και οι προοπτικές επιτυχίας μεγαλύτερες, σε αντίθεση με τα επαγγέλματα στις πόλεις και στα εργοστάσια.⁴⁹⁰ Συγκεκριμένα *Ο Έξω Ελληνισμός*, από το 1950-1962 οπότε και υπάρχει διαθέσιμη η εφημερίδα, θα τονίζει τις μεγαλύτερες προοπτικές των Ελλήνων στην ύπαιθρο, την οποία δεν επηρεάζουν τόσο οι εκάστοτε υφέσεις, ότι «θησαυρίζουν» όσοι ασχολούνται σε αυτό τον τομέα και θα παρουσιάζει ιστορίες επιτυχίας Ελλήνων αγροτών και κτηνοτρόφων. Μάλιστα σε ποικίλες περιστάσεις θα σημειώσει τις παρεχόμενες ευκολίες από την Κυβέρνηση και ιδιωτικές επιχειρήσεις, όπως και τις δυνατότητες αποταμίευσης μακριά από τους πειρασμούς των πόλεων με τα καφενεία και τις διάφορες μορφές διασκέδασης.⁴⁹¹ Αξιωματούχος στο Υπουργείο Εργασίας της Αυστραλίας αναφέρει για την εργασία στα ζαχαροκάλαμα:

Ευσυνόδενα μετανάστες σε χώρους εργασίας [...] Δεν τους αφήναμε ελεύθερους, δηλαδή απροστάτευτους, ήταν πάντοτε όχι υπό κηδεμονία, αλλά υπό προστασία. [...] Είχα συνοδεύσει και Έλληνες και Ιταλούς. Είχαν προεπιλεγεί αυτοί στις χώρες τους, Ελλάδα και Ιταλία, με σκοπό να εργαστούν ως, στην κοπή ζαχαροκάλαμου, στη Βόρειο Αυστραλία και ήτανε μία εργασία, ήτανε κοπιώδης, αλλά απέδιδε πολύ οικονομικά. Έκαναν δηλαδή αρκετά χρήματα αυτοί που πήγαν [...] Δεν ήτανε δηλαδή όπως οι μαύροι της Αμερικής, οι νέγροι που τους βάζανε ως σκλάβους στις φυτείες. Αυτοί γινόντανε μία επιλογή, ερχόντουσαν οι εργοδότες, αγροκτήμονες, τους προσελάμβαναν, δούλευαν είτε κατ' αποκοπήν είτε δεν ξέρω, με διάφορες συμφωνίες που κάναμε, και αμείβονταν πάρα πολύ καλά. Σε βαθμό που όταν τελείωνε μία περίοδος εργασίας, εκεί, κοπής του ζαχαροκάλαμου επιστρέφανε σε πόλεις μετά και είχανε αρκετά χρήματα... πληρώνανε και πολλοί αγοράζανε και σπίτια σιγά-σιγά από τις οικονομίες τους.⁴⁹²

Ένας μετανάστης μέσω της ΔΕΜΕ που μοιράζεται την εμπειρία εργασίας του από το 1953, φαίνεται να έχει διαφορετική γνώμη για την εργασία στα ζαχαροκάλαμα:

Επήγαμε σε μία εξοχή που 'τανε ζαχαροκάλαμο. Ζαχαροκάλαμο, ένα τέτοιο πράμα [σαν το μπαστούνι] χοντρό, απόδοση δεν είχε, όπως έπρεπε. Με κοντό παντελονάκι, χωρίς φανέλα, χωρίς τιποτα, να δούλευα από το πρωί εδώ 8 η ώρα, με 6 η ώρα που νυχτώνει να βγάλουμε απόδοση λέει. Αυτοί πηγαίνουν με την απόδοση. Αλλά αυτό το καλάμι δεν απόδιδε, γιατί ήτανε ψηλό και δεν αυγατεύει. Δούλεψα 12 ημέρες εργάσιμες και πήρα 12, 12 δολάρια; Δεν θυμάμαι πόσα πήρα. [...] [Είχε φί-

⁴⁸⁹ Ο βασικός μισθός ενός εργάτη εργοστασίου το 1954 ήταν £13 την εβδομάδα και με υπερωρίες έφτανε έως και τις £19-20. Από την άλλη ένας καλός εργάτης στα ζαχαροκάλαμα μπορεί να κέρδιζε £5-6 λίρες ημερησίως, βλ. ΑΥΕ/ΚΥ/1954/ΑΠ/1 Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας-Μετανάστευτική Κίνηση στην Αυστραλία», Παπαδάκης προς Πρεσβεία Καμπέρας, 1569 Γ/4, 17.9.1954.

⁴⁹⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1952/63/2/1, L. J. Sasson, "Ensure Your Future", *Φως*, 12.12.1951. Ίδια στάση θα κρατήσει και η παροικιακή εφημερίδα *Πανελλήνιος Κήρυξ*.

⁴⁹¹ Ενδεικτικά άρθρα, *ΟΕΕ*, 15.11.1951, 15.1.1952, 15.9.1952, 15.1.1953, 1.5.1953, 15.12.1953, 15.8.1954, 1.6.1955, 1.11.1956, 15.8.1957, 15.7.1961, 1.1.1962

⁴⁹² Κ. Πέτρου, 2.7.2012.

δια πολλά,] εμείς εκαίγαμε την περιφέρεια του καλαμιού [...] να φύγουμε ή να καούμε. Κι έβγαίνες από 'κει, από άσπρος έβγαίνες μαύρος από τη μαυρίλα.

Έπειτα θα φύγει, όπως αναφέρει, από την «καρδιά του ζαχαροκάλαμου», την Κουηνσλάνδη:

Κι ήρθα στο Σύδνεϋ και από 'κει είχα ένα ζάδερφο πρώτο, που πήγε πρώτος στην Αυστραλία· μου 'χε στείλει ένα γράμμα με 25 δολάρια, να πάω έξω, σ' ένα μέρος στο Γούλγο [Wollongong] [...] ε-πήγα στη Bonegilla, εκάθησα μερικούς μήνες, με βάλανε εκεί στο δρόμο να καθαρίζουμε το εργοστάσιο· ένα εργοστάσιο μεγάλο κεντρικό, 30.000 εργάτες έχει μέσα. [...] Επήγαμε στο, στο εργοστάσιο σιδηρών, με τρεις βάρδιες. [...] σκουπίζαμε τους δρόμους του εργοστασίου και τα προαύλια. Κι από 'κει όταν μας είχανε ανάγκη μας τρεβέναν να πάμε να γκρεμίσουμε και τους φούρνους και τους άλλους. Και να καίνε φωτιά από κάτω και να μας έχουνε ξύλινα, ξύλινα αρβύλες από κάτω.

Ακολούθως θα κάνει διάφορες εργασίες όπως σε καλτσοβιομηχανία, σε ξενοδοχεία σερβιτόρος, σε «μπακάλικο», για να καταλήξει να αγοράσει μετά από οικονομίες χρόνων ένα ταξί, αφότου έμαθε τη γλώσσα.⁴⁹³

Η γρήγορη εναλλαγή εργασιών κατά το πρώτο διάστημα της εγκατάστασης στην Αυστραλία, ήταν ένα γενικό φαινόμενο, όπως και η αποφυγή των αγροτικών εργασιών, προς χάριν των εργοστασίων των μεγάλων πόλεων. Ο Γενικός Πρόξενος στο Σύδνεϋ σε αλληλογραφία του με το ΥΠΕΞ θα συζητήσει το φαινόμενο αποφυγής αγροτικών εργασιών από τους Έλληνες στην Αυστραλία, σημειώνοντας ότι για πολλούς είναι κοπιαστικές, με συνέπεια να ζητήσει την αποστολή «πραγματικών» γεωργών.⁴⁹⁴ Εντούτοις, η έκκλησή του δεν θα σημειώσει κάποια μεγάλη διαφορά, καθώς οι περισσότεροι νέοι μετανάστες θα συνεχίσουν να κατευθύνονται προς τις πόλεις και στην απασχόληση στα εργοστάσια ως ανειδίκευτοι εργάτες, στα δημόσια έργα, όπως στην κατασκευή σιδηροδρόμων και τον οικοδομικό τομέα· τομείς οι οποίοι παρουσίαζαν ευκαιρίες απασχόλησης, κατά το μεγαλύτερο εξεταζόμενο διάστημα.

Στοιχεία για τον τρόπο εξεύρεσης εργασίας, τη γρήγορη αλλαγή εργασιών σε σύντομο χρονικό διάστημα, ανάλογα με το κέρδος από την κάθε μία, αναδεικνύει και η ιστορία ενός άλλου μετανάστη το 1964:

Η πρώτη μου δουλειά ήταν [από] ένα παιδί που γνώρισα [...] με πήρε να πάμε να ψάξουμε να βρούμε δουλειά. [...] και πήγαμε σε ένα εργοστάσιο που [...] έκανε ελινίτ και τέτοια πράγματα. [...] Εμένανε μου έδωσε δουλειά εκεί [...] και φτιάχναμε εμείς τα τελάρα που βάζαμε το ελινίτ απάνω [...] Λοιπόν και δούλεψα εκεί δυο, τρεις, δυο μήνες, [...] και είχα γνωρίσει κι έναν άλλο Έλληνα, ο οποίος ήτανε δούλευε σε μία εταιρία, που δούλευε πάνω στο north, βόρεια της Πέρθης, στις.. στα ορυχεία και του είχα πει αν βρεθεί καμία δουλειά να πάω εκεί να δουλέψω. [...] Η δεύτερή μου δουλειά ήτανε, έφυγα από 'κει και με σύστησε, με γνώρισε μέσω του αφεντικού του αδερφού μου, μου φαίνεται, ένας Ιταλός, ο οποίος ήτανε μικροεργολάβος, τσιμέντα, και πήγα στο Esperance,

⁴⁹³ Θ. Κυριακόπουλος, 15.1.2013.

⁴⁹⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, Ζαφειρίου προς ΥΠΕΞ, 1840 Γ/4/Μ, 17.10.1958. Για τη σύντομη εναλλαγή εργασιών μέσα από άλλες έρευνες, βλ. συνδυαστικά Papadopoulos, ό.π., σ. 169, Appendix 6.44 σ. 396. Μεταπολεμικά οι νέοι μετανάστες από την Ελλάδα θα εγκατασταθούν κατά 94% στα μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ προπολεμικά το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 57%. Οι κύριες Πολιτείες όπου θα κατευθυνθούν θα είναι κατά 51% η Βικτώρια, 32% η ΝΝΟ, 9% στη Νότια Αυστραλία και το υπόλοιπο στις άλλες Πολιτείες και Επικράτειες, βλ. Τάμης, ό.π., σ. 512-513.

σ' ένα χωριό από το Perth 500 χιλιόμετρα [...] και δούλεψα στα τσιμέντα, περίπου καμιά βδομάδα έμεινα εκεί, μιάμιση [...] αλλά με είχανε ειδοποιήσει [...] για να πάω [στα ορυχεία] [...] Πήγα πρώτη φορά στο north έμεινα τρεις μήνες, γύρισα πίσω [...] Έκατσα από το '65, [...] μέχρι το '68 [...] δηλαδή on and off. Τρεις μήνες κάθε φορά, τέσσερις μήνες κάθε φορά, ένα μήνα στο Πέρθη, δυο-τρεις βδομάδες, έφευγα πάλι και ερχόμουνα. Δούλεψα σε διαφορετικές εταιρίες [στο north]. [...] και δούλεψα [...] τις δύο φορές στην κουζίνα, μία φορά δούλεψα με μία εταιρία την Steel Construction ήμουν οδηγός, ε, machine operator πώς τους λέγανε, [...] τη δεύτερη δουλειά που πήγα εδώ στο Kaiser δούλεψα σε συνεργείο μέσα, βοηθός στους μηχανικούς και τέτοια πράγματα. Ε, ναι, δηλαδή ήτανε εκεί έπαιρνα αρκετά καλά χρήματα, είχα μαζέψει 2-3 χιλιάδες [...] Δυστυχώς [όμως] [...] οι επαγγελματικές εμπειρίες ήταν σχεδόν μηδενικές [...] και δυστυχώς δεν έκανα βήματα επαγγελματικά. Τα επαγγελματικά μου βήματα έγιναν μετά που παντρεύτηκα.

Μετά από τέσσερα χρόνια παραμονής στην Αυστραλία θα αναλάβει με τη σύζυγό του μία μικρή επιχείρηση για ένα έτος, για να αποκτήσουν από το επόμενο έτος δική τους επιχείρηση.⁴⁹⁵ Ωστόσο κάποιοι άλλοι μετανάστες θα έχουν πιο σταθερό εργασιακό βίο:

Δούλεψα στην οικοδομή [...]. Στρώναμε τσιμέντα σε διάφορα, μεγάλα, μεγάλες δουλειές, μεγάλες δουλειές. Τ' αφεντικά μου ήτανε Ιταλοί, με προσέχανε πάρα πολύ γιατί ήμουνα καλός εργάτης. Επειδή ήξερα την δουλειά από την Ελλάδα μπήκα εύκολα στο νόημα της δουλειάς και κατευθείαν μου είχανε απόλυτη εμπιστοσύνη και δούλεψα, ήμουνα πρώτος, που λένε. Και δούλεψα μαζί τους, με προσέχανε, με είχανε όπα-όπα και με ικανοποιούσανε. [...] [Πώς έπιασα τη δουλειά;] ένας Έλληνας που δούλευε μαζί τους, πιο μεγάλος στην ηλικία, τους είπε και με πήρε και με πιάσανε στη δουλειά. [...] Κι εκεί μετά, κατοχυρώθηκα και έμεινα 15 χρόνια μαζί τους.⁴⁹⁶

Μόλις είπα ότι είμαι υδραυλικός [...] ανιψίδια [...] του σπιτονοικοκύρη, [...] δούλευε σ' αυτή την οικοδομή, που ανοικοδομήσαν [...] το Olympic Village για τους αθλητές [...] με πήρανε και μένα [...] Και με συστήσανε στον plumber και αυτός με πήρε κατευθείαν. [...] Παρασκευή βγήκα στο Port Melbourne, Σαββάτο με κάναν interview, Δευτέρα έπιασα δουλειά [...] Μετά από αυτό, ο αφεντικός που δούλεψα, είχε επιστάτες [...] Ένας από τους foremen η καταγωγή του αυτός ήτανε Ιταλός, [...] μ' έβαλε σε σχολείο αυτός και με πήρε μαζί του και τελείωσα το σχολείο σ' αυτόνε. Κι όταν [πήρα την άδεια υδραυλικού] [...] βγήκε στη σύνταξη και πήρα τη δουλειά του εγώ [...] Δούλεψα για τον εαπτό μου μετά. Ξεκίνησα δουλειά δικιά μου. Το αφεντικό μου, μου 'δινε τις δουλειές που του τηλεφωνούσανε και του 'δινε λίγο discount αυτοunuού [...] έπαιρνα δουλειές, κοντρατάδος δουλειές, πολλές, μεγάλες, μικρές δουλειές στιδήποτε. [...] Στα 21 μου, 22 μου είχα ξεκινήσει μεγάλη δουλειά, είχα εργάτες και δούλευαν για μένα.⁴⁹⁷

[Την πρώτη μου δουλειά] την βρήκα από μία Ελληνίδα μου πρότεινε να πάω να ρωτήσω. Ελληνίδα, γεννημένη βέβαια εκεί. Και πήγα και αρώτησα και μου είπαν έλα. Πήγα. Ήμουνα πολύ ευχαριστημένη γιατί [...] ο bossης μου, το αφεντικό μου ήτανε πάρα πολύ καλός, γιατί εδούλεψα καλά και

⁴⁹⁵ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁴⁹⁶ Γρ. Λόης, 8.10.2012.

⁴⁹⁷ C. Lolis, 28.6.2013.

[...] με αγαπούσε, με εκτιμούσε, ναι. Και εδούλεψα αρκετά, 9 χρόνια είχα δουλέψει σ' αυτό το εργοστάσιο στο ράφιμο.⁴⁹⁸

Το 1957, όπως έχει ήδη αναφερθεί ήταν μία περίοδος υψηλής ανεργίας και μία πρακτική να βρουν εργασία, την οποία εφάρμοσε και η ίδια μετανάστρια, ήταν:

Για να πιάσω δουλειά, από 18 είπα 16 χρονώ ότι ήμουνα [...] για να με πάρουν στο εργοστάσιο, για να μου δώσουνε και λιγότερο μισθό. [...] δεν μας πιάνανε αν έλεγα 18, και προτίμησα να πω 16 να πάρω τις 4,5 λίρες, έστω και πιο λιγότερο.⁴⁹⁹

Οι προσφερόμενες εργασίες στους Έλληνες, ήταν κατά κύριο λόγο ανειδίκευτες με αντίστοιχο ημερομίσθιο και ευκαιρίες εξέλιξης, γεγονός στο οποίο συνέβαλλε σημαντικά και η άγνοια της γλώσσας για τους περισσότερους,⁵⁰⁰ ακόμα και για τους υποψήφιους/-ιες μέσω της ΔΕΜΕ, οι οποίοι υποχρεώνονταν να παρακολουθήσουν κάποια μαθήματα αγγλικών· μία άγνοια η οποία δεν θα επηρεάσει μόνο τις προσφερόμενες σε αυτούς επαγγελματικές ευκαιρίες, αλλά και τη ζωή τους εντός της αυστραλιανής κοινωνίας, όπως θα δούμε ακολούθως.

Προβλήματα της πρώτης εγκατάστασης στην Αυστραλία

Η αρχική εγκατάσταση των μεταναστών στην Αυστραλία παρουσίαζε μία ποικιλία δυσκολιών, στις οποίες έπρεπε να ανταποκριθούν, πολλές φορές έχοντας τη βοήθεια των θεσμών ή ατόμων στην Αυστραλία, ενώ σε άλλες περιπτώσεις έπρεπε να ανταπεξέλθουν μόνοι τους. Τέτοια προβλήματα ήταν αρχικά η γλώσσα, η στέγαση, η συμπεριφορά των Αυστραλών και των προπολεμικών Ελλήνων, αλλά και η νοσταλγία.

Ξεκινώντας από το πρόβλημα της γλώσσας, να σημειωθεί ότι οι μετανάστες μέσω της ΔΕΜΕ προκειμένου να ενταχθούν σε κάποιο επικουρούμενο πρόγραμμα μετανάστευσης της Επιτροπής, πέραν της υποχρέωσης εργασίας για δύο έτη σε τομείς που θα καθόριζε η Κυβέρνηση της Αυστραλίας, αναλάμβαναν επίσης την υποχρέωση να καταβάλουν «κάθε προσπάθειαν δια να μάθ[ουν] την Αγγλικήν γλώσσαν και να παρακολουθ[ούν] τακτικά νυκτερινά μαθήματα», σύμφωνα με τη δήλωση που υπέγραφαν πριν την αναχώρησή τους.⁵⁰¹ Τα μαθήματα αυτά προσφέρονταν δωρεάν προς όλους, ανεξαρτήτως του τρόπου μετανάστευσής τους στην Αυστραλία, από την Κυβέρνηση, η οποία είχε δημιουργήσει διάφορες σχολές ανά τη χώρα, ενώ παράλληλα διατηρούσε και ένα σύστημα εκμάθησης δι' αλληλογραφίας ή δια ραδιοφώνου, τα οποία προορίζονταν να εξυπηρετήσουν όσους έμεναν σε απομακρυσμένες περιοχές όπου δεν μπορούσε να

⁴⁹⁸ Σ. Λόη, 3.10.2012.

⁴⁹⁹ Ο.π. Αντιστρόφως ο Α. Λέκκας το 1966, θα δηλώσει ότι είναι 21 για να παίρνει ολόκληρο μισθό, ενώ ήταν 19 χρονών, Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁵⁰⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1962/17/9/1, Αννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, 2265/Β/7, 20.11.1961.

⁵⁰¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, «Κείμενον Υποχρέωσης Υπογεγραμμένον υπό του Μετανάστου και του Αντιπροσώπου της Κυβέρνησης της Κοινοπολιτείας, Συμφώνως προς τα Καθωρισθέντα Μεταξύ της Κυβερνήσεως της Αυστραλιανής Κοινοπολιτείας, της Βασιλικής ελληνικής Κυβερνήσεως και της Διακυβερνητικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης».

σηματιστεί τάξη τουλάχιστον 12 ατόμων.⁵⁰² Ωστόσο, θα υπολογιστεί ότι μόλις το 10% των νέων μεταναστών θα αξιοποιήσει τη δυνατότητα των νυκτερινών σχολών, ενώ στις Ελληνίδες μετανάστριες η προσπάθεια για την εκμάθηση της γλώσσας θα είναι ακόμα πιο περιορισμένη.⁵⁰³ Βέβαια το σύστημα αυτό είχε δυσκολίες, καθώς η εκμάθηση της γλώσσας γινόταν στα αγγλικά, σε μικτή τάξη με μαθητές διαφόρων εθνικοτήτων. Μία άλλη λύση ήταν τα νυκτερινά μαθήματα γλώσσας που πρόσφεραν κάποιες από τις ελληνικές Κοινότητες, όπως η Κοινότητα του Σύδνεϋ, όπου δίδασκαν Έλληνες καθηγητές.⁵⁰⁴ Η άγνοια όμως των αγγλικών θα δημιουργήσει προβλήματα με τους Αυστραλούς, οι οποίοι πολλές φορές θα απαιτούν την χρήση της αγγλικής από τους νέους μετανάστες:

Το αφεντικό [...], στην πρώτη δουλειά που είχα πάει, και επειδή μιλούσα με έναν Έλληνα δικό μας εκεί στην κουζίνα ελληνικά, ήρθε και μου λέει “You speak English, you Greek bastard, before I fix your bloody nose”. Και αυτός ήτανε το αφεντικό. Λέω τώρα είμαι 19 χρονών παιδί, ε; [...] εγώ τρελάθηκα. Και ήρθε κοντά μου και μου το έλεγε μέσα στα μούτρα μου· έτσι ακριβώς!⁵⁰⁵

Όταν σου λένε μερικοί, αδιόρθωτοι στο μυαλό “Speak English” και ξέρω ‘γω τι, κάπως αυτό [...] σου κόστιζε για την κουβέντα τους, αλλά το απέφενγες. Λες ασ’ τον τώρα να μιλάει αυτός.⁵⁰⁶

Η συμπεριφορά των Αυστραλών κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, και ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1950, θα είναι αρκετά επιφυλακτική προς τους μη Βρετανούς μετανάστες. Ήταν η περίοδος οπότε και η χώρα διεύρυνε το δίκτυο στρατολόγησης μεταναστών και πέραν της Βορείου Ευρώπης, με αποτέλεσμα να μην είναι τόσο εύκολα διαχειρίσιμη από τους ίδιους αυτή η ποικιλία εθνικοτήτων στη χώρα τους. Το πρόβλημα αυτό θα επιχειρήσει να αμβλύνει η οργάνωση *Good Neighbour Council*, η οποία συστάθηκε για να προωθήσει την αφομοίωση των νέων μεταναστών, όπως ειπώθηκε σε άλλο σημείο, όμως η αποτελεσματικότητά της προς τους νοτιοευρωπαίους, και συγκεκριμένα προς τους Έλληνες θα αποδειχθεί περιορισμένη. Η Άννα Πέτρου, εργαζόμενη σε νηπιαγωγείο στην Αδελαΐδα, κατόπιν της απόσπασης του συζύγου της στην Αυστραλία θα σημειώσει:

Οι Αυστραλοί δεν ήταν και τόσο φιλικοί για τους μετανάστες που ερχότανε από την Ευρώπη στην Αυστραλία. [...] Εγώ εργαζόμουν σε ένα νηπιαγωγείο [...] και στην είσοδο δίπλα ήτανε ένα σπίτι που μένανε Έλληνες, [...] βγαίνοντας από την είσοδο του νηπιαγωγείου, με ρωτάει μια, ήτανε Ελληνίδα [...] λέει, «Ελληνίδα είστε;», λέω «Ναι, Ελληνίδα είμαι», «Πότε ήρθατε;», της είπα και τι λέει «Πώς σας πήραν εδώ και δουλεύετε;», λέω «Γιατί;», «Γιατί οι Αυστραλοί δεν θα ‘παιρναν Ελ-

⁵⁰² ΟΕΕ, 1.8.1953, 15.5.1955 και 15.6.1957.

⁵⁰³ Στο ίδιο, 15.10.1957. Ειδικοί στην εκμάθηση γλώσσας θα σημειώσουν ότι ο καλύτερος τρόπος να μάθουν αγγλικά είναι η πιο συντονισμένη επαφή τους με τους Αυστραλούς, ενώ θα συνδέσουν το κακό σύστημα εκπαίδευσης στην Ελλάδα με την αδυναμία των Ελλήνων να μάθουν αγγλικά, για να καταλήξει σχετικό άρθρο λέγοντας: *Αγράμματοι Έλληνες στην Ελλάδα είναι εθνικόν βάρος. Αγράμματοι Έλληνες στην Αυστραλίαν αποτελούν εθνικήν δυσφήμιση*, στο ίδιο, 1.7.1958.

⁵⁰⁴ Στο ίδιο, 1.5.1952.

⁵⁰⁵ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

⁵⁰⁶ Γρ. Λόης, 8.10.2012.

ληνίδα στο νηπιαγωγείο για..., σαν δασκάλα, δασκάλα», ξέρετε. Θέλω να πω ότι δεν ήταν εύκολη και η ζωή [υπήρχε ένα αίσθημα ρατσισμού].⁵⁰⁷

Το αίσθημα του ρατσισμού θα το βιώσουν κάποιοι μετανάστες με πιο σκληρό τρόπο, όπως ο νεαρός μετανάστης στην Αυστραλία το 1955-1956 εντός του εργασιακού του περιβάλλοντος:

Με βρίζανε, με κακομεταχειριζόντανε. [...] οι Αυστραλοί ήτανε ρατσιστές οοοή. Με χτυπούσανε [...] [οι] τεχνίτες. [...] αυτοί ήτανε ανώτεροι από μένα, ήταν αδειούχοι, είχαν δίπλωμα, εγώ δεν είχα δίπλωμα και [...] αυτός μετρούσε wrong από 'δω κι από 'κει, κι εγώ το 'κοβα όπως μου το 'δινε αυτός, «Όχι το 'κοψες wrong, μου 'λεγε, μεγάλο ή μικρό», και με κλωτσούσε και oh yeah, yeah, πέρασα πολύ άσχημη ζωή, αλλά υπομονή, υπομονή, υπομονή, η υπομονή κερδίζει τα πάντα. [...] [Τότε ήμουν] 18. Έξι μήνες, από την πρώτη μέρα που πήγα, που έπιασα δουλειά σ' αυτόν, από την πρώτη μέρα αρχίνησε η βιοπάλη. [...] Και μαλώναμε, και αυτοί πίνανε όλη μέρα και μεθυσμένοι ήτανε, "You bloody wog, δεν έκανες καλή... You bloody dago, you do". Αυτοί πίνανε όλη μέρα εκεί πέρα και δεν μιλούσανε, και 'γω που έκανα τις δουλειές με βρίζανε. Μια φορά, [...] μ' αφήσανε [...] πάνω στο roof και φύγανε, πήρανε τη σκάλα, [...] αυτοί όταν τελειώσανε [...] λέει «τέσσερις η ώρα πάμε να φύγουμε». Βάλαν τη σκάλα απάνω, μεθυσμένοι που ήτανε και με αφήσανε πάνω στο roof, και φύγανε. Φύγανε κι εγώ φώναζα από πάνω "Help, help", τίποτε, και καμιά φορά έξι η ώρα τότες, [...] τα χοτέλια κλείνανε, δεν είχε πια από έξι και μετά δεν ήβρισκες άνθρωπο να περπατά στο δρόμο [...] Και βγαίνει, βλέπω μία γυναίκα κάτω και πετάω τον τενεκέ με τα σκουπίδια. Κι αυτή [...] κοιτάζει απάνω και "Help, λέω, help, βοήθα με". [...] Έρχεται η πυροσβεστική, έβαλε τη σκάλα και με κατεβάσανε κάτω. Και την άλλη μέρα πήγα στο αφεντικό μου και λέω "Pay me now, και φεύγω, δεν ξανάρχομαι πάλι εδώ στη δουλειά". [...] Του είπα ότι με αφήσανε πάνω στο roof απάνω, και αυτοί λένε "Νο, δεν, εμείς τον κατεβάσαμε κάτω", λέγανε.⁵⁰⁸

Αντιστοίχως από τις αυστραλιανές Αρχές, όπως θα σημειώσει ο Έλληνας Πρέσβης, οι Έλληνες μετανάστες θα θεωρούνται ως «ακατέργαστο ανθρώπινο υλικό», ενώ ο Γενικός Πρόξενος στο Σύδνεϋ κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950, θα επισημάνει στις αυστραλιανές Αρχές και στον Τύπο τη διαφορά στη μεταχείριση μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων, προς όφελος των πρώτων.⁵⁰⁹ Εντούτοις, η Αυστραλιανή Κυβέρνηση επισήμως δεν θα προβαίνει σε ανακοινώσεις κατά

⁵⁰⁷ Προσωπική συνέντευξη της Άννας Πέτρου, 25.06.2012.

⁵⁰⁸ C. Lolis, 28.6.2013. Το ρατσισμό θα τον βιώσει ως παιδί και ο Αι. Κύρου, ο οποίος στην αυτοβιογραφία του αναφέρει τα ποικίλα προσωνύμια που του απέδιδαν παιδιά στο δημοτικό σχολείο (λ.χ. wog, dago, choc, sprag)· προσωνύμια-ύβρεις που προκαλούνταν εξ αιτίας των στοιχείων που τον έκαναν να ξεχωρίζει, όπως το μη αγγλοσαξονικό όνομα, αλλά και τα ρούχα του και το φαγητό που έπαιρνε στο σχολείο. Η ρατσιστική αντιμετώπιση από τα άλλα παιδιά λάμβανε ακόμα και διαστάσεις ξυλοδαρμού, όπως και φωνές από περαστικούς διαφόρων ηλικιών που τον καλούσαν να γυρίσει στη χώρα του. Ο ίδιος αναφέρει χαρακτηριστικά: *Ως αποτέλεσμα αυτών των συχνών ξεσασμάτων, ήμουν ανήσυχος γύρω από ανθρώπους που δεν γνώριζα και δεν εμπιστευόμουν επειδή φοβόμουν ότι θα γύριζαν προς εμένα και θα με βασάνιζαν. Ακόμα θυμάμαι το αίσθημα του τρόμου όποτε περνούσα δίπλα από μία ομάδα ανθρώπων στον δρόμο προς ή από τα μαγαζιά. Σε αυτές τις στιγμές, ήθελα να είμαι αόρατος. Οι παραπάνω ρατσιστικές συμπεριφορές λειτούργησαν θετικά στην απόφασή του να συστηθεί στους συμμαθητές του νέου του σχολείου με το αγγλοσαξονικό όνομα John, αντί ως Αιμίλιος, αλλά και στο να αποκρύπτει την ελληνική του ταυτότητα, βλ. E. Kyrou, *ό.π.*, σ. 117-120, 130-131, 134, 145-149.*

⁵⁰⁹ Για τον Πρέσβη, βλ. ΑΥΕ/KY/1962/17/9/1 Άννινος-Καβαλιεράτος προς ΥΠΕΞ, 2265/B/7, 20.11.1961. Για τον Γ. Πρόξενο, ΑΥΕ/KY/1952/63/2/1, Βρυζάκης προς ΥΠΕΞ, 184/Γ/4, 1.2.1952.

των Ελλήνων μεταναστών, αντιθέτως θα σημειώνει την προσφορά τους ως μεταναστών τόσο μεταπολεμικά όσο και προπολεμικά, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Παρόμοια συμπεριφορά θα λαμβάνουν και από αρκετούς προπολεμικούς Έλληνες, οι οποίοι αφομοιωμένοι σε μεγάλο βαθμό από την αυστραλιανή κοινωνία, έβλεπαν στο πρόσωπο των νέων φτωχών μεταναστών τον κίνδυνο υποβάθμιση του ελληνικού ονόματος. Ο Πρόξενος της Ελλάδας στο Περθ θα σημειώσει: *Μετά μεγίστης λύπης διεπίστωσα [...] την ύπαρξιν τοπικιστικών συνθημάτων. Ταύτα προήλθον, κατ' αρχάς, εκ των παλαιότερων ενταύθα και εστρέφοντο κατά των νεοαφικνουμένων. Αργότερον όμως, συστηματικώς εστράφησαν κατά των προερχομένων εκ των Νομών της Μακεδονίας, τους οποίους, δεν εδίστασαν να αποκαλούν «ξένους», να μη δέχονται εις την Λέσχην των και να προσπαθούν συστηματικώς να τους απομονώσουν.*⁵¹⁰ Αυτή την αντιμετώπιση αφηγούνται δύο μετανάστες προερχόμενοι από τη νησιωτική και κεντρική Ελλάδα, οι οποίοι θα εγκατασταθούν στο Περθ:

*Εμείς όταν πήγαμε, οι Καστελλοριζιοί δεν μας 'βλέπαν και τόσο καλά μάλλον [...] «Ξενάκια», μας φωνάζανε, «ξενάκια». [...] Ε, δηλαδή το Καστελλόριζο το βάζανε πάνω απ' όλους, τότε ναι.*⁵¹¹

*Βλέπανε πολύ λίγη αξία στο ελληνικό στοιχείο, δηλαδή θέλανε να αφομοιωθούνε πολύ γρήγορα οι προπολεμικοί Έλληνες και μας βλέπανε εμάς σαν.. ανταγωνιστικά και ότι τους χαλούσαμε τα σχέδια που είχαμε το ελληνικό στοιχείο μέσα μας. Ναι, ναι. Αφού εγώ, την πρώτη εβδομάδα που εδώ με πήρανε κάτι παιδιά για να μου δείξουν την πόλη, να με βγάλουν έξω, και τα παιδιά ο ένας είχε έρθει από την Αίγυπτο, νέο παιδί κι ένας άλλος γεννημένος εδώ, [...] και περπατάγαμε [...] και τους μιλούσα και γυρίζει και μου λέει αυτός [...] «Α, [Αρη], μου λέει, εδώ θα μιλάς μόνο αγγλικά», ενώ ήξερε ότι δεν μιλάω αγγλικά. Δηλαδή με λίγα λόγια μη μιλάς. Ήταν το πρώτο χαστούκι που αισθάνθηκα, λέω «Αν είναι δυνατόν, εγώ πολιτισμένος άνθρωπος σε μια μεγάλη πόλη, γιατί να μη μιλήσω τη γλώσσα μου;». Κατάλαβες; Και μετά άλλη μία φορά [...] θυμάμαι, περπατούσα και μιλούσα, με κάποιον άλλον Έλληνα ήμουνα, ελληνικά και μία ξανθιά γυναίκα μου λέει «Εδώ θα μιλάτε μόνο αγγλικά». Ελληνικά μου το είπε όμως.*⁵¹²

Κάποια άλλα προβλήματα τα οποία είχαν να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες κατά τα πρώτα στάδια της εγκατάστασής τους είχαν να κάνουν με τη στέγαση. Όπως έχει σημειωθεί, ένα χρόνιο πρόβλημα της Αυστραλίας ήταν η δυσκολία στην εξεύρεση διαθέσιμων σπιτιών. Το ζήτημα αυτό θα δημιουργήσει έδαφος εκμετάλλευσης των νεοφερμένων μεταναστών, οι οποίοι αγνοούσαν την γλώσσα, όπως και την σχετική νομοθεσία. Αποτέλεσμα θα είναι περιπτώσεις μεταναστών οι οποίοι πλήρωναν υπερβολικά ενοίκια ή άλλοι πωλούσαν τα ίδια οικόπεδα σε διάφορα άτομα ζητώντας προκαταβολή τμήματος του κόστους και έπειτα εξαφανίζονταν. Το φαινόμενο εντοπίζεται σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, και θα λάβει τέτοια έκταση, ώστε το Υπουργείο Μετανά-

⁵¹⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1967/23/5/1, Κ. Π. Μπελεργής Ο Διευθύνων Β. Πρόξενείο της Ελλάδας εν Πέρθη προς ΥΠΕΞ, 85 Δ/7.4, 30.3.1967· Τάμης, *ό.π.*, σ. 487, 492-493, 502, 514-518 και Αναστάσιος Τάμης, «Ελληνισμός της Αυστραλίας: Εγκατάσταση, ωρίμανση και μετεξέλιξη», στο Αντώνης Κόντης – Νικόλαος Τάτσης (επιμ.), *Η Ελληνική διασπορά στην Αυστραλία*, Αθήνα, 2012, σ. 33-34.

⁵¹¹ Σ. Λόη, 3.10.2012. Για την ιδιαίτερη ταυτότητα των Καστελλοριζίων της Δυτικής Αυστραλίας, βλ. V. Chryssanthopoulou, “The Construction of Ethnic Identity Among the Castellorizian Greeks of Perth, Australia”, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Wolfson College, Οξφόρδη, 1993.

⁵¹² Α. Λέκκας, 29.9.2012.

στευσης θα ιδρύσει μία ειδική Υπηρεσία η οποία θα ενημερώνει τους νέους μετανάστες ως προς την αγορά κατοικίας.⁵¹³

Το εντονότερο πρόβλημα το οποίο θα βιώνουν αρκετοί, ειδικά κατά τα πρώτα στάδια της εγκατάστασής τους θα είναι εκείνο της νοσταλγίας. Όπως παρατηρείται από τις σχετικές πηγές, τις συνεντεύξεις, αλλά και από μελέτες για τη μεταναστευση προς άλλες χώρες, αρκετοί μετανάστες είχαν ως «σχέδιο» να μεταναστεύσουν για κάποια χρόνια, να συγκεντρώσουν χρήματα και έπειτα να επιστρέψουν στην Ελλάδα, γεγονός που παρατηρείται και σε αρκετούς που κατευθύνονταν προς την Αυστραλία.⁵¹⁴ Το μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας ωστόσο δεν στόχευε σε «φιλοξενούμενους εργάτες/gastarbeiter», όπως η ΟΔΓ, καθώς το πρόβλημά της δεν ήταν μόνο η έλλειψη εργατικών χεριών, αλλά ήταν και δημογραφικό, με συνέπεια να επιθυμεί μετανάστες-εποίκους/settlers για «μόνιμη εγκατάσταση/permanent residence». Ένα περιστατικό από την επιλογή μεταναστών θυμάται ανώτερο στέλεχος της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα:

[Οι Προξενικές Αρχές της Αυστραλίας] στη συνέντευξη για να τους εγκρίνουν ρωτούσαν «Γιατί πάτε στην Αυστραλία;» [...] Μια [...] είπε, «Εγώ δεν πάω να μείνω εκεί, πάω μερικά χρόνια να κάνω μερικά χρήματα και να ξαναγυρίσω», και την απορρίπτει. Γιατί ο σκοπός ήταν να πάνε., γιατί έκανε και η Κυβέρνηση της Αυστραλίας δαπάνες πολλές. Βέβαια το ξέρανε και οι Αυστραλοί ότι δεν μπορούν να τους κρατήσουν με το ζόρι, αλλά... Λοιπόν την απέρριψε [...] Τρώγαμε μαζί με αυτόν τον Πρόξενο [...] και μου λέει, «Μου έστειλες μία κοπέλα, η οποία θέλει να πάει εκεί για ένα ταξίδι για λίγο καιρό, να κάνει χρήματα και να γυρίσει». «Έλα μωρέ, του λέω, όλοι δεν θέλουν να γυρίσουν; Όλοι! Nobody wants to stay in Australia, but they finally stay, του λέω, in Australia. Ξέχασέ τα, του λέω, αυτά». «Καλά», μου λέει και την ενέκρινε.⁵¹⁵

Κάποιοι μετανάστες θυμούνται:

[Εφευγα] για πέντε χρόνια [...] να πάω να μείνω για λίγο χρονικό διάστημα, να δουλέψω με τον αδερφό μου δηλαδή να κοιτάζουμε να φτιάξουμε μια, όσα μπορούμε να μαζέψουμε χρήματα, οικονομική κατάσταση και να σηκωθούμε να φύγουμε. [...] Οι πρώτοι έξι μήνες στην Αυστραλία ήταν τρομερά δύσκολοι [...], γιατί, [...] ήταν πάρα πολλές οι δυσκολίες που είχα και από κοινωνικής πλευράς και από συμβιωτικής, βιωτικής πλευράς μέσα στο σπίτι [...] Να σου πω κάτι, δεν πέρασε στιγμή από την ημέρα που έφτασα στην Αυστραλία που να μην σκεφτώ τους φίλους μου, τη μάνα μου, τον πατέρα μου, τ' αδέρφια μου, να κοιμάμαι τα βράδια, να ξαπλώνω και να κλείνω τα μάτια και να σκέφτομαι πώς θα είναι οι φίλοι μου όταν πάω να τους δω, πώς θα είναι η γειτονιά που έπαιζα· αυτό είναι σε καθημερινή βάση και δεν φεύγει ποτέ.⁵¹⁶

Εμείς όταν ήρθαμε έξι μήνες κλαίγαμε γιατί δεν μας άρεσε η Αυστραλία. [...] Πηγαίναμε στη δουλειά και γυρίζαμε, πηγαίναμε στο κρεβάτι και κλαίγαμε. Αλλά ήτανε πολύ δύσκολα μετά να βγάξεις εισιτήρια, οι καταστάσεις ήτανε πολύ δύσκολες για να γυρίσεις πίσω και λέγαμε ο χρόνος με το χρόνο, χρόνο με το χρόνο θα γυρίσουμε και μείναμε εκεί 55 χρόνια [...] Ε, και ο μπαμπάς μου μας

⁵¹³ ΟΕΕ, 1.7.1952, 15.7.1959 και 1.10.1960. Για τη νέα Υπηρεσία, στο ίδιο, 1.6.1956.

⁵¹⁴ ΑΥΕ/ΚΥ/1957/46/1/2/1, Γ. Χριστοδούλου προς ΥΠΕΞ, 1595/Β/7, 27.11.1957 και Papadopoulos, ό.π., σ. 155-156, 158.

⁵¹⁵ Κ. Πέτρου 25.6.2012.

⁵¹⁶ Α. Λέκκας, 29.9.2012.

έδινε, μας έκανε κουράγιο, και μας έλεγε θα γυρίσουμε [...] Μπαίνεις εύκολα, αλλά δύσκολα να βγεις, να φύγεις. [...] Μας έλειπε βέβαια η Ελλάδα πάρα πολύ, δεν λέγω, γιατί ξενιτευτήκαμε, μέχρι να συναρμολογήσουμε στη ζωή αυτή, ήταν δύσκολα τα πράγματα. [...] Αλλά από την άλλη πάλι, έχουμε τώρα πες δύο πατρίδες, και την μία αγαπάς και την άλλη αγαπάς. Αυτό γίνεται τώρα με 'μας που ζούμε στην ξενιτιά. Νοσταλγούμε πάρα πολύ την πατρίδα μας, δεν την ξεχνούμε καθόλου γιατί περάσαμε και πολλά, έστω και τα νεανικά μας χρόνια ήτανε πάρα πολύ ωραία [...] Εγώ ως επί το πλείστον δεν έχω κανένα παράπονο από την Ελλάδα [...] Δεν στερηθήκαμε τίποτα, να πω ότι πήγα στην Αυστραλία και τα βρήκα όλα. Μια χαρά περνούσαμε.⁵¹⁷

Όταν έφτασα, στη Μελβούρνη, μου λέει ο καπετάν Νικόλας, [του Κυρήνεια] [...] γιατί του είχα πει ότι ο πατέρας μου δεν με άφηνε να φύγω, κι έφυγα γιατί το ήθελα εγώ, του λέω, είχε μετανιώσει κι ο πατέρας κι η μητέρα. Και λέει «Αν τα βρεις δύσκολα πιτσιρίκο, όταν γυρνάω, φεύγω αδειανός κάτω, θα σε παίρνω, έχω δικαίωμα να πάρω τέσσερις-πέντε free να μην πληρώσεις τίποτε». [...] [Μέσα σε] εφτά μέρες το καράβι γύρισε κι εγώ στο καράβι να γυρίσω πάλι, μόλις είχα πληρωθεί. [...] Τα [είχα βρει] όλα δύσκολα. [...] Ο καπετάνιος λέει «Το άλλο ταξίδι, δεν μπορώ να σε πάρω τώρα, λέει, δεν έχω μέρος, πήρα από το Σύνδνευ». [...] Το άλλο ταξίδι εγώ πάλι στο καράβι, μόλις έβλεπα που ερχόταν το Κυρήνεια «Καπετάνιο, Καπετάνιο!». [...] Και το τελευταίο ταξίδι που ήρθε το Κυρήνεια, πάω πάλι εγώ στο καράβι «Καπετάνιε, Καπετάνιε!», «Θα γυρίσω να σε πάρω», μου λέει. «'ντάξει» του λέω. Αλλά όταν γύρισε το καράβι, πήγα να τους χαιρετήσω, και δεν είδε τη βαλίτσα και μου λέει «Πού είναι η βαλίτσα σου;». [...] «Καπετάνιε, το άλλο ταξίδι λέω». Λέει, «Σιγουρεύτηκε ο πιτσιρίκος» λένε. Αλλά το άλλο ταξίδι δεν ήρθε το καράβι, γιατί το... [σταματήσανε]. [...] Έξι μήνες, εφτά μήνες, μπορεί και οχτώ μήνες να ήτανε [που ήθελα να φύγω].⁵¹⁸

Όλοι γενικά, όσοι πάνε στην ξενιτιά έτσι σκέπτονται, να κάτω πέντε, έξι χρόνια, να τα οικονομίσω και να σηκωθώ να πάω στην πατρίδα πίσω. Αλλά δυστυχώς, συμβαίνει το αντίθετο. [...] Κι εγώ είχα το νου μου να κάμω χρήματα, αλλά τα χρήματα που έβγαζα έπρεπε να τα στείλω στην Ελλάδα, τα 'χαν ανάγκη η οικογένειά μου, και δεν μου περισσεύαν μετά χρήματα για να κάνω μεγάλη κατάντια. Έπρεπε να βοηθήσω την κατάσταση. [...] Πάντα η νοσταλγία υπήρχε, πάντα σκευόμουν την πατρίδα, λέω «Πότε θα γυρίσω πίσω, πότε θα πάω»; [...] Για τρία χρόνια περίπου στην αρχή ήμουν να λιγάκι μελαγχολικός, σκεπτικός, στενοχωριόμουν [...] Μέχρι σήμερα στεναχωριέμαι που μου λείπει η πατρίδα αλλά δεν μπορείς να κάνεις διαφορετικά. Η πατρίδα είναι πατρίδα, δεν ξεχνιέται ποτές.⁵¹⁹

Ο Τύπος της Ελλάδας για την Αυστραλία και τους εκεί Έλληνες

Η παρακολούθηση της στάσης του ελλαδικού Τύπου, αναφορικά με την Αυστραλία ως χώρα και τους Έλληνες της Αυστραλίας ως μεταναστευτική και πληθυσμιακή ομάδα, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, και μία αντίστοιχη μελέτη απουσιάζει μέχρι σήμερα.⁵²⁰ Ο Τύπος προσφερόταν ως μία πηγή πληροφόρησης για τους υποψήφιους μετανάστες, καθώς με τα θέματα που παρουσίαζε

⁵¹⁷ Σ. Λόη, 3.10.2012.

⁵¹⁸ C. Lolis, 28.6.2013.

⁵¹⁹ Γρ. Λόης, 8.10.2012.

⁵²⁰ Μία αρχή στη μελέτη του παροικιακού Τύπου της Αυστραλίας γενικά, έχει γίνει ήδη, βλ. Γιώργος Καναράκης, *Ο Ελληνικός Τύπος στους Αντίποδες. Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία*, Αθήνα, 2000. Για την ανάπτυξη του ελληνικού Τύπου στην Αυστραλία μεταπολεμικά, στο ίδιο, σ. 73-80 και Τάμης, *ό.π.*, σ. 541-563.

συμμετείχε στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, πλάι σε άλλους παράγοντες. Η στάση του Τύπου όμως, καθορίζεται και από την ανάλογη πολιτική κατεύθυνση της κάθε εφημερίδας, με τις αριστερές συνήθως να τίθενται κατά της μετανάστευσης, ενώ εκείνες της δεξιάς ιδεολογίας να λαμβάνουν μία πιο θετική στάση προς την αποδημία. Σε αυτό το πλαίσιο παρατηρούνται ποικίλες εκδοχές παρουσίασης του ίδιου θέματος από τις εφημερίδες διαφορετικής πολιτικής στόχευσης. Το φαινόμενο αυτό το είδαμε ήδη αναφορικά με τις συνθήκες στη Bonnegilla, οπότε αριστερές εφημερίδες, με την εξαίρεση του *Βήματος*, έκαναν λόγο για «λιμοκτονία» και «τραγική κατάσταση», ενώ αντιθέτως άλλες εφημερίδες παρουσίαζαν μία τελείως διαφορετική εικόνα, αποδίδοντας την ευθύνη στους ίδιους τους μετανάστες.

Η εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός*, η οποία εκδιδόταν στην Αθήνα από τον εκδότη και διευθυντή Κ. Πανά, έχοντας μία δεξιά τάση, αλλά όχι απόλυτη, ήταν μία εφημερίδα αφιερωμένη στην προπαγάνδα υπέρ της μετανάστευσης. Σε όλο το διάστημα οπότε και διατίθεται, θα παρέχει πληροφορίες για την «εξαιρετική» ζωή της Αυστραλίας, τους προσφερόμενους μισθούς, τις κενές θέσεις εργασίας, το σύστημα ασφάλισης και γενικότερα τις παροχές της Κυβέρνησης της χώρας, τις ελληνικές κοινότητες, όπως και τους διαθέσιμους τρόπους μετανάστευσης· θα παρέχει συμβουλές στους υποψήφιους μετανάστες για τις αναγκαίες διατυπώσεις πριν και μετά την αναχώρηση, τα πρώτα βήματα της εγκατάστασής τους και θα λαμβάνει θέση υπέρ των ομογενών και της στενότερης σύνδεσής τους με την Ελλάδα. Ωστόσο η ιδιαίτερη σχέση της με τους πράκτορες μετανάστευσης και τον Σύνδεσμο Πρακτόρων, από όπου εξαρτούντο κατά κύριο λόγο το διαφημιστικό κομμάτι της, όπως και από τις ακτοπλοϊκές και αεροπορικές εταιρίες, λόγω χάριν τη βρετανική *P&O Orient Line*, θα την κάνει να τους υποστηρίζει, να τους προβάλλει όπως και τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους και να διεκδικεί αυτά που οι ίδιοι θεωρούσαν ως συμφέρον τους. Για τους πράκτορες έχει γίνει ήδη λόγος πρωτότερα. Αναφορικά με την *P&O Orient Line*, με την εγκαινίαση δρομολογίων της από την Ελλάδα θα υπάρχουν συνεχώς διαφημίσεις της στον *Έξω Ελληνισμό*, με την εφημερίδα να προκρίνει την προτίμηση των πλοίων της εταιρίας και σε άρθρα της, τη στιγμή που η ΕΛΜΕΣ δρομολογούσε δεύτερο πλοίο στη γραμμή.⁵²¹ Από την άλλη, σε όλη τη δεκαετία του 1950 δεν παρατηρείται καμία διαφήμιση των πλοίων της ΕΛΜΕΣ, ενώ ειδικά μέχρι το 1952 η εφημερίδα θα είναι σε σύγκρουση με την ελληνική ακτοπλοϊκή εταιρία, λόγω της τάσης της τελευταίας να εκδίδει λιανικώς, και παρατύπως κατά την εφημερίδα, εισιτήρια σε μετανάστες· μία ευθύνη και δικαίωμα των πρακτόρων μετανάστευσης, εξαπολύοντας κατόπιν τούτου μία εκστρατεία εναντίον της ΕΛΜΕΣ, κατονομάζοντάς τη ως «ληστρική εταιρία» ή «βραχνά».⁵²² Αναφορικά με τα πλοία του Χανδρή, εντοπίζεται μόλις μία διαφήμισή τους στον *Έξω Ελληνισμό*, ενώ την περίοδο οπότε θα αντιμετωπίζει τις δυσκολίες εγκαθίδρυσης της νέας γραμμής, η εφημερίδα δεν θα υποστηρίζει την προσπάθεια αυτή, όπως αντιστοίχως είχε πράξει τη δεκαετία του 1950 για την *P&O Orient Line*.

Από την άλλη, στην εφημερίδα *Τα Νέα*, ως καθημερινή εφημερίδα, πανελλαδικής κυκλοφορίας, η μετανάστευση δεν θα αποτελεί μόνιμο θέμα της, αναφορικά με το διάστημα που χρησι-

⁵²¹ *ΟΕΕ*, 15.5.1955.

⁵²² Βλ. σχετικά με την έκδοση εισιτηρίων από την ΕΛΜΕΣ, στο *ίδιο*, 15.5.1950, 1.7.1950, 1.9.1950. Για την κριτική της εφημερίδας, στο *ίδιο*, 1.7.1950 και 15.9.1952.

μοποιείται, αλλά εμφανίζεται κατά περιστάσεις· κάτι που ισχύει και για τις υπόλοιπες εφημερίδες πανελλαδικής εμβέλειας. Η στάση της αναφορικά με τη μετανάστευση προς την Αυστραλία, δεν παρουσιάζεται ως θετική, όπως ούτε ως απόλυτα καταδικαστική. Κατά τις περιόδους ανεργίας στην Αυστραλία, όπως το 1957-1958 θα δημοσιεύσει επιστολές Ελλήνων από την Αυστραλία, οι οποίοι ζητούσαν τον επαναπατρισμό τους από πολιτικούς της Αντιπολίτευσης.⁵²³ όμως θα σημειώσει και την αύξηση των μεταναστευτικών εμβασμάτων σε καλές περιόδους για την Αυστραλία.⁵²⁴ Ωστόσο θα τονίζει τη φυγή των χρησιμότερων στοιχείων από την Ελλάδα, την ώρα που η χώρα τους έχει περισσότερο ανάγκη, όπως επίσης και το μέγεθος της κίνησης Ελλήνων μεταναστών όταν τύχαινε να αποπλέει κάποιο ελληνικό υπερωκεάνιο, πλαισιώνοντας τη φυγή αυτή με κάποιο σχόλιο ως ένδειξη της νέας απώλειας.⁵²⁵ Τέλος, θα δημοσιεύει ή και θα αναδημοσιεύει διάφορα άρθρα για την πολιτική και ευρύτερη κοινωνική κατάσταση στην Αυστραλία, αναφέροντας απεργίες, το έκρυθμο κλίμα στην περιοχή το 1965 με την απειλή της Ινδονησίας προς τη Μαλαισία,⁵²⁶ πληροφορίες οι οποίες απουσιάζουν από τον *Έξω Ελληνισμό*.

Αναφορικά με άλλους εκπροσώπους του ελλαδικού Τύπου, η *Αυγή* σε σχετικό της άρθρο θα χαρακτηρίσει τη μετανάστευση ως τη λύση που εφύηρε η ολιγαρχία και *συνιστά όχι μόνον έγκλημα κατά της Ελλάδος και της εθνικής της οικονομίας, αλλά και προμελετημένη εξόντωση των μεταναστών*, οι οποίοι εξοντώνονται από την πείνα και τις κακουχίες στις Αυσταλιακές ανθρωποστρούγκες όπου καταλήγουν.⁵²⁷ Το ζήτημα της παλιννόστησης μεταναστών από την Αυστραλία θα απασχολήσει μέρος του Τύπου, γεγονός το οποίο θα αναδείξουν ως απόρροια των κακών εκεί συνθηκών διαβίωσης και της ανεργίας, χαρακτηρίζοντας την εμπειρία τους ως «μαρτύριο» και «δράμα», αποδίδοντας την ευθύνη στην «προπαγάνδα των πρακτόρων»,⁵²⁸ ενώ θα κάνουν λόγο και για μετανάστες στους οποίους οι συνθήκες διαβίωσης προκάλεσαν ψυχικές διαταραχές.⁵²⁹

⁵²³ *Τα Νέα* 2.8.1957 και 5.8.1957· ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1 «Οι Έλληνες Μετανάστες», *Τα Νέα*, 6.2.1958.

⁵²⁴ *Τα Νέα*, 1.6.1963, 23.8.1965, 31.12.1965.

⁵²⁵ Στο ίδιο, 6.5.1965, 8.7.1965, 1.9.1965, 24.12.1965.

⁵²⁶ Για τα πολιτικά θέματα, στο ίδιο, 16.5.1963, 9.11.1963, 4.12.1963, 21.12.1967. Για τις σχέσεις της με γείτονες χώρες, στο ίδιο, 24.12.1963, 6.1.1965, 20.1.1965, 10.2.1965.

⁵²⁷ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, «Περισσότερους μετανάστες ζητεί η κυβέρνηση [...]», *Αυγή*, 28.6.1953.

⁵²⁸ ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, «Επιστροφή Ομογενών Μεταναστών εξ Αυστραλίας», *Ελευθερία*, 4.2.1958 και στο ίδιο, Σ. Παπαδόπουλος, «Παλιννοστούν Ομαδικώς εξ Αυστραλίας οι Αποσταλλέντες Εκεί Ομογενείς Μετανάστες», *Έθνος*, 3.2.1958. Υπολογίζεται ότι παλιννόστησαν στην Ελλάδα κατά το 1947-1979 περίπου 60.000, δηλαδή το 28% των Ελλήνων μεταναστών κατά την άνω περίοδο, εκ των οποίων οι περισσότεροι κατά το 1966-1972, βλ. Reginald Appleyard, "The Greeks of Australia New Diasporic Hellenism", στο Speros Vryonis, Jr. *Greece on the Road to Democracy From the Junta to PASOK 1974-1986*, Νέα Υόρκη, 1991, σ. 374. Για το ζήτημα της παλιννόστησης Ελλήνων Αυστραλίας α' και β' γενιάς, τους λόγους που την προκαλούν και τα προβλήματα προσαρμογής στην Ελλάδα, βλ. Χρυσάνθη Ζάχου – Νικόλαος Τάτσης, «Οι Παλιννοστούντες Ελληνο-Αυστραλοί: Διπλές Μετατοπίσεις, Πολλαπλοί Μετασχηματισμοί», στο Α. Κόντης – Ν. Τάτσης (επιμ.), *Η Ελληνική διασπορά στην Αυστραλία*, Αθήνα, 2012, σ. 43-67. Επίσης για το ίδιο ζήτημα, όπως και το φαινόμενο της δεύτερης μετανάστευσης προς την Αυστραλία, βλ. Papadopoulos, ό.π., για τον επαναπατρισμό, σ. 189-194, 198-215, 219-222 και για την επανα-μετανάστευση σ. 216-219, 222-239, 261-272. Να σημειωθεί εδώ, ότι η ΔΕΜΕ βοήθουσε στη δεύτερη μετανάστευση υπό την αιγίδα της, όμως άνευ της αρωγής της Ελληνικής Κυβέρνησης. Μερικές προϋποθέσεις, μεταξύ άλλων, ήταν η παραμονή τους στην Ελλάδα τουλάχιστον δύο έτη από το έτος της παλιννόστησης, η μη αρωγή τους από τη ΔΕΜΕ ή άλλη οργάνωση κατά την πρώτη τους μετανάστευση, ενώ απαιτούνταν να αναλάβει ο ίδιος ο μετανάστης το τμήμα της δαπάνης που κανονικά θα κατέβαλε η Ελληνική Κυβέρνηση, όπως επίσης να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους παλιννόστησε και τους λόγους της επανα-μετανάστευσής του, βλ. ΑΔΕΜΕ/Second Migration, Sapieha προς All Concerned,

Από την άλλη ο δεξιός Τύπος στην Ελλάδα θα διαψεύσει περιστατικά ψυχοπάθειας Ελλήνων μετανάστων της Αυστραλίας, σημειώνοντας ότι πρόκειται για διαδόσεις φημών από πυρήνες του ΚΚΕ στην Αυστραλία.⁵³⁰ ακόμα θα διαψεύσει τις παρουσιαζόμενες ως κακές συνθήκες διαβίωσης στη χώρα, ενώ θα δημοσιεύει τις θετικές προοπτικές στην ανάπτυξη της μεταναστευτικής κίνησης κατόπιν των επαφών των δύο ενδιαφερομένων κυβερνήσεων.⁵³¹

Εντούτοις, θα ήταν παρακινδυνευμένο να εξαχθούν γενικά συμπεράσματα για τη στάση του Τύπου στην Ελλάδα ως προς την Αυστραλία και τη μετανάστευση Ελλήνων προς τη χώρα, μόνο από επιμέρους άρθρα, και ιδιαίτερα όταν αυτά προέρχονται από την αλληλογραφία ενός υπουργείου, πράγμα το οποίο δεν αποτελεί στόχο της παρούσης διπλωματικής μελέτης. Ωστόσο, αποτελεί μία μικρή απεικόνιση της αντιμετώπισης της μετανάστευσης από κύριες εφημερίδες της εποχής.

4.12.1959· στο ίδιο, Sapiha προς All Concerned, 14.7.1960 και ΔΕΜΕ, «Γενική Οδηγία Νο. 212: Μετακινήσεις προς Δευτέραν Μετα-νάστευσιν», 29.8.1960.

⁵²⁹ ΑΥΕ/ΚΥ/1958/1/1/2/1, Α. Αλεξανδρόπουλος, «Οι Έλληνες της Αυστραλίας Περνούν Ωρας Δοκιμασίας», *Ελευθερία*, 4.5.1958 και ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/2, «650 Νεαροί Έλληνες Μετανάστει εις Ψυχιατρεία της Αυστραλίας», *Τα Νέα*, 8.1.1959.

⁵³⁰ ΑΥΕ/ΚΥ/1959/1/1/2/1, «Εις την Αυστραλίαν», *Απογευματινή*, 9.1.1959 και στο ίδιο, «Εις την Αυστραλίαν», *Απογευματινή*, 17.1.1959.

⁵³¹ ΑΥΕ/ΚΥ/1953/108/4/2/2, «Η Μετανάστευσις Ελλήνων εις την Αυστραλίαν», *Καθημερινή*, 28.6.1953· στο ίδιο, «Ο κ. Χολτ Ευνοεί την Αύξησιν του Αριθμού των Ελλήνων μεταναστών εις Αυστραλίαν», *Το Βήμα*, 28.6.1953.

Επίλογος

Η Αυστραλία κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες θα αποτελέσει μία *Ηπειρο εν τω γίνεσθαι*.⁵³² Είναι η περίοδος οπότε και προσπαθεί να αντιμετωπίσει τους κινδύνους και φόβους, τους οποίους προκάλεσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και να ενισχυθεί δημογραφικά, άλλα και οικονομικά. Ο παράγοντας της μετανάστευσης ήταν ένα σημαντικό μέσο για την επίτευξη των παραπάνω στόχων· θα τη βοηθήσει να αναπτύξει την πληθυσμιακή της βάση, ενισχύοντας παράλληλα και το εργατικό της δυναμικό και ως συνέπεια και την παραγωγική της ικανότητα, με ένα έμπυχο στοιχείο το οποίο επιλεγόταν βάσει αυστηρών κριτηρίων υγείας, ηλικίας, εθνικότητας και ικανότητας αφομοίωσης εντός της αυστραλιανής κοινωνίας.

Η Αυστραλία και πριν την ομοσπονδιοποίησή της το 1901, θα βασιστεί στις πολιτικές φυλετικών διακρίσεων αναφορικά με τις εθνότητες οι οποίες θα σχημάτιζαν το νέο της πληθυσμό. Η πολιτική της *Λευκής Αυστραλίας* θα είναι ζωντανή σε όλο το διάστημα μέχρι το 1973 με μικρές μετατοπίσεις, γεγονός το οποίο θα επηρεάσει και την αυστραλιανή κοινωνία, η οποία θα ενστερνιστεί σε μεγάλο βαθμό τις ρατσιστικές πολιτικές του κράτους. Η επιλογή των μεταναστών θα γίνεται βάσει μίας κλίμακας προτίμησης. Μπορούμε να φανταστούμε την ιεράρχησή των εθνότητων σαν μία πυραμίδα, όπου στην κορυφή βρίσκονται οι Βρετανοί, έπειτα οι βορειο-ευρωπαίοι, όπως οι Γερμανοί, οι Σκανδιναβοί, οι Ολλανδοί και οι προερχόμενοι από τη βόρεια Αμερική, και στο τέλος οι νότιο-ευρωπαίοι, όπως οι Ιταλοί και οι Έλληνες. Από τη δεκαετία του 1960, στη βάση της πυραμίδας θα προστεθεί ένα ακόμα επίπεδο, το οποίο θα καταλάβουν οι εθνότητες από τη Μέση Ανατολή, όπως οι Λιβανέζοι και οι Τούρκοι· ενώ οι ασιατικοί και γενικά οι έγχρωμοι λαοί θα τεθούν εκτός της πυραμίδας, δεδομένου ότι βάσει της πολιτικής της *Λευκής Αυστραλίας* δεν είχαν θέση στη χώρα. Η διάκριση αυτή μεταξύ βόρειων και νότιων ευρωπαίων υφίσταντο καθώς θεωρούνταν ότι οι πρώτοι μοιράζονταν με την Αυστραλία ένα κοινό πολιτισμικό επίπεδο, ήταν συνήθως πιο ειδικευμένοι στον τομέα απασχόλησης και γενικότερα λογίζονταν ως πιο εύκολα αφομοιώσιμοι, σε αντίθεση με τους νότιο-ευρωπαίους οι οποίοι γενικά προέρχονταν από την οικονομικά καθυστερημένη Νότια Ευρώπη, αγνοούσαν τις σύγχρονες πρακτικές οικιακής και μη ζωής, είχαν χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, γεγονός το οποίο επηρέαζε και τη δυνατότητά τους στην εκμάθηση των αγγλικών, κάτι το οποίο δυσχέραινε και η διαφορά της αλφαβήτου στην περίπτωση των Ελλήνων. Οι νοτιο-ευρωπαίοι είχαν επίσης χαμηλότερο βαθμό ειδίκευσης και εν γένει σχημάτιζαν μία ετερότητα εντός της αυστραλιανής κοινωνίας, μη εύκολα αφομοιώσιμη. Αργότερα, τη θέση των νοτιο-ευρωπαίων, θα λάβουν οι πληθυσμοί από τη Μέση Ανατολή, οι οποίοι πέραν των άνω μειονεκτημάτων που μοιράζονταν με τους νοτιο-ευρωπαίους, είχαν και διαφορετική θρησκεία· στην πλειοψηφία τους ανήκαν στη μουσουλμανική πίστη, γεγονός το οποίο ερχόταν να προστεθεί στα ανωτέρω προβλήματα.

Ωστόσο οι νοτιο-ευρωπαίοι θα καταφθάνουν σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα στην Αυστραλία, καθώς επρόκειτο για μία φθηνή πηγή μεταναστών συγκριτικά με τους βορειο-ευρωπαίους. Η αυστραλιανή πολιτική φυλετικών διακρίσεων αντικατοπτρίζεται και από την επιχορήγηση των διαφόρων εθνότητων στη μετάβασή τους, με τους Ιταλούς να αποτελούν το 39% της μη

---

⁵³² Φράση η οποία ανήκει στον Αρχιεπίσκοπο Βορείου και Νοτίου Αμερικής, βλ. *OEE*, 1.1.1961.

βρετανικής μετανάστευσης προς την Αυστραλία κατά το 1945-1966 και να επιχορηγούνται σε ποσοστό 15%· ακολούθως οι Έλληνες αποτελούν το 20% και επιχορηγούνται κατά 28%, ενώ οι Γερμανοί ως το 14% των μη Βρετανών μεταναστών, επιχορηγήθηκαν κατά 73% και αντιστοίχως το 61% των Ολλανδών, οι οποίοι αποτελούσαν το 18% της συνολικής μη βρετανικής μετανάστευσης προς την Αυστραλία κατά το 1945-1966.⁵³³ Συνεπώς το μεγαλύτερο τμήμα της μετανάστευσης των Ιταλών και Ελλήνων ήταν αυτοχρηματοδοτούμενο, σε αντίθεση με τους Γερμανούς και Ολλανδούς, οι οποίοι επωφελούνταν από την χρηματοδότηση της μετάβασής τους από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση.

Η μεταπολεμική πολιτική διακρίσεων της Αυστραλίας, θα λάβει και μία άλλη μορφή, εκείνης της απαγόρευσης της αυτόνομης μετανάστευσης των νοτιο-ευρωπαϊών κατά το 1956-1965, οι οποίοι κατέφθαναν στην Αυστραλία μέσω προσκλήσεων. Οι προσκλήσεις θα αποδειχθούν ως ένα εργαλείο φυλετικών διακρίσεων στα χέρια της αυστραλιανής πολιτικής, με το οποίο επιτύγχανε τον περιορισμό της εισόδου «μη αρκετά επιθυμητών» λευκών. Η μελέτη της μεταπολεμικής αυτόνομης μετανάστευσης προς την Αυστραλία μας επιτρέπει να διακρίνουμε τις μετατοπίσεις στη μεταναστευτική πολιτική της Αυστραλίας, η οποία έπειτα από την απώλεια των πιο επιθυμητών μεταναστευτικών ομάδων, θα στραφεί προς τους λιγότερο επιθυμητούς νοτιο-ευρωπαίους, οι οποίοι σταδιακά θα αναβαθμιστούν από την αυστραλιανή μεταναστευτική πολιτική, παραχωρώντας την κατώτερη θέση στην ιεράρχηση των εθνότητων που κατείχαν, στους μετανάστες από τη Μέση Ανατολή. Η πολιτική αυτή αντικατοπτρίζεται αρχικά στην αποφυγή κατά τη δεκαετία του 1950 σύναψης μεταναστευτικής σύμβασης με την Ελλάδα, όπως και από τους περιορισμούς στην αυτόνομη μετανάστευση από το 1956· παράγοντες οι οποίοι σταδιακά θα αντιστραφούν με την είσοδο στη δεκαετία του 1960.

Η Ελλάδα για την Αυστραλία θα αποδειχθεί μία «δεξαμενή» υποψήφιων μεταναστών, η οποία ήταν πάντοτε διαθέσιμη για την κάλυψη των κενών που δημιουργούνταν από τις απώλειες στις μεταναστευτικές εισαγωγές των, πιο επιθυμητών, βορειο-ευρωπαϊών. Σε αυτό το πλαίσιο, θα είναι αρκετές οι περιπτώσεις κατά τις οποίες θα αυξηθεί βραχυπρόθεσμα η ελληνική μετανάστευση προς την Αυστραλία, καθώς η βορειο-ευρωπαϊκή μετανάστευση δεν άγγιζε τους επιθυμητούς στόχους. Το γεγονός αυτό εντοπίζεται συχνά κατά τη δεκαετία του 1960, οπότε και η μετανάστευση των Ελλήνων προς την Αυστραλία αυξάνεται σημαντικά. Την ίδια ώρα οι βορειο-ευρωπαίοι θα φανούν διστακτικοί σε μία ενδεχόμενη μετάβασή τους προς την Αυστραλία, δεδομένης της βελτίωσης των συνθηκών στις χώρες τους, αλλά και της ανάπτυξης της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης· μία μορφή μετανάστευσης η οποία θα αφορά και τους Έλληνες, αλλά και τις άλλες νοτιο-ευρωπαϊκές μεταναστευτικές ομάδες.

Η συμμετοχή της Αυστραλίας στη ΔΕΜΕ και στα επιχορηγούμενα προγράμματα τα οποία θα λειτουργήσουν υπό την αιγίδα της Επιτροπής θα είναι το μέσο της Κυβέρνησης της Αυστραλίας να ελέγξει και να καθορίσει την ποιότητα και την καταλληλότητα των ατόμων τα οποία καταφθάνουν στη χώρα· γεγονός το οποίο δεν ήταν εφικτό στον ίδιο βαθμό μέσω της μετανάστευσης βάσει προσκλήσεων.

---

⁵³³ Βλ. Pennay, *ό.π.*, Γραφήματα σ. i.

Η ΔΕΜΕ ήταν προϊόν του Ψυχρού Πολέμου και της ηγέτιδας δύναμης του δυτικού στρατοπέδου, των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Αυστραλία και η Ελλάδα προσδεδεμένες στην πολιτική που πήγαζε από τις ΗΠΑ, θα επιβεβαιώσουν τη συμμετοχή τους στο νέο Οργανισμό, καθιστάμενες ιδρυτικά του μέλη. Μέσω της Επιτροπής, για πρώτη φορά υπάρχει μία διαχείριση και κατεύθυνση του «πληθυσμιακού πλεονάσματος» της Ευρώπης, το οποίο συγχρόνως, στο μεγαλύτερο τμήμα του, πριν αναχωρήσει από τη χώρα αποστολής, εκπαιδεύεται γλωσσικά και επαγγελματικά. Η ΔΕΜΕ, σύμφωνα με το Καταστατικό της θα προσφέρει τη δυνατότητα μετανάστευσης στα άτομα τα οποία δεν θα μπορούσαν διαφορετικά να την επιτύχουν. Οι παροχές της όμως θα περιοριστούν όταν θα αυξηθεί πολύ η μεταναστευτική κίνηση υπό την αιγίδα της, λόγω και των σημαντικών ελλειμμάτων στους ετήσιους προϋπολογισμούς της. Το αποτέλεσμα θα είναι η συμμετοχή των μεταναστών στα έξοδα της μετάβασής τους από το 1955, τρία χρόνια έπειτα από την έναρξη λειτουργίας της.

Η Αυστραλία μέσω της συμμετοχής της στον ΙΡΟ και στη ΔΕΜΕ θα καταφέρει, σε ένα βαθμό, να εξασφαλίσει ένα νέο εργατικό δυναμικό, το οποίο δεσμευόταν στην αγορά εργασίας της Αυστραλίας μέσω συμβολαίου για δύο έτη. Οι μετανάστες αυτοί ωστόσο, απολάμβαναν τους ίδιους όρους εργασίας όπως και οι άλλοι εργαζόμενοι. Η πρόβλεψη όμως για διετές συμβόλαιο εξασφάλιζε στην Αυστραλία την κάλυψη θέσεων εργασίας, οι οποίες ήταν οι λιγότερο επιθυμητές από τους Αυστραλούς, Βρετανούς και τους εγκατεστημένους προπολεμικούς μετανάστες, οι οποίες συχνά ήταν ανειδίκευτες, με ανθυγιεινούς όρους, χαμηλότερους μισθούς και προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης, συγκριτικά με άλλες εργασίες. Το συμβόλαιο εργασίας στερούσε τους μετανάστες από ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, εκείνο της ελεύθερης εκλογής της εργασίας τους· ενώ πολλοί ήταν οι Έλληνες, οι οποίοι παραβίασαν το συμβόλαιο αυτό και κατευθύνθηκαν σε εργασίες της εκλογής τους, εκμεταλλεζόμενοι το αχανές της Αυστραλίας, διακινδυνεύοντας όμως την απέλασή τους, σε περίπτωση εντοπισμού τους.

Η Αποστολή της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα σύντομα θα δημιουργήσει, σε συμφωνία με την Αυστραλιανή και Ελληνική Κυβέρνηση, προγράμματα μετανάστευσης τα οποία απευθύνονταν σε άπορους Έλληνες και σε ένα δεύτερο βαθμό σε πρόσφυγες και εκπατρισμένους. Η Αποστολή στην Ελλάδα θα στηρίζει τη δράση της στα προγράμματα προς την Αυστραλία, δίχως να έχει αντίστοιχης δυναμικότητας προγράμματα προς τις άλλες υπερπόντιες χώρες εισδοχής μεταναστών, γεγονός το οποίο θα την πλήξει, κάθε φορά που το μεταναστευτικό πρόγραμμα της Αυστραλίας μειωνόταν.

Η λειτουργία της Επιτροπής στην Ελλάδα και η αποδοχή της από τις ελληνικές κυβερνήσεις και την ελληνική κοινωνία θα παρουσιάζει αντίστοιχες διακυμάνσεις. Αρκεί να θυμηθούμε τους περιορισμούς οι οποίοι τίθενται στην δράση της κατά το 1954-1955 και την επιθυμία κατάργησης της χρηματοδότησής της, η οποία εκφράστηκε κατά το 1964-1965. Οι αντιθέσεις προς την ωφελιμότητα ή μη της μετανάστευσης θα δημιουργήσουν και ένα έντονο αντι-μεταναστευτικό κλίμα τόσο μεταξύ του πολιτικού κόσμου, όσο και γενικότερα εντός της ελληνικής κοινωνίας. Αποδέκτης αυτής της αρνητικής κατάστασης θα είναι και η Αποστολή της ΔΕΜΕ, η οποία λογιζόταν ως μία ξένη οργάνωση που είχε στόχο την απογύμνωση της χώρας από τις παραγωγικές δυνάμεις.

Η Αποστολή στην Ελλάδα όμως θα επιτύχει την αναπροσαρμογή της στις νέες συνθήκες, κάθε φορά που εκείνες εμφανίζονται. Ενδεικτικά, όταν θα παρουσιαστεί το πρόβλημα της δυσαναλογίας φύλων μεταξύ των Ελλήνων στην Αυστραλία, θα εμφανιστεί ένα νέο πρόγραμμα για την εκπαίδευση γυναικών ως οικιακό προσωπικό· όταν οι δύο ενδιαφερόμενες χώρες θα θελήσουν να περιορίσουν τη μετανάστευση εργατών, θα ενισχυθεί η οικογενειακή μετανάστευση από τη ΔΕΜΕ, δημιουργώντας μάλιστα και Ταμείο Δανειοδότησης, για την αντιμετώπιση των δαπανών της μετάβασής τους. Ωστόσο η ΔΕΜΕ θα επωφεληθεί από την πολιτική αστάθεια των δεκαετιών του 1950 και 1960, επιτυγχάνοντας τη διατήρηση του *status quo* ή ακόμα και του *status quo ante* με την ανατροπή περιοριστικών αποφάσεων που αφορούσαν την δράση της με την αλλαγή των κυβερνήσεων. Ως παραδείγματα να σημειωθούν η μη παύση της χρηματοδότησής της μετά την ανατροπή της ΕΚ, όπως επίσης και η αλλαγή στη στάση για την οικογενειακή μετανάστευση η οποία επιτεύχθηκε από την Αποστολή με την καθεστωτική αλλαγή στην Ελλάδα κατά το 1967.

Η μεταναστευτική πολιτική των Ελληνικών Κυβερνήσεων θα παρουσιάσει σημαντικές διακυμάνσεις σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Από το β' μισό της δεκαετίας του 1940 η επιθυμία της Ελλάδας ήταν η εγκατάσταση του μεταναστευτικού πληθυσμού της στις χώρες «εγγύς της Ελλάδος», και πιο συγκεκριμένα σε εκείνες της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, λαμβάνοντας παράλληλα έναν εκπολιτιστικό ρόλο για τον γηγενή πληθυσμό των εν λόγω χωρών. Από τα πρώτα όμως χρόνια της δεκαετίας του 1950 η μετατόπιση από την «εγγύς Ανατολή» προς υπερπόντιες χώρες, θα πραγματοποιηθεί με τη συμμετοχή της Ελλάδος στον ΙΡΟ και τη ΔΕΜΕ, και με την παράλληλη ενίσχυση των προγραμμάτων τους, ενώ θα υπάρξει προσπάθεια σύναψης διμερούς μεταναστευτικής συμφωνίας με την Αυστραλία και άλλες υπερπόντιες χώρες, όπου μία εκπολιτιστική διαδικασία υφίσταντο και πάλι, αλλά αντιστρόφως. Η επιθυμία της Ελλάδας για τη μετανάστευση του πληθυσμού της όσο το δυνατόν σε πιο κοντινές χώρες θα επανεμφανιστεί κατά τη δεκαετία του 1960 υπό μία άλλη μορφή, με την πρόκριση της μετανάστευσης προς την Ευρώπη, παρά υπερποντίως. Στις παραπάνω χώρες οι Έλληνες κατευθύνονταν, όχι για να «εκπολιτίσουν» πλέον, αλλά για να εκπαιδευτούν και να πλουτίσουν από τη βιομηχανική τους απασχόληση, επενδύοντας την αποκτηθείσα γνώση και κεφάλαιο στην Ελλάδα, για τις ανάγκες της οικονομικής της ανάπτυξης, σύμφωνα με την επιθυμία των ελληνικών κυβερνήσεων.

Τη διαδικασία «εκπολιτισμού» την εντοπίζουμε εναργέστερα στο πρόγραμμα άγαμων γυναικών της ΔΕΜΕ για την Αυστραλία, όπου οι υποψήφιες διδάσκονταν την χρήση σύγχρονων οικιακών συσκευών, στοιχεία ατομικής υγιεινής και προσωπικής περιποίησης (πώς να πλένονται, να ξυρίζονται, να φτιάχνουν τα μαλλιά τους) και τρόπους συμπεριφοράς. Επρόκειτο λοιπόν για ένα καλά σχεδιασμένο πρόγραμμα το οποίο είχε στόχο τον εκπολιτισμό των νεαρών γυναικών. Το εν λόγω πρόγραμμα τις προετοίμαζε κατά κύριο λόγο για τον αυστραλιανό τρόπο ζωής «εντός του οίκου», δίχως η Αυστραλία να έχει ως πρωταρχικό σκοπό να επωφεληθεί από την εργασία τους ως οικιακό προσωπικό. Στόχος ήταν κυρίως μεταβαίνοντας στην Αυστραλία να δημιουργήσουν οικογένειες με τον εκεί μεταναστευτικό πληθυσμό· μία εξέλιξη η οποία πρόσφερε στην Κυβέρνηση της Αυστραλίας τη σταθεροποίηση του μεταναστευτικού της πληθυσμού, την πολυπόθητη δημογραφική αύξηση και τον περιορισμό των ενδεχόμενων παραβατικών συμπερι-

φορών των άγαμων μεταναστών. Αυτή η «εκπολιτιστική» διαδικασία θα απασχολήσει την υπεύθυνη των ομάδων της XEN:

Στόχος τους ήταν να τους μάθω αυτά που πρέπει να μάθουνε για να πάνε εκεί. Ναι. Δεν ήταν να φτιάξω αυτούς τους ανθρώπους να σκέπτονται αλλιώς, [...] να φροντίζουνε λίγο τον εαυτό τους καλύτερα, να είναι καθαροί επάνω τους, για τον εαυτό τους. Τους φτιάχνω για να τους στείλω. Ξέρετε, κάνει λίγο διαφορετικό. [...] Καλό κάνεις βέβαια θα μου πείτε είτε έτσι είτε αλλιώς, να τους εκπολιτίσω δεν είναι σωστό; Πολύ σωστό είναι. Άλλο όμως όταν πάω να τον εκπολιτίσω γιατί θέλω να τον χρησιμοποιήσω αυτό για κάτι άλλο, κι άλλο γιατί θέλω να φτιάξω ένα καλύτερο κόσμο. Μαθαίνω δηλαδή τον άνθρωπο κάτι, να είναι πιο καθαρός, να σκέπτεται καλύτερα, να συνυπάρχει με τον άλλον, να 'ναι φιλικός με τον άλλον κι έτσι φτιάχνω καλύτερους ανθρώπους και αφού φτιάχνω καλύτερους ανθρώπους πιστεύω ότι θα φτιάξω μια καλύτερη κοινωνία. Κι άλλο ν' αγωνίζομαι κάποια στιγμή, να σας φτιάξω εσάς έτσι όπως θέλω, γιατί σκοπεύω να σας στείλω κάπου και θέλω να 'σαστε 'ντάξει εκεί που θα πάτε.⁵³⁴

Η αστάθεια της μεταναστευτικής πολιτικής της Ελλάδας κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, αναδεικνύεται και από τη συχνή εναλλαγή των αποφάσεών της, όπως οι απαγορεύσεις στη μετανάστευση από τη Βόρεια Ελλάδα, των οικογενειών και των άγαμων γυναικών, με τις τελευταίες να θεωρεί τέλη του 1954 ασύμφορη τη μετανάστευσή τους, όμως από το 1956 να εγκαινιάζει πρόγραμμα εκπαίδευσης αγάμων προς την Αυστραλία· μέτρα τα οποία θα αρθούν σε διάστημα λιγότερο του ενός μήνα από την εφαρμογή τους, έπειτα από πιέσεις τόσο από το εξωτερικό (τις χώρες εισδοχής μεταναστών, τη ΔΕΜΕ Γενεύης, τα θιγόμενα πρόσωπα υποψηφίων μεταναστών), όσο και από το εσωτερικό (Υπουργεία της ίδια Κυβέρνησης, Πρεσβείες της Ελλάδας στο εξωτερικό, Αποστολή ΔΕΜΕ στην Αθήνα και θιγόμενα πρόσωπα). Την αστάθεια αυτή θα ενισχύσει και η απουσία μίας Εθνικής Υπηρεσίας Μεταναστεύσεως, η σύσταση της οποίας θα καταστεί αδιάλειπτος, αλλά ανεκπλήρωτος πόθος για όλο το εξεταζόμενο διάστημα, την ώρα που οι ευθύνες για το ζήτημα της μετανάστευσης και του απόδημου ελληνισμού μοιράζονταν σε διάφορα υπουργεία, όπως το Υπουργείο Εσωτερικών, Εξωτερικών, Εργασίας, Εμπορικής Ναυτιλίας, Συντονισμού, Παιδείας, Κοινωνικής Πρόνοιας και το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως. Αυτή η διασπορά ευθυνών και αρμοδιοτήτων θα δημιουργήσει προβλήματα στην εύρυθμη διαχείριση των μεταναστευτικών ζητημάτων, με συχνές να είναι οι διαφωνίες μεταξύ των ανωτέρω υπουργείων.

Η πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων, όπως και των αυστραλιανών θα έχει επίσης ένα χαρακτήρα διάκρισης, υπό διαφορετική μορφή όμως, η οποία εντοπίζεται στην απαγόρευση της μετανάστευσης μέσω της ΔΕΜΕ, ανάλογα με τον τόπο κατοικίας των υποψηφίων μεταναστών, ή την οικογενειακή κατάσταση, όπως στην περίπτωση από τη Βόρεια Ελλάδα και ορισμένα νησιά της χώρας, ή και των άγαμων γυναικών· αποφάσεις οι οποίες θα φέρουν και την αντίδραση ατόμων τα οποία επηρεάζονταν.

Η μετανάστευση των Ελλήνων δεν προήλθε μόνο από την ατομική απόφαση των μετακινούμενων προσώπων. Ενισχύθηκε και προκρίθηκε και από τις ελληνικές κυβερνήσεις, οι οποίες

---

⁵³⁴ Α. Καρατζά, 14.1.2013.

στήριξαν και χρηματοδότησαν τη μετάβαση αυτή μέσω της ΔΕΜΕ, όπως αντιστοίχως και από τις αυστραλιανές κυβερνήσεις, των οποίων οι εκπρόσωποι στην Ελλάδα παρουσίαζαν την Αυστραλία ως την «Γη της Επαγγελίας». Το αποτέλεσμα, θα κληθεί να το αντιμετωπίσει η Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του 1970, οπότε και θα παρουσιαστεί έλλειψη εργατικών χεριών, με συνέπεια να καταστεί και χώρα εισδοχής μεταναστών, νόμιμων και παράνομων, την ώρα που η αποδημία τμήματος του πληθυσμού της συνεχιζόταν έως και το α' μισό της εν λόγω δεκαετίας.

Ωστόσο η μεταπολεμική αποδημία του ελληνικού πληθυσμού, και πιο συγκεκριμένα στην περίπτωση της Αυστραλίας, θα φανερώσει και μία «επιχείρηση της μετανάστευσης», από την οποία διάφορες πλευρές ανέμεναν και σε πολλές περιπτώσεις κατάφεραν να έχουν οικονομικά οφέλη. Στοιχεία που αναδεικνύουν αυτή την πτυχή είναι αρκετά. Ξεκινώντας από την επίσημη ελληνική πολιτική, το 1954-1955 θα επιτρέπεται η μετανάστευση μόνο ενός ατόμου ανά οικογένεια, γεγονός το οποίο, μεταξύ άλλων, είχε σκοπό να ενισχύσει τα μεταναστευτικά εμβάσματα και τη διατήρησή τους στο ίδιο επίπεδο για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα με την παραμονή της οικογένειας του μετανάστη στην «πατρώα γη». Από την άλλη, η μετανάστευση προς την Αυστραλία θα γεννήσει μία νέα ναυτιλιακή εταιρεία κατά τη δεκαετία του 1960, όπως έχει ειπωθεί σε άλλο σημείο, η οποία θα επεκτείνεται συνεχώς, ενώ η αεροπορική σύνδεση με την Αυστραλία θα πυκνώσει, την ώρα που η *Qantas* θα θελήσει να συμμετάσχει ενεργότερα στα κέρδη από τη μεταφορά των προς Αυστραλία μεταναστών, γεγονός που θα φέρει τον έντονο ανταγωνισμό της με τον ελληνικό μεταφορέα. Οι παραπάνω εξελίξεις θα αυξήσουν, από την πλευρά του κράτους, τα σχετικά φορολογικά έσοδα, όπως και για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις τα κέρδη από τη σύναψη συμβολαίων με τη ΔΕΜΕ, ή και πιο πριν με τον ΙΡΟ, για τη ναύλωση ή χρήση των μεταφορικών τους μέσων, επωφελούμενοι συγχρόνως από την αύξηση της αυτόνομης μετανάστευσης, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1960. Επιπροσθέτως, κέρδη θα υπάρξουν και για τους πράκτορες μετανάστευσης από την «επιχείρηση της μετανάστευσης», πολλοί εκ των οποίων πέραν από τις νόμιμες απολαβές τους, όπως με τις συμφωνίες τους με τις μεταφορικές εταιρείες και την ύπαρξη των προμηθειών, θα έχουν επίσης μία μεγάλη δυνατότητα αύξησης των εσόδων τους από την εκμετάλλευση των μεταναστών είτε την παροχή υπερτιμολογημένων υπηρεσιών προς τους μετανάστες, είτε με την απόσπαση χρημάτων δίχως την τελική εξυπηρέτησή τους. Μάλιστα, όπως είδαμε, η παρουσία της ΔΕΜΕ και ο φόβος μείωσης των εισοδημάτων του κλάδου των πρακτόρων, θα τους φέρει σε ευθεία σύγκρουση μέσω του αντιπροσωπευτικού τους οργάνου, του *Συνδέσμου των εν Ελλάδι Ανεγνωρισμένων Πρακτορείων Ταξιδίων – Τουρισμού και Μεταναστεύσεως*. Τέλος, θα προκύψουν και νέες υπηρεσίες, αποκλειστικά για υποψήφιους μετανάστες ή μετανάστες εγκατεστημένους στις χώρες υποδοχής, οι οποίες θα αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες κέρδους από την αύξηση του μεταναστευτικού ή υποψήφιου μεταναστευτικού κοινού, όπως η μεταναστευτική εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός*, η οποία εκδίδεται από το 1947, οπότε και μεγαλώνει η μεταναστευτική κίνηση από την Ελλάδα, και ενημέρωνε για τις μεταναστευτικές προοπτικές χωρών υποδοχής. Μία άλλη υπηρεσία είναι και η εξεύρεση γαμπρών και νυφών για απόδημους η οποία εντοπίζεται το 1957.

Η μεταπολεμική μετανάστευση προς την Αυστραλία θα ξεκινήσει μέσω της επανενεργοποίησης της «αλυσιδωτής μετανάστευσης» από προπολεμικούς μετανάστες. Είναι γεγονός ότι το

32% των μεταναστών της μεταπολεμικής περιόδου προήλθαν από την Πελοπόννησο, μία περιοχή η οποία προπολεμικά είχε μεγάλη συμμετοχή στη μεταναστευτική κίνηση προς την Αυστραλία, ενώ 35% προήλθε από τη Μακεδονία και το υπόλοιπο ποσοστό από την υπόλοιπη Ελλάδα.⁵³⁵ Η αλυσιδωτή μετανάστευση θα τροφοδοτηθεί και από τα προγράμματα της ΔΕΜΕ, η οποία θα αποστείλει νέους μετανάστες, αρκετοί εκ των οποίων δίχως δεσμούς με την Αυστραλία. Αυτοί οι μετανάστες στη συνέχεια θα προσκαλέσουν άτομα της οικογένειάς τους και του ευρύτερου συγγενικού και φιλικού τους περιβάλλοντος ή νύφες, οι οποίες θα εγκαταλείψουν την Ελλάδα και λόγω του θεσμού της προίκας, ο οποίος απαιτούσε ένα μεγάλο κεφάλαιο για την τέλεση του γάμου. Μεταπολεμικοί μετανάστες θα φέρουν μέσω προσκλήσεων ακόμα και 40 άτομα στην Αυστραλία.⁵³⁶ Η αλυσιδωτή μετανάστευση θα είναι ένα σημαντικό όφελος για το αυστραλιανό μεταναστευτικό πρόγραμμα, το οποίο θα επωφεληθεί από την ανέξοδη αύξηση του πληθυσμού της χώρας, στην περίπτωση των ελεύθερων μεταναστών, και από την πιο σταθερή παραμονή των ήδη εγκατεστημένων μεταναστών.

Η Αυστραλία με τη σειρά της, κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες δεν θα υποδεχθεί εγκάρδια τους Ευρωπαίους, και μεταξύ αυτών και τους Έλληνες μετανάστες. Χαρακτηριστικές είναι οι προσφωνήσεις οι οποίες θα χαρακτηρίσουν τους μεταπολεμικούς μετανάστες: αρχικά θα τους αποκαλέσουν *Αυριανοί Αυστραλοί/Tomorrow's Australians*, για να καταλήξουν από το 1949 στο *Νέοι Αυστραλοί/New Australians*.⁵³⁷ Παρά το γεγονός ότι οι όροι αυτοί επινοήθηκαν για να ενισχύσουν την αφομοίωσή τους εντός της αυστραλιανής κοινωνίας, θα λειτουργήσουν ως ένα διαφοροποιητικό στοιχείο από τον υπόλοιπο εγκατεστημένο πληθυσμό, λαμβάνοντας και διαστάσεις σύγκρισης της «ποιότητας» των μεταναστών των διαφορετικών μεταναστευτικών εποχών.

Στην Ελλάδα το θέμα της μετανάστευσης θα προκαλέσει μία ποικιλία απόψεων σχετικά με την ωφελιμότητά της ή μη. Άτομα τα οποία ασχολήθηκαν με την οργάνωση της μετανάστευσης θα σημειώσουν:

Βέβαια δεν ήταν ευχάριστο πράγμα να βλέπεις ανθρώπους, [...] από μία φυλή, να είναι διάσπαρτοι, να αναζητούν εργασία δέκα χιλιάδες μίλια μακριά από την χώρα τους: ήταν πολύ θλιβερό. Εγώ λυπόμουν πάρα πολύ γι' αυτό, γιατί χάσαμε τότε όλη μας την νεολαία, όλα τα παιδιά μας [...] από την Ελλάδα, που ήταν πάνω στο σφρίγος, στα νιάτα της δημιουργίας και τα λοιπά, να τα παίρνουν και να τα αξιοποιούν άλλες χώρες και να αναπτύσσεται και η οικονομία τους και εμείς να είμαστε πάντοτε να υποφέρουμε [...] Με είχε δηλαδή πολύ καταβάλει αυτό, με είχε πολύ στενοχωρήσει και ακόμα με στενοχωρεί αυτό. Αλλά δυστυχώς η μετανάστευση ήτανε σύμφυτη με την φυλή, με τον Έλληνα, από την Κλασική Εποχή, οι Έλληνες μεταναστεύανε.⁵³⁸

Χωρίς τη μετανάστευση γι' Αυστραλία ο κόσμος θα υπέφερε [...] Ευτυχώς, πραγματικά έγινε αυτή η μετανάστευσις κι ο κόσμος λίγο ανακουφίστηκε. Ανοίζανε καινούργιοι ορίζοντες, κι ότι ο κόσμος βρήκε πραγματικά αυτό που, αν όχι το άριστο, αλλά το καλύτερο απ' ό,τι θα περνούσε εδώ πέρα

⁵³⁵ Τάμης, *ό.π.*, σ. 513.

⁵³⁶ C. Lolis, 28.6.2013.

⁵³⁷ Pennay – Persian, *ό.π.*, σ. 3.

⁵³⁸ Κ. Πέτρου, 25.6.2012.

[...] Υπάρχουν Έλληνες που [...] έχουν πετύχει, πάρα πολλοί. Αλλά όλοι σχεδόν λίγο πολύ ζήσανε, ενώ 'δω πέρα δεν θα μπορούσαν άνετα [...] να ανταπεξέλθουν τα προς το ζην.⁵³⁹

Εξαγωγή. Τεράστιο λάθος. Αδείασε ο τόπος μας κι αδειάζει. Δεν, δεν μπορώ να το καταλάβω καθόλου αυτό. Θα μου πείτε με τέτοια οικονομία που έχουμε τι να σου κάνουν οι νέοι, πώς να σταθούνε; Δεν λέω, δεν τα βάζω με τους νέους. Τα βάζω με το Κράτος μας, που δεν φρόντισε, όλα αυτά τα νιάτα να τα κρατήσει. Το καλύτερο υλικό που είχαμε, το στείλαμε. Παντού. 'ντάξει διαπρέπουν όπου και να πάνε. Μερικοί είναι Αυστραλία είναι, Γερμανία είναι, κάνουν θαύματα. Γιατί να μην τα κάνουν στον τόπο μας; Αυτή είναι η πίκρα η δική μου.⁵⁴⁰

Όλο αυτό, [...] σε πόναγε η καρδιά σου, και καταντήσαμε να το φέρουμε σήμερα το ίδιο πράγμα στα νέα παιδιά.⁵⁴¹

Στις μέρες μας, τα τελευταία περίπου πέντε χρόνια, σε μία εποχή οικονομικής και πολιτικής κρίσης, τόσο στην Ευρώπη, αλλά πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, τα οικογενειακά και κοινωνικά δίκτυα ενεργοποιούνται εκ νέου για τους ελλαδίτες, στους οποίους «ξυπνάει» ξανά η επιθυμία για μετανάστευση. Ωστόσο να σημειωθεί ότι η μετανάστευση από την Ελλάδα προς την Αυστραλία, δεν παρουσιάζει κάποια στατιστική αύξηση από το 2008 οπότε και η ελληνική κρίση παρουσιάστηκε εντονότερα. Σύμφωνα με τα σχετικά στοιχεία, η ελληνική μετανάστευση κυμαίνεται όπως και για το προηγούμενο διάστημα μεταξύ 150 και 200 άτομα ανά οικονομικό έτος, μέχρι το 2010-2011· μία εικόνα η οποία ίσχυε και για το προηγούμενο διάστημα από το 2008, κάτι το οποίο θα σημειώσει και η Πρωθυπουργός της Αυστραλίας μέχρι τον Ιούνιο του 2013, Julia Gillard, σε συνέντευξή της τον Απρίλιο του ίδιου έτους στην *Καθημερινή*.⁵⁴² Επομένως σήμερα, υπάρχει κυρίως ένας λόγος για τη μετανάστευση προς την Αυστραλία από τα μέσα ενημέρωσης και μία επιθυμία αποδημίας προς τη χώρα, παρά μία συντελεσμένη μετανάστευση, κάτι το οποίο δεν αφορά και την ενδοευρωπαϊκή μεταναστευτική κίνηση, ιδιαιτέρως προς τη Γερμανία.

Εντούτοις η Αυστραλιανή Κυβέρνηση θα διοργανώσει για πρώτη φορά τον Οκτώβριο του 2011 εκδήλωση στην Αθήνα για να ενημερώσει το υποψήφιο μεταναστευτικό κοινό για την Αυστραλία και τις προοπτικές εργασίας στη χώρα· μία εκδήλωση η οποία δεν θα είναι ανοιχτή σε όλους, παρά μόνο σε όσους είχαν υψηλή ειδικευση και τα απαιτούμενα, από την Αυστραλιανή Κυβέρνηση, εργασιακά και μη προσόντα.⁵⁴³ Παράλληλα από το ίδιο έτος θα ανοίξει μία συζήτηση για την υπογραφή συμφωνίας μεταξύ της Αυστραλίας και της Ελλάδας για τη δυνατότητα εργασίας για δώδεκα μήνες με τουριστική βίζα (*Working Holiday Visa*) πολιτών των δύο χωρών μεταξύ 18 και 30 ετών. Οι διαπραγματεύσεις θα αποδειχθούν μακρόχρονες και θα βρεθούν σε

⁵³⁹ Γ. Κερερές, 15.1.2013.

⁵⁴⁰ Α. Καρατζά, 14.1.2013.

⁵⁴¹ Α. Ρήγας, 17.12.2012.

⁵⁴² Αθ. Έλλης, «Η Τζούλια Γκίλαρντ στην «Κ»: Μία χαμένη γενιά στην Ευρώπη», 21.4.2013 στο http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_21/04/2013_495013, 5.7.2013. Για στατιστικά στοιχεία για τη μετανάστευση των τελευταίων 20 ετών, Πίνακας “Permanent additions, 1996–97 to 2010–11”, στο www.immi.gov.au/media/statistics/historical-migration-stats.htm, 5.7.2013.

⁵⁴³ Γ. Αποστολίδης, «Έχουμε 200 κλήσεις κάθε μέρα από υποψήφιους Έλληνες μετανάστες», 21.9.2011, στο <http://neoskosmos.com/news/el/node/16876>, 5.7.2013.

στασιμότητα μέχρι και τα τέλη Σεπτεμβρίου του 2013, οπότε και ο Έλληνας Πρέσβης στην Αυστραλία Χαράλαμπος Δαφαράνος θα ανακοινώσει ότι ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις και ότι η Ελλάδα είναι έτοιμη να υπογράψει την σχετική συμφωνία. Η βίζα αυτή, εάν τελικά τεθεί σε ισχύ, θα αποτελέσει ένα πρώτο βήμα για τη μόνιμη εγκατάσταση υποψήφιων μεταναστών, οι οποίοι με το ένα έτος διαμονής και εργασίας τους στην Αυστραλία θα γνωρίσουν τη χώρα, ενώ με το πέρας των δώδεκα μηνών θα μπορούν να ανανεώσουν τη διάρκεια παραμονής τους με την εξασφάλιση κάποιας άλλης μορφής βίζας. Επιπλέον, από το 2013 θα ιδρυθεί στην Αθήνα *Ελληνο-Αυστραλιανό Επιχειρηματικό Συμβούλιο*, το οποίο θα έχει σκοπό την ενίσχυση των εμπορικών και επιχειρηματικών δεσμών μεταξύ των δύο χωρών.⁵⁴⁴

Παρά ταύτα, η αλλαγή η οποία θα σημειωθεί θα είναι στις χορηγούμενες φοιτητικές βίζες σε Έλληνες για σπουδές στην Αυστραλία. Συγκεκριμένα το 2010-2011 θα αποκτήσουν φοιτητική βίζα 102 νέοι από την Ελλάδα, ενώ το 2011-2012 587· ένα γεγονός το οποίο φανερώνει την αλλαγή στα μεταναστευτικά πρότυπα, με την αποδημία «εγκεφάλων/brain drain», οι οποίοι αποσκοπούν στην απόκτηση προσόντων στην Αυστραλία και έπειτα στην εξεύρεση μίας εργασίας εντός της χώρας, η οποία τους παρέχει το δικαίωμα για διετή εργασία, ή σε πολυεθνικές εταιρίες ανά την υφήλιο. Επιπλέον μία άλλη μορφή μετανάστευσης, αποτελεί και εκείνη η οποία ξεκινάει με μία επίσκεψη για τουριστικούς σκοπούς και απολήγει σε παράνομη μετανάστευση με την παραμονή τους πέραν της ημερομηνίας λήξης της τουριστικής τους βίζας. Ενδεικτικά, το 2011-2012 οι χορηγηθείσες τουριστικές θεωρήσεις που εκδόθηκαν για Έλληνες αυξήθηκαν κατά 14%, φθάνοντας τις 7.938. Ενώ όσοι παρέμειναν παράνομα στη χώρα, ανήλθαν στους 440.⁵⁴⁵

Άλλη μία μορφή κίνησης μεταξύ Ελλάδας-Αυστραλίας στις μέρες μας είναι και η επαναμετανάστευση ατόμων τα οποία είχαν μεταναστεύσει ή γεννηθεί στην Αυστραλία από Έλληνες γονείς, απέκτησαν ή έλαβαν κατά τη γέννησή τους την αυστραλιανή υπηκοότητα και στη συνέχεια εγκατέλειψαν την Αυστραλία για να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Η μετανάστευση αυτών των ατόμων είναι πιο εύκολη, καθώς διαθέτοντας την αυστραλιανή υπηκοότητα δεν απαιτείται η χορήγηση βίζας, παρά μόνο στον/στην σύζυγό τους που δεν έχει την υπηκοότητα και μετακινείται βάσει του Οικογενειακού Προγράμματος, το οποίο διατηρείται μέχρι σήμερα. Μάλιστα το 2012

---

⁵⁴⁴ Για το πρόγραμμα *Working Holiday Visa*, “Working holiday visas for Greeks to Australia on the cards”, 27.4.2012, στο <http://neoskosmos.com/news/en/Working-holiday-visas-for-Greeks-to-Australia-on-the-cards>, 5.7.2013· “Working holiday visa agreement to be signed between Greece and Australia”, *χχ.*, στο www.greekcommunity.com.au/gocmv_public/index.php/en/immigration/84-working-holiday-visa-agreement-to-be-signed-between-greece-and-australia, 5.7.2013· “Greeks call for working holiday visas”, 19.6.2011, στο www.youtube.com/watch?v=4a195V0tWhU, 30.9.2013· «Γεροντόπουλος: Έτοιμοι να υπογράψουμε με την Αυστραλία τη συμφωνία για τη βίζα στους νέους», 8.8.2013 στο www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_08/08/2013_513256, 2.10.2013 και “Visa deal on”, 30.9.2013, στο <http://neoskosmos.com/news/en/visa-deal-on>, 30.9.2013. Για το Ελληνο-Αυστραλιανό Επιχειρηματικό Συμβούλιο, βλ. Αθ. Έλλης, ό.π.

⁵⁴⁵ «Αύξηση 500% της έλευσης νέων από την Ελλάδα για σπουδές στην Αυστραλία», 7.6.2013, στο <http://neoskosmos.com/news/el/node/31846>, 5.7.2013. Αναφορικά με την παράταση της παραμονής Ελλήνων τουριστών στην Αυστραλία, κάποιοι θα οδηγηθούν σε κέντρα κράτησης λαθρομεταναστών, καθώς κατά την άφιξή τους δεν διέθεταν εισιτήριο επιστροφής, «Το παραδέχονται: «Ναι, στέλνουμε Έλληνες σε κέντρα κράτησης»», 12.9.2012, στο www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=162104&catid=3, 5.7.2013.

θα επιστρέψουν στην Αυστραλία 280 πρώην ομογενείς.⁵⁴⁶ Ωστόσο, η στατιστική παρακολούθηση αυτής της πληθυσμιακής εκροής είναι πολύ πιο δύσκολη, καθώς δεν καταγράφεται ως μετανάστευση από τις αυστραλιανές Αρχές.

Αξίζει να σημειωθεί ακόμα, ότι με την «αφύπνιση» του νέου κλίματος μετανάστευσης «ξυπνούν» και οι προπολεμικές και μεταπολεμικές πρακτικές εκμετάλλευσης των μεταναστών. Είναι αποκαλυπτικά τα δημοσιεύματα του ελλαδικού και παροικιακού Τύπου, στα οποία αναφέρονται υποθέσεις εκμετάλλευσης Ελλήνων υποψήφιων μεταναστών προς την Αυστραλία, οι οποίοι έπесαν θύματα μέσω του διαδικτύου, από άτομα τα οποία παρίσταναν τους «συμβούλους» μετανάστευσης στην Αυστραλία, αποσπώντας τους χρήματα, υπό την υπόσχεση της εξασφάλισης άδειας εισόδου και εξεύρεση εργασίας στη χώρα. Μάλιστα, όλα αυτά συμβαίνουν σε μία περίοδο οπότε η Αυστραλία έχει αυξήσει κατά 75% το κόστος έκδοσης εργασιακής βίζας, ενώ προβλέπεται περαιτέρω αύξησή της κατά 15%.⁵⁴⁷

Από τη μεριά της, η πρόσφατα καταργηθείσα δημόσια ελληνική τηλεόραση EPT, με την έναρξη του 2012 θα εγκαινιάσει μία νέα εκπομπή μέσω του δορυφορικού καναλιού ERT World, το οποίο απευθύνεται κυρίως στον απόδημο ελληνισμό, την οποία θα ονομάσει *Από την Αυστραλία με αγάπη*.⁵⁴⁸ Η εκπομπή θα παράγεται και θα εκπέμπει από την Αυστραλία στην ελληνική γλώσσα, παρουσιάζοντας ιστορικές και σύγχρονες πτυχές της ζωής των Ελλήνων ή Αυστραλών με ελληνική καταγωγή στην Αυστραλία: ένα εγχείρημα το οποίο ίσως πηγάξει και από την επέτειο των 60 χρόνων το 2012 από τη σύναψη της μεταναστευτικής σύμβασης με τη ΔΕΜΕ και την έναρξη της οργανωμένης μετανάστευσης προς την Αυστραλία. Ενδεχομένως όμως, να αποτελεί και μία προσπάθεια προσέγγισης του εθνικού κέντρου με τον αυστραλιώτη ελληνισμό και αντιστρόφως, σε μία περίοδο οπότε και η μεταναστευτική κίνηση από την Ελλάδα προς τα παραδοσιακά παροικιακά κέντρα αναπτύσσεται, την ώρα που η «μητρόπολη» αντιμετωπίζει την πολλαπλότητα των συνεπειών της οικονομικής κρίσης.⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ Anna Patty, "The return to a Mediterranean idyll has turned sour for many children of Greek immigrants", 29.3.2013, στο www.smh.com.au/world/siren-call-heralds-new-greek-tragedy-20130328-2gx6r.html, 5.7.2013 και «Επιστρέφουν στην Αυστραλία οι Έλληνες μετανάστες που είχαν φύγει», 27.5.2012, στο www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=142208&catid=3, 5.7.2013.

⁵⁴⁷ Για τις υποθέσεις εκμετάλλευσης, Κώστας Νικολόπουλος, «Απατεώνες «πουλάνε» βίζες», 29.7.2011, στο <http://neoskosmos.com/news/el/node/15792>, 2.10.2013 και Γιάννης Ελαφρός, «Οι παράδεισοι της κολάσεως. Κυκλώματα εξαπατούν Έλληνες που αναζητούν εργασία στο εξωτερικό», 23.9.2013, στο www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_23/09/2013_519845, 2.10.2013· οι υποθέσεις εκμετάλλευσης μεταναστών δεν εντοπίζονται μόνο στις μετακινήσεις προς την Αυστραλία, αλλά και σε εκείνες προς τον Καναδά, βλ. στο ίδιο. Για την αύξηση του κόστους βίζας, «Αύξηση-ρεκόρ στο κόστος βίζας στην Αυστραλία», 25.8.2013, στο www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_25/08/2013_515417, 2.10.2013.

⁵⁴⁸ Για τα επεισόδια της εκπομπής, www.youtube.com/user/ErtWorldAustralia, 5.7.2013. Να σημειωθεί εδώ ότι ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος στην ανακοίνωση της παύσης της λειτουργία της δημόσια τηλεόρασης στις 11.6.2013, αναφερόμενος στο νέο φορέα που θα δημιουργηθεί, θα κάνει λόγο, μεταξύ άλλων, και στον απόδημο ελληνισμό σημειώνοντας ότι θα καταστεί «πολύτιμος, καθημερινός δεσμός με την ελληνική διασπορά σε όλο τον κόσμο», βλ. «Ο Κεδίκογλου ανακοινώνει το κλείσιμο της EPT», 11.6.2013, στο www.youtube.com/watch?v=h46UwF9tfAs, 5.7.2013. Για τη λειτουργία του δημόσιου ραδιοφώνου και τηλεόρασης για τον απόδημο ελληνισμό, Λένα Διβάνη, «Ποιος Ακούει τη «Φωνή της Ελλάδας»; Η Αναποτελεσματικότητα της Κρατικής Πολιτικής για τη Διασπορά όπως Εκφράστηκε μέσω της EPT», στο Λίνα Βεντούρα – Λάμπρος Μπαλτσιώτης (επιμ.), *Το Έθνος Πέραν των Συνόρων: «Ομογενειακές» Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους*, Αθήνα, 2013, σ. 465-478.

⁵⁴⁹ Χαρακτηριστικό είναι το κάλεσμα τον παρουσιαστών της εκπομπής, Έμμα Παπαεμμανουήλ και Αλέκου Μαρκέλλου, για βοήθεια προς την Ελλάδα, όπως και η προβολή θεμάτων τα οποία αναδεικνύουν την αλληλεγγύη των

Η μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης προς την Αυστραλία παρουσιάζει μεγάλο έδαφος για επιστημονική ενασχόληση. Κάποιες μελέτες οι οποίες λείπουν από την σχετική βιβλιογραφία, είναι η στάση του ελληνικού Τύπου απέναντι στη μετανάστευση προς την Αυστραλία: μία μελέτη η οποία θα μπορούσε να συμπεριλάβει και την αντιπολιτευτική στάση μέρους του Τύπου προς τη ΔΕΜΕ και τη δράση της. Μία άλλη ενδιαφέρουσα μελέτη θα μπορούσε να αφορά το ρόλο του *Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών* στη μετανάστευση προς την Αυστραλία, όπως επίσης και μία συγκριτική μελέτη μεταναστευτικών σχημάτων μέσω της ΔΕΜΕ ανά τις διάφορες Αποστολές της στην Ευρώπη, με κατεύθυνση προς την Αυστραλία, δίνοντας μία εναργέστερη εικόνα για την αντιμετώπιση των διαφόρων εθνοτήτων του ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου. Να σημειωθεί επίσης ότι το έργο μεταναστευτικών διεθνών οργανώσεων παραμένει εν πολλοίς αδιερεύνητο, τόσο αναφορικά με τη δράση τους στην Ελλάδα, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως του IRO και της ΔΕΜΕ, ενώ ο εντοπισμός εξειδικευμένων μελετών γίνεται ακόμα δυσχερέστερος όταν αφορά τη μετανάστευση μέσω των άνω Οργανισμών μεταξύ δύο συγκεκριμένων χωρών, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας-Αυστραλίας.

ομογενών της Αυστραλίας προς τη «δοκιμαζόμενη Ελλάδα» με τη διεξαγωγή εράνων για συσσίτια απόρων κ.ά., όπως επίσης και το κάλεσμα υποστήριξης νέων μεταναστών από την Ελλάδα και οι προσπάθειες ενίσχυσης του μεταναστευτικού κινήματος από την Ελλάδα.

Ευρετήριο Ονομάτων και Ιδιοτήτων

Στο παρόν ευρετήριο βρίσκονται οι ιδιότητες των προσώπων, τα οποία αναφέρονται στις υποσημειώσεις από τις αρχειακές πηγές. Δεν παρατίθενται οι ενδεχόμενες παράλληλες ιδιότητές τους, παρά μόνο εκείνες οι οποίες εντοπίζονται και στις αντίστοιχες πηγές κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν στάθηκε εφικτό να εντοπιστεί η ακριβής ημερομηνία της κατοχής του εκάστοτε αξιώματός τους, όπως επίσης και το πλήρες όνομά τους. Στην πρώτη περίπτωση παρατίθενται οι χρονολογίες όπου εντοπίζονται στα Αρχεία, και στη δεύτερη περίπτωση παρατίθενται το αρχικό γράμμα του ονόματός τους.

Αθανασίου, Α.	Πρόεδρος ΧΕΝ Αθηνών (1962)
Αλεξανδράκη, Χαρίκλεια	Υπαρχηγός ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1960-1974)
Ανδριανόπουλος, Γεώργιος,	Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας (17.5.1958-20.9.1961)
Ανισάς, Ν.,	Διευθυντής Διεύθυνσης Διοικητικών και Δικαστικών Υποθέσεων Υπουργείο Εξωτερικών (1947)
Άννινος-Καβαλιεράτος, Φαίδων,	Πρέσβης της Ελλάδας στην Καμπέρα, (23.11.1961-11.7.1963)
Αράπης, Ηλίας,	Πρόεδρος Συνδέσμου Ελλήνων Ρουμανίας (1951)
Αργυρόπουλος, Δημήτριος,	Διευθυντής Απόδημου Ελληνισμού Υπουργείο Εξωτερικών (1952)
Βλάχος, Άγγελος,	Διευθυντής Προξενικού Γραφείου στη Ρώμη (1951)· Μόνιμος Αντιπρόσωπος Ελλάδος στα Ηνωμένα Έθνη και άλλους Διεθνείς Οργανισμούς στη Γενεύη (1959-1964)
Βέγκος, Ιωάννης,	Γενικός Γραμματέας Συνδέσμου εν Ελλάδι Αναγνωρισμένων Πρακτορείων Τουρισμού Ταξιδιών και Μεταναστεύσεως, (1952- 1958) και Πρόεδρος (1958-1966).
Βρυζάκης, Αμύλιος Κ.,	Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στο Σύδνεϋ (18.3.1939-15.3.1952)
Γαλάνης, Ευστράτιος,	Επίτιμος Πρόξενος της Ελλάδας στο Wellington, Νέα Ζηλανδία (1958)
Γεροκωστόπουλος, Αχιλλέας,	Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (11.4.1954- 6.10.1955)
Γεωργακόπουλος, Κωνσταντίνος Γ.,	Πρόεδρος Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού (1948-1978)
Γεωργούλης, Κ.,	Γενικός Γραμματέας Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (1955)
Georgantoglou	Στέλεχος της ΔΕΜΕ στη Θεσσαλονίκη (1957)
Γκούμας, Α. Κ.,	Διευθυντής Γενικού Προξενείου Ελλάδος στην Αυστραλία (1952)
Γουναράκης, Π.,	Υπουργός Εσωτερικών (1946)

Γουνέλας, Ι.,	Γενικός Γραμματέας Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών – Ταξιδιωτικών και Μεταναστευτικών Γραφείων (1960)
Γούτος, Μιχάλης,	Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιπρόεδρος Συμβουλίου Μετανάστευσης (1952 – Πρόεδρος από τον Νοέμβριο του 1952)
Γρίβας, Θ. Αλ.,	Ανώτερος Αξιωματούχος του Υπουργείου Εξωτερικών (1956)
Γρίβας, Σαράντης,	Πρόεδρος Εθνικού Συνδέσμου των Φίλων της Μεταναστεύσεως και της Συσφίξεως των Σχέσεων με τον Απόδημο Ελληνισμό (1950)· Πρόεδρος Συνδέσμου Αιχμαλώτων Ομήρων και θυμάτων Αρχών Κατοχής (1950)
Δεληνίκος, Σ.,	Γενικός Διευθυντής Υπουργείου Εσωτερικών (1963-1964)
Δρυμόνας, Ηλίας,	Πρόεδρος Συνδέσμου εν Ελλάδι Αναγνωρισμένων Πρακτορείων Τουρισμού Ταξιδίων και Μεταναστεύσεως (1952-1958)
Εξηντάρης, Γ.,	Πρέσβης Ελλάδας στη Ρώμη (1951)
Ευελπίδης, Χρύσος,	Υπουργός Οικονομικών (27.10.1951-11.10.1952)
Ζαΐμης, Φωκίων,	Υπουργός Κοινωνικής Προνοίας (27.10.1951-11.10.1952) Υπουργός Εσωτερικών (17.9.1965-22.12.1966)
Ζολώτας, Ξενοφών,	Υπουργός Συντονισμού (11.10.1952-19.11.1952)
Ζησόπουλος, Δημήτριος,	Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Εσωτερικών (1958-1961)
Ιωαννίδου, Αλεξάνδρα,	Υπαρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ Ελλάδα (1954-1960)
Καραπιπερής, Χρυσόστομος,	Υφυπουργός Συγκοινωνιών (29.2.1956-5.3.1958)
Κασιμάτης, Γρηγόρης,	Υπουργός Εργασίας (27.10.1951-11.10.1952)
Κατσάφαδος, Γεώργιος Κ.	Υφυπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας (6.11.1955-29.2.1956)
Κέκος, Γ.	Γενικός Διευθυντής Υπουργείο Εσωτερικών, (1967-1968)
Κούμπος, Νικ. Δ.,	Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στη Μελβούρνη (1953-1960)
Κωστόπουλος, Σταύρος,	Υπουργός Εσωτερικών (8.11.1963-31.12.1963)· Υπουργός Εξωτερικών (19.2.1964-15.7.1965)
Κωτούλας, Ιωάννης	Ανώτερο στέλεχος της Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα, (1966)
Λαζαρίδης, Ι.,	Γενικός Διευθυντής Υπουργείου Εσωτερικών (1953)
Λαμπριανίδης Λάμπρος	Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, (22.12.1952-23.12.1953)
Λάμπρος, Δημήτριος,	Πρέσβης της Ελλάδας στην Καμπέρα, (30.3.1953-8.9.1956)
Λιανόπουλος, Νικόλαος Δ.,	Υπουργός Εσωτερικών (11.2.1956-29.2.1956 και 22.3.1958-17.5.1958)
Λιαρομμάτης, Γεράσιμος,	Διευθυντής Διεύθυνσης Αλλοδαπών Υπουργείου Εσωτερικών (1957)
Λυκουρέζος, Πανσανίας,	Υπουργός Εσωτερικών (19.11.1952-11.4.1954)

Μακρής, Δημήτριος,	Υπουργός Εσωτερικών (17.5.1958-20.9.1961)
Μανιατάκος, Χρ.,	Διευθυντής Μετανάστευσης Υπουργείου Εσωτερικών (1954-1955, 1959)
Μαρινάκης, Εμμ.,	Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας (23.12.1953-11.4.1954)
Μαύρος, Δ.,	Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Εσωτερικών (1962)
Μαυροκέφαλος, Ελευθέριος,	Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στο Κάιρο (1947-1952)
Μελάς, Α. Β.,	Πληρεξούσιος Υπουργός Εξωτερικών (1946)
Μητσοτάκης, Κωνσταντίνος,	Υπουργός Οικονομικών (19.2.1964-15.7.1965)
Μιχελίδης, Πέτρος,	Επίτιμος Πρόξενος της Ελλάδας στο Περθ (19.2.1952-15.6.1953)
Μπακάλμπασης, Α.,	Πρόεδρος Συμβουλίου Μεταναστεύσεως, (1952)
Νεόφυτος, Β.,	Διευθυντής Απόδημου Ελληνισμού Υπουργείου Εξωτερικών (1956)
Νικολίτσας, Ιωάννης,	Υπουργός Εσωτερικών (11.4.1954-6.10.1955)
Ξύδης, Αλέξανδρος Γ.,	Επιτετραμμένος στην Πρεσβεία της Ελλάδος στην Καμπέρα (1954-1955)· Ανώτερος αξιωματούχος Υπουργείου Εξωτερικών Διεύθυνση Οικονομικών Υποθέσεων (1962)
Παναγιωτόπουλος, Ι. Π.,	Ανώτερο στέλεχος της Γραμμή Ελλάδος-Αυστραλίας Α.Ε. (1966)
Παπαγιάννης, Θ.,	Γενικός Γραμματέας Συνδέσμου εν Ελλάδι Αναγνωρισμένων Πρακτορείων Τουρισμού Ταξιδιών και Μεταναστεύσεως (1961)
Παπαδάκης, Δημήτριος, Α.,	Γενικός Πρόξενος Ελλάδας στο Σύδνεϋ, (5.3.1953-15.4.1957)
Παπαδοπούλου, Αλεξάνδρα	Πρόεδρος ΧΕΝ Ελλάδος (1962-1963)
Παπακωνσταντίνου, Αλεξ. Θ.,	Νομάρχης Δωδεκανήσου (1959)
Παπακωνσταντίνου, Κωνσταντίνος,	Υπουργός Οικονομικών (17.5.1958-20.9.1961)
Παπαντωνόπουλος, Κωνσταντίνος,	Στέλεχος της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα στην Προεπιλογή μεταναστών (1959-1962)
Παππάς, Δημήτριος Ι.,	Πληρεξούσιος Υπουργός Υπουργείο Εξωτερικών Διεύθυνση Εκκλησιών και Αποδήμου Ελληνισμού (1950)
Παττακός, Στυλιανός,	Υπουργός Εσωτερικών, (21.4.1967-25.8.1971) και Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης (13.12.1967-8.10.1973)
Πεσμαζόγλου, Ιωάννης,	Γενικός Διευθυντής Υπουργείου Συντονισμού (1951-1955)
Πετρίδης, Μηνάς Κ.,	Γενικός Γραμματέας Εθνικής Οργάνωσης Φίλων της Μετανάστευσης (1951)
Πηλαβάκης, Α.,	Τμηματάρχης Τμήματος Βαλκανικής Διεύθυνσης Α' Πολιτικής Υπουργείου Εξωτερικών (1956)
Πολίτης, Αθανάσιος Γ.,	Πρέσβης της Ελλάδας στην Ουάσινγκτον (1952)

Πολύζος, Ν.,	Διευθυντής Υπουργείου Συντονισμού και Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου Μετανάστευσης (1952)
Πολυζωγόπουλος, Σταύρος,	Υπουργός Εργασίας (6.10.1956-29.2.1956)
Ποταμιάνος, Φ.	Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας (1959-1960)
Πουγγής, Ζαφ. Ν.,	Γενικός Γραμματέας Συνδέσμου Ελλήνων Ρουμανίας (1951)
Πουλίτσας, Παν.	Πρόεδρος Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας στην Αθήνα (1958)
Ράλλης, Γ.	Υπουργός Εσωτερικών (4.11.1961-19.6.1963)
Ρέλλας, Παναγιώτης,	Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στο Σύδνεϋ (16.12.1964-17.8.1970)
Ρέντης, Κωνσταντίνος,	Υπουργός Εσωτερικών (22.11.1945-29.1.1946)
Σαμαελάς, Εμμ.	Νομικός Σύμβουλος, στο Νομικό Συμβούλιο Κράτους (1954-1955)
Σγουρδάτος, Α. Τ.,	Διευθυντής Διεύθυνσης Οικονομικών Υποθέσεων Υπουργείου Εξωτερικών (1961-1962)
Σταυρόπουλος, Δημήτριος	Γενικός Γραμματέας Συνδέσμου Αιχμαλώτων Ομήρων και Θυμάτων Αρχών Κατοχής (1950)
Στεφάνου, Ι. Δ.,	Πρόεδρος Υπουργός Εξωτερικών Διευθυντής Α' Πολιτικής (1950)
Στεφανόπουλος, Στέφανος,	Υπουργός Συντονισμού (7.9.1947-23.3.1950 και 13.9.1950-3.11.1950)· Υπουργός Εξωτερικών (19.11.1952-15.12.1954)
Συριώτης, Στ.,	Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Εσωτερικών (1954)
Σφήκα, Θεανώ,	Διευθύντρια Εθνικού Ορφανοτροφείου Θηλέων Ιωάννινα (1959)
Τζίρας, Α.,	Τμηματάρχης Α' Υπουργείου Εξωτερικών (1945)
Τζούνης, Ι. Α.,	Τμηματάρχης Τμήματος Ι στη Διεύθυνση Οικονομικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών (1959)
Τούμπας, Ιωάννης,	Υπουργός Εσωτερικών (19.2.1964-6.1.1965)
Τριανταφύλλης, Ιωάννης,	Υπουργός Εσωτερικών (6.10.1955-11.1.1956)
Τριανταφυλλίδης, Γεώργιος,	Πρέσβης της Ελλάδας στο Κάιρο (1945-1951)
Τσακίρης, Α.	Στέλεχος στην Επαγγελματική Κατάρτιση υποψηφίων στην Αποστολή ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1957)· Αρχηγός Προεπιλογής (1966)
Τσαμίσης, Βασίλειος Λ.,	Πρέσβης της Ελλάδας στην Καμπέρα (17.8.1965-5.7.1971)
Τσενεμπής, Αιμ. Ν.,	Γενικός Διευθυντής Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, (1954)
Φρατζεσκάκης, Δημ.	Επιτετραμμένος στην Πρεσβεία Ελλάδας στην Καμπέρα (1964-1965)
Χανδρής, Αντώνιος,	Ιδιοκτήτης της Γραμμής Γραμμή Ελλάδος Αυστραλίας Α.Ε. (1959-1967)
Χανδρής Γεώργιος,	Ιδιοκτήτης της Γραμμής Γραμμή Ελλάδος Αυστραλίας Α.Ε. (1959-1967)
Χατζηβασιλείου, Νικόλαος,	Μόνιμος Αντιπρόσωπος Ελλάδος στα Ηνωμένα Έθνη και άλλους Διεθνείς Οργανισμούς στη Γενεύη (1952-1955)

Χειμάριος, Κ.,	Διευθυντής Απόδημου Ελληνισμού και Μορφωτικών Σχέσεων Υπουργείου Εξωτερικών (1959)
Χοϊδάς, Θ.,	Πρόεδρος Συμβουλίου Μετανάστευσης (1954)
Χριστοδούλου, Γεώργιος Α.,	Πρέσβης της Ελλάδας στην Καμπέρα, (19.12.1956-25.8.1961)
Χριστοδούλου, Ν.,	Γενικός Διευθυντής Υπουργείου Γεωργίας (1953-1954)
Agorjian, M.,	Αρχηγός Τμήματος Οικονομικών της Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1965)
Benyei, Laszlo,	Αναπληρωτής Διευθυντής του Australian Council of Churches – Refugee and World Service (1966)
Boyle, H. N,	Μεταναστευτικός Ακόλουθος Αυστραλίας στην Πρεσβεία Ρώμης (1951)
Clabon, A. W.,	Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ Αυστραλίας (1959)
Daly, Marcus,	Γενικός Διευθυντής ΔΕΜΕ Γενεύης (1958-1961)
De Traz, D.,	Αναπληρωτής Διευθυντής της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού (1955)
Dempsey, S. J.,	Executive Assistant to the Director ΔΕΜΕ Γενεύη (1963)
Dreyer, H. M.	Αρχηγός του Τμήματος Development Programmes της ΔΕΜΕ Γενεύης (1964)
Driver, Arthur R.,	Αρχηγός Γραφείου Μετανάστευσης Αυστραλίας στη Ρώμη (1951)· Αρχηγός Γραφείου Μετανάστευσης Αυστραλίας στην Κολωνία (1955)· Αρχηγός Τμήματος Operations and Transport, ΔΕΜΕ Γενεύης (1957-1959)
Falchi, Giovanni,	Αρχηγός, Office of Operations ΔΕΜΕ Γενεύης (1953)
Epinat, Barthélemy Georges,	Υποδιευθυντής ΔΕΜΕ Γενεύης (1957-1962)
Fitzpatrick, Aileen,	Διευθύντρια του Australian Council for International Social Service (26.10.1950 1.11.1950)
Fowler, G. D.,	Στέλεχος Εκπαίδευσης στην Αποστολή ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1966)
Gibson, Peter,	Αρχηγός της Αποστολής της ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1954-1959)· Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ Αυστραλίας (1959-1960)· Βοηθός Διευθυντή ΔΕΜΕ Γενεύης (1961)
Greenhalgh, George Vincent,	Αρχηγός Μεταναστευτικού Γραφείου της Αυστραλιανής Μεταναστευτικής Αποστολής στην Ελλάδα (1963)
Harmsen, Adrian,	Στέλεχος Εκπαίδευσης, Αποστολή ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1967)
Haveman, Bastian W.,	Γενικός Διευθυντής ΔΕΜΕ, Γενεύη (1961-1969)
Heydon, Peter (Sir),	Μόνιμος Γραμματέας (Υφυπουργός) Διεύθυνσης Μεταναστεύσεως Αυστραλίας (Νοέμβριος 1961-Μάιος 1971)
Heyes, Tasman (Sir),	Μόνιμος Γραμματέας (Υφυπουργός) Διεύθυνσης Μεταναστεύσεως Αυστραλίας (Μάιος 1946-Νοέμβριος 1961)

Holt, Harold Edward,	Υπουργός Μετανάστευσης Αυστραλίας (19.12.1949-24.10.1956)· Πρωθυπουργός Αυστραλίας (26.1.1966-19.12.1967)
Howard, F.,	Τοπικός Επιθεωρητής ABC στο Κάιρο (1948)
Hübener, J.,	Αρχηγός, Τμήμα Μεταφορών, ΔΕΜΕ στη Γενεύη (1964)
Karpidis, H. J.,	Εκπρόσωπος Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα στη Θεσσαλονίκη (1966)
Kiddle, W. George,.	Αναπληρωτής Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ στην Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία (1961-1963)
King, M. C.,	Αντιπρόσωπος στην Ελλάδα του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών, Υπηρεσίας Προσφύγων (1954)
Kyfoniefs, S.,	Στέλεχος του Επιχειρησιακού Τομέα στην Αποστολή ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1959)
Marks, Edward D.,	Αρχηγός της Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1952-1953)
Milson, G.,	Sous-Secretaire General – La Lingue des Societes de la Croix-Rouge (1955)
Moody, Jane,	Υπαρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα - υπεύθυνη του Επιχειρησιακού Τομέα (1952-1965)
Morse, David A.,	Διευθυντής ΔΓΕ (1952)
Nulty, T. M.,	Αρχηγός Μεταναστευτικού Τομέα στην Αυστραλιανή Πρεσβεία στην Αθήνα (1966)
Rule, Mollie,	Αξιωματούχος Επανεγκατάστασης (Resettlement Officer) του ΠΣΕ στην Αθήνα (1954-1955)
Sapieha, Paul,	Στέλεχος Επιχειρησιακού Τομέα Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1959-1960)
Schlitz, Jean,	Προϊστάμενος Προγραμμάτων της Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1966)
Sismanoglou, I.O.,	Στέλεχος της Γραμμής Ελλάδος-Αυστραλίας (1960)
Stewart, James W.	Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1966)
van den Brink, J.,	Προϊστάμενος Τμήματος Μεταφορών ΔΕΜΕ Γενεύη (1961)
Viscovitch, Evmolpos,	Ανώτερος Αξιωματούχος Επανεγκατάστασης του WCC στην Αθήνα (1961-1966)
von Arnim, George W.,	Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ Αυστραλίας (1963-1966)
Yalden-Thomson, W.,	Αρχηγός Επιχειρήσεων του ΔΓΕ Γενεύη (1952)
Watson, G. C.,	Αρχηγός Τμήματος Επιχειρήσεων ΔΕΜΕ Γενεύης (1962)
Wendling, Charles O.,	Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ στην Αυστραλία (1954-1957)· Αρχηγός Αποστολής ΔΕΜΕ στην Ελλάδα (1959-1963)

Παράρτημα

I. Πίνακες

Μετανάστευση ανά χώρες αποστολής προς την Αυστραλία (Αύγουστος 1945-Ιούνιος 1959)

Χώρα	8/1945-6/47	1947-48	1948-49	1949-50	1950-51	1951-52	1952-53	1953-54	1954-55	1955-56	1956-57	1957-58	1958-59	Σύνολο
UK-Ιρλανδία	15 048	21 649	49 653	52 166	53 341	59 011	36 757	26 011	36 281	37 293	36 024	41 439	41 623	506 296
Αυστρία	64	150	2 612	6 805	4 116	1 471	478	733	3 303	5 244	4 798	3 189	3 593	36 556
Βέλγιο	91	38	304	448	379	187	82	49	68	84	62	44	114	1 950
Γαλλία	414	591	796	1 290	2 285	1 447	478	329	365	430	384	1 108	765	10 682
Γερμανία	236	4 830	26 169	63 982	32 035	9 949	5 944	10 980	12 435	7 850	6 221	5 517	7 843	193 991
Γιουγκοσ.	13	74	635	1 403	285	875	415	556	583	1 027	1 483	2 328	1 752	11 429
Δανία	13	143	123	476	415	96	77	61	84	463	1 912	541	481	4 885
Ελβετία	65	154	186	864	862	378	196	187	210	338	323	306	322	4 391
Ελλάδα	439	1 383	1 303	2 040	1 646	2 065	1 605	5 089	12 527	10 287	8 768	5 789	5 510	58 451
ΕΣΣΔ	7	21	852	414	43	68	80	63	18	7	8	7	47	1 635
ΗΠΑ	2 570	2 162	1 654	1 398	1 651	1 246	1 409	1 501	1 780	1 805	1 942	1 808	2 442	23 368
Ισπανία	4	4	29	47	65	106	93	51	101	151	122	85	428	1 286
Ιταλία	161	940	6 362	17 197	19 007	23 201	21 906	15 252	20 395	31 841	20 974	15 131	16 524	208 891
Μάλτα	61	405	2 137	5 249	4 109	3 011	1 852	3 332	10 303	4 914	1 451	1 670	2 222	40 716
Νορβηγία	30	48	76	118	76	508	122	48	66	120	111	170	136	1 629
Ολλανδία	116	310	1 095	3 175	15 473	9 327	13 739	9 641	11 332	13 862	9 528	6 582	8 311	102 491
Ουγγαρία	0	0	0	0	75	302	82	30	167	209	8 813	2 587	282	12 547
Πολωνία	218	467	2 963	5 464	101	479	124	26	43	106	177	1 027	1 703	12 898
Πορτογαλία	0	0	0	0	14	105	35	27	47	108	64	80	87	567
Σουηδία	32	69	149	186	196	136	126	76	47	122	102	159	174	1 574
Φινλανδία	3	7	31	68	94	173	70	52	60	69	144	497	2 492	3 760

Πίνακας Α. Πηγή: Australian Government, Department of Immigration and Citizenship, *Historical Migration Statistics*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο, www.immi.gov.au/media/statistics/historical-migration-stats.htm, 5.7.2013.

Μετανάστευση ανά χώρες αποστολής προς την Αυστραλία (1959-Ιούνιος 1968)

Χώρα	Ιαν.-Ιούν.1959	1959-60	1960-61	1961-62	1962-63	1963-64	1964-65	1965-66	1966-67	1967-68	Σύνολο
UK-Ιρλανδία	18 223	37 851	38 296	30 137	45 129	59 361	74 754	74 749	75 514	62 308	498 099
Αυστρία	612	2 025	1 754	404	545	823	964	968	700	681	8 864
Βέλγιο	33	72	387	581	433	353	179	226	259	337	2 827
Γαλλία	107	208	228	201	293	533	395	486	545	1 018	3 907
Γερμανία	3 220	9 406	9 861	2 805	2 704	3 530	3 485	3 751	3 491	3 900	42 933
Γιουγκοσ.	2 780	6 319	5 896	3 475	4 643	5 475	5 278	8 081	7 550	9 345	56 062
Δανία	133	410	406	136	137	246	260	325	504	789	3 213
Ελβετία	128	520	552	280	191	321	355	501	680	869	4 269
Ελλάδα	2 387	6 214	7 619	11 698	10 908	14 894	16 991	15 153	9 826	8 750	102 053
ΕΣΣΔ	409	507	686	473	463	215	249	226	156	122	3 097
ΗΠΑ	239	779	885	985	1 053	1 331	1 713	2 326	2 337	2 466	13 875
Ισπανία	219	535	1 465	1 808	4 585	555	915	1 226	1 096	1 294	13 479
Ιταλία	4 822	16 126	18 360	16 795	13 427	12 903	10 309	11 420	12 888	15 042	127 270
Μάλτα	749	1 818	2 056	1 535	3 252	4 525	5 864	4 298	1 632	1 654	26 634
Νορβηγία	57	182	145	71	42	99	112	129	142	241	1 163
Ολλανδία	3 379	9 328	6 299	2 860	1 742	2 298	2 106	2 146	1 870	2 262	30 911
Ουγγαρία	477	991	786	318	290	330	331	388	342	366	4 142
Πολωνία	939	1 836	2 028	1 588	1 113	1 085	1 157	1 275	664	630	11 376
Πορτογαλία	32	95	134	147	131	219	304	445	852	1 142	3 469
Σουηδία	29	382	196	74	71	97	121	199	516	445	2 101
Φινλανδία	1 100	1 935	515	143	77	165	318	200	322	748	4 423

Πίνακας Β. Πηγή: βλ. Πίνακα Α.

Σημείωση: Το Σύνολο εδώ παραλείπει το διάστημα Ιανουάριος-Ιούνιος 1959, το οποίο υπολογίζεται στο σύνολο του Πίνακα Α.

Σύνολο Μετανάστευσης προς Αυστραλία

Χώρα	1945-1968
UK-Ιρλανδία	1 004 395
Αυστρία	45 420
Βέλγιο	4 777
Γαλλία	14 589
Γερμανία	236 924
Γιουγκοσλαβία	67 491
Δανία	8 098
Ελβετία	8 660
Ελλάδα	160 504
ΕΣΣΔ	4 732
ΗΠΑ	37 243
Ισπανία	14 765
Ιταλία	336 161
Μάλτα	67 350
Νορβηγία	2 792
Ολλανδία	133 402
Ουγγαρία	16 689
Πολωνία	24 274
Πορτογαλία	4 036
Σουηδία	3 675
Φινλανδία	8 183

Πίνακας Γ. Πηγή: βλ. Πίνακα Α.

Το Φύλο της Ελληνικής Μετανάστευσης

Έτη	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1948	595	672	1.267
1949	701	736	1.437
1950	1.124	751	1.875
1951	1.232	724	1.956
1952	1.118	719	1.837
1953	1.683	993	2.676
1954	6.240	3.445	9.685
1955	7.796	2.593	10.389
1956	6.890	3.999	10.889
1957	1.790	4.674	6.464
1958	1.192	3.831	5.023
1959	2.533	3.148	5.681
1960	4.706	3.959	8.665
1961	2.449	5.107	7.556
1962	4.377	7.535	11.912
1963	5.343	5.391	10.734
1964	9.173	8.833	18.006
1965	8.624	8.549	17.173
1966	6.952	6.332	13.284
1967	3.913	3.872	9.752
Σύν.	78.431	75.863	156.261

Πίνακας Δ. Πηγή: Reginald Appleyard, "The Greeks of Australia New Diasporic Hellenism", στο Spiros Vryonis, Jr. *Greece on the Road to Democracy From the Junta to PASOK 1974-1986*, Ν. Υόρκη, 1991, Πίνακας 2 σ. 367. Η διαφορά στα Σύνολα ετών συγκριτικά με άλλους πίνακες, οφείλεται πιθανότατα στη μη αφαίρεση των παλιννοστούντων.

Δημοσίευση Αιτήσεων στην εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός* (1952 έως 1 Ιουλίου 1962)

	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Άνδρας-Ελλάδα: πρόσκληση εργασίας από Αυστραλία κ.ά.	8	8	10	5	7		1				
Άνδρας-Ελλάδα: πρόσκληση εργασίας ή γνωριμία με Ελληνίδα Αυστραλίας κ.ά.	1	5	6	13	6	2					
Άνδρας-Ελλάδα: γνωριμία με Ελληνίδα Αυστραλίας κ.ά.	1	5	2	9	4	3	2	6	18	8	3
Άνδρες Ελλάδα (2+): γνωριμία με Ελληνίδες Αυστραλίας κ.ά.						1	2	2	5	5	
Γυναίκα-Ελλάδα: γνωριμία με Έλληνα Αυστραλίας κ.ά.	4	1	2	4	12	6	10	4	6	2	
Γυναίκα-Ελλάδα: εργασία στην Αυστραλία κ.ά.		1	2	1	1						
Γυναίκα-Ελλάδα: πρόσκληση εργασίας ή γνωριμία με Έλληνα Αυστραλίας κ.ά.			1		1	1	1				
Γυναίκες Ελλάδα (2+): γνωριμία με Έλληνες Αυστραλίας κ.ά.					1				1		
Έλληνας-Αυστραλία: γνωριμία με Ελληνίδα		1	1	1	7	33	86	156	131	103	35
Έλληνες-Αυστραλία (2+): γνωριμία με Ελληνίδες						2	24	40	55	32	9
Ελληνίδα Αυστραλίας: γνωριμία με Έλληνα		1		2		6	9	9	10	18	6
Ελληνίδες Αυστραλίας (2+): γνωριμία με Έλληνες		1				2	1		4	5	

Πίνακας Ε. Πηγή: Προσωπική επεξεργασία, βάσει αιτήσεων και της στήλης «Αιτήσεις» στην εφημερίδα *Ο Έξω Ελληνισμός*.

Σημειώσεις: Σε κάθε κατηγορία προσμετρώνται οι αιτήσεις οι οποίες αναφέρουν την Αυστραλία ως χώρα είτε για γνωριμία με Ελληνίδα ή Έλληνα, είτε για πρόσκληση εργασίας, όπως επίσης προσμετρώνται και οι αιτήσεις οι οποίες περιλαμβάνουν πάνω από μία χώρες, μεταξύ των οποίων όμως βρίσκεται και η Αυστραλία. Να σημειωθεί επίσης ότι δεν υπολογίζονται οι αναδημοσιεύσεις ίδιων αιτήσεων σε άλλα φύλλα, όπως επίσης ότι η εφημερίδα είναι δεκαπενθήμερη και αυτό επηρεάζει το πλήθος των αιτήσεων που δημοσιεύονται, όπως και ότι η δημοσίευση μίας αίτησης απαιτεί την πληρωμή της. Το «(2+)» σημαίνει ότι μία αίτηση δημοσιεύεται από 2 μέχρι 7 άτομα μαζί, τα οποία ζητούν γνωριμία με αντίστοιχο αριθμό ατόμων. Για το έτος 1954 η τελική καταμέτρηση υπολείπεται κατά 6 φύλλων συγκριτικά με τα υπόλοιπα έτη.

II. Εικονογραφικό Υλικό

Εικόνα 1: Χάρτης της Αυστραλίας. Πηγή: Τάμης, Ιστορία... ό.π..

Εικόνα 2: Διαφήμιση, «Οικογενειακή Εστία», Πηγή: ΟΕΕ, 15.2.1957.

Εικόνα 3: Γελοιογραφία στο περιοδικό Κρίκος του Λονδίνου το 1957. Πηγή: Β. Pennay, ό.π., σ. 3.

δι' **Αυστραλιάν**

διὰ τῶν ταχυτάτων Ἑλληνικῶν Ὑπερκεανείων

Υ/Κ ΠΑΤΡΙΞ | **Υ/Κ ΒΡΕΤΑΝΗ**

ΕΚΤΟΝΙΣΜΑΤΟΣ 23.000 ΤΟΝΝΩΝ | ΕΚΤΟΝΙΣΜΑΤΟΣ 23.000 ΤΟΝΝΩΝ
 ΤΑΧΥΤΗΡΟΣ 18 ΜΗΛΑ - ΜΑΥΡΗΡΗΣΙΣ 1900 | ΤΑΧΥΤΗΡΟΣ 20 ΜΗΛΑ - ΜΑΥΡΗΡΗΣΙΣ 1900

ΠΡΟΣΕΚΕΙΣ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΙΣ ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ:

{12}8 - 13}10 - 15}12 | 6) 12

με προσεγγίσεις εἰς:
 FORT SAID - ADEN - ΦΡΗΜΑΝΤΑ - ΜΕΛΒΟΥΡΝΗ - ΣΙΔΝΕΨ

ΠΛΗΡΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΕΡΙΣΜΟΥ & ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ

Δεκτοὶ ἐπίστασι εἰς Καμίνος Πρώτης καὶ Τουριστικῆς Θέσεως
 Ἐμπορευματο εἰς Κύτη καὶ Ψυγεία.
 Πληροφορίαι καὶ εἰσιτήρια εἰς ἅπαντα τὰ Γραφεῖα Ταξείδιων.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ - ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΡΑΜΜΗ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ Α.Ε.
 ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 83 - ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ - ΤΗΛ. 477.933 - 32
 ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΕΠΙΒΑΤΩΝ
 ΕΛΜΕΣ (ΜΕΓΑΡΟΝ ΕΠΙΣ) ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ - ΤΗΛ. 477.141 (3 ΓΡΑΜΜΑΙ)

Εικόνα 4: Διαφήμιση δρομολογίων πλοίων Χανδρή. Πηγή: ΟΕΕ, 15.6.1961.

Πόσο διαρκεῖ
 τὸ πῆδημα
 τοῦ Καγκουρῶ
 τῆς ΒΟΑC QANTAS.

Πρὸς τὸ Λονδίνον 645 ὥρες.
Πρὸς τὸ Σίδνεϋ 390⁵ ὥρες.

Τὴν ἐπόμενη φεβρουάριον ἂν πετοῦντε πρὸς τὴν Αὐστραλίαν, διαλέξετε τὸ καλύτερον δρομολόγιον. Ἔστιν τὸ δρομολόγιον Καγκουρῶ τῆς ΒΟΑC QANTAS. Τὸ μετὰ πρὸς τὴν Αὐστραλίαν μετὰ εἰκόνας JET PROP BRITANNIA τῆς ΒΟΑC ἢ τὰ SUPER-6 CONSTELLATIONS τῆς QANTAS εἶναι ταχυτάτα, ἀναψαυτικά καὶ ἔχουν πολλὰ προτερήματα.

Στὴν πρώτη θέσιν ἂν ἀπαυλοῦντε τὴν τροφὴν, τὰ ποτὰ καὶ τὴν καλύτερα τῆς καμίνος, ἢ δὲ τουριστικῆς οἰκίας προσφέρει πολλὰ περισσότερα ἀνεστὶ ἀπὸ τὴν συνηθισμένην καὶ οἱ δύο θέσεις ἂν ὄντες προσωπικῆς περιποίησι, γιὰ τὴν ὁποία ἡ ΒΟΑC QANTAS φημιζοῦται παντοῦ.

Τακτικαὶ πτήσεις ΒΟΑC QANTAS πρὸς Σίδνεϋ - καὶ πρὸς Μελβούρνην, Περθ, Μπρίσμπεϋ ἢ Ντάρβιν. Ἀνταποκρίσεις πρὸς Νέον Ἑλλάδιον μετὰ τὴν ΤΕΛ.

Συμβουλευθεὶτε τὸν ἀρμόδιον ἐπιθεωρητικὸν γραφεῖον τῆς ΒΟΑC QANTAS

B-O-A-C WITH **QANTAS**
 THE WORLD-WIDE AIRLINE

BRITISH OVERSEAS AIRWAYS CORPORATION
 WITH QANTAS EMPIRE AIRWAYS LIMITED
 AND TEAL.

Εικόνα 5: Διαφήμιση δρομολογίων BOAC-Qantas. Πηγή: ΟΕΕ, 15.11.1958.

PIC/2/REV

MIGRATION COMMITTEE NOMOS _____
MASTER INDEX DATE of REG. _____

Family Name	No	FIRST NAME	MARRIAGE STAT.	SEX	Birth Date	AGE	RELATIONSHIP TO HEAD
NIKOLAOS							
Father's Name ELENI	A 50715	1 GEORGIOS	M	M			HEAD
Mother's Name GREECE	50716	2 KONSTANDINA	M	F			WIFE
Country of Citizenship GREEK	50717	3 NIKOLAOS	M				SON
Ethnic Group From	50718	4 EPITHYMIA	F				DAUGHT
Country		5					
Place of Birth		6					
CAR DRIVER		7					
Primary Trade or Profession		8					

Address: Street, village, town, District, Nomos Π

REMARKS: *Left Australia with Revolving Fund*

Εικόνα 6: Κάρτα Μεταναστών της ΔΕΜΕ μέσω του Προγράμματος με το ΠΣΕ. Πηγή: Αρχείο ΔΕΜΕ. Έχουν αφαιρεθεί οι ημερομηνίες, το επίθετο και τόπος καταγωγής των μεταναστών.

III. Σύμβαση Ελληνικής Κυβέρνησης - ΔΕΜΕ

Περί κυρώσεως της μεταξύ Ελλάδος και Προσωρινής Διακυβερνητικής Επιτροπής δια την μετακίνησιν Μεταναστών εξ Ευρώπης Συμβάσεως.

Άρθρον μόνον.

Κύρoutai και έχει πλήρη νόμιμον ισχύν η μεταξύ της Ελλάδος και της Προσωρινής Διακυβερνητικής Επιτροπής, δια την μετακίνησιν μεταναστών εξ Ευρώπης, Σύμβασις υπογραφείσα εν Αθήναις την 17^{ην} Απριλίου 1952 μετά του από 17ης Απριλίου 1952 συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου και του από 12ης Αυγούστου παραρτήματος ταύτης, ων το κείμενον έπεται εν τη Ελληνική και Αγγλική γλώσση.

Η ισχύς της άνω Συμβάσεως ανατρέχει από της 17ης Απριλίου 1952, ημερομηνίας υπογραφής της, αφ' ης αύτη ετέθη εν ισχύϊ, κατά τας διατάξεις του άρθρου βου αυτής Συμβάσεως μεταξύ της Ελληνικής Κυβερνήσεως και της προσωρινής Διακυβερνητικής Επιτροπής δια την μετακίνησιν μεταναστών εξ Ευρώπης.

Λαμβανομένου υπ' όψιν:

1) Ότι δια της αποφάσεως (MCB/9) της 5 Δεκεμβρίου 1951 της εν Βρυξέλλαις συνελεύσεως Συνδιασκέψεως η Ελληνική Κυβέρνησις (εφ' εξής αναφερομένη «η Κυβέρνησις»), απεφασίσθη η ίδρυσις «Προσωρινής Διακυβερνητικής Επιτροπής δια την μετακίνησιν Μεταναστών εξ Ευρώπης» (εφ' εξής αναφερομένης «η Επιτροπή») προς τον σκοπόν όπως διοργανώση την μετκίνησιν μεταναστών δια τους οποίους αι υπάρχουσαι διευκολύνσεις είναι ανεπαρκείς και οίτινες δεν θα ηδύναντο άλλως να μετακινήθουν, εξ ωρισμένων Ευρωπαϊκών χωρών με πλεονάζοντα πληθυσμόν, εις χώρας υπερποντίους αίτινες προσφέρουν ευκαιρίαν δια προγραμματισμένην μετανάστευσιν.

2) Ότι η Κυβέρνησις δια του εν τη Συνδιασκέψει αντιπροσώπου της εξεδήλωσε την πρόθεσιν της να αποτελέση μέλος της ανωτέρω Επιτροπής επιβεβαίωσασα την πρόθεσιν της ταύτην δια του υπό ημερομηνίαν 12 Ιανουαρίου 1952 τηλεγραφήματός της.

3) Ότι η Κυβέρνησις και η Επιτροπή επιθυμούντι όπως καθορίσωσι τους όρους της μεταξύ αυτών Συνεργασίας.

Η Κυβέρνησις αντιπροσωπευομένη υπό των Α.Ε. των Υπουργών του Συντονισμού κ. Γεωργίου Καρτάλη και των Οικονομικών κ. Χρυσού Ευελπίδη και του Υφυπουργού των Εξωτερικών κ. Ευαγγέλου Αβέρωφ και η Επιτροπή αντιπροσωπευομένη υπό του κ. Edward B. Marks αρχηγού της εν Ελλάδι Αποστολής Συνδέσμου της Επιτροπής, συνεφώνησαν τα εξής:

Άρθρον 1.

1. Η Επιτροπή αναλαμβάνει να διευκολύνη και να βοηθήση την εξ Ελλάδος μετανάστευσιν, συμφώνως προς τους καθορισθέντας όρους εν τη αποφάσει της Συνδιασκέψεως Βρυξελλών περί συστάσεως αυτής και τας ενδεχομένως καθορισθησομένας υπό της Επιτροπής κατευθύνσεις.

2. Ο τύπος και η έκτασις της βοηθείας ταύτης ως και τα άτομα προς τα οποία θα δοθή βοήθεια, θα καθορισθούν υπό της Κυβερνήσεως και της Επιτροπής αναλόγως των αναγκών ειδικών προγραμμάτων μεταναστεύσεως διευκρινιζομένου ότι η Επιτροπή θα βοηθή μόνον εκείνους οίτινες είναι αποφασισμένοι να εγκατασταθούν μονίμως εις την χώρας της μεταναστεύσεώς των και οίτινες δεν θα ηδύναντο άλλως να μεταναστεύσουν.

Δια της παρούσης προβλέπεται η μετανάστευσις 20.000 προσώπων. Εάν το πρώτον στάδιον του προγράμματος το οποίον προβλέπει την αναχώρησιν 8.000 μεταναστών συμπληρωθή προ του τέλους του έτους 1952, τότε θα γίνη η αρχή του δευτέρου σταδίου του προγράμματος διά το υπόλοιπον των 12.000 ατόμων. Τα επί πλέον εκπονηθησόμενα προγράμματα μεταναστεύσεως θα προγρατοποιηθούν συμφώνως και των τυχόν συμφωνηθησομένων συναφών παραρτημάτων αυτής.

3. Επί πλέον της μετακινήσεως των Ελλήνων μεταναστών εν γένει η Επιτροπή αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να βοηθή την εξ Ελλάδος μετανάστευσιν των εν αυτή προσφύγων ως και οιωνδήποτε άλλων νέων προσφύγων οίτινες ήθελον εις το μέλλον ζητήσει άσυλον εις την Ελλάδα, συμφώνως προς τα αυτάς αρχάς τας διεπούσας την παροχήν βοηθείας δια την μετανάστευσιν Ελλήνων υπηκόων. Η αυτή βοήθεια θα

παρέχεται και εις Έλληνας κατοικούντας εις την αλλοδαπήν και προσφεύγοντας εις την Ελλάδα κατά την διάρκειαν της ισχύος της παρούσης.

4. Η Επιτροπή θα μεταβιβάζη εις την Κυβέρνησιν όσον το δυνατόν πλήρεις, εξηκριβωμένες και υπευθύνους πληροφορίες επί των κλιματολογικών συνθηκών των περιοχών δι' ας προορίζονται οι μετανάσται, ως και επί των συνθηκών εργασίας διαβιώσεως εν γένει εις τας χώρας προορισμού, η δε Κυβέρνησις δια των αρμοδίων υπηρεσιών θα παρέχη τας πληροφορίες αυτάς εις τους υποψηφίους μετανάστας.

5. Η Επιτροπή και η Κυβέρνησις εν συνεννοήσει θέλουν συνεργασθή και μετά μη Κυβερνητικών οργάνωσεων σχετικών με την μετανάστευσιν.

Άρθρον 2.

1. Η Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να καταβάλη εις την Επιτροπήν ποσόν το οποίον υπολογιζόμενον εις δολλάρια ΗΠΑ θα καταβληθή εις Ελληνικάς δραχμάς ή και αναλόγως των αναγκών της Επιτροπής εις ελευθέρως μετατρεπόμενον συνάλλαγμα, ως κάτωθι:

α) Δια τον προϋπολογισμόν διακινήσεως της Επιτροπής ανερχόμενον δια το οικονομικόν έτος 1952 εις 33.027 δολλάρια ΗΠΑ.

β) Δια τας δαπάνας υπερποντίου μεταφοράς των πρώτων 8.000 μεταναστών τους οποίους θα βοηθήση η Επιτροπή, η Κυβέρνησις θέλει καταβάλει την μετά της Επιτροπής συμφωνηθησομένην εισφοράν.

Μετά την μετανάστευσιν τη βοήθεια της Επιτροπής 8.000 ατόμων εξ Ελλάδος η Επιτροπή και η Κυβέρνησις θα εξετάσουν εκ νέου το ζήτημα της συμμετοχής της Κυβερνήσεως εις τας δαπάνας της υπερποντίου μεταφοράς προσθέτου αριθμού μεταναστών δυνάμει του παρόντος προγράμματος.

2. Η Κυβέρνησις ευθύνεται δι' όλας τας προ της επιβιάσεως των μεταναστών δαπάνας, αίτινες και συνιστώσιν εισφοράν εις τον προϋπολογισμόν δαπανών λειτουργίας της Επιτροπής και συμβολήν αυτής εις την πραγματοποίησιν του παρόντος προγράμματος.

Η Κυβέρνησις δύναται να καταβάλη τας δαπάνας ταύτας δια της απ' ευθείας παροχής εν όλω ή εν μέρει των αναγκαίων διευκολύνσεων, ειδών και υπηρεσιών, δια προσωπικού διατιθεμένου εις την Επιτροπήν δια σχετικές υπηρεσίας και τέλος δια της καταβολής εις την Επιτροπήν των δαπανών τας οποίας αυτή ήθελε πραγματοποιήση τη αιτήσει της Κυβερνήσεως δια τας μέχρι της επιβιάσεως των μεταναστών εργασίας.

Η παρά της Κυβερνήσεως επιστροφή προς την Επιτροπήν των τελευταίων τούτων δαπανών θέλει καθορισθή επί τη βάσει παγίου κατά επιβιβαζόμενον μετανάστην ποσού. Το ποσόν τούτο θα καθορίζεται κοινή συμφωνία παρά της Επιτροπής και της Κυβερνήσεως και αφορά το σύνολον των δαπανών δια τας προ της επιβιάσεως γενομένας εργασίας της Επιτροπής.

Η Κυβέρνησις θέλει προβλέψει δια την προκαταβολήν προς την Επιτροπήν ποσού διευκολύνοντος αυτήν προς έναρξιν των προ της επιβιάσεως των μεταναστών αναγκαίων εργασιών, εις ήν περίπτωσιν ήθελον αναληφθή παρά της Επιτροπής αι εργασίαι αύται κατ' αίτησιν της Κυβερνήσεως.

Ο ακριβής τρόπος εκπληρώσεως των υποχρεώσεων της Κυβερνήσεως εν σχέσει με τας δαπάνας αυτάς θα καθορισθή εις παράρτημα της συμβάσεως ταύτης. Το παράρτημα τούτο δύναται να τροποποιήται ή συμπληρούται εκάστοτε δια κοινής συμφωνίας της Κυβερνήσεως και της Επιτροπής.

3. Η Επιτροπή θέλει βοηθή την Κυβέρνησιν δια παροχής συμβουλών κατά την διαπραγμάτευσιν, την σύναψιν και την εφαρμογήν διμερών συμβάσεων Μεταναστεύσεως προς διευκόλυνσιν της μεταναστευτικής κινήσεως εν γένει ενημερουμένη εγκαίρως υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως επί της μεταναστευτικής αυτής πολιτικής.

4. Η Επιτροπή δια την αποτελεσματικήν και όσον το δυνατόν εις χαμηλόν κόστος διεξαγωγήν των εργασιών της και την αντιμετώπισιν των υποχρεώσεών της έναντι των Κυβερνήσεων των χωρών της εισδοχής θα ευρίσκειται εις άμεσον και συνεχή επαφήν με όλας τα υπηρεσίας μεταναστεύσεως εν Ελλάδι.

Η Κυβέρνησις θα διευκολύνη την επαφήν ταύτην και θα δυνεργάζεται μετά της Επιτροπής επό όλων των ζητημάτων των αφορώντων την προετοιμασίας των μεταναστών προ της αναχωρήσεως αυτών.

5. Η Κυβέρνησις αναλαμβάνει να προβή εις τας σχετικές ενεργείας δια την απλοποίησιν των απαιτουμένων δια την έκδοσιν των διαβατηρίων διατυπώσεων και των συναφών οικονομικών επιβαρύνσεων, λαμβανομένης υπ' όψει της απορίας των μεταναστών.

Άρθρον 3.

Την Επιτροπήν θα εκπροσωπή εν Ελλάδι η Αποστολή Σύνδεσμος αυτής. Τα ονόματα του προσωπικού της Αποστολής θα γνωστοποιούνται εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν υπό της Επιτροπής.

Η Αποστολή-Σύνδεσμος της Επιτροπής θα διαθέτη εις τα εν Αθήναις Κεντρικά γραφεία της το απαιτούμενον προσωπικόν δια την πραγματοποίησιν της αποστολής της κατά τρόπον ικανοποιητικόν και όσον το δυνατόν ολιγώτερον δαπανηρόν.

Η Αποστολή-Σύνδεσμος της Επιτροπής δύναται να αναθέτη εις τους υπαλλήλους της υπηρεσίαν και εις άλλας μέρη της Ελλάδος, κατά τας εμφανιζομένας ανάγκας.

2. Το μη ελληνικής υπηκοότητος προσωπικόν της Επιτροπής θα απολαύη εντός της Ελληνικής Επικρατείας των προνομίων και ατελειών, των αναγνωρισθησομένων εις το προσωπικόν των ειδικευμένων οργανώσεων του Ο.Η.Ε.

Εν των μεταξύ θέλουσι ισχύση τα προνόμια και αι ατέλειαι αι περιεχόμεναι εν τω συνημμένω τη παρούση συμβάσει πρωτοκόλλων.

Άρθρον 4.

1. Η Επιτροπή αποτελεί εν Ελλάδι νομικόν πρόσωπον και απολαύει πάντων των προνομίων και ατελειών των αναγνωρισθησομένων εις τας ειδικευμένας οργανώσεις του Ο.Η.Ε.

Εν τω μεταξύ θέλουσι ισχύση τα προνόμια και αι ατέλειαι αι περιεχόμεναι εν τω συνημμένω τη παρούση συμβάσει πρωτοκόλλων.

2. Η Κυβέρνησις θα παρέχη εις την Επιτροπήν διοικητικήν ενίσχυσιν υπό ουχί ολιγώτερον ευνοϊκούς όρους των αναγνωριζομένων συνήθως εν Ελλάδι εις τας ειδικευμένας οργανώσεις των Ηνωμένων Εθνών.

Ωσαύτων θέλει παραχωρηθή χώρος δια την εγκατάστασιν γραφείων της εν Αθήναις «Αποστολής Σύνδεσμος» της Επιτροπής, εφ' όσον ανατεθή εις αυτήν υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως η ενέργεια των προπαρασκευαστικών της αναχωρήσεως των μεταναστών εργασιών.

Άρθρον 5.

1. Συνιστάται Μικτή ομάς Εργασίας αποτελουμένη αφ' ενός μεν εξ' αντιπροσώπων των αρμοδίων ελληνικών υπηρεσιών οριζομένων υπό του Συμβουλίου Μεταναστεύσεως, αφ' ετέρου δε υπό του Αρχηγού της εν Ελλάδι «Αποστολής-Σύνδεσμος της Επιτροπής, και των υπ' αυτού οριζομένων προσώπων».

2. Η Μικτή Ομάς Εργασίας έχει ειδικώτερον ως έργον.

α) Να εξετάζη όλας τας απόψεις της μεταναστεύσεως εξ' Ελλάδος και να εξασφαλίζη όπως η δράσις των κυβερνητικών υπηρεσιών και της Επιτροπής, συμφώνως με τας αντιστοίχους αυτών υποχρεώσεις, συντονίζεται και κατευθύνεται προς την πλέον ικανοποιητικήν και ολιγώτερον δαπανηράν εφαρμογήν του προγράμματος μεταναστεύσεως.

β) Να εξετάζη να συζητή και να αποφασίζη κοινή συμφωνία, επί των θεμάτων αφορώντων την εφαρμογήν της παρούσης συμβάσεως, άτινα απαιτούν κοινήν δράσιν υπό της Κυβερνήσεως και της Επιτροπής.

γ) Να μελετά να καταρτίζη και να προτείνη συμπληρωματικάς προς την παρούσαν συμβάσεις τας οποίας η Κυβέρνησις και η Επιτροπή ενδεχομένως ήθελον κρίνει αναγκαίας.

Άρθρον 6.

Η παρούσα Σύμβασις και το συνημμένον αυτή πρωτόκολλον τίθεται εις εφαρμογήν από της υπογραφής της, κυρωθήσεται διά νόμου, και θέλει παραμείνη εν ισχύϊ μέχρι της συνάψεως νέας συμβάσεως μεταξύ Κυβερνήσεως και Επιτροπής υπό την επιφύλαξιν του δικαιώματος εκατέρου τών συμβαλλομένων μερών να καταγγείλη την σύμβασιν δι' εγγράφου ειδοποιήσεως κοινοποιουμένης προ εξήκοντα τουλάχιστον ημερών.

Εις πίστωση των ανωτέρω οι υπογεγραμμένοι πληρεξούσιοι δεόντως εξουσιοδοτημένοι υπέγραψαν την παρούσαν σύμβασιν.

Εγένετο εν Αθήναις την 17η Απριλίου 1952, εις διπλούν Ελληνιστί και Αγγλιστί αμφοτέρων των κειμένων τούτων εχόντων την αυτήν αυθεντικότητα.

Δια την Ελληνικήν Βασιλικήν Κυβέρνησιν For the Royal Greek Government

Υπουργός Συντονισμού Minister of Coordination (υπ.) Γ. ΚΑΡΤΑΛΗΣ

Υπουργός Οικονομικών Minister of Finance (υπ.) ΧΡ. ΕΥΕΛΠΙΔΗ
Υφυπουργός Εξωτερικών Deputy Minister of Foreign Affairs (υπ.) Γ. ΑΒΕΡΩΦ
Δια την Προσωρινήν Διακυβερνητικήν Επιτροπήν δια την μετακίνησιν μεταναστών εξ Ευρώπης
For the Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe
E. B. MARKS Αρχηγός της εν Ελλάδι Αποστολής Συνδέσμου της Επιτροπής Chief of Liaison Mission in
Greece

[Παραλείπεται το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τη νομική ικανότητα και τα
προνόμια και ατέλειες της ΠΔΕΜΕ]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Της μεταξύ Ελληνικής Κυβερνήσεως και Προσωρινής Διακυβερνητικής δια την Μετακίνησιν Μετανα-
στών εξ Ευρώπης Συμβάσεως της 17ης Απριλίου 1952.

Η Ελληνική Κυβέρνησις και η Προσωρινή Διακυβερνητική Επιτροπή δια την Μετακίνησιν Μετανα-
στών εξ Ευρώπης, επιθυμούν να ρυθμίσωσι τον τρόπον εκτελέσεως των προπαρασκευαστικών της με-
ταναστεύσεως εργασιών και να λάβουν από κοινού τα αναγκαία μέτρα προς διευκόλυνσιν της μετακινή-
σεως του εις το αρθρ. 1 εδάφ. 2 παρ. 2 της μεταξύ αυτών Συμβάσεως της 17ης Απριλίου 1952 αναφερο-
μένου αριθμού μεταναστών και έχουσαι υπόψη το αρθρ. 2 εδαφ. 2 παρ. 5 της αυτής Συμβάσεως δι' ου
προβλέπεται η συμπλήρωσις αυτής δια Παραρτημάτων, συνεφώνησαν τα ακόλουθα.

Άρθρον 1.

Συμφώνως προς την Σύμβασιν, το Παράρτημα τούτο καθορίζει τας ειδικάς υποχρεώσεις τας οποίας έκα-
στον των συμβαλλομένων μερών αναλαμβάνει να εκπληρώσῃ,

Άρθρον 2.

Η Σύμβασις δια του άρθρου 2 εδ. 2 διαλαμβάνει, ότι η Κυβέρνησις ευθύνεται δι' όλας τας προς της επι-
βιάσεως των μεταναστών δαπάνας.....».

Την εκπλήρωσιν της ανωτέρω υποχρεώσεως της Κυβερνήσεως προβλέπουν τα άρθρα 4 και 5 του
Παραρτήματος τούτου, άτινα καθορίζουν τας εις χρήμα υποχρεώσεις της Κυβερνήσεως και τα άρθρα 9
και 10 άτινα οσαύτως καθορίζουν τας παροχάς αυτής εις είδος, υπηρεσίας και διευκολύνσεις.

Ίνα επιταχυνθή η εκτέλεσις του προγράμματος μεταναστεύσεως, ως διαγράφεται εν τη Σύμβασει, η
Κυβέρνησις θέλει υποδείξει εις την Επιτροπήν τα Τμήματα και όργανα των αρμοδίων Υπουργείων, τα
οποία θα έχουν ειδικήν ευθύνην δια την διεκπεραίωσιν των υπηρεσιών τας οποίας η Κυβέρνησις αναλαμ-
βάνει να παράσχη.

Η Κυβέρνησις, εντός των δυνατοτήτων της, θέλει προβή εις απόσπασιν καταλλήλου προσωπικού,
προς πλήρη παρά τη Επιτροπή και υπό την εποπτείαν αυτής απασχόλησιν.

Άρθρον 3.

Η Κυβέρνησις προτίθεται ν' αναλάβη τμηματικώς την εκτέλεσιν του προγράμματος της μεταναστεύσεως,
επεκτείνουσα βαθμιαίως τας υπ' αυτής παρεχομένας υπηρεσίας, ως εν τω Παραρτήματι τούτο εκτίθεται.

Εν τούτοις, μέχρις ότου η Υπηρεσία αύτη οργανωθή η Επιτροπή Μεταναστεύσεως, τη αιτήσει της
Κυβερνήσεως, αναλαμβάνει να εκτελέσῃ κατ' εντολήν αυτής όλας τας εργασίας δια την προετοιμασίαν
των μεταναστών, ως λεπτομερώς εκτίθενται εις το άρθρον 7 του παρόντος, την δαπάνην των οποίων
αναλαμβάνει η Κυβέρνησις.

Άρθρον 4.

Η δαπάνη των εργασιών τούτων των αναλαμβανομένων υπό της Επιτροπής Μεταναστεύσεως, καθορίζο-
μένη επί κατ' άτομον βάσεως, υπολογίζεται εις δραχμάς 500.000 κατ' επιβιβαζόμενον μετανάστην.

Το ποσόν τούτο καθωρίσθη υπό την προϋπόθεσιν, ότι η Κυβέρνησις θέλει συνδράμει το έργον της
Επιτροπής, παρέχουσα δια των αρμοδίων οργάνων της όλας τας δυνατάς διευκολύνσεις και υπηρεσίας,

καταβάλλουσα συγχρόνως κάθε προσπάθειαν δια την μείωσιν του κόστους των εργασιών τας οποίας η Επιτροπή κατ' εντολήν της Κυβερνήσεως αναλαμβάνει να εκτελέση.

Η κατ' άτομον ανωτέρω δαπάνη θα μελετάται εκάστοτε, θα δύναται δε να αναθεωρήται βάσει της κτηησομένης πείρας, κοινή συμφωνία των νύν συμβαλλομένων μερών.

Άρθρον 5.

Εις εκτέλεσιν της διατάξεως του άρθρου 2 εδαφ. 2 παρ. 4 της Συμβάσεως, εν η προβλέπεται η παροχή προκαταβολής υπό της Κυβερνήσεως προς την Επιτροπήν, δι' ης θέλουσι χρηματοδοτούνται αι παρά της Επιτροπής επιτελούμεναι προπαρασκευαστικάί εργασίαι της μεταναστεύσεως, η Κυβέρνησις θέλει προκαταβάλει το ποσόν των δρ. 300.000.000 μέχρι της 1ης Ιουλίου. Μεταγενέστεραι προκαταβολαί θέλουν κανονισθή από κοινού μεταξύ Κυβερνήσεως και Επιτροπής. Τα προκαταβαλλόμενα ποσά θέλουν τελικώς εκπισθή εκ του οφειλομένου εις της Επιτροπήν ολικού ποσού δια το σύνολον των επιβιβασθέντων μεταναστών.

Άρθρον 6.

Ειδή, έπιπλα, ως και λοιπά περιουσιακά στοιχεία τα οποία θέλουν τεθή εις την διάθεσιν της Επιτροπής, είτε υπό της Κυβερνήσεως, είτε δια λογαριασμόν αυτής παρά τρίτων, αποτελούν ιδιοκτησίαν του Ελληνικού Δημοσίου και θα παραδοθούν ταύτα εις αυτό κατά την λήξιν της Συμβάσεως. Είδη, έπιπλα, ως και λοιπά περιουσιακά στοιχεία τα οποία θέλουν κτηθή υπό της Επιτροπής κατά την περίοδον της ισχύος της Συμβάσεως προς διεξαγωγήν των προπαρασκευαστικών εργασιών μεταναστεύσεως, θα παραδοθούν και ταύτα εις το Ελληνικόν Δημόσιον, εάν και εφόσον η δαπάνη δια την προμήθειαν αυτών έχει καλυφθή κατά τα κατά το άρθρον 8 εδ. γ' οριζόμενα. Διευκρινίζεται, ότι εφόδια, έπιπλα και λοιπά περιουσιακά στοιχεία, άτινα ήθελον κτηθή δια του προϋπολογισμού της Επιτροπής –Συνδέσμου, εξαιρούνται των ανωτέρω.

Άρθρον 7.

Υπηρεσίαι παρεχόμεναι υπό της Επιτροπής Μεταναστεύσεως.

Αι υπηρεσίαι τας οποίας, τη αιτήσει και δια λογαριασμόν της Ελληνικής Κυβερνήσεως θα παρέχη η Επιτροπή αι ακόλουθοι:

α) Εγγραφή και προεπιλογή εκ των επιθυμούντων να μεταναστεύσουν με βάσιν:

(i) Τα υπό της Κυβερνήσεως τιθέμενα κριτήρια.

(ii) Τους τιθεμένους όρους υπό των Χωρών εισδοχής.

β) Συλλογή και μετάδοσις, εν συνεργασία μετά της Κυβερνήσεως, πληροφοριών αφορωσών τας χώρας εισδοχής μεταναστών.

γ) Πλήρης ιατρική και εργαστηριακή εξέτασις των υποψηφίων μεταναστών συμφώνως προς τους ειδικούς υφ' εκάστης χώρας εισδοχής τιθεμένους όρους.

δ) Διαπίστωσις της επαγγελματικής καταρτίσεως ή ειδικότητος εκάστου μετανάστου, χρησιμοποιοιμένων, κατά το δυνατόν, κρατικών κέντρων και μέσων.

ε) Συγκέντρωσις και ταξινόμησις των απαιρητήτων πιστοποιητικών, στοιχείων και εγγραφών, ήτοι:

(i) Πιστοποιητικών απαιτουμένων υπό των Ελληνικών Αρχών.

(ii) Μετάφρασις πιστοποιητικών και άλλων στοιχείων απαιτουμένων υφ' εκάστης χώρας εισδοχής μεταναστών.

(iii) Κατάρτισις ατομικών φακέλλων, περιλαμβανόντων πλήρη στοιχεία ιατρικής εξέτάσεως και τα υπό των χωρών εισδοχής απαιτούμενα πιστοποιητικά.

στ) Οργάνωσις υπηρεσιών παρουσιάσεως δια την οριστικήν επιλογήν υποψηφίων μεταναστών ενώπιον Αποστολών εκ χωρών εισδοχής.

ζ) Οργάνωσις επιβιβάσεως, περιλαμβάνουσα:

(i) Εξασφάλισιν εισιτηρίων.

(ii) Κατάστρωσιν προγράμματος ρυθμίζοντος την εσωτερικήν μετακίνησιν των υποψηφίων μεταναστών μέχρι του λιμένος επιβιβάσεως, προς χρήσιν των αρμοδίων κρατικών οργάνων.

(ιι) Παροχή πληροφοριών και έκδοσις οδηγιών εις τους υποψηφίους μετανάστας, σχετικών με την επιβίβασίν των.

(ιυ) Παραλαβή και τακτοποίησις αποσκευών των μεταναστών εις τον λιμένα επιβίβασεως.

(υ) Συγκέντρωσις στατιστικών στοιχείων τόσον όσον αφορά τα άτομα, άτινα θα προπαρασκευάζωνται παρά της Επιτροπής προς μετανάστευσιν, όσον και εκείνα, τα οποία θα μεταναστεύσουν τη βοήθεια της Επιτροπής, εις α ίδια θα εμφανίζονται η ηλικία, φύλον, επάγγελμα και κατοικία των μεταναστευόντων και η χώρα προορισμού αυτών.

θ. Επιλογή, πρόσληψις και ειδικεύσις του καταλλήλου προσωπικού δια την υπηρεσίαν προετοιμασίας των υποψηφίων μεταναστών. Ο τρόπος της προσλήψεως του προσωπικού τούτου εκτίθεται εις το άρθρον 12 του παρόντος.

ι. Απρόβλεπτοι εργασίαι, αι οποίαι θα καταδειχθώσιν απαραίτητοι δια την προετοιμασίαν και αναχώρησιν των μεταναστών.

Άρθρον 8.

Πλην των υπηρεσιών των αναφερομένων εις το άρθρον 7 το κατ' άτομον κόστος προώριστα να καλύψη και τα ακολούθους δαπάνας:

α') Το ενοίκιον του χώρου όπου στεγάζεται η υπηρεσία προετοιμασίας μεταναστών.

β') Έξοδα φωτισμού, θερμάνσεως, καθαριότητος και τηλεφωνικών συνδιαλέξεων της υπηρεσίας προετοιμασίας μεταναστών.

γ') Έπιπλα και εξοπλισμόν γραφείων, μη παρεχόμενον υπό της Κυβερνήσεως.

δ') Μισθούς και, ενδεχομένως, υπερωρίας του προσωπικού της υπηρεσίας προετοιμασίας μεταναστών.

ε') Δαπάνας, αίτινες τυχόν ήθελον προκύψει δι' απεσπασμένον προσωπικόν.

στ') Οδοιπορικά και ημερησίαν αποζημίωσιν προσωπικού κινουμένου δι' υπηρεσίαν εκτός έδρας, εντός της Ελλάδος.

ζ') Προμήθειαν ακτινολογικών πλακών και άλλων ιατρικών ειδών, των οποίων η προμήθεια εν Ελλάδι ήθελε θεωρηθή ανέφικτος.

η') Υλικόν γραφείου ως και πάσης φύσεως διοικητικά έξοδα, ως πολυγραφήσεις, εκτυπώσεις κ.λ.π., μη παρεχόμενα υπό της Κυβερνήσεως.

θ') Καύσιμον ύλην, συντήρησιν και επισκευήν αυτοκινήτων χρησιμοποιουμένων υπό της Επιτροπής δια τας εν τω άρθρω 7 αναφερομένας εργασίας.

Άρθρον 9.

Υπηρεσίαι παρεχόμεναι υπό της Κυβερνήσεως.

Η Κυβέρνησις, επί πλέον της υπό του άρθρου 4 του παρόντος προβλεπομένης χρηματικής υποχρεώσεως, αναλαμβάνει την παροχήν και των κάτωθι υπηρεσιών:

α) Εξοπλισμόν των αναγκαίων ιατρείων και μικροβιολογικών και βιοχημικών εργαστηρίων.

β) Εκτέλεσιν και συμπλήρωσιν ακτινογραφικών εξετάσεων των υποψηφίων μεταναστών υπό Υγειονομικών Ιδρυμάτων Κρατικών ή Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή υπό του Κράτους επιχορηγουμένων, δι' ακτινογραφικών πλακών χορηγουμένων υπό της Επιτροπής, ως προβλέπεται εις το άρθρον 8 εδαφ. ζ' του παρόντος.

γ) Παραχώρησιν επίπλων και εξοπλισμού γραφείου, εντός των δυνατοτήτων της Κυβερνήσεως, ως και εκτυπωτικής και άλλας διευκολύνσεις αναγκαίας δια την πραγματοποίησιν του μεταναστευτικού προγράμματος.

δ) Χορήγησιν των απαραίτητων επιβατηγών και φορτηγών κρατικών αυτοκινήτων δι' ωρισμένας χρονικάς περιόδους προς μεταφοράς υποψηφίων μεταναστών, των αποσκευών αυτών και πάντω των αντικειμένων σχετικών με το έργο τη μεταναστεύσεως.

ε) Μεταφοράν υποψηφίων μεταναστών, εντός της Ελλάδος, είτε δι' εξέτασιν και προετοιμασίαν, είτε δι' επιβίβασιν, εντός χρονικών ορίων καθοριζομένων από κοινού μετά της Επιτροπής.

στ) Συγκέντρωσιν προετοιμασθέντων μεταναστών εις προκαθοριζόμενα περιφερειακά κέντρα, όπου αι περιοδεύουσαι αποστολαί εκ χωρών εισδοχής θέλουσι προβή εις την τελικήν μεταξύ των υποψηφίων μεταναστών επιλογή.

ζ) Παραχώρησιν καταλλήλων χώρων διανυκτερεύσεως υποψηφίων μεταναστών, ερχομένων είτε προς εξέτασιν, είτε προς επιβίβασιν. Η Κυβέρνησις θέλει επίσης μεριμνήσει δια την παροχήν τροφής δωρεάν ή έναντι μικρού τιμήματος, εξασφαλιζομένων συγχρόνως των συναφών δια την λειτουργίαν των Κέντρων τούτων υπηρεσιών.

Άρθρον 10.

Η Κυβέρνησις γενικώς αναλαμβάνει την ενίσχυσιν των προσπαθειών της Επιτροπής δια της παροχής των κάτωθι διευκολύνσεων:

α) Απλούστευσιν κρατικής διαδικασίας δια την ταχείαν έκδοσιν εις τους μέλλοντας να μεταναστεύσωσι των πιστοποιητικών γεννήσεως, γάμου, κοινωνικών φρονημάτων, ποινικού μητρώου, εκπληρώσεως στρατιωτικής υποχρεώσεως και πάντων των άλλων απαιτούμενων δια την μετανάστευσιν εγγραφών, ως επίσης διαβατηρίων θεωρήσεων κλπ. κατά τον χρόνον της αναχωρήσεως.

Συμφώνως προς το εδάφ. 5 του άρθρ. 2 της Συμβάσεως η Κυβέρνησις θέλει καταβάλει προσπάθειαν δια την δωρεάν έκδοσιν ή έναντι μικρού τέλους των πιστοποιητικών εις τους μετανάστας τους προβλεπόμενους υπό του παρόντος προγράμματος.

β) Άδειαν εις έκαστον μετανάστην να παραλαμβάνη μεθ' εαυτού ποσόν τι εις ξένον συνάλλαγμα αναγκαίον δια την κάλυψιν εξόδων κατά τον πλούν και κατά την αποβίβασιν εις τον τόπον προορισμού, μετ' έγκρισιν της οικείας Επιτροπής Ελέγχου Συναλλάγματος.

Άρθρον 11.

Η Κυβέρνησις θέλει γνωρίσει εγγράφως εις την Επιτροπήν τα κατά το άρθρ. 7 εδάφιον α) του παρόντος κριτήρια και κοινοποιήσει τους κανονισμούς τους αφορώντας την εξ Ελλάδος μετανάστευσιν, ώστε η Επιτροπή να οδηγείται αναλόγως κατά την εγγραφήν και προετοιμασίαν των αιτούντων. Η Επιτροπή δέον να ειδοποιείται εγκαίρως και εγγράφως δια πάσαν μεταβολήν των ανωτέρω ή της μεταναστευτικής πολιτικής, ούτως ώστε να μη προβαίνει αυτή εις ουσιώδεις δαπάνας προετοιμασίας δι' οιονδήποτε άτομον κρινόμενον υπό της Κυβερνήσεως ως ακατάλληλον προς μετανάστευσιν.

Εις περίπτωσιν καθ' ην αι αντιρρήσεις της Κυβερνήσεως δια την αναχώρησιν του μετανάστου ανακοινωνθούν κατά το προκεχωρημένον στάδιον της προετοιμασίας τούτου, αι γενόμεναι δαπάναι θα καταβληθούν υπό της Κυβερνήσεως, συμφώνως προς τα υπό του άρθρου 4 δι' έκαστον επιβιβαζόμενον μετανάστην οριζόμενα.

Άρθρον 12.

Προσωπικόν

Προς επιτυχή διεξαγωγήν των προεπιβιβαστικών εργασιών τας οποίας η Επιτροπή ανέλαβε κατ' εντολήν της Κυβερνήσεως, η Επιτροπή θέλει προβή εις την εκλογής και ειδίκευσιν καταλλήλου προσωπικού.

Η Επιτροπή θέλει προσλάβει το κατάλληλον προσωπικόν κατά προτίμησιν δι' αποσπάσεως εκ των Δημοσίων Υπηρεσιών ή Οργανισμών Δημοσίου Δικαίου.

Εις περίπτωσιν καθ' ην δεν εξευρεθή κατάλληλον προσωπικόν εκ των πηγών τούτων, η Επιτροπή θέλει προσλάβει δια διαγωνισμού.

Η Επιτροπή θέλει γνωρίσει εις την Κυβέρνησιν τα ονόματα των προσληφθέντων.

Η μισθοδοσία του παρά τη Επιτροπή αποσπασμένου προσωπικού βαρύνει τον προϋπολογισμόν των Υπηρεσιών εξ ών απεσπάσθη τούτο.

Άρθρον 13.

Λογιστική κατάστασις.

Οι λογαριασμοί της εν Ελλάδι Αποστολής της Επιτροπής Μεταναστεύσεως θα υποβάλλωνται εις το εν Γενεύη Κέντρον αυτής κατά τους τύπους τους καθορισθέντας υπό των Οικονομικών Κανονισμών της Επιτροπής, των ψηφισθέντων εις την Σύνοδον των Βρυξελλών.

Ίνα δύνανται η Ελληνική Κυβέρνησις να παρακολουθή τας δαπάνας της εκτελέσεως του προγράμματος εν Ελλάδι, η Επιτροπή θα υποβάλλη εις την αρμόδιαν Κρατικήν Υπηρεσίαν περιοδικάς καταστάσεις, πλήρως απεικονίζουσας την οικονομικήν κατάστασιν.

Η ελληνική Κυβέρνησις και η Επιτροπή Μεταναστεύσεως συνεφώνησαν, ότι ο καθορισμός των καθιζουμένων εκάστου των μερών, ως ανωτέρω εκτίθεται, θέλει ισχύει μέχρις ότου κοινή συμφωνία ούτος αναθεωρηθή. Εκάτερον των μερών επιφυλάσσει του δικαιώματος, όπως δύναται να καταγγείλη το Παράρτημα τούτο, δηλούν την περί τούτου βούλησιν του εγγράφως προς/το έτερον προ 60 τουλάχιστον ημερών.

Το παρόν Παράρτημα τίθεται εις εφαρμογήν από της υπογραφής του, κυρωθήσεται δε δια Νόμου.

Εις πίστωσιν του ανωτέρου οι υπογεγραμμένοι πληρεξούσιοι δεόντως εξουσιοδοτημένοι υπέγραψαν το παρόν Παράρτημα.

Εγένετο εν Αθήναις τη 12 Αυγούστου 1952 εις διπλούν Ελληνιστί και Αγγλιστί, αμφοτέρων των κειμένων τούτων εχόντων την αυτήν αυθεντικότητα.

Δια την Ελληνικήν Βασιλικήν Κυβέρνησιν For the Royal Greek Government

Γ. ΚΑΡΤΑΛΗΣ Υπουργός Συντονισμού Minister of Coordination

ΧΡ. ΕΥΕΛΠΙΔΗ Υπουργός Οικονομικών Minister of Finance

Ε. ΑΒΕΡΩΦ Υφυπουργός Εξωτερικών Deputy Minister of Foreign Affairs

Δια την Προσωρινήν Διακυβερνητικήν Επιτροπήν δια την μετακίνησιν μεταναστών εξ Ευρώπης

For the Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe

Ε. Β. MARKS Chief of Liaison Mission in Greece Αρχηγός της εν Ελλάδι Αποστολής Συνδέσμου της Επιτροπής

Πηγή: ΑΔΕΜΕ/Agreements and Annexes.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές:

I. Αρχεία

α. Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας – Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα:

Φάκελοι Κεντρικής Υπηρεσίας:

- 1947/41/2/1, «Αυστραλία»
1947/41/6/1, «Αυστραλιανός Τύπος»
1949/108/1, «Απόδημος Ελληνισμός. Αυστραλία»
1949/158/1/1, «Μετανάστευση. Απόδημος Ελληνισμός»
1950/103/5/1, «Αυστραλία»
1950/125/3/1, «Διαδικασίες για τη μετάβαση Ελληνοπαίδων της Γιουγκοσλαβίας στην Αυστραλία»
1950/151/2/1, «Απόδημος Ελληνισμός. Αυστραλία»
1951/7/3/2, «Ομογενειακά»
1951/154/1/1, «Διεθνής Συνδιάσκεψη Μετανάστευσης στις 2-16 Οκτωβρίου 1951»
1952/63/2/1, «Σχέσεις με Αυστραλία»
1952/71/8/1, Τρίτη Σύνοδος Δ.Ε.Μ.Ε. στην Ουάσινγκτον»
1952/72/4/1, «Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Πληθυσμού και Προσφύγων»
1952/81/4/1, «ΟΗΕ Μεταναστευτικά-Εργατικά Ζητήματα»
1952/133/2/4, «Απόδημος – Πρακτικά της CIME – Έκθεση της Ελληνικής Αντιπροσωπείας για τη Διεθνή Διάσκεψη Μεταναστεύσεων»
1952/199/3/1, «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική»
1952/199/5/1, «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική»
1953/51/1/4, «Αυστραλία»
1953/108/4/2, «Αυστραλία. Απόδημος Ελληνισμός»
1953/114/4/1, «Μεταναστευτικά - Συμβούλιο Μετανάστευσης. Πρακτικά»
1953/115/2/2, «Απόδημος Ελληνισμός Μεταναστευτικά ζητήματα»
1953/115/3/2, «Μεταναστευτική Πολιτική»
1954, «Απόδημος Ελληνισμός ΠΔΕΜΕ/ΔΕΜΕ Δ', Ε', ΣΤ' Σύνοδος»
1954, (παλαιό θέμα φακέλου) «1954 ΑΠ/1/Γενικά. «Μετανάστευση»»
1954, (παλαιό θέμα) «1954 ΑΠ/1/Γενικού «Μετανάστευση»»
1954, (παλαιό θέμα) ΑΠ/1/Αυστραλία «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας-Μεταναστευτική κίνηση στην Αυστραλία»
1954, (παλαιό θέμα) ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα, «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας: Ατμοπλοϊκή Συγκοινωνία Ελλάδας-Αυστραλίας»
1954, (παλαιό θέμα) ΑΠ/3 Αυστραλία-Διάφορα «Απόδημος Ελληνισμός Αυστραλίας»

- 1955/2/1/2, «Απόδημος Ελληνισμός. Μεταναστευτικά Ζητήματα. ΔΕΜΕ και άλλοι οργανισμοί»
- 1955/3/3/1, «Αυστραλία. Απόδημος Ελληνισμός. Μεταναστευτικά»
- 1955/4/1/1, «Απόδημος Ελληνισμός. ΔΕΜΕ. 7η και 1η (8η) Σύνοδος»
- 1955/4/5/1, «Κίνα. Απόδημος Ελληνισμός. Έλληνες Πρόσφυγες»
- 1956/12/3/6, «Αυστραλία – Νέα Ζηλανδία»
- 1956/18/1/1, «Ανατολική Ευρώπη Βουλγαρία Ρουμανία Πολωνία Ουγγαρία. Ελληνοπαίδες»
- 1956/61/1/2, «Αυστραλία. Απόδημος Ελληνισμός. Μεταναστευτικά»
- 1956/61/3/2, «Αυστραλία. Απόδημος Ελληνισμός»
- 1957/46/1/2, «Αυστραλία-Νέα Ζηλανδία»
- 1958/1/1/2, «Αυστραλία. Μεταναστευτικά»
- 1959/1/1/2, «Αυστραλία. Απόδημος Ελληνισμός. Μεταναστευτικά»
- 1959/1/3/2, «Αυστραλία. Απόδημος Ελληνισμός. Παροικιακά. Μεταναστευτικά»
- 1962/17/8/1, «Ελλάδα-Αυστραλία. Οικονομικές Σχέσεις»
- 1962/17/9/1, «Ελλάδα-Αυστραλία. Μεταναστευτικά»
- 1962/25/3/1, «Αυστραλία. Εσωτερική Οικονομική Κατάσταση»
- 1962/25/6/1, «Αυστραλία. Εξωτερική Πολιτική»
- 1962/25/8/1, «Ελλάδα – Αυστραλία. Σχέσεις»
- 1963/35/7/1, «Αυστραλία Τύπος. Ελληνισμός»
- 1964/21/3/1, «Αυστραλία, Εσωτερική Κατάσταση 1964»
- 1965/21/7/1, «Ελλάδα – Αυστραλία – Σχέσεις»
- 1965/21/8/1, «Εσωτερική Κατάσταση Αυστραλίας»
- 1967/7/2/1, «Αυστραλία - Εξωτερική Πολιτική, 1967»
- 1967/8/1/1, «Ελλάδα – Αυστραλία. Σχέσεις»
- 1967/23/5/1, «Σλαβομακεδονική Προπαγάνδα στην Αυστραλία και Ελληνική Αντίδραση, Απήχηση της Πολιτικής Κατάστασης της Ελλάδας στους Ομογενείς στη Μελβούρνη»

Φάκελοι Πρεσβείας Ρώμης:

- 1952/1/1/5, «Διαβατήρια. Μετανάστευση στην Αυστραλία. Κρυπτογραφικά. Διπλωματικοί Φάκελοι. Επίδοση Δικογράφων. Visa για επίσκεψη ξένων υπηκόων στην Ελλάδα»
- 1954/19/1/5, «Ιταλικές Λείες Πολέμου. Ελληνική Κοινότητα και Εκκλησία στο Μπάρι. Notes Verbales (Σχέδια). Α/Π Χανδρή. Ελληνική Μετανάστευση. Σύμφωνο Άμυνας Μ. Ανατολής»

β. Αρχείο Διακυβερνητικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης Αποστολή Ελλάδος, Αθήνα:

Αταξινόμητοι Φάκελοι:⁵⁵⁰

«1.Πρακτικά Συμβουλίου Μεταναστεύσεως 2.Μικτή Ομάς Εργασίας»
“1966 Movement Estimates”
“Agreements and Annexes”
«Αυστραλία 1952 μέχρι 31-12-1962»
“Australia 1963 – 1964”
“Australia (1.1.1965 - 31.12.1967)”
“Australia 1968 – 1969”
“Australia from 1972 to 1974”
“Dodecanese”
«Έκδοσις/Ανανέωσις Διαβατηρίων και Λοιπόν Ταξιδιωτικών Εγγράφων»
“Greek National Migration Service (from 1953 –.”
“Hotel Workers Programme - Training. Schools - Molyvos, Anatolia, Kifissia”
“I.C.E.M. - Training Programme Greece January, 1965”
“Indigency Criteria from 1953”
“Lawsuits 2.Dymenou Theodora”
“Medical until 1992”
“Migrant Contribution Plan (From: 1954)”
“Migrant Loan Fund “Greek Capitalized Section””
“Ministry of Interior Jan 1st 1959 – 31st December 1963”
“Ministry of Mercantile Marine”
“Movement Estimates From 1.7.1959 (Inland Transportation Costs=70A) 1965 Estimates”
“Movements-Movement Estimates 1.7.1966 (1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972)–30.06.1972”
“Orientation Information From 1957 to 31.12.1965”
“Παλαιαί Bilateral Agreements”
“Processing Costs (Pre-embarkation Costs) from 1952-30 June 1972”
“Relations with the Greek Government (1952-1958) Ministry of Interior”
“Reports on Australia and N. Zealand”
“Samos”
“Second Migration”
“Shipping 1952-1962”
“Shipping (Australia - New Zealand) From: 1 January 1963 To: 31 December 1965”
“Shipping (from 1-1-1966 - Dec. 1968)”
“Special Matters (Relations with the G. Government)”
“Trade Tests Vocational Training August 52 -15 Sept. 54”
“Travel Agencies”

---

⁵⁵⁰ Σε αρκετές περιπτώσεις στο κείμενο παρατίθενται μόνο τα πρώτα στοιχεία της ονομασίας του φακέλου για οικονομία χώρου, εδώ παρατίθεται ολόκληρη.

“Vocational Training 15 September 1954-31 December 1961”
“Y.W.C.A 1961 -1969”
“Women Training Programme (old V.T Domestic) 1956-1967”

II. Έντυπες πηγές:

α. Εφημερίδες:

Ο Έξω Ελληνισμός, 1950- Ιούλιος 1962

Τα Νέα, Ιούλιος-Αύγουστος 1957· Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1963· Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1965

β. Εκθέσεις – Βιβλία:

Appleyard, R. T., “Motivations of ICEM-Sponsored Emigrants from Southern Europe: Results Surveys conducted during November and December 1964. Report No 1: Greece”, Confidential, Ιούνιος, 1965.

Διακυβερνητική Επιτροπή Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης (ΔΕΜΕ) Αποστολή Ελλάδος, *Τάσεις της Μεταναστεύσεως και Μεταναστευτική Πολιτική Ευρωπαϊκών και Υπερπόντιων Χωρών*, Αθήνα, 1973.

Μαύρος, Γεώργιος Ι. (εισαγ. - συμπεράσματα), Ηλίας Δημητράς (επιμ.), *Η Μετανάστευση. Ευλογία ή κατάρα; Μία έρευνα των «Εποχών»*, Αθήνα, 1965.

III. Ηλεκτρονικές πηγές – Διαδίκτυο:⁵⁵¹

Australasian Legal Information Institute:

www.austlii.edu.au

Australian Government, Department of Immigration and Citizenship, *Migration Historical Statistics*:

www.immi.gov.au

Εθνικό Τυπογραφείο:

www.et.gr, (ΦΕΚ)

Greek Orthodox Community of Melbourne and Victoria:

www.greekcommunity.com.au

Η Καθημερινή:

<http://portal.kathimerini.gr> και www.kathimerini.gr

Νέος Κόσμος/Neos Kosmos (δίγλωσσος αυστραλιανός παροικιακός ιστότοπος και εφημερίδα):

<http://neoskosmos.com>

---

⁵⁵¹ Η ημερομηνία της τελευταίας πλοήγησης στις συγκεκριμένες σελίδες και τα ακριβή στοιχεία του συνδέσμου αναφέρονται στο κυρίως κείμενο όπου και υποσημειώνονται.

Newsit (ελληνικός ειδησεογραφικός ιστότοπος):

www.newsit.gr

Sydney Morning Herald (αυστραλιανός ιστότοπος και εφημερίδα):

www.smh.com.au

YouTube:

www.youtube.com

IV. Προφορικές συνεντεύξεις που παραχωρήθηκαν στον συγγραφέα.⁵⁵²

Αμηρά, Άννα, 19.12.2012

Καρατζά, Αλέκα, 14.1.2013

Κερερές, Γιάννης, 15.01.2013

Κυριακόπουλος, Θανάσης, 15.01.2013

Λέκκας, Άρης,* 29.9.2012

Λέκκα, Ελπίδα,* 29.9.2012

Λόη, Σοφία,* 3.10.2012

Λόης, Γρηγόρης,* 8.10.2012

Lolis, Con, 28.6.2013

Πέτρου, Άννα,* 25.06.2012

Πέτρου, Κρίτων,* 25.06.2012 και 2.7.2012

Ρήγας, Άλκης,* 17.12.2012

---

⁵⁵² Όλες οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και τα σχετικά αρχεία υπάρχουν στο αρχείο του συγγραφέα. Στις συνεντεύξεις με αστερίσκο (*) χρησιμοποιείται άλλο όνομα από το πραγματικό, κατόπιν επιθυμίας των συνεντευξιαζόμενων προσώπων.

Βιβλιογραφία:

Ελληνόγλωσση

- Αμηρά, Άννα, «Έξη Τραγουδία Ξενιτιάς – Αυστραλία 1965-66», αδημοσίευτο άρθρο.
- Βεντούρα, Λίνα, «Από τη «Δύση της Ανατολής» στην *Ανατολή της Δύσης*: Κράτος, Πολιτική Αποδημίας και «Έξω Ελληνισμός» (1945-1952), στο Λίνα Βεντούρα – Λάμπρος Μπαλτσιώτης (επιμ.), *Το Έθνος Πέραν των Συνόρων: «Ομογενειακές» Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2013, σ. 323-343.
- *Έλληνες μετανάστες στο Βέλγιο*, Νεφέλη, Αθήνα, 1999.
- «Διασπορά, Παγκοσμιοποίηση και Συλλογικότητες», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 92 (2006), σ. 31-39.
- *Μετανάστευση και Έθνος: Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και τις κοινωνικές θέσεις*, ΕΜΝΕ – Μνήμων, Αθήνα, 1994.
- «Μεταπολεμικές Προσεγγίσεις στην Ελληνική Μετανάστευση», στο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης – Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης (επιμ.), *Δ' Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας. Ιστοριογραφία Νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002. Πρακτικά*, τόμος Β', Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα, 2004, σ. 251-270.
- Βερβενιώτη, Τασούλα, «Παιδωμάζωμα ή/και Παιδοφύλαγμα», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία του 20ού αιώνα*, τ. Δ2: *Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση 1945-1952*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2009, σ. 83-107.
- Βογιατζόπουλος, Ζαχαρίας, *Η Ζωή στην Μπονεγκίλλα: Ένας Μετανάστης Θυμάται*, Eugene Arvanitis (επιμ.), Australian Greek Resource and Learning Centre, RMIT University, Μελβούρνη, 2006.
- Βόγλη, Ελπίδα, «Το «Έτος Απόδημου Ελληνισμού» (1951): Η Ελληνική Ομογενειακή Πολιτική στις Αρχές του Ψυχρού Πολέμου», στο Λίνα Βεντούρα – Λάμπρος Μπαλτσιώτης (επιμ.), *Το Έθνος Πέραν των Συνόρων: «Ομογενειακές» Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2013, σ. 345-372.
- Cohen, Robin, *Η Παγκόσμια Διασπορά*, μτφρ. Τίνα Πλυτά, Παπαζήσης, Αθήνα, 2003.
- Green, Nancy L., *Οι Δρόμοι της Μετανάστευσης*, μτφρ. Δημήτρης Παρσάνογλου, Σαββάλας, Αθήνα, 2004.
- Danforth, Loring, *Η Μακεδονική Διαμάχη. Ο εθνικισμός σε έναν υπερεθνικό κόσμο*, μτφρ. Σπύρος Μαρκέτος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1999.
- Δημητρέας, Γιάννης Ευστρ., *Μεταφτυόντας την Αρχαία Αγορά: Ελληνική εγκατάσταση στην Αυστραλία*, μτφρ. Φοίβος Πάλλης, Παπαζήσης, Αθήνα, 2009.
- Διβάνη, Λένα, «Ποιος Ακούει τη «Φωνή της Ελλάδας»; Η Αναποτελεσματικότητα της Κρατικής Πολιτικής για τη Διασπορά όπως Εκφράστηκε μέσω της ΕΡΤ», στο Λίνα Βεντούρα – Λάμπρος Μπαλτσιώτης (επιμ.), *Το Έθνος Πέραν των Συνόρων: «Ομογενειακές» Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2013, σ. 465-483.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών 1959-1989*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα,

1989.

- Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα, *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2007.
- *Προβλήματα Μετανάστευσης-Παλιννόστησης*, ΙΜΕΟ-ΕΔΗΜ, Αθήνα, 1986.
- Ζάχου, Χρυσάνθη – Νικόλαος Τάτσης, «Οι Παλιννοστούντες Ελληνο – Αυστραλοί: Διπλές Μετατοπίσεις, Πολλαπλοί Μετασχηματισμοί», στο Α. Κόντης – Ν. Τάτσης (επιμ.), *Η Ελληνική διασπορά στην Αυστραλία*, Παπαζήσης Αθήνα, 2012, σ. 43-70.
- Ιορδάνογλου, Χρυσ αφής, «Η Οικονομία 1949-1974: ανάπτυξη και νομισματική σταθερότητα», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9: *Νικητές και ηττημένοι 1949-1974*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σ. 59-86.
- Καναράκης, Γιώργος, *Ο Ελληνικός Τύπος στους Αντίποδες. Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία*, Γρηγόρη, Αθήνα, 2000.
- Καραγιάννης, Βαγγέλης, «Μετανάστευση-Διεθνικότητα-Κινητικότητα. Παρατηρήσεις πάνω στην έρευνα διεθνικής μετανάστευσης», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 92 (2006), σ. 23-30.
- Καραποστόλης, Βασίλης, *Η Καταναλωτική Συμπεριφορά στην Ελληνική Κοινωνία 1960-1975*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Αθήνα, ²1984.
- Κασιμάτη, Κούλα, *Μετανάστευση-Παλιννόστηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1984.
- Λαγάνη, Ειρήνη, *Το «Παιδομάζωμα» και οι Ελληλογιουγκοσλαβικές Σχέσεις 1949-1953. Μία κριτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1996.
- Λαφιατόγλου, Βασιλική, «Οι υπερπόντιες μεταναστεύσεις τη μεταπολεμική περίοδο (1952 – 1972) από την Ελλάδα, υπό την αιγίδα της Διακυβερνητικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως εξ Ευρώπης (ΔΕΜΕ)», αδημοσίευτη διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ρέθυμνο, 2009.
- Mazower, Mark, *Σκοτεινή Ήπειρος: Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*, μτφρ. Κώστας Κουρεμένος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, ⁴2004.
- Μουσούρου, Λουκία Μ., *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Gutenberg, Αθήνα, 1991.
- Νταλαχάνης, Άγγελος, «Μεταξύ Παροικίας, Μητρόπολης και Διασποράς. Στρατηγικές Μετανάστευσης για τους Έλληνες της Αιγύπτου, 1945-1956», *Μνήμων*, 31 (2010), σ. 187-214.
- Ντουμάνης, Νικόλαος, «Οι Έλληνες της Αυστραλίας», στο Richard Clogg (επιμ.), *Η Ελληνική Διασπορά στον 20^ο αιώνα*, μτφρ, Μαρίνα Φράγκου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004, σ. 119-167.
- Πατινώτης, Νικήτας, *Εξάρτηση και μετανάστευση: Η περίπτωση της Ελλάδας*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1990.
- Πετμεζάς, Σωκράτης, «Αγροτική Οικονομία», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τ. Β1: 1922-1940 Ο Μεσοπόλεμος, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2002, σ. 189-249.
- Ρομπόλης, Σάββας Γ., *Η Μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Απολογισμοί και προοπτικές*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007.
- Ρομπόλης, Σάββας, «Η μετανάστευση στην Ελλάδα κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο

- (1945-1967) ως συνιστώσα αναπτυξιακής πολιτικής», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967): 4^ο Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειον Πανεπιστήμιο 24-27 Νοεμβρίου 1993*, Αθήνα, 1994, σ. 483-489.
- Σταθάκης, Γιώργος, *Το δόγμα Τρούμαν και το σχέδιο Μάρσαλ: η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004.
- Τάμης, Αναστάσιος, «Ελληνισμός της Αυστραλίας: Εγκατάσταση, ωρίμανση και μετεξέλιξη», στο Αντώνης Κόντης – Νικόλαος Τάτσης (επιμ.), *Η Ελληνική διασπορά στην Αυστραλία*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2012, σ. 27-42.
- Τάμης, Αναστάσιος Μ., *Η Ιστορία των Ελλήνων της Αυστραλίας*, τ. Β': 1957-1975, Ellinikon Press, Μελβούρνη, 2000.
- *Ιστορία των Ελλήνων της Αυστραλίας*, τ. Α': 1830-1958, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1997.
- Τζαμτζής, Α. Ι., *Τα Ελληνικά Υπερωκεάνια 1907-1977. Το χρονικό μίας εποχής της νεότερης εμπορικής μας ναυτιλίας που έκλεισε οριστικά*, Μίλητος, Αθήνα, [1997].
- Τρουμπέτα, Σεβαστή, «Υβριδισμός: Εννοιολογικές περιπλανήσεις – πολιτικές συναινέσεις», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 92 (2006), σ. 57-64.
- Τρίμη-Κύρου, Κατερίνα, «Ελληνες στην Αυστραλία. Από το 19^ο αιώνα ως το 1974», στο Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 9^ο: *Νικητές και Ηττημένοι, 1949-1974. Νέοι ελληνικοί προσανατολισμοί: ανασυγκρότηση και ανάπτυξη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2003, σ. 319-328.
- Χασιώτης, Ιωάννης Κ., *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1993.
- Χατζιωσήφ, Χρήστος, «Εμπορικές παροικίες και ανεξάρτητη Ελλάδα: ερμηνείες και προβλήματα», *Ο Πολίτης*, 26, (Σεπτέμβριος 1983), σ. 28-34.
- «Η Πολιτική Οικονομία της Ανασυγκρότησης και του Εμφυλίου», στο Χρήστος Χατζιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τ. Δ1: *Ανασυγκρότηση – Εμφύλιος – Παλινόρθωση 1945-1952*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2009, σ. 9-61.

Ξενόγλωσση

- Alexandraki, C., “Services rendered by ICM to Migrant and Refugee Women”, *International Migration*, τχ. 19 ½ (1981), σ. 225-240.
- Appleyard, Reginald, “International Migration Policies: 1950-2000”, *International Migration*, τχ. 39 (2001), σ. 7-20.
- “The Greeks of Australia New Diasporic Hellenism”, στο Speros Vryonis Jr., *Greece on the Road to Democracy From the Junta to PASOK 1974-1986*, Aristide D. Caratzas, Νέα Υόρκη, 1991, σ. 363-384.
- Appleyard, Reginald & John N. Yiannakis, *Greek Pioneers in Western Australia*, University of Western Australia Press for the Hellenic Australian Chamber of Commerce and Industry WA Inc., Crawley, 2002.
- Chryssanthopoulou, V., “The Construction of Ethnic Identity Among the Castellorizian Greeks

- of Perth, Australia”, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Wolfson College, Οξφόρδη, 1993.
- Cohen, Gerard Daniel, *In War's Wake. Europe's Displaced Persons in the Postwar Order*, Oxford University Press Οξφόρδη, 2012.
- Ducasse-Rogier, Marianne, *The International Organization for Migration 1951-2001*, IOM, Γενεύη, 2001.
- Haebich, Anna, *Spinning the Dream. Assimilation in Australia 1950-1970*, Fremantle Press, Φρήμαντλ, 2008.
- Harzig, Christiane and Dirk Hoerder with Donna Gabaccia, *What is Migration History?*, Polity Press, Κάιμπριτζ, 2009.
- Jupp, James, *From White Australia to Woomera. The Study of Australian Immigration*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη, ²2007.
- “Politics, Public Policy and Multiculturalism”, στο Michael Clyne and James Jupp (επιμ.), *Multiculturalism and Integration. A Harmonious Relationship*, ANU E Press, Καμπέρα, 2011, σ. 40-52.
- *The English in Australia*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη, 2004.
- Kyrou, Emilios, *Call me Emilios*, Emilios Kyrou, [Μελβούρνη], 2012.
- Lowe, David and Daniel Oakman, *Australia and the Colombo Plan: 1949-1957*, Department of Foreign Affairs and Trade, Καμπέρα, 2004.
- Macintyre, Stuart, *A Concise History of Australia*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη, ³2009.
- Marks, Edward, “Internationally Assisted Migration: ICEM Rounds out Five Years of Resettlement”, *International Organization*, τχ. 11, 3 (1957), σ. 481-494.
- Markus, Andrew, James Jupp and Peter McDonald, *Australia's Immigration Revolution*, Allen & Unwin, Σύδνεϋ, 2009.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino and J. Edward Taylor, “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, τχ. 19, 3 (1993), σ. 431-466.
- Morawksa, Ewa, *International Migration: Its Various Mechanisms and Different Theories That Try to Explain it*, Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, IMER/MIM, Malmö University, Σουηδία, 2007· διαθέσιμο και ηλεκτρονικά, <http://dspace.mah.se/handle/2043/5224>, 26.9.2013.
- Murphy, Brian, *The Other Australia. Experiences of Migration*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη, 2008.
- Ntalachanis, Angelos, “Leaving Egypt. Greeks and Their Strategies, 1937-1967”, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, European University Institute, Department of History and Civilization, Φλωρεντία, 2011.
- Παρσάνογλου, Δημήτρης, Ιωάννης Παπαδόπουλος και Αικατερίνη Λίνα Βεντούρα, “Migration

- Management”, αδημοσίευτη έκθεση ερευνητικού προγράμματος Αριστεία “Migration Management and International Organizations: A history of the establishment of the International Organization for Migration”, Αθήνα, 2013.
- Papadopoulos, Antony, “Between Two Worlds: The Phenomenon of Re-emigration by Hellenes to Australia”, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, University of Sydney, Faculty of Arts, [Σύδνεϋ], 2005.
- Pennay, Bruce, *Greek Journeys Through Bonegilla*, Parklands Albury-Wodonga, Wodonga, 2011· διαθέσιμο και ηλεκτρονικά, <http://www.bonegilla.org.au/research/brucepennay.asp>, 24.6.2013.
- Pennay, Bruce – Jayne Persian, *Receiving Europe’s Displaced. Bonegilla Reception and Training Centre, 1947-53*, Parklands Albury-Wodonga, Wodonga, 2010· διαθέσιμο και ηλεκτρονικά, <http://www.bonegilla.org.au/research/brucepennay.asp>, 24.6.2013.
- Plowman, Peter, *Australian Migrant Ships 1947-1977*, Rosenberg, Αυστραλία, 2006.
- Price, Charles A., *Southern Europeans in Australia*, Oxford University Press, Μελβούρνη, 1963.
- Reinisch, Jessica, Elisabeth White (επιμ.), *The Disentanglement of Populations. Migration, Expulsion and Displacement in Postwar Europe, 1944-49*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.
- Richards, Eric, *Destination Australia. Migration to Australia since 1901*, University of New South Wales Press, Σύδνεϋ, 2008.
- Sherington, Geoffrey, *Australia’s Immigrants 1788-1978*, George Allen & Unwin, Σύδνεϋ, ⁴1987.
- Tamis, Anastasios Myrodis, *The Greeks in Australia*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη, 2005.
- Tastsoglou, Evangelia, ““The Temptations of New Surroundings”: Family, State, and Transnational General Politics in the Movement of Greek Domestic Workers to Canada in the 1950s and 1960s”, στο Evangelia Tastsoglou (επιμ.), *Women, Gender, and Diasporic Lives: Labor, Community, and Identity in Greek Migrations*, Lexington Books, Lanham, 2009, σ. 81-114.
- Tsounis, M. P., “Greek Communities in Australia”, στο Charles A. Price (επιμ.), *Greeks in Australia*, Australian National University Press, Καμπέρα, 1975, σ. 18-71.
- Ward, Russel, *A Nation for a Continent: the history of Australia 1901-1975*, Heinmann Educational Australia, Πίτσμοντ, 1977.
- Yiannakis, John N., *Odysseus in the Golden West: Greek Migration, Settlement and Adaptation in Western Australia Since 1947*, API Networks, [Waterfront], 2009.